

Мирослав СИЧ

УКРАЇНСЬКА

КООПЕРАЦІЯ

В ГАЛИЧИНІ

ПІД ЧАС

II СВІТОВОЇ

ВІЙНИ

Львів 2000

МІСЦЕ ПОВІСЛЕННЯ ПИСЬМА ТА ПОДАТИ
НА ПОШТУ: М. КОМАНЧІ, С. ДИНОВА

МІРОСЛАВ БУС

М. КОМАНЧІ

СРІДЦІНЬ СЕЛІСЬКАХ ЛЬВІВЩИНИ

СІМ'Я ПАМ'ЯТІ НАШОЇ МАТЕРІ

У ГАЛИЦІ

ПРИКАЗ

В ОЖИВШОМУ І ВОЛІ СІМ'ЯХ

ІНШОМУ І СІМ'ЯХ

Моїм Батькам

Юлії (з родини Панковичів), яка народилася в Кomanчі,
та **Левкові**, який народився в Селиськах біля Динова,
Сичам

MIROŚLAW SYCZ

SPÓŁDZIELCZOŚĆ UKRAIŃSKA
W GALICJI
W OKRESIE II WOJNY ŚWIATOWEJ

Warszawa 1997

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. ШЕВЧЕНКА у ЛЬВОВІ
УКРАЇНОЗНАВЧА БІБЛІОТЕКА НТШ. Число 14

МИРОСЛАВ СИЧ

УКРАЇНСЬКА КООПЕРАЦІЯ
В ГАЛИЧИНІ
ПІД ЧАС ІІ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Львів — 2000

УДК 93:334 (477.8)

Друкується за ухвалою Видавничої ради
Наукового товариства ім. Шевченка у Львові

Видання здійснене коштом Кредитної спілки
САМОПОМІЧ в Нью Йорку

Переклад з польської Богдана РОМАНІВА
за виданням: Mirosław Sycz, „Spółdzielczość ukraińska
w Galicji w okresie II wojny światowej“ — Warszawa 1997

ПРИСВЯТА

Монографія Мирослава Сича виходить українською мовою з нагоди 50-ліття заснування Федеральної Кредитової Кооперативи САМОПОМІЧ в Нью Йорку, першої української кредитової спілки в США, і з цим датується відновлення українського кооперативного руху поза материком України після перерви, коли остаточно зліквідовано його на Україні 1944 року.

Для нас тема монографії М. Сича особливо важлива, бо піонери нашої кредитової спілки це кооператори, які емігрували із західніх земель України, активісти періоду української кооперації, що є темою М. Сича. Це видання присвячуємо нашим піонерам, їхній візії та їхньому розумінню потреби творити українську кредитову спілку як економічно-фінансову базу для зміцнення української громади на місцях поселення.

ДИРЕКЦІЯ ФЕДЕРАЛЬНОЇ КРЕДИТОВОЇ
КООПЕРАТИВИ САМОПОМІЧ В НЬЮ ЙОРКУ

Мирослав Шмігель
Голова Ради Директорів

Богдан Й. Кекіш
Президент

Ярослав Оберішин, Любомир Зелик, Орест Глют, Стефан Качарай,
Катерина Попович, Юрій Микитин, Богдан Курчак

ISBN 966-7155-37-4

© Мирослав Сич

© Переклад і склад: Наукове товариство
ім. Шевченка

Організатор українського кооперативного руху в Галичині
Юліян Павликовський (12.07.1888 – 28.12.1949)

ПЕРЕДМОВА

Поруч з політичною історією розвитку українства, в його змаганні до самостійного державного життя, важливим свідченням дозрівання нації є історія організації та розбудови її економічного життя. В зв'язку з відсутністю великої національної приватної власності тільки кооперативна діяльність створювала економічну базу виживання, переважно зубожілих верств українського населення.

Монографія історика та економіста Мирослава Сича є унікальною працею нового часу, яка піднімає історичний шар українського кооперативного руху в західній частині наших етнічних територій. Це по суті найважливіша праця на цю тему після великої праці Іллі Витановича „Історія українського кооперативного руху“ (Нью Йорк, 1964 р.), яка вийшла в діяспорі і насправді недоступна для широкого кола читачів у сучасній Україні. Особливість праці М. Сича полягає в тому, що вона ретельно, на підставі великого документального матеріалу, висвітлює проблему західньоукраїнської кооперації в складних окупаційних умовах, які тривали від початку війни 1939 р. до середини 1944 р., коли повернення червоної системи привело до ліквідації українського кооперативного руху: в рамках УРСР — шляхом советського одержавлення кооперації у всіх її проявах („Народна Торгівля“, „Маслосоюз“, „Центросоюз“, „Центробанк“), в межах Польщі — через депортації з українських етнічних просторів і розсіяння українства на західних та північних землях сучасної Польської держави.

Провівши аналіз доступних документальних архівних матеріалів, автор показав, що в цих надзвичайних обставинах німецького окупаційного режиму українська кооперація, з її традиціями з попередніх історичних періодів (австрійського та міжвоєнного польського), робила все можливе, щоб полегшити виживання та перетривання українського громадянства, а також сприяла дальшому його господарському самовдосконаленню.

Автор визначає середину 1944 р. як сумний рубіж української кооперації для материкової України. Це насправді так, проте слід пам'ятати, що не все пропало, носії цього руху в щільних рядах переміщених осіб перенесли цей, вже генетично закріплений досвід українських кооператорів, в нові місця поселення за океаном.

Яскравим свідченням плідності цієї кооперативної ідеї стала, зокрема, мережа українських кредитових спілок в США, Канаді й Австралії, об'єднаних у своїх краєвих центрах — в США це Центральна Українських Кооператив Америки (ЦУКА), — які остаточно творять світову надбудову — Українську Світову Кооперативну Раду, всі вони здійснюють важливу функцію фінансових послуг, допомоги і економічного зміцнення українства в країнах поселення. Найстаршою (заснованою в травні 1951 року) і, в цей час, найбільшою кредитною спілкою в діяспорі є Федеральна Кредитова Кооператива САМОПОМІЧ в Нью Йорку, спонсор видання цієї монографії.

Слід зазначити, що від початкових років відновлення самостійної Української держави, кредитні спілки діяспори допомагають у відновленні кооперативного руху в Україні з вірою, що кооперативний рух стане важливим рушієм економічного розвитку в сучасній Україні. Саме тому книга М. Сича, його аналіз й оцінки, зроблені для складних умов розвитку національного організму під час II світової війни, надзвичайно важливі для розуміння історії української кооперативної справи і значення досвіду тих часів для сучасної України.

Богдан Й. КЕКІШ
Президент Кредитової
Спілки САМОПОМІЧ
в Нью Йорку

ВСТУП

Історія української кооперації в Галичині починається в другій половині шістдесятих років ХІХ ст. і закінчується остаточно в липні 1944 р. Протягом цього часу значення кооперації в історії українського народу, що не мав своєї держави, було винятковим. Кооперативний рух був школою суспільного життя, площиною поєднання різних соціальних груп, своєрідним сурогатом національно-господарського організму.

МЕТА ПРАЦІ

Тим часом вивчення цього феномену як в польській, так і українській історіографії далеко недостатнє. Якщо українська кооперація міжвоєнного періоду була предметом часткових досліджень¹, то роки ІІ світової війни залишилися, як до тепер, практично не вивченими.

Така ситуація спричинила, що автор вирішив провести власні дослідження української кооперації часів ІІ світової війни, метою яких було передовсім:

— представлення тодішнього керівництва української кооперації як певного середовища;

— реконструкція фактографії, що стосується історії української кооперації в роки війни;

— прослідкувати структурно-організаційну еволюцію української кооперації на окремих етапах окупації;

— аналіз економічного потенціалу української кооперації;

— показати місце кооперації в громадсько-політичному житті українців у Генеральній Губернії.

Аналізуючи ці проблеми, автор шукав відповіді на основне питання дослідів: чи і в якій мірі українська кооперація — в воєнних умовах — реалізувала українські національні інтереси.

РАМКИ ПРАЦІ

Праця присвячена українській кооперації в періоді від вересня 1939 р., тобто від вибуху ІІ світової війни, до липня 1944 р., коли Ревізійний Союз Українських Кооператив (РСУК) і всі центральні української кооперації емігрували зі Львова на Захід. Роки ІІ світової війни в історії української кооперації становлять окремий етап, який має власну динаміку і специфіку.

Оскільки відповідна монографія про українську кооперацію в ІІ Речі-посполитій відсутня, автор вирішив перед головною частиною роботи розглянути міжвоєнний період з особливим вирізненням тридцятих років². Тільки на такому фоні стало можливим показати специфіку функціонування української кооперації в умовах ІІ світової війни.

СФОРМУЛЮВАННЯ ТЕМИ ПРАЦІ

Вжитий в темі праці вираз — „Українська кооперація в Галичині“ — потребує пояснень. Щодо визначення „національна кооперація“ історики приймають чотири критерії:

1. Формальний критерій — приналежність до національного ревізійного союзу.
2. Критерій національної приналежності членів кооперативу.
3. Критерій національної приналежності користувачів.
4. Критерій національного інтересу³.

Рідко трапляється, щоб кооператив, який функціонує в „чужому“ для його членів державному утворенні, а в таких умовах діяли українські кооперативи в Галичині, відповідав одночасно всім чотирьом вищезазначеним критеріям. В свою чергу жоден з наведених критеріїв не є достатньою умовою, щоб даний кооператив визнати приналежним до певної національної групи.

Найпростішим для перевірки розв'язком було би прийняття критерію приналежності кооперативу до національного ревізійного союзу. Такий формальний критерій був би прийнятним лише в ситуації, коли б усі зашкварлені „національні кооперативи“ мали право вільного вибору ревізійного союзу. У випадку українських кооперативів, що діяли в межах II Речіпостолистої, така ситуація існувала тільки до 1934 р., відколи діяльність РСУК була обмежена — на підставі зновелізованого тоді закону про кооперативи — до теренів південно-східних воєвідств: львівського, станиславського і тернопільського. Тому-то напередодні вибуху II світової війни українські кооперативи, що знаходилися поза цими трьома воєвідствами, належали — з необхідности — до польських ревізійних союзів (рідше — до змішаних, як напр. „Гурт“ на Волині)⁴.

В новій політичній ситуації, що постала після агресії Німеччини і Советського Союзу на Польщу, основна частина українських кооперативів, об'єднаних як в РСУК, так і в польських ревізійних союзах (напр. Волинь), опинилася під советською окупацією. Зазначаючи істотних змін, українська кооперація поступово втрачала свою тотожність. В грудні 1939 р. советська влада ліквідувала РСУК, а всю передвоєнну кооперацію, українську і польську, включила до загальносоветської кооперативної системи⁵.

В цей час на теренах німецької окупації українські кооперативи, як перед вибухом війни були членами РСУК (частина дистрикту Краків) або польських ревізійних союзів (дистрикт Люблин) виокремилися з польської кооперації у вигляді українських відділів при польському ревізійному союзі⁶.

Вже після нападу Німеччини на Советський Союз відновив свою діяльність РСУК, який отримав право ревізії українських кооперативів лише на території Генеральної Губернії. Волинь була включена до новоствореної адміністративної одиниці „Райхскомісаріят Україна“, де проводилася значно суворіша окупаційна політика, що й позначилося на характері розвитку кооперативів на цих теренах, який був іншим, ніж на території ГГ⁷.

Взявши до уваги всі вищезазначені обставини, передовсім перерву в діяльності РСУК за час від грудня 1939 р. до липня 1941 р., а також факт кількоро-

зової зміни терену дії Союзу в період від вересня 1939 р. до липня 1944 р., автор сформулював тему праці таким чином: „Українська кооперація в Галичині під час II світової війни“, де слово „Галичина“ вказує на те, що предметом досліджень є українські кооперативи, пов'язані з РСУК, а не, напр., з теренів Наддніпрянської України, бо такі теж існували⁸.

Саме РСУК (а точніше, люди, які ним керували) представляв до 1939 р. тяглість і тотожність української кооперації, а також гарантував здійснення кооперативами „українського національного інтересу“.

Разом з закінченням німецької окупації Галичини і зв'язаною з цим евакуацією на захід РСУК і всіх українських кооперативних керівних установ закінчилася також історія української кооперації, початком якої був заснований в 1903 р. Крайовий Ревізійний Союз у Львові (в другій половині двадцятих років після реорганізації він отримав назву РСУК).

СТАН ДОСЛІДЖЕНЬ

Наші знання про українську кооперацію часів II світової війни дуже скромні. На цю тему немає майже жодних наукових публікацій. Ілля Витанович⁹, автор монографії про історію української кооперації, що охоплює всі етнічні українські землі, присвячує цьому періодові в своїй праці заледве 12 сторінок. Крім того, діяльності вибраних головних галузевих централь української кооперації присвячені спомини колишніх її працівників, які після закінчення війни опинилися на еміграції. М. ін., Іван Мартюк¹⁰, колишній директор „Центросоюзу“, є автором праці, яка показує історію сільськогосподарсько-торговельних кооперативів — найважливішого сектора української кооперації. Ці спогади стосуються передовсім міжвоєнного періоду, а також, в незначній мірі, обидвох окупацій Галичини — советської і німецької. Автором двох праць є Андрій Качор¹¹, відомий в передвоєнних роках і в час війни кооперативний журналіст. Перша публікація розповідає про життя і працю диячів, зв'язаних з молочарською кооперацією: Андрія Палія (в роках 1926–1943 директора „Малосоюзу“, члена Надзірної Ради РСУК і Товариства „Сільський Господар“) і Андрія Мудрика (в роках 1926–1939 директора організаційного відділу, а з 1943 р. директора всього „Маслосоюзу“). Друга ж праця А. Качора¹² показує історію українських молочарських кооперативів в Галичині. Ця праця стосується передовсім міжвоєнного періоду і лише в незначній мірі відноситься до років II світової війни.

Проблематика української кооперації періоду II світової війни присутня також в працях, присвячених іншим українським господарським організаціям, що діяли в цей час в Галичині. Тут слід назвати дві праці. Перша, за редакцією Павла Дубрівного¹³, є збірником кількадесяти звітів колишніх працівників Товариства „Сільський Господар“ — організації, яка у своїй діяльності для справи піднесення культури землеробства на селі тісно співпрацювала з кооперацією і навіть була нею в значній мірі фінансована. Автором другої праці є Володимир Т. Несторович¹⁴ — колишній редактор передвоєнного галузевого часопису „Торговля і Промисл“. Ця праця є нарисом історії українських купців і промисловців в окремих повітах „Західної України“. В ній можна знайти також інформації на тему взаємовідносин цього сектора господарства з українською кооперацією в міжвоєнному періоді.

З огляду на спогадовий характер вищеназваних праць, автор при користуванні поміченими в них інформаціями старався порівняти їх з архівними матеріалами.

Якщо йдеться про польські публікації, які займаються історією польської кооперації часів II світової війни (напр. Ч. Щепаньчик¹⁵), то проблеми української кооперації potrаkтовані в них цілком маргінально. В цих працях можна лишень знайти дещо інформації про українські кооперативи на терені лоблинського дистрикту.

Така ситуація виникає з того, що більшість цих праць написана в шістдесятих і сімдесятих роках і тому-то, правдоподібно, вони не охоплюють дистрикту Галичина. Підняти питання про польські кооперативи на тому терені тоді не було можливо, оскільки це викликало необхідність аналізу їх становища в роках 1939–1941, тобто під час совєтської окупації. Винятком тут є праця Ю. Ясінського¹⁶, в якій міститься трохи інформації про становище польських кооперативів у Східній Галичині в перший період совєтської окупації.

Також в монографії про „Східню Малополющу“ під час німецької окупації авторства Володимира Бонуська¹⁷ можна знайти лише односторінкову інформацію про українську кооперацію, що містить числові дані з другої половини 1942 р., і загальну характеристику окремих галузевих централей¹⁸. Подібні інформації про українську кооперацію в ГГ містяться в праці Ришарда Тожецького¹⁹, присвяченій аналізові польсько-українських відносин часів II світової війни на теренах II Речіпосполитої.

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА

Внаслідок мізерного поступу досліджень української кооперації часів II світової війни основним джерелом при написанні цієї праці були архівні матеріали, більшість з яких вперше побачила світло денне. Найважливіші документи, що стосуються українського кооперативного руху в роки II світової війни, знаходяться у Львові, який був місцем перебування ревізійного союзу і всіх галузевих централей української кооперації. В Державному Архіві Львівської Области (ДАЛО) зберігаються матеріали, які відносяться до обидвох окупацій Галичини — совєтської і німецької.

Якщо йдеться про роки 1939–1941, то в ДАЛО знаходяться м. ін. документи, що стосуються спроби, зробленої в перші місяці окупації передвоєнною кооперацією як українською, так і польською, знайти якусь площину співпраці з новою владою (збірка: „Виконавчий комітет Львівської міської Ради депутатів трудящих“ — „Р-6“). Це стенограми нарад, скликаних восени 1939 р. головою Тимчасового Управління м. Львова в справі забезпечення міського населення продовольством, за участю представників усіх кооперативних централей. Ці документи показують еволюцію совєтської політики щодо кооперації. Крім цього, в збірці „Виконавчий комітет Львівської обласної Ради депутатів трудящих“ — „Р-221“ знаходяться також докладні статистичні матеріали, які ілюструють участь передвоєнних кооперативних централей в отриманні і постачанні продуктів харчування для Львова головним чином у перших місяцях окупації. В цій збірці містяться також статистичні матеріали, що ілюструють втрату позицій передвоєнною приватною торгівлею на користь — спочатку кооперативної, а потім — державної торгівлі, що дозволяє відтво-

рити советську політику щодо цього сектора господарства. Ситуацію в радянській кооперації, що виникла на базі української кооперації, частково відображають документи, вміщені в збірці „Львівський обласний союз споживчих кооперативних організацій (Облспоживсоюз) Центросоюз СРСР — „Р-194“. В збірці „Р-221“ знаходяться теж дуже докладні матеріали, що ілюструють зміни в структурі власності землі на теренах т. зв. Західньої України.

Коли йдеться про роки 1941–1944, то в ДАЛО знаходяться м. ін. такі матеріали: статистичні дані про розвиток окремих галузевих централей української кооперації, серед них особливо багатий матеріал, що стосується „Народної Торгівлі“ (збірка „Українська краєва спілка споживчих кооперативів „Народна Торгівля“ у Львові Українського Центрального Комітету — „Р-74“). Ступінь заангажованості української кооперації у проведенні закупівель сільськогосподарської продукції на протязі років німецької окупації ілюструють документи, вміщені в збірці „Окружна спілка сільськогосподарських кооперативів: „Центросоюз“ у Львові“ — „Р-266“. Німецьку політику відносно кооперативного сектора показують документи, вміщені у збірці „Генерал-губернаторство дистрикта Галичина у Львові“ — „Р-35“. Це переважно розпорядження, що стосуються землеробського сектора. Крім цього, в збірці „Р-74“ знаходяться стенограми багаторазових розмов голови РСУК з Гансом Гарайсом — керівником Відділу Прохарчування і Сільського Господарства Управління Губернатора Дистрикту Галичина, Зеппом Мюллером — уповноваженим Державної Кооперативної Ради і одночасно комісаром РСУК та з Леопольдом Платеніком — керівником Відділу Кредиту і Кооперації Уряду ГГ.

Серед польських архівів найважливіші збірки, що стосуються української кооперації, знаходяться в Архіві Нових Актів (Варшава). Передовсім це звіти про діяльність Ревізійного Союзу Кооперативів у ГГ, а також (від 1941) його відділу в Галичині (збірка „Związek Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych w GG“ — ZSRiZG). Крім того, в цій збірці знаходяться також стенограми розмов Ю. Павликовського з представниками німецьких господарських властей і його переписка з комісаром Державної Кооперативної Ради — Зеппом Мюллером. Рівно ж у цій збірці зберігаються звіти про діяльність Українського Дистриктового Союзу в Кракові. Натомість в збірці „Landwirtschaftliche Zentralstelle“ (LZ) знаходяться матеріали, що показують німецьку політику щодо кооперації, в т. ч. і української. Переважно це стенограми засідань управи цього відомства, а також рапорти старост з дистрикту Галичина. Інформації про працю LZ містяться також в збірці „Regierung des GG“. Є там м. ін. рапорти про становище українських кредитових кооперативів і німецьку політику щодо них, зокрема кадрову політику; стенограми розмов Ю. Павликовського з Фріцом Першем — директором Емісійного Банку; рапорти про воєнні шкоди, яких зазнали українські кооперативи за останній рік німецької окупації Галичини. В збірці „Rada Spółdzielcza“ знаходяться статистичні матеріали, які стосуються м. ін. структури національних кооперативів на теренах трьох південно-східніх воєвідств в останніх роках перед вибухом II світової війни, а також політики польських властей щодо української кооперації в II Речіпосполитій.

Доповнювальні матеріали про українську кооперацію знаходяться в Державних Архівах у Любліні і Кракові. У випадку Кракова це стенограми розмов Франца А. Гефлінга, головного референта з кредитових справ в уряді ГГ і одночасно фінансового директора LZ, з З. Мюллером на тему німецької політики відносно української кооперації в дистрикті Галичина (збірка „Związek Rewizyjny Spółdzielni Ukraińskich“). В цій же збірці знаходяться також матеріали, що представляють справу призначення німецьких комісарів для українських галузевих централей і повітових союзів кооперативів.

Натомість в Державному Архіві в Любліні зібрано матеріали стосовно польської політики щодо українських і національно змішаних кооперативів у тридцяті роки (збірки ZSRiZG і „Starostwo Powiatowe Hrubieszów“), а також взаємовідносин між цими кооперативами в першій період німецької окупації (збірка ZSRiZG). Це м. ін. звіти про діяльність Окружного Відділу ZSRiZG у Любліні.

Нечисленні документи, зв'язані з виконуваною автором темою праці, зберігалися в Zentrales Staatsarchiv у Потсдамі (кол. НДР). Це повідомлення німецьких дипломатичних представництв у II Речіпосполитій про українську кооперацію і політику польських властей щодо неї. Поодинокі документи походять з Києва, з Центрального Державного Архіву Вищих Органів Державної Влади і Управління (раніше — Центральної Державної Архів Жовтневої Революції). Йдеться про матеріали, які ілюструють величину земельних наділів, відібраних селянам за роки окупації на теренах т. зв. Західної України.

Архівні збірки, до яких авторіві не вдалося, з об'єктивних причин, добратися, знаходяться в Національному архіві в Оттаві (Канада) і в Бундесархіві в Кобленці (Німеччина).

У першому випадку йдеться про т. зв. Архів В. Кубійовича, в роки німецької окупації голови Українського Центрального Комітету (УЦК), офіційної організації, що репрезентувала інтереси українців у ГГ. У пол особливих зацікавлень УЦК знаходилися господарські справи, також і кооперація, про що свідчить, м. ін. факт, що в організаційній структурі Комітету існували господарські відділ і підвідділи, а сам Комітет часто був посередником у контактах між кооперацією і німецькою владою. З іншої сторони, діяльність УЦК частково фінансувалася з фондів, які походили від кооперативів. На сьогодні неможливо встановити важливість збережених матеріалів для виконуваної автором праці. Виходячи з ролі, яку відігравав УЦК в громадсько-політичному житті українців у ГГ, а також на підставі одного цитованого автором праці документу з цього архіву (справа нападів на кооперативні пункти на теренах Любельщини в роках 1942–1943), можна вважати, що проникнення в Архів Кубійовича було би бажаним.

Якщо йдеться про німецькі архіви, то їх безпосереднє значення для виконуваної автором теми менше, ніж у випадку Архіву Кубійовича. Тут знаходяться передовсім документи, що ілюструють німецьку економічну політику в Генеральній Губернії в окремі періоди окупації.

Ступінь вивчення і використання архівних джерел дозволив авторіві взятися за спробу реконструкції історії української кооперації часів II світової війни. Архівні розшуки привели до здійснення більшості цілей, які поставив перед собою автор. Найважчим виявився намір представити то-

гочасне керівництво української кооперації як певне середовище. Головною причиною цієї „дослідницької невдачі“ треба вважати факт, що авторові не вдалося знайти архів РСУК. (Якщо такий взагалі міг пережити воєнну завірюху в цілісному вигляді. Відома авторові інформація суперечить такому припущенню²⁰).

Окрім того, лишень в обмеженій мірі вдалося авторові — м. ін. внаслідок браку можливості використати Архів Кубійовича — представити взаємозв'язки і відносини керівництва української кооперації з українськими діячами й політичними організаціями, в т. ч. передовсім з Організацією Українських Націоналістів. Мовчать на цю тему — в основному — також автори спогадів.

Праця складається з чотирьох частин, поданих в хронологічному порядку.

ОБГОВОРЕННЯ ОКРЕМИХ ЧАСТИН ПРАЦІ

Частина I: присвячена міжвоєнному періодові історії української кооперації, є вступом до основної теми праці (вміщення її продиктоване фактом відсутності монографії про українську кооперацію в II Речіпосполитій, на яку міг би зіслатися автор). Вона представляє стан української кооперації в тридцятих роках, її організаційну структуру, а також політику польської влади щодо неї.

Частина II: показує історію української кооперації між вереснем 1939 р. і червнем 1941 р. на теренах німецької окупації. Найважливішою проблемою, показаною в цій частині праці, є шлях українських діячів від організації кооперативів до виокремлення їх зі структури польських ревізійних союзів. Це явище представлено передовсім на прикладі кооперативів українських і національно змішаних (польсько-українських) на терені Любелщини. Специфіка цього терену спричинила, що автор вирішив показати події з часів німецької окупації на фоні польської політики щодо українського населення, яка проводилася на Любелщині в тридцятих роках.

Частина III: стосується терену Галичини, який між вереснем 1939 р. і червнем 1941 р. перебував під советською окупацією. Політика щодо української кооперації показана як елемент цілковитої перебудови господарської системи на зайнятих теренах, метою якої була повна уніфікація цих земель з рештою советської держави. Тому також, поряд з советською політикою, що стосувалася безпосередньо кооперації, автор представив ті зміни в господарстві, наслідки яких відчувалися кооперацією рівно ж під час німецької окупації Галичини, тобто перебудову структури власности на землі і зв'язані з цим масові депортації населення, а також кооперативізацію торгівлі.

Частина IV: охоплює історію української кооперації в ГГ між червнем 1941 р. і липнем 1944 р. з особливим вирізненням дистрикту Галичина. Політика німецьких властей щодо кооперації в цьому дистрикті показана на прикладі кооперативів українських і польських. Такий підхід до проблеми дозволив порівняти стан обидвох кооперацій з передвоєнним періодом. Окрім того, представлено роль окремих галузевих централей української кооперації в німецькій системі закупівлі сільськогосподарської про-

дукції, а також у забезпеченні населення розподіленими товарами. Праця завершується описом евакуації всіх кооперативних централей у Львова на захід в липні 1944 р.

ПОДЯКА

Прагну сердечно подякувати керівникові, проф. д-рові Чеславові Мадайтчикові за допомогу, надану мені під час праці над дослідженням. Дякую рівно ж працівникам Державного Архіву Львівської Области, а також Архіву Нових Актів у Варшаві, завдяки доброзичливості яких стало можливим зібрати потрібний для написання праці дослідний матеріал.

Мирослав С

P. S.

Пропонована праця є дещо поширеною і доповненою версією докторської дисертації, захищеної 23 вересня 1996 р. в Інституті Історії Польської Академії Наук у Варшаві. За критичні зауваження дякую рецензентам праці проф. д-рові габ. Анджеєві Хойновському і доц. д-рові габ. Ришардові Тожецькому.

* * *

ДО УКРАЇНСЬКОГО ЧИТАЧА

Видання книги в Україні є для мене найбільшою нагородою за роки праці, які були присвячені її підготуванню. Сподіваюся, що цією книгою викличе публічну дискусію щодо кооперативного руху, а істориків заохочу до подальших досліджень цієї теми. Кооперативний рух був в історії галицьких українців явищем винятковим. А тому варто дізнатися більше про історію цього руху, а насамперед про людей, котрі його створили. Сьогодні, як коколи раніше, Україна потребує великої наполегливої праці від самих осередків. Представлене мною дослідження доводить, що навіть за найбільш несприятливих обставин така праця є можливою.

Д-р Мирослав С

Варшава, 5.03.2000 р.

Примітки*

¹ Тут слід назвати передовсім дві праці:

— Витанович І., *Історія українського кооперативного руху*, New York 1964, 524 с. (Автор цієї монографії був директором Українського кооперативного літєру у Львові). Ця праця охоплює всю українську кооперацію на українських етнічних землях, а також серед української еміграції. Вона містить великий фактографічний і статистичний матеріал про українську кооперацію в II Речіпосполитій. Недоліком цієї праці є те, що автор, подаючи статистичні дані, не завжди посилається на джерело, яким користувався. Окрім цього, вона має типові риси праці, написаної учасником частини описаних подій — Витановичеві не завжди вдається дотриматися безсторонності в описі історії української кооперації.

— Олесневич Л. О., *Кооперативні міфи і капіталістична дійсність. Західно-українська буржуазна кооперація (1883–1939)*. Київ 1974, 166 с. Правду кажучи, це аналіз класового характеру української кооперації та її політичних зв'язків, але в цій праці можна знайти багато цікавої інформації про українську кооперацію міжвоєнного періоду.

² Ця частина праці написана на основі: еміграційної української літератури (напр., Витанович І., цит. пр.; Мартюк І., *Центросоюз, Союз Кооперативних Союзів у Львові в роках 1934–1944, Спогади співучасника праці і змагань українського кооперативного руху*, М. Р. Kots Publishing 1973, 128 с.); польських публікацій про польський кооперативний рух у міжвоєнній Польщі (напр., Rusiński J., *Zarys historii polskiego ruchu spółdzielczego, część II, 1918–1939*, Warszawa 1980; дипломних праць Головної Торговельної Школи, що походять з тридцятих років (напр. Stasiw T., *Ukraiński ruch spółdzielczy w Polsce*, SGH 1935; Piniński Ł., *Ukraińskie spółdzielnie rolniczo-handlowe do roku 1931 włącznie*, SGH 1936), а також власних архівних досліджень автора, зв'язаних зі справою обмеження ревізійних прав РСУК у 1934 р. до трьох південно-східних воєвідств.

³ Kowalak T., *Uwagi w sprawie pojęcia narodowości spółdzielni na przykładzie województwa pomorskiego (1920–1939)*, Warszawa 1965, s. 4–12.

⁴ Syc M., *Spółdzielczość ukraińska w II Rzeczypospolitej a nowelizacja ustawy o spółdzielniach 1934*, „Dzieje Najnowsze”, nr 4/1994.

⁵ Див.: Частина III, розд. 3.

⁶ Див.: Частина II, розд. 4.

⁷ Після відходу советів з Волині місцеві діячі почали розбудову українських кооперативів. Ініціативу тут проявив Союз Кооперативів у Рівному, який створив централю під назвою „Центросоюз”. Інша централю утворилася в Луцьку під керівництвом О. Миколайського, який при Відділі Прохарчування та Сільського Господарства Комісаріату створив кооперативну централю. Вона підпорядкувала собі все кооперативне життя на Волині, в тому числі „Центросоюз” в Рівному. Офіційна назва цієї централі була: „Централю Кооператив для закупу і збуту Волинської й Подільської”. Це був одноосібний орган. Замість колишніх повітових союзів створено окружні філії централі під назвою „Контори закупу і збуту”, які були безпосередньо підпорядковані централі. Колишнім складам повітових союзів віддали „районові станиці”. З метою контролю діяльності усієї кооперації в межах Комісаріату був створений Ревізійний Союз Кооперативів у Луцьку. Головним завданням цієї кооперації був різного роду закуп: насіння, птиці, овочів, шпир, макулатури, ганчір'я, заліза і т. д. Окрім цього, кооперативи були зобов'язані розподіляти серед сільського населення все те, чого воно потребувало. При-

* В книзі збережено систему опису бібліографічних даних, прийняту в польському оригіналі. — Прим. перекладача.

ватне купецтво такого права не мало. Однак право продажу закуплених кооперативами товарів мали тільки владні господарські органи. У формі кооперативів були також зорганізовані залишені советами промислові підприємства та новоутворені підприємства, напр. фабрика скла і шевських кілочків у Ківерцях, фабрика селянських возів, фабрика пасти для взуття і підлоги в Луцьку. Крім цього, кооперація розбудовувала мережу сушарень овочів і закладів для соління огірків, капусти й помідорів. На теренах Комісаріату Волині й Поділля існувало 26 контор зі 128 станицями, а також 4630 сільських кооперативів. Кооператизація села мала становити 80 %. Окремо від вищеназваної структури діяв Молочарський Союз Волині й Поділля, який був самостійною установою, підпорядкованою безпосередньо Відділові Прохарчування та Сільського Господарства. Союз мав свої відділи в таких місцевостях: Пінськ, Берест, Кобрин, Ковель, Володимир, Луцьк, Рівне, Сарни, Костопіль, Дубно, Крем'янець, Кам'янець-Подільський, Плоскирів а також підвідділи: Горохів, Любомль, Камінь-Каширський, Дорогичин, Столин, Здолбунів, Шепетівка, Старокостянтинів, Бар, Летичів і Дунаївці. В 1942 р. Союз мав 195 молочарень. *Українська кооперація на Волині*, „Господарсько-Кооперативний Часопис“, ч. 1, 5.05.1942 р., с. 8.

Ширше про відмінності між німецькою політикою, яка проводилася в трикутні Галичина і Райхскомісаріаті Україна, до складу якого увійшла також Волинь, говориться в статті Р. Тожецького *Die Rolle Zusammenarbeit mit der deutschen Besatzungsmacht in der Ukraine für deren Okkupationspolitik bis 1944. Europa unterm Hakenkreuz, Okkupation und Kollaboration (1938–1945), Beiträge zu Konzepten und Praxis der Kollaboration in der deutschen Okkupationspolitik. Zusammenge stellt und eingeleitet von Werner Röhr, Berlin—Heidelberg 1995.*

⁸ Назва „Галичина“ — це, в порівнянні зі „Східною Малопольщею“ і „Західною Україною“, найменш політично обтяжений термін. Два останні терміни автор вживає лише у випадку цитування чужих висловлювань.

Термін „Східня Малопольща“, дуже поширений в міжвоєнному періоді серед польського суспільства, вживали помилково, оскільки слово „Малопольща“ має конкретне історичне значення:

„Малопольща — історична дільниця Польщі, країна над верхньою і середньою Віслою, між Карпатами на півдні, князівствами сілезькими на заході, Пільцею на північному заході, Мазовшем на півночі, землями холмською і перемиською на сході та недоходячи до верхньої течії Віслока, на південному сході. Назва латинською *Polonia Minor*, „Молодша Польща“, мала відрізнити її від старшої дільниці краю, познаньсько-кальської“. *Kopalinski W., Słownik mitów i tradycji kultury*, PIW 1987, с. 644.

Під час II світової війни термін „Східня Малопольща“ був надалі загально-вживаним у польській конспіраційній пресі, а також в документах польської підпільної держави. В одному з таких опрацьовань можна знайти виклад цього терміну: „Східньою Малопольщею слід вважати воевідства тернопільське, станіславівське, а також львівське без семи західніх повітів, які мають чисто польське національне обличчя (Кольбушова, Коросно, Ланьцут, Нисько, Переворськ, Ряшів, Тарнобжег)“. *AAN, Delegatura Rządu RP na Kraj 202/III/202, Departament Informacji i Prasy, Sekcja Wschodnia, Ludność ukraińska w Polsce, grudzień 1943 r.*, s. 66.

⁹ Витанович І., цит. пр.

¹⁰ Мартюк І., цит. пр.

¹¹ Качор А., *Мужі ідеї і праці*, Вінніпег-Торонто-Клівленд 1974, 344 с.

¹² Качор А., *Українська молочарська кооперація в Західній Україні*, Мюнхен 1949, 120 с. Існує також скорочена версія цієї праці: Качор А., *Українська молочарська кооперація в цифрах і світлині (в 45-ті роковини заснування першої молочарської кооперативи)*, Мюнхен 1949.

¹³ Дубрівний П., *Крайове господарське товариство „Сільський Господар“ у Львові 1899–1944*, Нью Йорк 1970, 600 с.

¹⁴ Несторович В. Т., *Українські Купці і Промисловці в Західній Україні 1920–1945*. Торонто-Чикаго 1977, 342 с.

¹⁵ Szczepańczyk Cz., *Polityka okupanta wobec spółdzielczości wiejskiej w General-Guberni*, Warszawa 1978, 306 s.

¹⁶ Jasiński J., *Z dziejów polskiej spółdzielczości spożywców podczas II wojny światowej*, Warszawa 1965, 286 s.

¹⁷ Bonusiak W., *Małopolska Wschodnia pod rządami Trzeciej Rzeszy*. Rzeszów 1990, 264 s.

¹⁸ Там же, s. 120–121.

¹⁹ Torzecki R., *Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1993 (349 s.), s. 46–47, 132–133.

²⁰ На підставі інформації, отриманої автором від українських кооператорів, що проживають на еміграції. Кореспонденція знаходиться в автора.

СПИСОК НАЙВАЖЛИВІШИХ СКОРОЧЕНЬ

AAN	– Archiwum Akt Nowych (Архів Нових Актів)
AP	– Archiwum Państwowe (Державний Архів)
AZHRL	– Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego (Архів Інституту Історії Селянського Руху)
ГВПіСГ-	– Головний Відділ Прохарчування і Сільського Господарства
ГГ (GG)	– Генеральна Губернія (Generalne Gubernatorstwo, General-Gouvernement)
„ГКЧ“	– „Господарсько-Кооперативний Часопис“
ГУС	– Головне Управління Статистики
ДАЛО	– Державний Архів Львівської Області
ДКР	– Державна Кооперативна Рада
РСК (ZRS)	– Ревізійний Союз Кооперативів (Związek Rewizyjny Spółdzielni)
ЛСК	– Лемківський Союз Кооператив
LZ	– Landwirtschaftliche Zentralstelle (Центральне Сільськогосподарське Управління)
МВС (MSW)	– Міністерство Внутрішніх Справ (Ministerstwo Spraw Wewnętrznych)
МСК	– Міський споживчий кооператив
НТ	– „Народна Торгівля“
ОСК	– Окружний Союз Кооперативів
ОУН	– Організація Українських Націоналістів
PRM	– Prezydium Rady Ministrów (Президія Ради Міністрів)
ПСК	– Повітовий Союз Кооперативів
РП (RP)	– Річпосполита Польща, Республіка Польща (Rzeczpospolita Polska)
RS	– Rada Spółdzielcza (Кооперативна Рада)
РСРК	– Ревізійний Союз Руських Кооператив
РСУК (ZRSU, RSUK)	– Ревізійний Союз Українських Кооператив (Związek Rewizyjny Spółdzielni Ukraińskich)
СД (SD)	– Служба Безпеки, політична поліція (Sicherheitsdienst)
ССГіЗГК (ZSRiZG)	– Союз Сільськогосподарських і Заробітково-Господарських Кооперативів (Związek Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych)
УГАС	– Українська Господарська Акційна Спілка
УДК	– Український Допомоговий Комітет
УКК	– Український Крайовий Комітет
УНДО	– Українське Національно-Демократичне Об'єднання
УПА	– Українська Повстанська Армія
УЦК	– Український Центральний Комітет
„УЩВ“	– Українські Щоденні Вісті“
SGH	– Szkoła Główna Handlowa (Головна Торговельна Школа)

УКРАЇНСЬКА КООПЕРАЦІЯ В II РЕЧІПОСПОЛИТІЙ

і. Специфіка і характер української кооперації

Початок української кооперації в Галичині сягає другої половини шестдесятих років XIX ст.¹ Піонерами цього руху були передовсім українські правники, а також сільські греко-католицькі священники. Створення кооперативів в умовах загальної бідности, що панувала в галицьких селах, мало бути — в розумінні українських національних діячів — формою організування українського суспільства до боротьби за свої господарські, а також політичні права.

„Розвиток кооперативної системи, продиктований господарськими, торговельними і фінансовими потребами дрібних виробників (а згодом також і споживачів), набирає тут вигляду — на думку Юзефа Хлебовчика — цілеспрямованої акції на забезпечення національному рухові меншинних груп необхідної для його подальшого поступу економічної, фінансової, а також організаційної бази. Об'єктивно він становить врешті-решт елемент створюваного національного ринку“². Наслідком цього є „націоналізація“ економіки, яка відтепер стає не самоціллю, але засобом досягнення вищих, загальнонаціональних ідеалів.

Вже в 1909 р. на українському Освітньо-економічному конгресі у Львові були прийняті такі резолюції:

„1. В основу народньої самодіяльности в області економічній треба покласти ідею демократичної кооперації;

2. Кооперативна організація праці, утворюючи центри національно-економічного життя, буде становити матеріяльну основу для національно-політичного визволення українського народу і для культурного й економічного його розвитку;

3. Кооперація, поліпшуючи економічне становище працюючих тепер, має одночасно підвалити для зміни в будуччині існуючого ладу суспільного;

4. Кооперативи повинні бути національні;

5. В основу кооперативної системи треба покласти інтереси консумції“³.

Закон про кооперативи, прийнятий Сеймом II Речіпосполитої в жовтні 1920 р., підтримав принцип національних ревізійних союзів кооперативів. Від цієї події датується швидкий розвиток української кооперації в польській державі. Українським кооператорам вдалося об'єднати кооперативи, що відроджувалися, в одному національному „Крайовому Ревізійному Союзі“. Цей союз поступово розширив свою діяльність на всі території, де проживало українське населення, ламаючи таким чином передовсім локальний кордон, що відділяв Волинь від Східньої Галичини.

Обіч українського Союзу відновив також свою діяльність у польській державі заснований 1908 р. у Львові москвофільський „Руський Ревізійний Союз“. Незважаючи на тактичну підтримку польських властей, цей союз втратив свої впливи серед українського населення у порівнянні з періодом перед I світовою війною. Протягом всього міжвоєнного двадцятиліття він ніколи не становив жодної загрози ані конкуренції для українського Союзу, оскільки об'єднував лише біля 200 кооперативів⁴.

Українська кооперація в принципі не отримувала державних дотацій⁵, а власне навпаки, у своїй праці натрапляла на різного роду обмеження зі сторони державної адміністрації, як центральної, так і місцевої. На практиці капітал, нагромаджений українською кооперацією, походив передовсім із членських внесків і паїв, оплачуваних сотнями тисяч членів.

Саме кооперація стала наймасовішою — не тільки економічною — організацією українського населення в Польщі. Вона витворювала у своїх членів практичні навички спільної праці, показувала дрібним виробникам силу спільних дій, піднімала рівень їх національної свідомости.

„Українські організації розглядали кооперацію як шлях до визволення і господарської самостійности українського населення в Польщі, а також як спосіб підтримки української інтелігенції і підготовки дрібної буржуазії. Підтримування кооперації ставало таким чином патріотичним обов'язком українця. Кооперативи, що розвивалися, витіснявали з сіл і малих містечок Західної України передовсім приватну жидівську торгівлю, яка не мала значних фінансових засобів, а тому була слабким партнером“⁶.

Протягом усього двадцятилітнього періоду Ревізійний Союз Українських Кооператив (головна організація української кооперації) старався дотриматися нейтральности всього кооперативного руху щодо будь-яких політичних акцій, хоча в його керівництві переважали діячі УНДО (Українське Національно-Демократичне Об'єднання). Союз завжди стояв на становищі спільности господарських інтересів усіх класів українського суспільства, без упривілеювання будь-яких політично-партійних угруповань чи віровизнань⁷.

Якщо йдеться про приватний сектор господарства, то українська кооперація старалася підтримувати створюване приватне українське підприємництво шляхом: забезпечення ринку збуту для продуктованих ним товарів, вишколу кадрів для приватної торгівлі, надання кредитів підприємцям, а навіть участі у спільних з ними господарських починаннях. Метою цих дій мало бути створення солідних, самодостатніх підприємств, цього „хребта нації“, тобто української промислової і торгової буржуазії⁸.

Розвиткові українського кооперативного руху сприяла українська інтелігенція, яка, позбавлена можливости праці в державній адміністрації, саме в ньому знайшла собі роботу. Щороку прибували випускники вищих шкіл, передовсім закордонних, а також місцевих середніх шкіл, в тому числі створених кооперацією⁹.

Поступово появилася група висококваліфікованих провідників української кооперації, які часто рівночасно займали багато важливих становищ, як господарських, так і політичних. Стало це між іншим приводом для критики — на мою думку, безпідставної — з боку тодішньої лівої преси¹⁰. Насправді це „поєднання посад“, наприклад, директора в одній цен-

раді з функцією члена надзірної ради в другій, забезпечувало добру координацію заходів окремих кооперативних централей, а також самого ре-
 жимного союзу.

Наприклад, Юліян Павликовський, голова Надзірної Ради Союзу, був одночасно головою Надзірної Ради „Маслосоюзу“, членом Надзірної Ради „Центробанку“, директором „Народної Торговлі“ (і тільки тут мав посаду), а також заступником голови Товариства „Сільський Господар“. Крім цього, він ще був членом президії та одним із заступників голови УНДО, членом державної Кооперативної Ради (як представник української кооперації), а також сенатором (див.: Доповнення — Біограма Ю. П., с. 307).

Велику активність у розвитку української кооперації, передовсім сільської, проявляли греко-католицькі священники. Їхню участь в керівних органах українських кооперативів I-го ступеня у 1926 р. показує нижченаведена таблиця¹¹.

Таблиця 1

Участь греко-католицьких священників у керівництві українських кооперативів у 1926 р.

	Воєвідство			Разом
	Львівське	Станиславівське	Тернопільське	
Кількість кооперативів взагалі	440	471	549	1.460
Кількість кооперативів, членами надзірних рад або дирекцій яких є священники	210	193	243	646
Кількість священників — членів надзірних рад кооперативів	243	202	246	691
Кількість священників — членів дирекцій кооперативів	36	31	33	100

Джерело: Особисте опрацювання автора на підставі: AAN, Rada Spółdzielcza М. s. 1-114.

У 1926 р. серед 1460 кооперативів, що належали до українського Союзу, було 646 (тобто 44,2 %) кооперативів, в яких до складу надзірних рад або дирекцій входили греко-католицькі священники. Членами надзірних рад був 691 священник, а дирекцій — 100.

Така висока участь священників у керівництві кооперативів була обумовлена:

1. Браком кваліфікованих сил, вишкіл яких не встигав за швидким розвитком українських кооперативів;

2. Структурою українського суспільства, в якому переважало сільське населення (часто єдиною освіченою особою на селі був саме священник);

3. Фактом, що греко-католицькі священники мали право — на відміну від католицьких священників — вступати у подружні зв'язки і звідси теж орієнтувалися в господарських справах, оскільки часто самі мали господарства, з яких утримували свої сім'ї;

4. Тісним зв'язком уніятського духовенства з національним рухом. Така висока заангажованість священників є також доказом існування добрих відносин між керівництвом кооперації й ієрархією Греко-католицької церкви. Обидві інституції взаємно себе підтримували, наприклад, кооперація часто матеріально допомагала харитативній діяльності, яку проводила Церква.

Українська кооперація була, без сумніву, масовим суспільним рухом, але передовсім господарською організацією. У цьому власне полягала принципова різниця між українською кооперацією і українською політичною партією або іншою громадською організацією. „Щоб реалізувати свої суспільні ідеали, кооперація мусіла взагалі існувати, а існувати могла тільки тоді, коли підтверджувала себе як господарське підприємство, коли давала надлишки, а принаймні не зазнавала збитків“¹². І про це завжди слід пам'ятати при аналізі кожної кооперації, особливо цієї, позбавленої підтримки з боку держави.

1. Організаційна структура української кооперації

2.1. Ревізійний Союз Українських Кооперативів — РСУК

2 липня 1898 р. з ініціативи д-ра Ярослава Кулачковського, д-ра Коси Левицького та д-ра Степана Федака був зареєстрований в Окружному Суді у Львові „Крайовий Союз Кредитовий“, завданням якого було організування товариств (кооперативів), допомога в отриманні кредитів для цих товариств, а також контроль за їх діяльністю¹³.

Запровадження австрійськими властями з середини 1903 р. обов'язкової ревізії заробіткових і господарських товариств спричинило, що Крайовий Союз Кредитовий звернувся 20 жовтня 1903 р. до Міністерства Внутрішніх Справ у Відні з проханням про надання йому повноважень на призначення ревізорів для своїх кооперативів. Згадане міністерство рескриптом від 12 січня 1904 р. погодилося визнати такі повноваження під умовою, що Союз обмежить свою статутну діяльність до кооперативів¹⁴.

В грудні 1903 р. відбулася нарада українських господарських інститутів в Галичині, яка прийняла статут товариства „Крайовий Союз Ревізійний“¹⁵. 24 грудня 1903 р. він надійшов до Намісництва у Львові, яке рескриптом від 18 січня 1904 р. надало Союзові повноваження для провадження ревізії союзівських товариств і призначення ревізорів¹⁵.

Новостворений Союз взяв на себе надзирні функції над українськими кооперативами різних ступенів, а згодом став їх не тільки організаційним, але й ідейним центром.

У 1912 р., коли востаннє перед вибухом I світової війни складено статистику української кооперації, Союз об'єднав 557 кооперативів, в тому числі 339 кредитових, 41 споживчий, 35 молочарських, 30 збуту худоби і зерновий, 4 дахівкарні, 3 млинарські кооперативи і 104 змішані (тобто кредитово-споживчі, споживчо-молочарські, кредитово-виробничі, а також львівські: „Базар“, „Труд“, „Достава“, видавнича спілка „Діло“)¹⁶.

Вибух I світової війни перервав розвиток української кооперації. Війна на східньому фронті, для якого Галичина була одним із найважливіших театрів воєнних дій, призвела до величезних матеріальних знищень і людських втрат, які охопили також кооперативи.

В II Речіпосполитій акцією відновлення української кооперації керував створений 4 січня 1921 р. передвоєнними центрами Крайовий Комітет Організації Кооперативів (ККОК). Завданням цього Комітету була відбудова законно існуючих передвоєнних кооперативів і організація нових універсальних спілок, а також об'єднання їх в повітових і крайових союзів. Виконавчим органом розпочатої акції став Крайовий Союз Ревізійний¹⁷.

В дні 9–10 червня 1921 р. відбувся у Львові I Крайовий З'їзд Українських Кооператорів, на якому подано до відома головні напрямки відбудови української кооперації. Одночасно на скликаних Загальних Зборах Крайового Союзу Ревізійного обрано нове керівництво на чолі з Антоном Гладішовським як головою Надзірної Ради Союзу. Роком пізніше, після смерті голови, його місце зайняв Юліян Павликовський, який виконав ці обов'язки аж до ліквідації української кооперації в 1944 р.¹⁸

В 1922 р. припинив діяльність ККОК, а всі його функції перебрав Союз. Натомість 12 грудня цього самого року на підставі постанови Коопе-

ративної Ради в Варшаві Союз отримав право ревізії з необмеженим тереном дій і на час „аж до відкриття“¹⁹.

В роках 1924–1926 була проведена реорганізація передвоєнних українських кооперативних централей, які остаточно набрали такого вигляду:

— „ЦЕНТРОСОЮЗ“ — централь кооперативів сільськогосподарсько-торговельних загального заступу і збуту;

— „МАСЛОСОЮЗ“ — централь молочарських кооперативів;

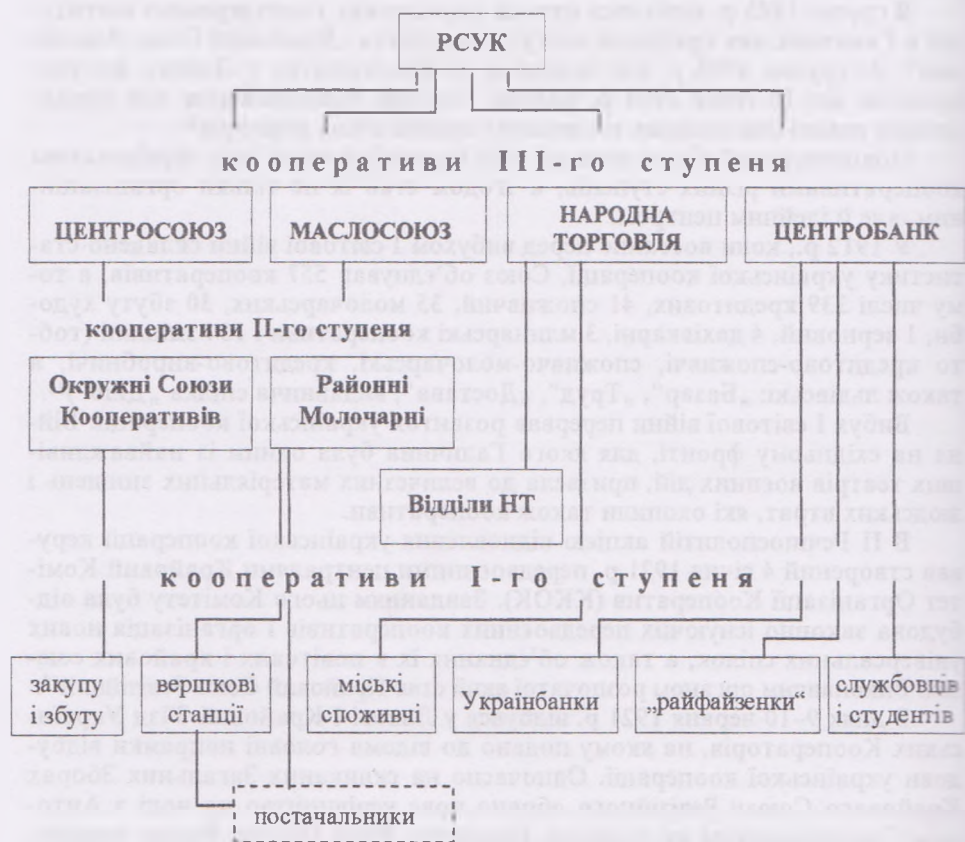
— „НАРОДНА ТОРГОВЛЯ“ — централь міських споживчих кооперативів;

— „ЦЕНТРОБАНК“ — централь кредитових кооперативів.

В другій половині двадцятих років також зазнав внутрішньої перебудови Крайовий Союз Ревізійний. Змінилася рівно ж його назва на: „Ревізійний Союз Українських Кооператив у Львові“ (РСУК).

Так утворена організаційна структура кооперативів, об'єднаних в РСУК, проіснувала до вибуху II світової війни:

СХЕМА I

Джерело: Особисте опрацювання автора на підставі: Piniański Ł., *Українські spółdzielnie rolniczo-handlowe do roku 1931 włącznie* (Praca dyplomowa, SGH 1936), s. 37.

Найвищим органом влади в РСУК були ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ членів, які збиралися раз на рік. До компетенції загальних зборів належали вибори ПРЕЗИДЕНТА (так називали голову союзу) і РАДИ РСУК, що складалася з 7 членів, затвердження діяльності ради і ДИРЕКЦІЇ, затвердження бюджету, а також встановлення річного членського внеску. Рада РСУК призначала триособову дирекцію, затверджувала прийнятих директорів і постійних службовців союзу, санкціонувала найважливіші постанови дирекції і на її пропозицію приймала нових членів²⁰.

Після зміни статуту РСУК у 1936 р., відповідно до вимог зновелізованого в 1934 р. закону про кооперацію, крім вибраних загальними зборами членів ради, до неї увійшли делегат Львівської Хліборобської Палати, а також делегат Товариства „Сільський Господар“. В свою чергу голова Ради РСУК як делегат української кооперації став членом державної Кооперативної Ради в Варшаві²¹.

Постійним виконавчим органом Ради РСУК і її зв'язковим з дирекцією в багатьох справах учасником її праці була ПРЕЗИДИЯ РАДИ. До неї належали: голова ради, два його заступники, секретар і скаржник. До компетенції Президії входило: затвердження принципів управління дирекції, а також службових обов'язків для працівників союзу, затвердження пропозицій дирекції про прийняття нових постійних працівників РСУК, прийняття рішень про приналежність союзівських кооперативів до відповідних централей кооперації, визначення щорічного розміру щорічного внеску для членів-кооперативів, скликання кооперативних з'їздів і конференцій, прийняття до відома ревізійних звітів про діяльність кооперативних централей, залагодження непорозумінь між союзівськими кооперативами та їх органами. Натомість всі найважливіші рішення в РСУК приймалися спільно президією та дирекцією²².

Всі внутрішня виконавча праця в РСУК була розподілена між ВІДДІЛАМИ і створеними при них РЕФЕРАТАМИ. Трьома головними відділами керували члени дирекції, відповідальні колегіально за цілість справ. В структурі РСУК були такі відділи:

- I. Фінансово-адміністративний.
- II. Ревізійний.
- III. Організаційний.
- IV. Юридичний.

Тесна співпраця РСУК з усіма фаховими централями та всіма іншими кооперативними установами створювала умови для планової роботи всіх централей української кооперації. Основні напрямки розвитку всієї української кооперації затверджувалися на річних зборах РСУК у вигляді резолюції, а у важливіших справах на загальних зборах РСУК.

У 1938 р. в РСУК працювало 112 осіб (не враховуючи вчителів кооперативного ліцею та кооперативних курсів, співробітників редакцій і т. п.), з чого в Організаційному Відділі — 19, в Ревізійному — 53 (в т. ч. 50 ревізійців), в Юридичному — 4 і в Адміністративному — 36. Бюджетні витрати РСУК в 1938 р. становили разом: 581.665 зл.²³

1.2. Сільськогосподарсько-торговельні кооперативи — „Центросоюз“

Першим українським господарсько-торговельним кооперативом в Галичині, який поставив собі метою ведення торгівлі сільськогосподарським

знаряддям, була „Спілка для Господарства й Торгівлі“, заснована в Перемішлі у 1899 р. Цей кооператив швидко розширив свою діяльність на торгівлю штучними добривами та насінням і незабаром фактично став кооперативом крайового значення. Подібною діяльністю в цей сам час займався Торговельний синдикат товариства „Сільський Господар“. І саме з об'єднання цих двох інституцій у 1911 р. утворився кооператив I-го ступеня під назвою „Крайовий Союз Господарсько-Торговельних Спілок у Львові“²⁴.

Після I світової війни сільська кооперація загального скупку і збуту (звана також господарсько-споживчою) стала найпотужнішим, з огляду на кількість кооперативів і об'єднаних членів та густоту мережі, видом українських кооперативів. Така ситуація відповідала соціальній структурі українського суспільства, яке в переважній більшості проживало в галицькому селі²⁵.

Цей вид української кооперації був організований у триступеневу структуру. Кооперативи I-го ступеня почали об'єднуватися в союзи повітові або окружні (у випадку, коли терен діяльності не збігався з межами повіту), утворюючи таким чином кооперативи II-го ступеня. Ці, в свою чергу, з ініціативи Крайового Комітету Організації Кооператив, дали основу для реорганізації 14 червня 1924 р. передвоєнного союзу в Союз Кооперативних Союзів (окружних і повітових) як Крайової Централі Кооперативів Загального Закупу і Збуту „Центросоюз“, тобто кооперативу III-го ступеня. Відтоді членами нового Союзу могли стати тільки юридичні особи²⁶.

Кооперативи I-го ступеня виконували функцію дрібних господарсько-споживчих кооперативів, діяльність яких обмежувалася до постачання селянським господарствам товарів першої необхідності, рідше дрібних знарядь, штучних добрив, палива, будівельних матеріалів і машин. Наприклад, ще 1929 р. в усьому обороті „Центросоюзу“, що становив 21,3 млн. зл., оборот споживчими товарами сягав 76 %²⁷.

В двадцятих роках багато сільських кооперативів потрапляло в борги, ведучи часто продаж товарів у кредит, що було пов'язане з браком відповідно вишколених і досвідчених працівників. Ця ситуація значно поправилася в тридцятих роках, і напр., вже в 1937 р. кооперативи цього типу досягли сумарно надлишку величиною 649.352 зл. В цьому ж році із загальної суми оборотів українських кооперативів усіх типів, що становила 159 млн. зл., на кооперативи загального закупу і збуту припадало біля 29 %, а середній оборот на один кооператив зріс до 21.146 зл. Влітку 1939 р. кількість кооперативів I-го ступеня дорівнювала 2.561, що становило майже 70 % всіх українських кооперативів²⁸.

З середини 30-х років кооперативи цього типу почали відігравати ще раз більшу роль у суспільно-господарському та культурному житті українських сіл, про що добре здавало собі справу керівництво української кооперації:

„Завдання сільських кооператив для загального закупу й збуту, які стали матірними клітинами цілої нашої повоєнної кооперації, є не тільки доцільний ввіз усіх товарів, потрібних для сільського дому й господарства, збут усіх плодів хліборобської праці своїх членів та упромисловлення своїх районів, але й творча співпраця для піднесення в цих районах загальної й фахової хліборобської освіти, дбання про чимраз вищу рівню

структуру села та скріплення в гурті своїх членів господарських чеснот, без яких годі сповнити це завдання”²⁹.

Одним із завдань сільської кооперації було підтримування рідного, українського виробництва шляхом впровадження до обороту його товарів. „Центросоюз“ (мило і нитки), „Луна“ (цикорія і кава), „Промінь“, „Дружність“ (мармелад), „Калина“ (цигарковий папір), „Пласт“ (порошок для печива). Така політика також сприяла розвитку української приватної промисловости: „Фортуна“ (цукерки), „Елегант“ (паста для взуття) і т. д.

Кали йдеться про кооперативи II-го ступеня, то спочатку існувала тенденція, щоб окружні союзи кооперативів (ОСК або у випадку повіту: ПСК) були не тільки об'єднаннями сільських кооперативів загального зазначення збуту, але також організаційними осередками для всіх видів українських кооперативів в окрузі. Створення подібної структури молочарсько-кооперацією викликало, що від цих планів відмовилися, хоча, з огляду на позицію і силу сільської кооперації, саме з окружними союзами „Центросоюзу“ мусіли рахуватися державна адміністрація та більші приватні фірми³⁰.

Всі окружні або повітові союзи (без розподільні „Центросоюзу“ у Львові) досягли в 1934–1936 рр. збільшення оборотів з 16,4 млн. зл. до понад 18 млн. зл., що могло бути зв'язане з загальним покращанням структури після великої господарської кризи³¹.

„Центросоюз“ у своїй торговельній діяльності був зв'язаний з кооперативами I-го ступеня не безпосередньо, а через окружні або повітові союзи кооперативів, від справности діяльності яких залежали висліди Центросоюзу. То саме окружні (повітові) союзи були представниками кооперативів I-го ступеня на Загальних Зборах „Центросоюзу“.

Товарооборот у цій триступеневій структурі виглядав таким чином: „Центросоюз“ постачав товари кооперативам II-го ступеня (ПСК або ОСК, гуртовні), ці в свою чергу забезпечували кооперативи I-го ступеня, на яких товар потрапляв до споживачів. Закуп сільськогосподарської продукції відбувався в протилежному напрямку, натомість її продаж проводився на рівні кооперативів II-го ступеня або аж в самій Централі.

Головними товарами в обороті „Центросоюзу“ були: збіжжя, худоба і яйця та яйця — основний експортний товар Централі. В 1936 р. ви експортовано 21.562 скриньки яєць на загальну суму 2 млн. зл., що становило 1,5 % всього експорту з Польщі. Отримувачами яєць були передові Англія, Чехо-Словаччина, Німеччина, Вільне Місто Гданськ і Швейцарія. Українська участь в усьому імпорті яєць до цієї країни становила 15 %, а також Австрія, Іспанія, Італія і Франція. „Центросоюз“ та 14 ОСК належали до Львівської Зернової Біржі, на якій їх обороти становили 15 % від оборотів біржі. Окрім торгу яйцями та зерном, зростав також, внаслідок перешкодам, створюваним державною адміністрацією, оборот з худобою і птицею, продаж яких досяг у 1937 р. рівня понад 1,2 млн. зл.³²

У 1933 р. членами „Центросоюзу“ були: 34 повітові (окружні) союзи з 1400 кооперативами I-го ступеня; 4 кооперативні центральні; 7 кооперативів, що не були союзами і займалися гуртовою торгівлею; 12 місцевих кооперативів I-го ступеня; Товариство „Сільський Господар“ та 9 інших кооперативів³³.

Окрім кількісного розвитку української сільської кооперації, „Центросоюз“ старався розширити свою діяльність поза теренами Галичини (до 1934 р.), передовсім на Лемківщині та на т. зв. північних землях (Волинь) через ПСК в Сокалі, який організував там кооперативи, а після фінансової допомоги з боку Централі утворив свою філію у Володимирі-Волинському. Подібно діяв також ПСК в Белзі³⁴.

Розвиток української кооперації загального заupu і збуту в тридцятих роках підтверджується значним зростанням її оборотів, що ілюструється нижченаведеним порівнянням:

Таблиця 2

Обороти кооперативів загального заupu і збуту „Центросоюзу“ в роках 1933–1938 (в зл.)

Рік	Загальний оборот	в збуті рілньничої продукції	в постачанні товарів	у виробництві
1933	9.067.625	2.871.747	5.596.162	599.716
1934	8.475.055	2.083.375	5.791.982	599.690
1935	10.464.009	2.367.340	7.181.979	914.691
1936	19.323.915	6.376.581	11.441.603	1.505.731
1937	35.043.106	17.101.985	15.990.970	1.950.151
1938	31.773.000	16.934.800	12.880.200	1.958.000

Має бути: а — 599.698; б — 914.690

Джерело: Витанович І., цит. пр., с. 398.

Якщо йдеться про структуру оборотів „Центросоюзу“ в 1938 р., вона виглядала таким чином: збут зерна (за посередництвом біржі) — 11.840,4 тис. зл.; збут яєць — 3.938,7 тис. зл.; збут тварин — 1.126,7 тис. зл.; збут прядива — 29 тис. зл.; збут мила — 1.154,0 тис. зл.; збут конфектних виробів — 768,0 тис. зл.; збут намотувачів ниток — 36,1 тис. зл.; постачання товарів, потрібних в сільському господарстві — 2.131,0 тис. зл.; постачання споживчих товарів — 10.680,0 тис. зл.³⁵

Перед вибухом II світової війни в Централі „Центросоюзу“ працювало 171 постійний працівник та біля 40 практикантів, з яких понад 50 мали закінчену середню або вищу школу. З 1930 р. головою надзірної ради був Остап Луцький, головним директором — Юліян Шепарович, а членами дирекції: Іван Мартюк та інж. агр. Микола Творидло³⁶.

2.3. Молочарські кооперативи — „Маслосоюз“

Українська молочарська кооперація в Галичині народилася 1 жовтня 1904 р., коли з ініціативи священика Остапа Нижанковського в селі Залізів (Стрийський повіт) засновано першу спільну молочарню при читальні Товариства „Просвіта“. Через рік існувало вже 6 таких молочарень. 26 вересня 1907 р. постав Крайовий Господарсько-Молочарський Союз в Стрию, що був кооперативною надбудовою діючих молочарень (25 жовтня 1907 р. статут Союзу був зареєстрований в окружному суді). Як головна установа Союз розпочав діяльність 1 січня 1908 р.³⁷

В 1914 р. до Союзу належало біля 100 молочарень, які переробляли біля 7,5 млн. літрів молока і виробляли біля 300 тонн масла на рік, з чого частину продавали в 9 власних крамницях³⁸.

Після I світової війни Союз відновив свою діяльність у 1920 р. Серед секторів української кооперації саме молочарська кооперація зазнала в міжвоєнному періоді найшвидшого розвитку. В 1925 р. разом зі зміною статуту Союз одержав нову назву: „Крайовий Молочарський Союз Кооператива з обмеженою відповідальністю „Маслосоюз“ в Стрию“³⁹. Відтоді членами Союзу могли тільки стати юридичні особи.

В 1926 р. „Маслосоюз“ організував першу „районову молочарську станцію“. Цю подію можна визнати за початок нової політики в діяльності „Маслосоюзу“, яка полягала у створенні однієї великої замість кількох або кільканадцяти дрібних, сільських молочарень. Район діяльності нової молочарні охоплював біля 2.000 корів з щоденною доставкою біля 3000 літрів молока.

15 травня 1927 р. „Маслосоюз“ відкрив у Львові т. зв. Головну Торгову Агенцію, яка фактично виконувала обов'язки дирекції Союзу. Роком пізніше, засновуючи новий відділ у Луцьку на Волині, він перейшов через „сокальський кордон“. Наступним етапом розвитку діяльності „Маслосоюзу“ стала проведена в 1930–1932 роках т. зв. районізація, тобто створення мережі великих районних молочарень. Шукаючи засобів для фінансування цього завдання, „Маслосоюз“ уклав угоду з „Центробанком“, в рамках якої молочарні були зобов'язані переводити всі вільні фінансові засоби на окремий рахунок у цьому банку, в заміну за що отримували право на низькоопроцентований кредит, який їм надавали після попереднього підтвердження дирекцією „Маслосоюзу“³⁹.

Зміцнивши свої позиції в Східній Галичині, „Маслосоюз“ зробив спробу розширення своєї діяльності також поза етнічні українські землі шляхом створення свого відділу та двох крамниць у Катовіцах (1929 р.) і Бельську (1932 р.). Про розвиток „Маслосоюзу“ найкраще свідчать нижче наведені числа:

Таблиця 3

„Маслосоюз“ в роках 1925–1938

Рік	Кільк. коопер. членів „М“	в т. ч. районних кооп.	Кільк. пунктів збору (сіл)	Кільк. достав молока в літрах
1925	72	—	300	8.400.000
1926	106	8	313	10.900.000
1927	160	9	368	21.700.000
1928	188	28	556	26.900.000
1929	203	35	725	43.700.000
1930	223	81	1.027	59.700.000
1932	221	119	1.260	60.200.000
1934	153	132	1.350	65.200.000
1936	148	117	1.693	90.600.000
1938	155	136	2.000	115.000.000

Джерело: Качор А., цит. пр., с. 5.

Значну частину скуповуваного молока районні молочарні переробляли на масло, 90 % якого постачали до „Маслосоюзу“, а той продавав його у власних крамницях або експортував (головним чином до Англії), про що свідчить нижченаведена таблиця:

Таблиця 5

Виробництво і експорт масла „Маслосоюзом“ в роках 1924–1938

Рік	Доставка масла в кг	Експорт масла в кг	% експорту масла	Кільк. крамн.	Обороти в зл.
1924	41.518	—	0,00	2	200.000
1925	164.506	200	0,12	5	860.000
1926	372.277	48.478	13,02	7	2.470.000
1927	738.458	134.402	18,20	14	6.800.000
1928	969.198	64.646	6,67	18	9.010.000
1930	2.169.178	812.873	37,47	21	16.210.000
1932	2.140.401	96.696	4,52	26	8.110.000
1934	2.452.525	255.357	10,41	38	7.730.000
1936	3.389.503	616.498	18,19	41	9.300.000
1938	2.947.551	111.639	3,79	56	брак даних

Джерело: Качор А., цит. пр., с. 6

Про коливання кількості масла, експортованого „Маслосоюзом“, вивчали причини не тільки економічного походження. Наприклад, зі спаду експорту в 1932 р. причинився польський уряд, який — з метою пом'якшення наслідків економічної кризи — запровадив регламентування експорту та систему вивізних премій. Протекційна політика властей, яка надавала перевагу польським фірмам при наданні дозволів на експорт, спричинила, що „Маслосоюз“ був змушений до обмеження експорту і зосередження своєї діяльності на внутрішньому ринку⁴⁰. Тому він також прийняв рішення про розбудову мережі власних крамниць роздрібною торгівлі, які давали додаткові прибутки та місця праці. Масло з застережним знаком коношини і буквами „МС“ опанувало завдяки високій якості ринок Галичини, а також багатьох великих міст Польщі. Майже 80 % продаваного масла купували неукраїнці⁴¹.

Кількість районних молочарень, що належали до „Маслосоюзу“, зросла в роках 1932–1938 зі 113 до 136, а кількість членів з 41.071 до 205.249. Власні фонди збільшилися в роках 1926–1936 з 40.000 до 675.000 зл. За доставлене молочарням молоко селяни отримали в 1932 р. понад 4,3 млн. зл., а в роках 1936–1939 майже на 100 % більше.

У 1938 р. в „Маслосоюзі“ працювали 150 техніків молочарства, 44 господарські референти, переважно агрономи, і 18 ветеринарів. Загалом цілій мережі зайнятих було близько 3000 працівників. Працею дирекції в роках 1924–1939 керували такі особи: Ольга Бачинська, інж. Андрій Палій і Андрій Мудрик, а також два їх заступники і помічники — Олександр Лис і інж. Михайло Хронов'ят.

До 1939 р. „Маслосоюз“ утворив 12 своїх відділів: Стрий (1920 р.), Львів (1925); Станиславів і Перемишль (1926); Коломия, Тернопіль, Дро-

Самбір (1927); Луцьк (1928); Катовіце (1929); Бельськ (1932) і Чортків (1933). Окрім них працювали ще два організаційні пункти в Рудках і Славотині. З-поміж існуючих 26 гуртових крамниць — 7 знаходилися у Львові, 3 в Радрибний продаж вели 57 крамниць, з них 27 у Львові, 4 в Станиславові, 1 в Перемишлі, по 2 в Бориславі, Дрогобичі, Луцьку, Стрию, Бельську і Катовіцах та по одній в Чорткові, Гребеніві, Яремчу, Коломиї, Косякові, Самборі, Татарові, Тернополі, Трускавці, Ворохті і Заліщиках. Напередодні вибуху II світової війни „Маслосоюз“ мав 17 вантажних автомобілів і 2 легкові⁴².

Окрім торгівлі молочними продуктами, „Маслосоюз“ провадив такі підприємства:

- парові молочарні споживчого молока у Львові, Стрию, Станиславові, Перемишлі, Дрогобичі і Тернополі,
- сароварні в Стрию,
- бриндзарні в Коломиї, Ворохті і горах Карпатах,
- холодильники на 140 тонн (2 у Львові і 1 в Стрию),
- центральна лабораторія, що контролювала експортований товар, а також менші лабораторії при всіх відділах.

Про позицію української молочарської кооперації в Галичині найкраще свідчить те, що біля 28 % продукovanого на цих теренах молока потрапляло до „Маслосоюзу“⁴³.

2.4. Споживчі кооперативи — „Народна Торговля“⁴⁴

У 1881 р. з ініціативи А. Ничая створено в Станиславові „Товариство Промислово-Промислове“, метою якого була координація самочинно поведених українських господарських організацій. Це товариство, зареєстроване 1 січня 1882 р., існувало трохи більше року. Його функції перебрала на себе нова організація⁴⁵.

Створення споживчого кооперативу „Народна Торговля“ (НТ) у 1882 р. дало початок плановій кооперативній діяльності українців у Галичині. Це: перед вибухом I світової війни цей кооператив став союзною організацією і гуртівнею для інших споживчих кооперативів. В 1914 р. він мав 19 власних складів-крамниць і об'єднав 93 кооперативи з 1.244 членами⁴⁶.

У двадцятих роках в II Речіпосполитій українські споживчі кооперативи мали властиво дві центральні: „Народну Торговлю“ як Крайовий Споживчий Союз та „Центросоюз“, який також об'єднував споживчі кооперативи. Тому-то обидві центральні в 1923 р. були зобов'язані Крайовим Союзом Кооперативів перейти до широкої співпраці в ділянці розвитку споживчо-споживчих кооперативів⁴⁷. Принципова відмінність між ними полягала в тому, що членами „Народної Торговлі“ могли бути особи юридичні, так і фізичні, натомість „Центросоюз“ об'єднував тільки фізичних осіб.

У 1925 р. на підставі угоди між „Народною Торговлею“ і „Центросоюзом“ останній не вів власного споживчого відділу, а замовлення своїх членів передавав „Народній Торговлі“. Прибутки ділили порівну. Ця угода діяла тільки до 1930 р., коли „Центросоюз“ постановив утворити власний споживчий відділ⁴⁸.

„Народна Торговля“ до часу заснування повітових (окружних) союзів кооперативів взяла на себе обов'язок проведення ревізій та організації господарсько-споживчих кооперативів I-го ступеня, створюючи для них гуртові склади, які в свою чергу в значній мірі дали початок майбутнім кооперативам II-го ступеня в структурі „Центросоюзу“⁴⁹.

За розпорядженням РСУК, виданим у 1926 р., „Народна Торговля“ мала стати в майбутньому централею міських споживчих кооперативів (МСК) та зосередити свою діяльність серед українського населення, яке проживає в містах.

Перший крок у напрямі усамостійнення міської споживчої кооперації з „Народною Торговлею“ як її організаційною і господарською централею був зроблений на I Крайовому з'їзді цих кооперативів, що відбувся 1 лютого 1931 р. Тоді прийнято рішення про розбудову інструкторсько-організаційного відділу „Народної Торговлі“, який мав провести першу класифікацію міських споживчих кооперативів, котрі повинні були стати відповідною основою Централі НТ⁵⁰.

Вищезгадані положення підтримали Загальні Збори РСУК в 1932 р. „Народна Торговля“ мала налагодити стосунки з іншими міськими споживчими кооперативами: приєднувати більше тих кооперативів у свої члени, впорядкувати й збільшити в плати уділів тих кооперативів до НТ, розвивати торговельну діяльність із ними, пришвидчити остаточну організацію інструкторсько-організаційного відділу при НТ для обслуговування кооперативів“⁵¹.

Всі ці вищенаведені дії повинні були подолати застій у розвитку кооперативів цього типу, який був обумовлений передовсім фактом, що український елемент становив незначну частину серед мешканців міст і містечок Галичини (близько 14 %). Крім того, цей елемент був розкиданий на просторах окремих міст і проживав переважно на їх околицях. Тому він у своїй більшості займався власним землеробським господарством, що обмежувало його потреби в товарах, пропонованих „Народною Торговлею“.

Міські споживчі кооперативи становили заледве декілька відсотків від усіх кооперативів, об'єднаних у РСУК. Незважаючи на це, вони належали до найбагатших українських кооперативів, а їх персонал був найкраще оплачуваним, з тієї причини, що це була найстарша галузь українських кооперативів, краще забезпечена власним капіталом (майже кожен склад „Народної Торговлі“ знаходився у власному будинку). Крім того, її торговельна пропозиція була спрямована також до неукраїнців, яка автоматично збільшувало поле її діяльності і до певної міри незалежувало від матеріальної спроможності самого лише українського суспільства⁵².

Свої крамниці і склади НТ мала в більших містах Галичини і на Волині (в Луцьку, Володимирі і Олиці): в 1925 р. — 19, в 1930 р. — 24, в 1935 р. — 32 і в 1938 р. — 31. Наприкінці тридцятих років до НТ належало 96 будинків загальною вартістю 673.280 зл. Про розвиток НТ найкраще свідчать динаміка її оборотів (гуртових і роздрібних) у вибраних роках 1925–1938.

Гуртові і роздрібні обороти „Народної Торговлі“

Рік	Сума
1925 р.	1.197.000 зл.
1927 р.	4.268.000 зл.
1928 р.	13.341.000 зл.
1929 р.	16.451.000 зл.
1930 р.	16.834.000 зл.
1931 р.	13.129.000 зл.
1932 р.	10.998.000 зл.
1933 р.	8.551.000 зл.
1935 р.	7.467.000 зл.
1938 р.	6.600.000 зл.

Джерело: Витанович І., цит. пр., с. 443

Помітне зростання оборотів до 1930 р. і наступний їх спад були пов'язані з чинністю і закінченням терміну дії угоди між НТ і „Центросоюзом“ про спільне керівництво споживчим відділом, а також зі спадом загальної господарської кон'юнктури⁵³.

Основною спеціальністю споживчого відділу НТ було постачання багатьох товарів: чаю, кави, какао, приправ, овочів (цитрини, помаранчі, родзинки, фіги т. ін.), а також рижу. НТ мала також власний пастильний відділ і пивниці з вином. Якщо йдеться про закуп бакалійних товарів, то НТ використовувала свої багатолітні контакти з гуртовнями англійської і німецької споживчої кооперації, з голландськими, французькими та польськими фірмами, а також з безпосередніми виробниками. З місцевих продукцій НТ торгувала: грибами, овочами і медом. Старалася також підтримати місцеву, українську промисловість. Незважаючи на це, переважною тридцятих років, з товару на 5,3 млн. зл., закупленого НТ, лише 1,5 мільйона припадало на українське кооперативне і приватне виробництво⁵⁴.

У 1937 р. участь нечленів „Народної Торговлі“ в її торгових оборотах була високою і досягала 46 %, що пов'язувалося з малим „скооперуванням“ українського населення в містах, а також перш за все зі специфічною торговельною пропозицією НТ, яка була скоріше адресована клієнтам зможнішій, ніж українська.

Для „Народної Торговлі“ як гуртовні була невелика, майже 3/4 її оборотів припадало на власні роздрібні крамниці. Серед гуртових доставок переважною частку мали приватні купці в таких містах, як: Стрий, Сокаль, Володимир-Волинський.

У 1937 р. „Народна Торговля“ об'єднувала 6.443 членів, в т. ч. 5.837 осіб, 86 міських споживчих кооперативів, 271 сільський загальнооб'єднувальний і збутовий, а також 33 окружні союзи кооперативів з „Центросоюзом“ включно. Ця подвійність суб'єктів права, що можуть бути членами НТ, не сприяла її розвитку. Майже в половині міст і містечок Галичини не було українських споживчих кооперативів. Українці, що проживали в містах, в незначній мірі задовольняли свої потреби на споживчі товари в місцевих міських споживчих кооперативах. Конкуренція приватного

купецтва, передовсім жидівського, а також і українського, виявилася надто сильною⁵⁵.

В останніх роках перед вибухом війни цю ситуацію пробував змінити РСУК шляхом створення окремої колегії ревизорів міських споживчих кооперативів, завданням якої мало бути поліпшення діяльності окремих кооперативів. Всі ці дії не принесли сподіваних результатів, і ця галузь української кооперації розвивалася в міжвоєнному періоді найповільніше. Хоча дуже добре усвідомлювали, що на помітне посилення українського стану посідання в містах може вплинути не слабкий приватний український сектор, а саме міська споживча кооперація⁵⁶.

2.5. Ощадно-кредитові кооперативи — „Центробанк“

Перші вдалі спроби заснування українських кредитових кооперативів відбулися в Тисьмениці (1873р.), Комарні (1876 р.), Перемишлі та Стрияні (1894 р.). Поступово цей рух охопив цілу Галичину⁵⁷.

З метою скоординування організації і діяльності кредитових кооперативів, за ініціативою дирекції Товариства Взаємного Кредиту „Дністер“ був утворений у 1898 р. „Краєвий Союз Кредитовий“, який від 1899 р. до 1904 р. (тобто до реєстрації „Крайового Союзу Ревізійного“) виконував функцію не тільки фінансової, але і організаційної центральної всієї української кооперації⁵⁸.

У 1914 р. Союз вже був досить сильною кооперативною організацією, що нараховувала 852 членів, в тому 438 кооперативів. На той час це була найсильніша галузь української кооперації (близько 70 %), яка користувалася, між іншим, банківськими і державними кредитами⁵⁹. Власне майно Союзу оцінювали (дані за 1913 р.) на 1,1 млн. корон, на ощадних рахунках знаходилося понад 1,7 млн. корон, він розпоряджався банківським кредитом розміром 5 млн. корон⁶⁰.

Після I світової війни розвиток кредитової кооперації був пригальмований аж до часу приборкання інфляції і проведення валютної реформи, що сталося в 1924 р. Тоді-то Краєвий Союз Кредитовий після реорганізації — як Центральний Кооперативний Банк „Краєвий Союз Кредитовий“, скорочено називаний „Центробанком“, став централею для кредитових кооперативів I-го ступеня, тобто сільських кооперативів типу Райфайзена і міських кас, званих „Українбанками“. За призначенням він мав виконувати роль центральної каси для всієї української кооперації.

Обидва види кредитових кооперативів обслуговували майже виключно своїх фізичних членів, рідко беручи участь у кредитуванні торговельних операцій або інвестицій інших типів кооперативів. Свої капітали вони черпали головним чином з нагородження дрібних заощаджень сільського населення. Частину цих грошей переказували до централі, яка завдяки цьому могла вже розпоряджатися значнішими сумами.

Великою проблемою української кредитової кооперації були заборгованості у сплаті кредитів. Отже, у 1936 р. цього типу заборгованості в „Українбанках“ досягли 40 %. Завдяки інтенсивній праці керівництва кооперації та систематичному підвищенню кваліфікації персоналу вдалося протягом двох років зменшити їх до 19 %. Боржниками кредитових кооперативів були передовсім селяни, у випадку „райфайзенок“ — виключно, а в „Українбанках“ — в більшості⁶¹.

В 1937 р. на загальну кількість 668 кредитових кооперативів існувала одна кооперативна кредитова централь — „Центробанк“, 113 „Українбанків“, 11 різних міських кредитових кооперативів і 543 сільські каси типу Райфайзена. Поза тим в колі діяльності „Центробанку“ залишалося ще 12 кредитових кооперативів, які наприкінці 1937 р. ще не були членами „Центробанку“. Мережа сільських кредитових кооперативів була досить рідкою і охоплювала ледве 1/4 тих сіл, в яких працювали українські кооперативи Райфайзена за купу і збуту. В середньому на 1 повіт в Галичині припадало лише 12 кас типу Райфайзена. В планах закладалося збільшення кількості кредитових кооперативів до 1.000, тобто щоб один кооператив обслуговував не більше 1–2 сіл. Сільські кооперативи тільки за назвою були кооперативами типу Райфайзена, оскільки ледве 30 % серед них задовольняли вимоги „необмеженої відповідальності“⁶². У більшості сільські кредитові кооперативи, на протилежність до „Українбанків“, не були дефіцитними, що було зв'язане з безплатною працею їх правлінь. Натомість в „Українбанках“ адміністраційні кошти часто перевищували їх прибутки⁶³.

Наприкінці 1936 р. лише 32 кредитові кооперативи мали заощадженні в сумі понад 10.000 зл., у майже 50 вони знаходилися в межах 5–10 тис. зл., решта мала близько 3 тис. зл. Слід додати, що слабким сільським кредитовим кооперативом вважали такий, заощадження якого не перевищували 10 тис. зл., добрий кооператив повинен був мати 10–30 тис. зл., а сильний понад 30 тис. зл.⁶⁴

Протягом довшого часу не існувало співпраці між сільськими „райфайзенками“ і „Українбанками“. Спочатку організаційну опіку над сільськими кредитовими кооперативами здійснювали окружні союзи кооперативів, що належали до „Центросоюзу“. Тільки в останніх роках перед війною, під натиском керівництва української кооперації, сильніші „Українбанки“ приєдналися до акції навчання та підбору персоналу в „райфайзенках“.

Якщо йдеться про „Українбанки“, то хоча місцем їх перебування були міста, вони охоплювали своєю діяльністю також райони навколо міст, а в деяких і боржниками були в більшості навколишні хлібороби. Виявляється, що український елемент, який проживав в містах, є надто слабким, щоб створити міцну основу для функціонування міської кредитової кооперації. Соціальний склад членів „Українбанку“ в 1937 р. був таким: хлібороби — 79,3 %; ремісники і робітники — 5,4 %; службовці і інтелігенція — 11 %; професії — 11 %; купці і промисловці — 1,6 %; інші групи — 3,2 %. З усіх 113 „Українбанків“, що існували в 1937 р., в 90 сума вкладів перевищувала 50 тис. зл., в 15 знаходилася в межах 60–100 тис., в 3 між 100–500 тис. і тільки в одному становила понад 500 тис. зл. (відносно чотирьох бракує даних). Середня величина кредиту становила 300–500 зл.⁶⁵

Головною причиною слабкої діяльності „Українбанків“ вважали надто консервативне керівництво цих кооперативів, а також брак відповідно вишколеного персоналу. Отож тому в середині тридцятих років постановили проводити щорічні з'їзди кредитової кооперації, на яких велося навчання персоналу, а незабаром проведено також персональні зміни в керівництві.

Завдяки українським кредитовим інституціям слід ще назвати Кооперативний банк „Дністер“, завданням якого було обслуговування українського населення, що проживав у Львові. Наприкінці 1935 р. цей банк мав понад 9 тис. членів і також власний фонд (паї і резерви), що перевищував суму 1 млн. зл.⁶⁶

„Центробанк“ як центральна каса для української кооперації всіх тів був не в стані задовольнити її кредитові потреби (напр., у випадку „Центросоюзу“ в 1937 р. це було лише 20 %), незважаючи на те, що членами „Центробанку“ було 47 % всіх українських кооперативів, які таким чином фінансово його підживлювали. Це може свідчити про великий дефіцит капіталу в українських господарських установах. Тому українські кооперативні центральні старалися „збирати“ кожен, навіть найменший, грош. Напр., „Маслосоюз“ вкладав свої інвестиційні фонди на розбудову районних молочарень до „Центробанку“, причому відсотки від вкладень і переказів, згідно з угодою, укладеною між обома центральними, були відносно вигідно опроцентовані як для „Центробанку“, так і для молочарень, що брали кредити.

З другої половини тридцятих років усі українські кооперативи були зобов'язані виплачувати свої внески, а також 25 % надлишків до „Центробанку“. Кредитові ж кооперативи мали виплачувати 6–8 % своїх ощадних вкладів як власну „фінансову готовність“ в „Центробанку“. Всі ці дрібні внески мали бути покладені на рахунок „Фонду Господарської Розбудови“.

Про ступінь рішучості керівництва української кооперації в пошуку резервів капіталів свідчить факт, що акцією заощаджування охоплено навіть працівників РСУК, які утворили власний кредитовий кооператив, що базувався на постійних дрібних внесках. Член такого кооперативу не мав права взяти назад свої вклади, доки був працівником Союзу, натомість міг отримувати низькопроцентовані кредити. Подібні кооперативи постали також в інших українських господарських інституціях. Серед резолюцій VII Крайового Кооперативного З'їзду (1932 р.) знайшлася і така, що зобов'язувала „Центробанк“ і Товариство „Ощадність“ пропагувати ощадливість в українському суспільстві, починаючи зі шкільної молоді⁶⁷.

Про розвиток українських кредитових кооперативів найкраще свідчить порівняння ситуації централі „Центробанк“ в роках 1928 і 1938.

Таблиця 1

„Центробанк“ в роках 1928 і 1938

	1928	1938
Кількість членів	565 (327 кооп.)	1889 (1732 кооп.)
Сума внесків	124.176 зл.	323.545 зл.
Запасні фонди	285.412 зл.	320.981 зл.
Ощадні вклади	1.304.559 зл.	2.273.783 зл.
Вартість нерухомого майна	448.000 зл.	551.519 зл.
Банківські кредити	36.701 зл.	891.852 зл.

Джерело: Витанович І., цит. пр., с. 439⁶⁸.

Протягом 10 років (1928–1938) вдалося майже подвоїти суму ощадних вкладів „Центробанку“, хоча на „статистичного“ українця в II Речіпосполитій, згідно з дослідженнями ГУС за 1 липня 1934 р., припадало найменше ощадних вкладів — лише 1,11 зл. В той сам час цей показник для поляка становив 5,80 зл., а для німця аж 62 зл.⁶⁹ Низька матеріальна спроможність українського суспільства, а також брак навичку зберігати гроші в банку були найбільшими бар'єрами в розвитку „Центробанку“.

1. Українська кооперація в другій половині тридцятих років

За сучасними оцінками українці становили в ІІ Речіпосполитій 16 % загальної кількості населення⁷⁰, отже в 1939 р., за умови, що в Польщі проживало тоді близько 35,3 млн. чоловік, було 5,65 млн. польських громадян української національності.

Українці заселяли компактною масою південно-східні території країни, зокрема Волинь, південну частину Полісся, східні терени Холмщини, а також передовсім Східню Галичину.

Соціальна структура українського населення була мало здиференційована. Майже всі селяни і рільничі робітники становили 90 % його загалу. Тому не дивно, що розвиток українського кооперативного руху спирався саме на ці соціальні групи, що цілком підтверджується нижченаведеною таблицею:

Таблиця 7

Соціальний склад членів різного роду кооперативів, об'єднаних у РСУК в 1937 р.

Тип кооперативу	Кооперативи				
	сільськогосп.- спож., %	молочар- ські, %	кредитові, %	споживчі міські, %	інші %
Хлібороби	94,2	98,6	85,2	50,6	33,0
Рибники	2,6	0,5	3,2	17,2	2,9
Ремісники	0,9	0,2	2,1	5,5	2,5
Сторонні	0,8	0,2	4,4	11,5	26,0
Інші	1,5	0,5	5,1	15,2	35,6
Загальна кіль- кість членів	257.149	190.949	147.839	17.132	18.220

Джерело: Fidyk M., *Ukraińska spółdzielczość mleczarska na terenie państwa polskiego w okresie międzywojennym* (Praca dyplomowa, SGPiS. 1959 r.), s. 14.

З кожного порівняння видно, що в усіх головних родах українських кооперативів участь членів-хліборобів була дуже високою. Навіть серед членів міських споживчих кооперативів вона доходила до 50 %.

Важко головним об'єктом уваги цього нарису є українська кооперація, але в ній необхідно показати її місце в усьому кооперативному русі на території шлої країни. Частку окремих національних союзів у загальній кількості союзних кооперативів у Польщі 31 грудня 1937 р. наочно показано в таблиці, подана підбірка:

Таблиця 8

Національні ревізійні кооперативні союзи в ІІ РП (стан на 31.12.1937 р.)⁷¹

Національ- ність	Резу- льтат	Союзні кооперативи							
		спо- живчі	сільсько- госп.- спожив.	сільсько- госп.- торг.	моло- чарсь- кі	кредитові разом	жит- лові	інші	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Українці	7.812	1.661	582	228	1.166	3.640	2.771	252	283

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
українські і руські	3.510	139	2.391	—	142	773	585	—	111
жидівські	773	—	—	9	—	734	—	—	30
німецькі	759	4	—	173	100	410	330	—	72
Разом	12.854	1.804	2.973	410	1.408	5.557	3.686	252	49

Джерело: *Mały Rocznik Statystyczny Polski (wrzesień 1939 – czerwiec 1940)* Warszawa 1990, s. 49.

З наведених даних випливає, що українські кооперативи становили наприкінці 1937 р. близько 27,3 % загальної кількості союзних кооперативів у Польщі. Головним типом українського кооперативу був сільськогосподарсько-споживчий кооператив, що обслуговує село (68,1 %), а наступне місце займали кредитові кооперативи (16,7 %).

Другим показником, що уможливорює порівняння окремих національних кооперативів, є кількість їх членів, що ілюструє подальша таблиця.

Таблиця 4

**Кількість членів національних ревізійних союзів у П РП
(в тис., стан на 31.12.1937 р.)**

Ревізійні союзи	Загалом	Союзні кооперативи						житлові	число
		споживчі	сільсько-	сільсько-	моло-	Кредитові			
			госп.-спож.	госп.-торг.		чарські	разом		
польські	2.157	348	88	64	429	1.171	706	22	36
українські і руські	661	18	265	—	191	168	86	—	15
жидівські	141	—	—	1	—	139	—	—	3
німецькі	57	0	—	11	6	37	21	—	1
Разом	3.016	366	353	76	626	1.515	813	22	55

Джерело: *Mały Rocznik Statystyczny Polski (wrzesień 1939 – czerwiec 1940)* Warszawa 1990, s. 49.

З наведеної таблиці випливає, що кількість членів українських кооперативів, які належали до РСУК і РСРК, наприкінці 1937 р. становила 661 тис., що дорівнювало 21,9 % членів усіх союзних кооперативів у П РП.

При аналізі обидвох таблиць слід пам'ятати, що дані про українську кооперацію охоплюють лише територію трьох південно-східних воєвідств на які вона була „замкнена“ в 1934 р. А отже ці дані не охоплюють кооперативів, що знаходилися поза цими теренами (передовсім на Волині, західній Лемківщині, а також у люблінському воєвідстві), які — через можливість належати до українського союзу — могли бути членами тільки польських союзів.

Якщо говорити про три південно-східні воєвідства, тобто ті території на яких могли діяти українські кооперативи, об'єднані в РСУК або РСРК то тільки західні повіти львівського воєвідства (навмисне, зрештою, ...)

ного у вже відродженій польській державі, щоб змінити національний склад воєводства), а саме: Тарнобжег, Кольбушова, Ряпів, Короня, Нисько, Ланьцут, Переворськ і Березів мали перевагу польського сільського населення. Неустабілізовану перевагу мали два повіти: Ярослав (57 %) і Скалат (54 %). Всі решта повітів львівського воєводства, а також станіславівського і тернопільського виявляли устabilізовану перевагу українського сільського населення. Найменше поляків, що проживали на селі, було у станіславівському воєводстві (в окремих повітах від 3 до 27 %), а також у північно-східній і південно-східній частині львівського воєводства (напр., Турківський повіт — 4 %)72.

Після встановлення границь теренів з перевагою однієї національності ще іншою, особливо, коли оперувати такими великими адміністративними одиницями, як повіти, та ще й при значному розпорошенні польського сільського населення, це справа важка, а інколи прямо неможлива.

Протягом усього двадцятилітнього періоду взаємовідносин національних груп у кооперативних справах формально зобов'язував проголошеною кооперацією принцип політичної нейтральності73. Однак тим не менше між українською і польською кооперацією на т. зв. Східніх Окраїнах з 1935 р. тільки на теренах трьох південно-східніх воєводств існувало постійне суперництво у всіх сферах діяльності. Польська сторона розглядалася загроженою динамічним розвитком української кооперації, яка швидко частіше вступала на терени нових секторів господарства, зарекомендувала дотепер для польської або жидівської громадськості.

Яскравим прикладом явища такого типу було заснування кооперативних підприємств, організованих на кооперативних засадах, які розвивали виробництво багатьох різних товарів, передовсім: цегельні; виготовлення цементної черепиці та інших виробів із цементу, що мають широке застосування в сільському будівництві; олієнь; млинів і масарень74.

Наприкінці 1936 р. при українських кооперативах існувало вже 136 підприємств, що діяли в таких секторах промисловості: металообробний — 1; хімічний — 33; мінеральний — 49; деревообробний — 6; паперовий — 2; текстильний — 7; шкіряний — 2; споживчий — 23. Обороти цих підприємств за день 31.12.1936 р. досягли рівня 4.274.118 зл., а після дорахування оборотів молочарень (9.124.880 зл.) — 13.398.998 зл.75

Про значення, яке цього роду діяльності кооперативів надавало їх керівництво, свідчить той факт, що в 1937 р. Загальні Збори РСУК визнали необхідність створити окремих фонд для розвитку вітчизняної промисловості76.

Такого типу діяльність мусіла викликати негативну реакцію з боку як польської, так і жидівської громадськості. Тим більше, що в середині тридцятих років появилось гасло т. зв. господарського патріотизму: «ДІЯЙ ДО СВОГО!», яке мало обоюдногостру дію, що усвідомлювали собою українські кооператори77.

Якщо йдеться про українсько-жидівські відносини, то незважаючи на це суперництво на господарській ниві78, керівництво української кооперативної справилося перебороти антисемітські гасла79. Натомість на провінції ситуація була значно складніша.

З'ясувати справжній сукупний стан польської кооперації на теренах трьох південно-східніх воєводств важко, оскільки кожна статистика щодо кооператорів Польщі, яка містить порівняльні дані про окремі національ-

ності, була трактована тодішньою державною адміністрацією інструментально. Головною метою складання такого типу статистики було довести „превагу“ польського елемента на т. зв. Південно-Східніх Окраїнах. Зрештою, у випадку кооперації, це було важким завданням, а навіть практично неможливим, однак тим не менше траплялися такі спроби „збільшення“ фактичного стану польської кооперації на цій території. Найчисельніший Союз Сільськогосподарських і Заробітково-Господарських Кооперативів (ССГІЗГК) мав на теренах, що нас цікавлять, такі кооперативи:

Таблиця III

**Кооперативи ССГІЗГК у південно-східніх воєводствах
(стан на 1.01.38 р.)**

Воєвідство	Споживачів	Ощадно-позичкові	Землеробів	Ремісників	Робітників і працівників	Інші	Разом
Львівське	4	441	217	2	7	1	672
Станіславівське	1	184	56	—	2	—	243
Тернопільське	1	194	73	—	1	—	269
Разом	6	819	346	2	10	1	1.224

Джерело: Особисте опрацювання автора на підставі: AAN, Rada Spółdzielcza 197, s. 1.

Стан кооперативів, які належали до „Spółem“, у південно-східніх воєводствах в 1939 р. виглядав таким чином:

Таблиця IV

Кооперативи „Spółem“ у південно-східніх воєводствах в 1939 р.

Воєвідство	Споживачів	Взаємн. допомоги	Виробничі	Праці	Разом
Львівське	41	1	1	1	44
Станіславівське	5	—	—	1	6
Тернопільське	1	—	—	—	1
Разом	47	1	1	2	51

Джерело: Особисте опрацювання автора на підставі: „Spółem“ ZSS, R. 17, Statystyka spółdzielni związkowych, rok 1939. Warszawa 1939, s. III.

Підсумовуючи: два найбільших польські ревізійні союзи (ССГІЗГК та „Spółem“) об'єднували на території трьох південно-східніх воєводств в 1938 р. разом 1.235 кооперативів, з чого найбільше у львівському воєводстві — 716 (тобто 57,9 %).

Вищевстановлене підтверджується оціночними даними І. Вітановича згідно з яким частки окремих національних ревізійних союзів у загальній кількості кооперативів на теренах трьох південно-східніх воєводств в 1938 р.

... таким чином: РСУК — 66,3 %; РСРК — 4,3 % (разом 70,6 %); польські союзи — 26,9 %; жидівські союзи — 2,5 %. Натомість кількість членів українських кооперативів — згідно з тим же автором — досягла напередодні вибуху II світової війни величини 709.000, а ступінь „кооператизації“ українського населення перевищив 50 %. (Завдяки тому даний показник для всього населення Східньої Галичини був у два рази вищий, ніж на решті території Польщі). В українських кооперативах усіх ступенів нараховувалося в 1939 р. понад 15.000 оплачуваного персоналу⁸¹.

Українська кооперація, спираючись у своїй діяльності передовсім на кооперативні фонди, „[...] економічно не була сильна, але разом творила велику силу своїм тісним організаційним об'єднанням і скоординованістю співпраці між видів кооперації; на її організаційну злитованість склалися всілякою мірою ідейні прикмети співробітників кооперативного руху й націоналістичні амбіції...“⁸². Саме в українських союзах була найнижча платня за роботу, різниця в посадових окладах молодших ревізорів і директорів. Завдяки висоті ревізій, завдяки найнижчим відрядним, тут були найменшими⁸³.

В тридцятих роках український кооперативний рух вже мав розбудований в структурно-пропагандистський апарат у вигляді власних часописів.

— „Господарсько-Кооперативний Часопис“ — офіційний орган РСУК, тижневик об'ємом 20 сторінок; редакція складалася з двох постійних працівників; наклад „ГКЧ“ в 1938 р. становив 4.350 прим., протягом цього року видруковано 189.400 і 160.890 додатку, більшість розповсюджувалася в передплаті.

— „Кооперативна Республіка“ — економічно-кооперативний місячник, накладив накладом 950 прим.

— „Кооперативна Родина“ — місячник, в останніх трьох місяцях 1938 р. видруковано по 53.000 прим.⁸⁴

Окрім цього, видавано ще фахові часописи, які представляли окремі галузі напр. „Кооперативне Молочарство“, „Кредитова Кооперація“.

Бібліотека бібліотеки РСУК нараховувала в 1938 р. 3.764 томи. Існували також т. зв. мандрівні бібліотеки. Союз оплачував 8 мандрівних працівників. Їх завданням було ведення кампанії на користь утворення кооперативів, а також розповсюдження знань про кооперацію⁸⁵. У цій справі РСУК тісно співпрацював з Товариствами „Просвіта“ та „Дружний Господар“.

Зовсім, дуже дійовим і привабливим засобом ведення масової кооперативної пропаганди виявився, ймовірно, найперший в історії світової кінематографії, повнометражний кооперативний фільм „До добра і краси“, знятий в роках 1936–1938 з ініціативи РСУК. Кошти цього починання об'ємом 16.000 зл. покрили в більшості кооперативні центральні: РСУК — 10.000 зл.; „Центросоюз“ — 1.250 зл.; „Маслосоюз“ — 756 зл.; „Центробанк“ — 550 зл.; „Народна Торговля“ — 520 зл.⁸⁶

У проведений в 1936 р. „ГКЧ“ анкеті один із її учасників, Степан Кушнір — директор „Центробанку“, так визначав значення кооперації: „Кооперація перебудовує не тільки морально наш нарід, а змінює зовсім його господарську структуру, вона навчила український селянський нарід опанувати торгівлю, промисел і кредит, витворила в ньому гін до міста як до культурного та господарського центру, словом навчила його бути підметом і всіх ділянок господарського життя“⁸⁷.

4. Політика польських властей щодо української кооперації

Однією з найважливіших форм зміцнення свого економічного і політичного становища в польській державі стала для українців кооперація. Її значення було швидко помічене як центральними, так і місцевими польськими властями, які від самого початку відновлення української кооперації старалися впливати на її розвиток.

Найсуттєвішою справою у відносинах між польськими центральними властями і українською кооперацією протягом усього двадцятиліття було питання радіуса дії українського ревізійного союзу⁸⁸.

Підрунтя рішення польських властей, яке початково давало право українському ревізійному союзові розширити свої повноваження на територію всієї відродженої польської держави, не знаходилося — як би могло здаватися — в ліберальному кооперативному законі, схваленому Сеймом 29 жовтня 1920 р., а в такому мотивуванні, що міститься у висновку державної Кооперативної Ради, переданому Міністерству Внутрішніх Справ:

„Кооперативна Рада не поділяє становища, яке займає в цій справі Львівське воевідство [раніше власті цього воевідства висловили негативну думку — М. С.] і вважає, що слід дозволити Союзові розширити діяльність на всю територію держави, тому що:

1) це би підтвердило відсутність удільної відрубності Східньої Мазовщини і підкреслило цілісність усієї території держави,

2) підтвердило би безпідставність українських виступів на міжнародній арені з приводу уявного переслідування української кооперації і знехотило би в майбутньому відповідні інстанції вислуховувати нереальні скарги,

3) послабило би внутрішню згуртованість руських [тобто українських — М. С.] організацій внаслідок розпилення на більшому просторі і в селовищах з меншим відсотком руського населення,

4) вибило би з рук сепаратистів зброю, якою вони спритно послуговуються і якій важко протиставити успішну оборону,

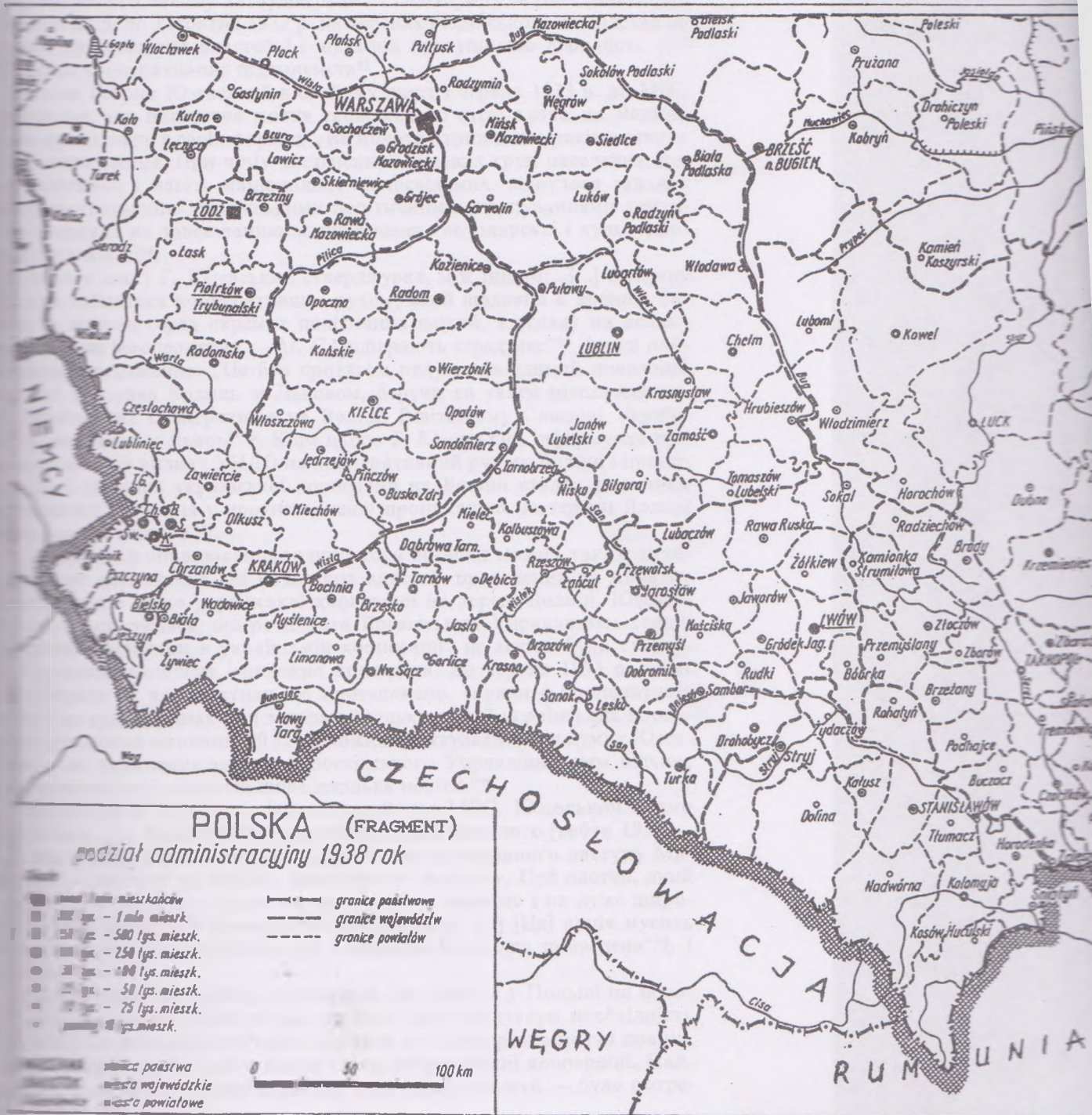
5) ввело би Союз у відносини з властями інших воевідств, що потягнуло би за собою обов'язок листуватися польською мовою і вплинуло на поступове стирання мовного сепаратизму руського населення“⁸⁹.

Незалежно від мотивів (зрештою, у випадку Кооперативної Ради дуже промовистих), якими керувалися польські власті, даючи українському союзові право до діяльності на теренах цілої країни, прийняті тоді рішення створили українській кооперації можливість поступового подолання „сокальського кордону“, не тільки в господарській сфері (див.: МАП, т. 1, с. 42').

Вже в 1929 р. на Волині відсоток українських кооперативів, що належали до Союзу, виріс до 64 %. Ці зміни оцінювалися польською стороною однозначно: „З точки зору державних інтересів ці прояви дуже небажані з огляду на ворожі до держави політичні тенденції, які представляє РСУК“⁹⁰.

Тому-то місцеві адміністративні власті старалися різними засобами обмежувати розвиток української кооперації поза територією трьох південно-східніх воевідств, роблячи нераз спроби позбутися на терені, що цікавить, впливу галицьких українських кооператорів⁹¹.

ADMINISTRATIVНИЙ ПОДІЛ ПОЛЬЩІ (1938)
(фрагмент)

У 1931 р. власті Волині приступили до „впорядкування“ на своїй території правового становища українських кооперативів відповідно до вищезгаданого закону та будівельних і санітарних норм⁹². Внаслідок виконаної акції до 1 жовтня 1932 р. на теренах волинського воєвідства за наказом промислових властей І-ї інстанції призупинено діяльність 124 українських кооперативних підприємств⁹³.

Воевода Генрик Юзевський в своїй листі з червня 1933 р. до МВС висловлює, що політичне життя українського суспільства на Волині, хоча і примітивне у своїх формах, на початку тридцятих років виявило певне розв'язання. При чому „втягнення“ більших груп населення, до певної міри і навіть національно малосвідомих, відбулося завдяки певному застосуванню українськими політичними угрупованнями тактики, що виклала на завоювання впливів через господарські і культурно-освітні організації⁹⁴.

У цьому листі Г. Юзевський стверджував, між іншим: „[...] в першу чергу слід відзначити кооперативним рухом, який віддавна є ареною боротьби та впливи серед окремих політичних партій, з огляду на велику роль, яку вона [кооперативи — М. С.] відіграють серед мас“⁹⁵. І далі найважливіше ствердження: „Це був протягом ряду років єдиний поважний рух, що відбувався на Волині з Львовом, беручи до уваги підпорядкованість українських кооперативів на Волині Ревізійному Союзові Українських Кооператив у Львові“⁹⁶. Крім цього Г. Юзевський інформував про певний зменшення впливу УНДО на кооперативний рух на Волині і пропонував для питання української кооперації на Волині стало „питанням національного значення у протиставленні прониканню на терени Волині польських впливів“⁹⁷.

В особливому опрацюванні волинського воєводи можна також знайти певні зауваження стосовно дій польських властей, проведених на початку тридцятих років щодо української кооперації на терені Волині. Юзевський в цьому скаржився, що розпочата Воевідським Управлінням „акція української кооперації“ не всюди була староскопійською оцінена і належно проведена. До червня 1933 р. остаточно закрито 52 кооперативи, 66 призупинено, справи 4 кооперативів перебували на суді. „Однак при загальній кількості 617 українських кооперативних підприємств неповних 20 % не можна трактувати — на думку Юзевського — як здійснення завдання Воевідського Управління, тим більше, якщо врахувати, що акція охопила лише декілька повітів“⁹⁸.

Завершуючи свій звіт, підготовлений для МВС, Юзевський прямо стверджує: „[...] більш-менш з другої половини минулого [тобто 1932 — М. С.] року Волинь знову є об'єктом особливо інтенсивного наступу Мажоритетної Польщі — вступу на прорив сокальського кордону. Цей наступ, який здійснює Польща — ведеться надзвичайно спритно і на дуже широкій фронті, вимагає відповідного контрнаступу. [...] [Ця] акція мусить бути обов'язковою відповідальність адміністрації і повинна бути нею проведена“⁹⁹. І наступ відбувся.

Важка економічна криза спричинила, що рівно ж у Польщі на початку тридцятих років стали щораз частіше проголошувати необхідність національного безпосереднього втручання держави в господарське життя країни. В цей момент знаходився також намір реорганізації кооперації. Найважливішим аргументом таких планів — на думку властей — була потре-

ба узгодження способів розвитку кооперації з намірами держави у господарській сфері.

Пропоновані урядом зміни мали на меті, між іншим, зміцнення контролю за діяльністю ревізійних союзів, створення можливості властям запроваджувати територіяльні обмеження, які запобігали б — як пояснювали — взаємному проникненню союзів, зміну умов надання союзам права ревізії, а також позбавлення їх цього права¹⁰⁰.

Урядовий проект з незначними змінами був схвалений 13 березня 1934 р. Новелізація створила, між іншим, можливість обмеження терену діяльності українського ревізійного союзу. 20 червня 1934 р. РСУК подав заяву до Міністерства Фінансів з проханням затвердити право Союзу на ревізію своїх кооперативів. У відповідь міністерство зажадало зміни статуту Союзу до 30 жовтня 1934 р. Основним питанням була вимога згоди РСУК на обмеження своєї діяльності до трьох південно-східних воєвідств¹⁰¹.

Реакція української громадськості на цей крок властей була негайною. 5 листопада 1934 р. прем'єр Леон Козловський прийняв делегацію всіх українських політичних угруповань, яка зробила спільну заяву про наслідки, що випливають з розпоряджень державної влади в справі української кооперації, виданих у зв'язку з новелізацією закону про кооперативи¹⁰².

Наприкінці листопада 1934 р. українська преса інформувала, що РСУК отримав від Кооперативної Ради листа з питання права ревізії і компетенції Союзу. Згідно з цим листом РСУК зберігав усі дотеперішні права і компетенції до 31 грудня 1934 р. Натомість з 1 січня 1935 р. Союз мав право ревізувати кооперативи тільки на терені трьох воєвідств: львівського, станіславівського і тернопільського, з обмеженням його компетенції до кооперативів гуртових, а також споживчих, кредитових, молочарських і робітничих міських кооперативів. Такий тимчасовий стан для РСУК мав тривати до 31 березня 1935 р. Дальше продовження ревізійних прав Союзу була поставлене в залежність від подання перед цим терміном нового статуту, що враховував би вимоги Кооперативної Ради¹⁰³.

Внаслідок рішень, прийнятих польськими властями, РСУК зазнав таких втрат: волинське воєв. — 308 кооперативів; люблінське воєв. — 69; поліське воєв. — 25 та краківське воєв. — 21; разом 423 кооперативи¹⁰⁴.

Красномовною є вже сама кількість кооперативів, виведених з РСУК (увесь Союз нараховував тоді близько 3 тис. кооперативів), хоча через брак інформації стосовно кількості членів і величини власних капіталів окремих кооперативів не можна встановити господарських втрат Союзу. Натомість політичні втрати можна було оцінити, тим більше, що український ревізійний союз з місцем перебування у Львові ніколи не мав у своїх кооперативах на Волині, а також у своїй луцькому відділі ні одного службовця з Галичини. Членами кооперативів на Волині були тільки велиняки, українці з різними політичними і суспільними поглядами¹⁰⁵.

Ревізійний Союз Українських Кооператив, незважаючи на те, що формально погодився на обмеження терену своєї діяльності, ще неодноразово добивався зміни рішень польських властей. Наприклад: серед резолюцій, прийнятих на Загальних Зборах РСУК у Львові в днях 27—28 червня 1938 р., знайшлася й така: „Загальні Збори РСУК доручають Раді РСУК постаратися, щоб нашому Ревізійному Союзові було повернуто

повноваження на території Волині, Полісся і Лемківщини, які до 31 грудня 1934 р. належали нашому Союзові¹⁰⁶.

У 1934 р. польські власті знищили єдиний український інституційний простір, що з'єднував українців Галичини з рештою етнічних українських земель в Польщі, серед яких ключове місце займала Волинь. Тільки українська кооперація, через свій ревізійний союз, практично з'єднувала все українське суспільство в II Речіпосполитій, здиференційоване не тільки національно чи релігійно, але також — а може передовсім — за станом національної свідомості.

Обидві сторони чудово здавали собі з цього справу. Вже в так званих *Воспоминаниях* Тезах з 1929 р. можна знайти вимогу властей створити на території Волині окрему кооперативну централю, яка оберігала би місцеве господарство „перед сторонніми впливами“¹⁰⁷.

Адміністративні власті не наважилися на відверту війну [на Волині — М. С.] з українською кооперацією, тому що одним з головних гасел волинської „політики“ було піднесення села шляхом його самоорганіза-

ції. З осені 1934 р. з ініціативи проурядових елементів як польських, а також частково і українських постав Волинський Кооперативний Союз „Гурт“ з місцем перебування початково в Луцьку, а потім у Рівному. На базі заснованого роком раніше Волинського Союзу Кооперативних і Комунальних Організацій, „Гурт“ став після новелізації кооперативного закону централею виключно кооперативних організацій, отримавши право ревізії і звязвся за об'єднання польських і українських кооперативів на Волині¹⁰⁹.

Перед українськими волинськими кооперативами, позбавленими приналежності до РСУК, стояли дві можливості: вступити до варшавського Союзу, що вже існував, або до новоствореного „Гурту“. Вибору не мали тільки молочарські і кредитові кооперативи, яких не міг об'єднувати „Гурт“. Вони вступили до Союзу Сільськогосподарських і Заробітково-Промислових Кооперативів у Варшаві. Натомість частина споживчих кооперативів приєдналася до „Гурту“¹¹⁰.

Завданням „Гурту“ було перебрати нагляд над українськими та польсько-українськими кооперативами на терені Волині. Українське населення недовірливо до нього недовірливо, хоча в межах союзу недоходило до національного ґрунту. Нові кооперативи не утворювались, старі занепадали. Відсутність більших господарських і суспільних успіхів змусила власті об'єднати цей союз із ССГіЗГК¹¹¹.

Вони вважали, підрунтям ліквідації „Гурту“ був: „[...] брак віри в можливість [спільних польсько-українських організацій — М. С.], яку про „Гурту“ досі репрезентував; коли так, то ліквідація „Гурту“ перестає бути актом ліквідації установи, а набирає значення капітуляції ідеї в її організаційній формі“¹¹² [виділення в оригіналі — М. С.].

Для величезних волинських кооперативів РСУК, які вступили до варшавського союзу, склалася інакше. Коли йдеться про молочарські кооперативи, то вони, хоча формально належали до ССГіЗГК, і надалі старалися підтримувати давні господарські зв'язки з „Маслосоюзом“. Таке ставлення репрезентував українським молочарням польський союз, приймаючи в свій склад своїх членів. Насправді польська Централь тиснула на українських керівників зв'язки зі Львовом. У 1937 р. на Волині діяло ще 6 ко-

оперативних молочарень (повіт: Луцьк — 5; Дубно — 1), засновані в 1934 р., які підтримували тісні зв'язки зі старою Централсю¹¹³.

В зв'язку з вищевказаним луцький староста видав ряд розпоряджень про закриття збірниць молока, які співпрацювали з молочарськими кооперативами, що підтримували господарські контакти зі Львовом. Через це, до надзірних рад і дирекцій цих кооперативів власті старалися впровадити осіб польської національності. В разі відсутності згоди кооперативу йому відмовляли видати дозвіл на ведення діяльності¹¹⁴.

Всі українські кооперативи, що належали до польського союзу, змушували вести документацію польською мовою, хоча формально їм гарантували право вживати українську мову¹¹⁵.

Вказані репресивні дії властей спричинили, що в 1938 р. поставки масла до „Маслосоюзу“ від волинських молочарських кооперативів зменшилися у порівнянні з 1937 р. наполовину, тобто до рівня 160 тонн¹¹⁶.

Дещо іншої політики дотримувалися польські власті на терені Лемківщини, де старалися сприяти українській кооперації, зосередженій у Радіційному Союзі Руських Кооперативів, яких був зв'язаний з москвофільським рухом у Галичині.

Значних втрат зазнала українська кооперація під час т. зв. пацифікації, проведеної восени 1930 р. за дорученням самого Юзефа Пілсудського у відплату за здійснену раніше саботажну акцію Організації Українських Націоналістів. При цьому слід додати, що польські власті не шукали жодного політичного вирішення, натомість застосовували принцип колективної відповідальності¹¹⁷.

Справжня репресивна акція, ведена за допомогою війська і поліції, охопила 16 повітів і 450 сіл¹¹⁸ (згідно з українськими джерелами близько 800 місцевостей¹¹⁹). Вона полягала у введенні збройних відділів до сіл, вилученні і у виконанні т. зв. клопітких ревізій, поєднаних з руйнуванням будинків і нищенням інвентаря. З особливим уподобанням руйновано приміщення кооперативних крамниць, розбивано каси, нищено торговельні книги, а передовсім запаси товарів¹²⁰. Було знищено майже половину товарних складів кооперативів, при цьому ні в одному випадку потерпіли кооперативам та їх працівникам не доведено в суді злочину проти держави¹²¹. Наприклад, страти, яких зазнав унаслідок „пацифікації“ Повітський Кооперативний Союз в Бучачі, становили 22 тис. зл.¹²²

Незабаром після „пацифікації“ Польський Банк видав розпорядження, щоб усі його філії та зв'язані з ними установи не приймали від українських кооперативів векселів, навіть тих, які перевели „Центросоюз“ і „Народна Торговля“, а ті, котрими вони вже розпоряджалися, треба було представити до негайного викупу. Тільки завдяки солідарній угоді між „Центросоюзом“ і „Народною Торговлею“, які взялися викупувати векселі переведені ними векселі (напр., „Центросоюз“ витратив на це 600 тис. зл.) вдалося запобігти банкрутству ряду повітових і окружних союзів кооперативів¹²³.

Наступним кроком властей, сприйнятим як потенційна загроза українській молочарській кооперації, був молочарський закон, що увійшов в дію 22 квітня 1936 р. Згідно з цим законом нові молочарські підприємства можна було утворювати лише після одержання згоди Хліборобської Палати, натомість вже діючі повинні були отримати концесію. Перш ніж вправі на діяльність мала належати більшим і краще обладнаним молочарським підприємствам.

в таких українці мали небагато. Завдяки мобілізації сил і засобів кооператорам вдалося в значній мірі обмежити негативні наслідки цього закону¹²⁴.

Після смерті Ю. Пілсудського проєндецькі погляди в правлячому таборі зміцнілися, увінчанням чого була прийнята на початку 1939 р. програма колонізації Східних Земель II РП. В рамках цієї програми особливу увагу приділяло польській кооперації, завданням якої було перейняти ряд функцій, що їх дотепер виконували українські кооперативи. Окрім фінансової підтримки польській кооперації плановано верифікацію (тобто віддання українським кооперативам) концесії на ведення гуртового продажу сільськогосподарських товарів. „Тут не йдеться особливо про доходи, отримувані від продажу цих товарів, але сам факт володіння соляною чи тютюновою концесією встановлює тісний торговельно зв'язує місцеві кооперативи і приватне купецтво, внаслідок чого кооперативні організації, які продає сіль або тютюн, має змогу продавати інші товари, а також закуповувати коренеплоди, скуплені сільськими крамницями.[...] Слід відзначити, що особливо на терені південно-східних воєвідств володіння кооперативів концесією бажане з національно-державного погляду, особливо якщо на інших теренах“¹²⁵.

Правління державної Кооперативної Ради визнав проєкт закону про кооперацію таким, що „збігається з його пропозиціями“¹²⁶.

Якщо йдеться про місцеві власті, то їх ставлення до української кооперативної справи усього міжвоєнного періоду було негативним, якразим прикладом чого може бути — описана раніше — ситуація на Волині. Вже в роки польської окупації траплялися випадки призупинення діяльності окремих кооперативів під будь-яким приводом. В ряді місцевостей старости старалися перешкодити до проведення кооперативних зборів, вимагаючи спеціальних дозволів, а навіть попереднього представлення змісту промов, які мали бути виступлені підчас такої зустрічі¹²⁷.

Такого роду починання зустрічали підтримку більшості польського населення, що проживало на Східних Землях II РП і яке в значній мірі зазнавало впливу Народної Демократії. „Ідеї, проголошені цим рухом, в цей час перехоплювали інші політичні партії, піддатливими до них були польські культурні і громадські організації на сході Польщі. Як вдалося також значна частина працівників державної адміністрації“. Тиме тут слід вбачати причини того, що справжнє ставлення польських властей до національного питання залишалося часто слабо зв'язаним з побажаннями центральних властей і по суті не зазнавало значних змін¹²⁸.

Високі претензії [зі сторони української кооперації — М. С.], висловлені зверто або між рядками, спрямовувалися головним чином на окремі адміністративних властей і польських державних банків. Це викликало велику кількість скарг, поданих до Ліги Націй і Міжнародного Кооперативного Союзу“¹²⁹. Однак це не було наслідком — як переконує автор — „браку підстав для скарг на польські кооперативні союзи“, але скоріше свідченням з доброї обізнаности українських кооператорів щодо дійсних умов історії негативної політики, яка провадилася щодо української кооперації¹³⁰.

Примітка додати висловлювання сенатора, ген. Фердинанда Зажицького, що відбувалося 9 березня 1938 р. на пленарному засіданні Сенату

під час дискусії про бюджет Міністерства Внутрішніх Справ: „[...] що так довго не може бути доброзичливих відносин поміж поляками і українцями в нашій країні, поки українці будуть сепаратистами в культурних і господарських справах, себто поки будуть існувати окремі українські освітньо-культурні та господарські установи“¹³¹.

Важко не погодитися з думкою Анджея Хойновського, що: „Невдачі національної політики міжвоєнної Польщі була пов'язана з самою територіальною, суспільною і господарською структурою тодішньої держави. Це однак не знімає відповідальності з правлячих кіл, які могли би хоч частково послабити антагоністичний характер відносин між державою і польським населенням“¹³². Чудовим прикладом цього була політика польських властей щодо української кооперації.

* * *

Наприкінці тридцятих років Ревізійний Союз Українських Кооперативів об'єднував понад 3.500 кооперативів, які мали біля 700 тис. членів. Вся організаційна структура кооперації давала працю понад 15 тис. осіб, що в значній мірі походило з української інтелігенції, яка не могла знайти праці в польській державній адміністрації.

З цим великим господарським потенціалом українська кооперація значення котрої для всього громадського життя українців у Польщі як школи громадського життя і площини інтеграції різних суспільних груп не можна недооцінити, вступала у події II світової війни.

Розвиток ситуації на міжнародній арені в 1938 р. спричинив, що рівнож у Польщі почали рахуватися з можливістю вибуху війни, що відбулася також на економічному житті країни. Сповільнився товарний і грошовий обіг. Українські кредитові кооперативи відчули певну нервозність серед власників заощаджень. Натомість у „Центросоюзі“ відзначено передові застії у скупі продуктів¹³³.

Ситуація стала настільки напруженою, що найвидатніші представники українських центральних установ (культурних, освітніх, господарських, економічних і виховних) звернулися 15 листопада 1938 р. до своїх членів з відозвою, в якій м. ін. підкреслено, що „під теперішню пору організоване нами життя і загально національні потреби вимагають від усього нас, членів і працівників цих установ, щоби ми як дотепер, так і надалі зберегли спокій і рівновагу духа та не дали відвести себе з цього шляху ніяким есентуальним провокаціям“¹³⁴.

Цей заклик був опублікований м. ін. в офіційному органі РСУК („Господарсько-Кооперативний Часопис“, ч. 47, 20.11.1938 р.). Про атмосферу, яка тоді панувала, свідчить також факт, що статті з першої сторінки попереднього і наступного чисел цього часопису були сконфісковані цензурою за те, що „містили тенденційні і свідомо фальшиві відомості про ставлення властей до руського [тобто українського — М. С.] населення, які можуть викликати громадський неспокій“¹³⁵.

Весною 1939 р. в ряді установ, в тому числі також кооперативних, розпочато підготовчі роботи, якими їх пристосовувано до функціонування в воєнних умовах. „Керівництво польського кооперативного руху взяло собі справу з великої придатності коопераційного апарату в воєнних умовах. Про це свідчать приготування, які проводилися для праці“

в також багатократне підкреслювання ролі, яку відіграли українські кооперативи у I світовій війні¹³⁶.

У березні 1939 р. Міністерство Фінансів оголосило підписку на 5 % бонів на 3 % протиповітряної оборони. Позика мала бути виплачена до 1 червня 1954 р. В обидвох акціях взяла участь українська кооперація. Міністр фінансів надав 11 квітня 1939 р. Ревізійному Союзові Українських Кооператив повноваження синдикату на продаж позики і бонів протиповітряної оборони. Для проведення цієї операції РСУК призначив Ревізійний кооператив¹³⁷.

Українці подали фінансові декларації на протиповітряну позику такі українські господарські інституції:

— „Дніпробанк“	2.000 зл.
— „Дніпросоюз“	12.000 зл.
— „Дніпросоюз“ (працівники).....	1.600 зл.
— „Маслосоюз“	6.100 зл.
— „Українська Торговля“ і працівники	4.400 зл.
— „Дністер“ (страхове тов.)	5.000 зл.
— „Дністер“ (кредитовий кооп.)	4.000 зл.
— „Львівська“	10.000 зл. ¹³⁸

Ознаки симптомів наближення війни було посилення нападів на українські кооперативні установи, між іншим, здійснено тоді влом до конто-в „Дніпробанку“ у Львові. Винуватців такого роду дій польська поліція вважала за своїх серед... працівників цих установ¹³⁹.

За кілька тижнів перед вибухом II світової війни польська власть провела масові превентивні арешти серед українських політичних діячів. З іншого боку, серед мобілізованих резервістів Війська Польського знайшлися близько 150–200 тис. українців. У цих обидвох групах, з огляду на кількість, знайшлося багато кооператорів, особливо нижчого рівня.

Варшу після вибуху війни польська армія зреквізувала всі автомобілі „Дніпробанку“ і взяла під контроль усі запаси мила, свічок, шкір для взуття та текстильних матеріалів. Забрано також запаси м'яса і жирів, використаним таким чином працю масарні та її 12 крамниць¹⁴⁰.

Польські власті південно-східних воєвідств згідно з таємною інструкцією Міністерства Юстиції та Міністерства Внутрішніх Справ приступили 1 та 2 вересня до арештів осіб, запідозрених у приналежності до Української Українських Націоналістів¹⁴¹. Згідно з українськими даними, було арештовано понад 10 тис. осіб. Більшість з них було звільнено через кілька днів, решта потрапила до головних тюрем у східній Польщі.

Окрім гут заходи польських властей (військових і цивільних), а також — у всьому ступені — безпосередні воєнні дії спаралізували в значній мірі діяльність української кооперації в першій половині вересня 1939 р.

Примітки

¹ Найстарішою в Галичині українською економічною організацією з кооперативною статутною формою слід вважати „Банк рустикальний“ у Львові, заснований у грудні 1867 р., хоча його діяльність закінчилася неуспішно. 70-літтям цієї організації присвячено *„Лей української кооперації“*, „Господарсько-Кооперативний Часопис“ („ГКЧ“), ч. 1–2, 9.01.1938 р., с. 8.

² Chlebowczyk J., *O prawie do bytu małych i młodych narodów*, Warszawa-Kraków 1983, s. 327.

³ Витанович І., *Історія українського кооперативного руху*, Нью Йорк 1964, с. 166.

На першому освітньому конгресі, скликаному з нагоди 40-ліття Товариства „Просвіта“ в 1909 р., А. Жук сказав: „Найважливіше, що зробить кооперація — це на зорганізує нас у націю. Працюючі маси нашого народу, організуючися в боротьбі за своє існування в економічні і культурно-просвітні інституції кооперативні, об'єднуючи окремі кооперативи в національні союзи і федерації, будують класи тимсамим основи під національну будівлю, зорганізуються в нації“. Блажевичева І., *Кооперація як чинник поступу в нашій національній боротьбі*, „ГКЧ“, ч. 22, 31.05.1936, с. 3.

⁴ Switalski Z., *Spółdzielczość polska a spółdzielczość mniejszości narodowej w Państwie Polskim 1918–1939*, „Spółdzielczy Kwartalnik Naukowy“, R. 14/1950, s. 76; *Русская кооперація на західно-українських землях*, „Кооперативна Республіка“, ч. 10/1929, с. 47.

⁵ Винятком був 1936 рік, коли на підставі попередньої нормалізаційної угоди, укладеної з УНДО, польський уряд за посередництва Польського Банку та Українського Сільськогосподарського Банку дав хід кредитам для українських кооперативів і дрібних підприємств. Archiwum Akt Nowych (далі: AAN), Ministerstwo Skarbu 4984. Notatka w sprawie kredytów ukraińskich (ściśle tajne), 18.09.1936, s. 40–46.

⁶ Tomaszewski J., Landau Z., *Gospodarka Polski międzywojennej, t. III (1933–1935)*, s. 349.

Українські кооператори — на думку З. Сьвітальського — вивчали і наслідували форми участі польських кооператорів на землях під Прусією у національній визвольній боротьбі. В 1933 р. видано на цю тему брошуру під назвою: *Як борючись поляки за своє господарське існування під Прусією*, Львів, 1933 (Бібліотека РСУК). Switalski Z., *Spółdzielczość polska a spółdzielczość mniejszości narodowej w Państwie Polskim 1918–1939*. Komunikat wygłoszony w dniu 19 września 1979 r. w Katowicach na Symposium IV Kształtowanie się nowoczesnego narodu. Naród polski i mniejszości narodowe. XII Powszechny Zjazd Historyków Polskich.

⁷ Stasiw T., *Ukraiński ruch spółdzielczy w Polsce*. Warszawa 1935, Praca dyplomowa, Szkoła Główna Handlowa (далі: SGH), с. 49 (Машинопис у Бібліотеці SGH).

⁸ Олесневич Л. О., *Кооперативні міфи і капіталістична дійсність. Еволюція українська буржуазна кооперація (1883–1939)*, Київ 1974, с. 84–85.

У 1938 р. українська кооперація, представлена РСУК, уклала угоду з Союзом Українських Купців і Промисловців, в якій встановлено демаркаційну лінію між працею приватного і кооперативного секторів при „забезпеченні повної свободи рухів і незалежності для нашого [кооперативного – М. С.] руху“. *Звідомення Кооперативної Республіки*, „ГКЧ“, ч. 22–23, 28.05.1939 р., с. 6.

Голова РСУК Юліян Павликовський прихильно ставився до приватного сектора: „Ніхто ніколи не чув від нього хоч би й прикрого натяку на проблему кооперація — приватники“. Свою думку на цю тему він виголосив, м. ін., на зборі з нагоди 40-ліття РСУК у Львові в 1944 р.: „Українська кооперація спричиняє“

...завдяки своїй працею до певного господарського відродження народу, зродитись усім природним верствам модерної нації, байдуже, чи під прапором кооперації, чи під прапором об'єднань українських господарських станиць". Несторович В. Т., *Українські Купці і Кооперативні Товариства в Східній Україні 1920–1945*, Торонто-Чикаго, 1977, с. 183.

1938 р. Міністерство Віровизнань і Освіти дало дозвіл на утворення окремих кооперативних шкіл. Після довгих і важких старань РСУК отримав концесію на утворення 3-річного, зі спільним навчанням, Кооперативного Ліцею у Львові, який почав свою діяльність у вересні 1938 р. На перший рік платного навчання було прийнято 43 слухачів. Весною 1939 р. митрополит А. Шептицький передав кооперативній школі ділянку землі з садом у Львові по вул. Снопківській 36, на якій були поставлені в майбутньому шкільні будинки. *Звідо́млення Дирекції*, 1939, к. II—23, 28.05.1939 р., с. 14—15.

До 1939 р. існували тільки 2 українські кооперативні школи — обидві неpub-лічні школи кооперативної підготовки першого ступеня в Яворові (належала до Польської Республіки) та однорічна кооперативна молочарська школа в Стрию (належала до Польської Республіки). *Польське і українське кооперативне шкільництво*, „Кооперативна Республіка“, ч. 6/1939, с. 166.

Українські дружки представляв: Олесевич Л. О., цит. пр., с. 51.

1939 р. що стосуються окремих південно-східних воєвідств — див.: До-повідь — Додаток №№ 1–3.

До 1939 р. існувало багато українських кооперативів, до складу керівництва яких входило декілька греко-католицьких священників, напр. Дім Торговельно-кооперативної „Дюстава“ у Львові, де в надзірній раді, що нараховувала 14 осіб, було 4 священники; а в дирекції, що складалася з 6 осіб, їх було 3. Існували та-кооперативні школи для священників, ними і керовані, напр. міський споживчий кооператив у Станіславові: „Священнича Поміч українського католицького духовенства“; „Власна Допомога“ — кооператив священників у Львові. Натомість не було присутність священників у керівництві галузевих кооперативних товариств. *Rada Spółdzielcza 253. Spis Spółdzielni RSUK za 1926 r.*, s. 1—114.

1939 р. W. *Sprawa tzw. neutralności polskiego ruchu spółdzielczego w Kwartalnik Historyczny*, nr. 2/1980.

1939 р. К., *Як ми осноували Ревізійний Союз Українських Коопера-тивних Товариств*, „ГКЧ“, ч. 30–31, 1.08.1937, с. 1–2.

1939 р. Piliński Ł., *Українські spółdzielnie rolniczo-handlowe do roku 1931* (Львів: Університетська друкарня SGH 1936), s. 9.

1939 р. Олесевич Л., цит. пр., с. 322.

1939 р. с. 324.

1939 р. с. 325.

1939 р. Т., цит. пр., с. 39.

1939 р. якими керувалися польські власті, приймаючи рішення, котрим кооперативним український союз до ревізії на теренах всієї країни, ширше го-мовлено в статті: Syz M., *Spółdzielczość ukraińska w II Rzeczypospolitej a nowe powstanie w spółdzielniach 1934*, „Dzieje Najnowsze“, nr. 4/1992, s. 37–38.

1939 р. Т., цит. пр., с. 39.

1939 р. Олесевич Л., цит. пр., с. 336–337.

1939 р. с. 337.

1939 р. с. 349–350.

1939 р. вкотревав свої видатки з внесків, які отримував від об'єднаних у ньому кооперативів. Переважно це був 1 % від річних оборотів кооперативу. Інші кооперативні організації сплачували дотації на діяльність РСУК — М. С.

1939 р. Т., цит. пр., с. 66.

²⁵ Zarnowski J., *Spoleczenstwo Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*. Warszawa 1973, s. 378.

²⁶ Stasiw T., цит. пр., s. 66–67.

²⁷ Витанович І., цит. пр., с. 374.

²⁸ Там же, с. 376.

²⁹ Резолюції VII Красового кооперативного З'їзду, усталені Радою РСУК на засіданні її Президії 11 липня 1932 р., Львів 1932, с. 10.

³⁰ Витанович І., цит. пр., с. 381.

³¹ Панченко. *Фрагменти з діяльності окружних союзів*, „Кооперативна Республіка“, ч. 7–8/1937, с. 220.

³² Витанович І., цит. пр., с. 389–390; Мартюк І., *Експорт яєць з Польщі в 1936 році*, „Кооперативна Республіка“, ч. 3/1937, с. 78–81; *Кооперативне господарство Центросоюзу у 1937 р.* (За рефератом дир. О. Радловського на З'їзді Союзів 29. IV.1938 р.), „ГКЧ“, ч. 21, 22.05.1938 р., с. 5–6; *Надзвичайні Збори Центросоюзу*, „ГКЧ“, ч. 43, 23.10.1938 р., с. 13–15.

³³ Stasiw T., цит. пр., s. 67.

³⁴ Мартюк І., *Центросоюз, Союз Кооперативних Союзів у Львові в роки 1924–1944. Спогади співучасника праці й змагань українського кооперативного руху*, М. Р. Kots Publishing 1973, с. 37.

³⁵ *Загальні Збори Центросоюзу*, „Кооперативна Республіка“, ч. 7–8/1938. с. 399.

³⁶ Витанович І., цит. пр., с. 399.

Більш докладну інформацію щодо кількості працівників „Центросоюзу“ в роках 1933–1937 і 1938 можна знайти в: Книш З. *Працівники „Центросоюзу“*, „ГКЧ“, ч. 8, 20.02.1938 р., с. 5–6, а також у звіті Дирекції РСУК за 1938 р. ліквідованому в „ГКЧ“, ч. 22–23, 28.05.1939 р., с. 32–33.

³⁷ Павликівський Ю., *Продовж віку покоління... (З приводу 30-ліття нашого об'єднання молочарської кооперації)*, „Кооперативне Молочарство“, ч. 1, листопад 1937 р., с. 1; Жук А., *Початки українського кооперативного господарства в Галичині*, „Кооперативне Молочарство“, ч. 11, листопад 1937, с. 2–9.

³⁸ Качор А., *Українська молочарська кооперація в цифрах і світліні*, Миколаїв 1949, с. 3.

³⁹ Витанович І., цит. пр., с. 406–407.

⁴⁰ Там же, с. 409.

⁴¹ Наприклад, у 1938 р. із 1.537.315 кг масла, доставленого „Маслосоюзом“ до Львова, було проконтрольовано 688.564 кг, тобто 45 %. Класифікація проконтрольованого масла була такою:

- клас I... 638.329 кг (92,72 %),
- клас II... 35.982 кг (5,22 %),
- клас III... 13.953 кг (2,02 %),
- клас IV... 300 кг (0,04 %).

Натомість серед призначених у цьому самому році „Маслосоюзом“ на експорт 115 тонн масла, отримувачем якого мала бути на 82 % Англія, а на 15 % Італія, „Контрольна станція MASKA“ здискваліфікувала лише 3,3 %, головним чином за надмірну кількість води в маслі. *Звідолення дирекції з діяльності Маслосоюзу*, „Кооперативне Молочарство“, ч. 4/1939, с. 12, 14.

⁴² Качор А., *Українська молочарська кооперація в Західній Україні*, Миколаїв 1949, с. 79 (Інше розташування крамниць подає: Витанович І., цит. пр., с. 407). *Молочарська кооперація у 1938 р.*, „Кооперативне Молочарство“, ч. 5/1939, с. 3; *Загальні Збори „Маслосоюзу“*, „ГКЧ“, ч. 17, 23.04.39, с. 5–6; *Звідолення дирекції з діяльності Маслосоюзу*, „Кооперативне Молочарство“, ч. 4/1938; *Звідолення дирекції з діяльності „Маслосоюзу“*, „Кооперативне Молочарство“, ч. 4/1939, с. 7–11.

„Службу Narodowosciowe“, nr 1–2/1939, s. 113; *Загальні Збори „Маслосою-зація“*, ч. 17, 23.04.39 р., с. 5.

Централі з новими правилами правопису української мови назва цієї кооперативної централі повинна звучати: „Народня Торговля“. У міжвоєнному періоді мусило бути правило, назву згідно зі старим правописом: „Народна Торговля“. Під час І світової війни загальноживаною була назва: „Народна Торговля“. Іван Витанович (цит. пр.) в своїй монографії вживає одну назву для цього періоду існування цієї централі української кооперації, тобто: „Народня Торговля“. Автор представленої праці вживає обидві назви згідно з історичним фактом.

Витанович І., *Як народжувався український кооперативний рух в Галичині*, Львів: „Знак Республіка“, ч. 12/1936, с. 352–353.

Витанович І., *Історія української кооперації*, Париж—Нью Йорк 1937, с. 192.

Витанович І., цит. пр., с. 84.

Витанович І., *Історія укр...*, цит. пр., с. 398.

Витанович І., цит. пр., с. 85.

Витанович І., *Міська споживча кооперація на шляху своїх змагань*, Львів: „Знак Республіка“, ч. 5/1939 р., с. 13.

Витанович І., цит. пр., с. 443.

Витанович І., цит. пр., с. 86.

В результаті економічної кризи торговельні обороти кооперативів, об'єднаних в торговельні ревізійних союзах, зменшилися майже на 50 %, хоча в цей час спостережувалися бюджетні надлишки, підраховані для всіх кооперативів спільно. *IV Український економічний Річник 1936–1937*, с. 185–187.

Витанович І., *Народня Торговля“ в 1936 році*, Львів 1937, с. 27; Витанович І., цит. пр., с. 192.

Витанович І., с. 445.

Витанович І., інформацією, поміщеною в статті „Народна Торговля“ в 1938 році (Львів: „Знак Республіка“, ч. 7—8/1939, с. 195), кількість МСК та сільських кооперативів з купу і збуту, що були членами НТ, не зазнала змін в 1938 р.

Витанович І., *Про місько-споживчої кооперації у Львові* (Висловлювання в дискусії на сесії Радського). „ГКЧ“, ч. 51, 18.12.1938 р., с. 14.

Витанович І., *Кооперативно-промислово-торговельна Спілка „Віра“*, кооператив з обмеженою відповідальністю в Тисьмениці (пов. Тлумач) — зареєстрована 19.02.1873 р.; Товариство, кооператив з необмеженою відповідальністю в Комарні (пов. Радське) — зареєстрований 30.06.1876 р.; Товариство Взаємного Кредиту „Віра“ в Комарні — зареєстрований 30.06.1876 р.; Товариство Взаємного Кредиту „Віра“ в Комарні з обмеженою відповідальністю в Перемишлі — зареєстрований 30.06.1876 р.; Задагкова Каса, кооператив з обмеженою відповідальністю в Стрию — зареєстрований 22.09.1894 р.

Витанович І., *Вказані кредитиви кооперативи продовжували свою діяльність до кінця війни й відновили після закінчення І світової війни, вже в межах II Речі-славської ААН. Rada Spółdzielcza 253, Spis spółdzielni członków Związku Spółdzielni Ukrainiskich we Lwowie za rok 1926*, s. 1–114.

Витанович І., *Про діяльність „Центробанку“*, „ГКЧ“, ч. 51, 18.12.1938 р., с. 1.

Витанович І., цит. пр., с. 430–431.

Витанович І., *Про діяльність „Центробанку“*, „ГКЧ“, ч. 51, 18.12.1938 р., с. 2.

Витанович І., цит. пр., с. 431.

Витанович І., с. 432.

Витанович І., цит. пр., с. 91.

Витанович І., цит. пр., с. 432; Ольховий І., *Організаційні справи української кооперації (Реферат на з'їзді українбанків дня 17 травня 1937 р.)*,

„Кооперативна Республіка“, ч. 9/1937, с. 277; Ольховий І., *Як працює наша дитова кооперація*, ч. 7–8/1938, с. 228.

⁶⁵ Витанович І., цит. пр., с. 434.

⁶⁶ Там же, с. 437.

⁶⁷ *Резолюції VII Краєвого Кооперативного З'їзду, (1932 р.)*, цит. пр., с. 62–63.

⁶⁸ За інформацією, що міститься в статті: Федак І., *Чотири десятиліття Центробанку*, „ГКЧ“, ч. 5, 29.01.1939 р., с. 6, наприкінці 1938 р. „Центробанк“ набув 1887 членів, в тому 1716 кооперативів; сума вкладів становила 319.000 зл., запасні фонди — 310.931 зл.; ощадні вклади — 2.047.093 зл. (без капіталів сиротків за 1938 р.); а величина банківських кредитів — 1.133.000 зл.

⁶⁹ Stasiw T., цит. пр., s. 91–92.

⁷⁰ Tomaszewski J., *Rzeczpospolita wielu narodów*, Warszawa 1985, s. 29.

⁷¹ Польська міжвоєнна статистика часто подавала дані, що стосуються двох союзів (РСУК і РСРК), разом, трактуючи їх — всупереч офіційній пропаганді властей — як представників однієї української громадськості —

⁷² AAN, Prezydium Rady Ministrów (далі: PRM) 148–264. *Główne wytwory emigracyjnej na obszarze woj. lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego*, s. 39–40.

⁷³ Rusiński W., *Zarys historii polskiego ruchu spółdzielczego, część II (1918–1939)*, Warszawa 1980, s. 292.

⁷⁴ Федак І., *Наше кооперативне виробництво*, „ГКЧ“, ч. 40, 4.10.1939 р., с. 3–4.

Як цікаву подробицю можна подати факт, що наприкінці тридцятих років створено перші, ще експериментальні, українські кооперативи здоров'я. В них діяли 3 такі кооперативи. *Перший з'їзд кооперативів здоров'я*, „Кооперативна Республіка“, ч. 6/1939, с. 162.

⁷⁵ Федак І., *Промислова діяльність кооперативів РСУК в 1936 р.*, „ГКЧ“, ч. 38, 20.02.1938 р., с. 3.

⁷⁶ Раковський Р., *Творім фонд господарської розбудови*, „ГКЧ“, ч. 37, 31.10.1937, с. 3–7.

⁷⁷ „[...] гасло „свій до свого“. Воно спасенне, коли річ іде про те, щоб українець купував в українця та домагався українського товару, але воно одне небезпечне, бо каже й іншим народам у краю проповідувати й собі те саме. Таким робом оминати українське виробництво, навіть українські підприємства сільсько-господарських плодів, а у відплату — стосувати також виробництво „своєго господарську політику“. *Гроші з села до села*, „ГКЧ“, ч. 30–31, 30.07.1939 р., с. 3.

⁷⁸ „Та в часах між обома війнами виринуло на українсько-жидівському ґрунті гостро нове питання, якого в такій силі за австрійських часів не було. Жиди, по змозі льюальні супроти польської влади і супроти українських представників краю, нейтральні в політичній ділянці, не могли помиритися з ростом господарського потенціалу українців. Вони вважали кожен успіх українців у господарській ділянці владом у свою виключну ділянку. В тісних і убогих українських галицького життя кожна нова українська господарська станиця, кожен новий український професіонал — вривалися в неподільну до цього часу ділянку жидівського економічного життя, відбираючи хліб жидівському купцеві, лікарю, ремісникові, тощо. Зокрема прикрий для жидівського купецтва був розвиток української кооперації. Протиакція з боку жидів не завжди була згідна з приписаною їм конкуренцією. Окремий жидівський комітет скликав в січні 1933 року у Відні конференцію сіоністичних діячів з усієї Польщі з приводу „нестерпного економічного положення жидів“. Реферат виголосив д-р Ротенштрайх, ілюструючи свої погляди цифровим матеріалом. Він говорив про велике зниження кількості торговельних патентів, які викуплювали купці, подаючи їх число в цілій Польщі на 485 тисяч 1928 року, і 344 тисяч 1932 року. Різниця в числі патентів в 1928

— казав він, — зате в Галичині надзвичайна, за його обрахунку на 80 тисяч. Беручи по 5 душ на родину, 400 тисяч жидів лишили собі. Згадував також про втрати в ремеслі, не подаючи ближчих даних. Висловив дві причини такого розвитку: структуральну і політичну. Господарська структура жидів це торгівля. Тиснені кризою не можуть перейти в інші діянки, бо стрічають непереможні перешкоди середовища. Політичний „Гітлер“ — щоденник у Варшаві, орган сіоністів, писаний їдїш, з 17 січня 1933 року за щоденником „Діло“ з 30 січня 1933, ч. 21): „Українські націоналісти в напрямку урбанізації, прямують до опанування українським елементом більшої кількості економічних позицій по містах і цим способом вичищать жидів“. Паньківський К., *Роки німецької окупації*, Нью Йорк 1983, с. 59—

Висловлюванні К. Паньківський посилається на статтю: *Жиди, український шовінізм. Жидівська нужда і український націоналізм*, „Діло“, 1933 р., с. 2 — М. С.

Бачили до нас вістки, що на Поділлі, передовсім у Борщівщині, появилися листочки з надписом: „Свій до свого!“, в яких накликається до виступів проти жидів. Звернувши увагу українських кооператорів, а за ними і цілого громадянства, виявилася якась підступна рука. Вона написала ці листочки, щоби довести до виступів для нас виступів, а потім звалювати вину на кого буде треба. Остережіть українських кооператорів і накликаємо не слухати підшептів та не даймо себе спровокувати!“ [Текст був підписаний редакцією „ГКЧ“ — М. С.]. *Освіта*, „ГКЧ“, 23.06.1936 р., с. 1; „Не даймо себе спровокувати“, „Кооперативна Ресурса“, ч. 4/1937, с. 162; „Про биття жидівських шиб“, „Кооперативна Ресурса“, ч. 12/1937, с. 350.

Висловлюючи в „Referacie Departamentu III w sprawie oświaty zawodowej na terenie wschodniej Wschodniej“ можна знайти „дуже докладні“ статистичні дані, що порівнюють української і польської кооперації на терені трьох південно-східніх областей. Порівняння з цими даними стан польської і української кооперації мав перед собою вигляд чинном:

Категорія	Кількість кооперативів	Кількість членів	Власний капітал
Українська	2.010	396.000	20.731.000
Польська	3.043	557.000	14.352.000

Якщо висловлені дані були правдивими, то „кооператизація“ польського населення в Східній Галичині була б вищою, ніж українського населення, адже — за істориками, які займаються кооперацією — було якраз навпаки. Лише при детальнішому аналізі цих даних виявляється, що на один польський кооператив припадало в середньому біля 40 членів, хоча існуючий на статутний мінімум становив 50 осіб.

Дані про опрацювання було підготовлено на підставі пропагандивного реферату П. Дембського, виголошеного 27 листопада 1938 р. на урочистому відкритті Школи Кооперативної Підготовки у Львові. AAN, PRM 148-264, „Krajowe Państwo“, nr. 1/1939, s. 54-57.

Дембський І., цит. пр., с. 372.

Дембський І., *Spółdzielczość w Polsce*, Londyn, s. 33-34 [Цитата і примітка за: Дембський І., цит. пр., с. 373 — М. С.].

Дембський Т., *Spółdzielcze Związki Rewizyjne w Polsce według stanu z 1935*, Warszawa 1935, s. 84-85, 98-99.

Дембський І., Дирекції РСУК (за 1938), „ГКЧ“, ч. 22-23, 28.05.1939 р., с. 23-26.

⁸⁵ Траплялися випадки, що польські місцеві адміністративні власті не давали пропагаторам покинути підпорядкований їм терен. *Манорівні пропагатори в Україні*, „ГКЧ“, ч. 17, 23.04.1939, с. 7.

⁸⁶ *Звідолення Дирекції РСУК (за 1938)*, „ГКЧ“, ч. 22–23, 28.05.1939 р., с. 22.

⁸⁷ *Кооперація як чинник поступу в нашій національній життю*, „ГКЧ“, ч. 17, 26.04.1936 р., с. 2.

⁸⁸ Цьому питанню присвячена стаття М. Сича під назвою *Spółdzielczość ukraińska w II Rzeczypospolitej a nowelizacja ustawy o spółdzielniach 1934*, *„Dziennik Najnowsze“*, nr 4/1992.

⁸⁹ AAN, Rada Spółdzielcza (далі: RS) 248, Pismo Rady Spółdzielczej do Prezesa Komisji Spraw Wewnętrznych w sprawie statutu Związku rewizyjnego ruskich [тобто українських — М. С.] stowarzyszeń gospodarczych we Lwowie, Warszawa 19 listopada 1924 r., s. 193.

⁹⁰ Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego (далі: BUW), Mikrofilm 1197, Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za październik, listopad i grudzień 1929 r., s. 7–9.

⁹¹ Перша спроба усунення галицьких чинників з діючого на Волині РСУК відбулася на Загальних зборах Союзу 14 березня 1929 р. З такою ініціативою виступила група 9 кооперативних діячів на чолі з Олександром Ковальським в містечку, якою непрямо керував воевода Генрик Юзевський. Однак вона завершилася поразкою, а її наміри голова Союзу інж. Юліян Павликовський назвав наслідком зрадою. Torzecki R., *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1939*, Katowice 1989, s. 431.

⁹² Про цілковиту безкарність представників місцевої державної адміністрації може свідчити випадок з кооперативом „Єдність“ в Хорупані (пов. Дубно). Там три рази змушували змінити місце знаходження крамниці, щоб накінець вилучити, що кожна крамниця кооперативу буде зліквідована, оскільки селяни за думку властей — взагалі не має відповідного приміщення для українського кооперативного відділення. AAN, RS 250, W sprawie masowego opieczętowania przedsięwzięcia spółdzielczych przez starostwo powiatowe w Dubnie na Wołyniu, s. 60.

⁹³ AAN, MSW 1054, Referat: Likwidacja spółdzielczości na Wołyniu (do 1929 r.), s. 1.

Деякі українські кооперативи звернулися з апеляціями на рішення волинського воевідства. Справи тягнулися по кілька років. Масштаби цих апеляцій та їх результат невідомі. Маємо лише інформацію про декілька випадків. Найвищий Адміністративний Трибунал відхилив рішення волинського воеводи, „як невідповідне до закону і зажадав повернення оплати від скарги“. Так було напр., у випадку скарги кооперативу „Добробут“ в Голобах. *Найвищий Адміністративний Трибунал про волинську практику що до українських кооперативів*, „ГКЧ“, ч. 27–28, 12.07.1936 р., с. 18.

Подібна ситуація була у випадку кооперативів; „Згода“ (Золочів — пов. Луцьк), „Наше Добро“ (Селища — пов. Ковель) та „Пробудження“ (Підгір'я — пов. Дубно). *Найвищий Адміністративний Трибунал дальше стає на боці української волинської кооперації та осуджує тамошню адміністраційну практику*, „ГКЧ“, ч. 5, 31.01.1939 р., с. 13.

⁹⁴ AAN, MSW 1037, Pismo wojewody wołyńskiego do MSW przedstawiającego zycia politycznego społeczeństwa ukraińskiego na Wołyniu (czerwiec 1933 r.), s. 1–2.

⁹⁵ Там же, s. 2.

⁹⁶ Там же, s. 3.

⁹⁷ Там же.

⁹⁸ Там же.

⁹⁹ Там же, s. 6.

RS 9. Protokół z XIV posiedzenia Rady Spółdzielczej, odbytego w dniu 1933 r., s. 36.

Серед польських теоретиків кооперації існували й більш радикальні задуми стосовно проблеми національних союзів кооперативів, напр. Мар'ян Рапацький — автором єдиних загальнодержавних ревізійних союзів, які об'єднують кооперативні різних національностей. Він вважав, що солідарність інтересів споживачів і виробників повинна переважати над національними інтересами. Świątek J. *Spółdzielczość polska a spółdzielczość mniejszości narodowych w Państwie Polskim 1919–1939*. Komunikat wygłoszony w dniu 19 września 1979 r. w Katowicach na sesji IV Kształtowanie się nowoczesnego narodu. Naród panujący i mniejszości narodowe. XII Powszechny Zjazd Historyków Polskich.

Рапацький М. *Очікування нашої кооперації*, „Biuletyn Polsko-Ukraiński“ (далі: „BP-U“), 1934 р., с. 11–12.

Рапацький М. *Боротьба кооперації української в Польщі (Rozmowa red. Bączkowskiego z Marjanem Rapackim dn. 6 i 21 b. m.)*, „BP-U“, nr. 47, 15.11.1934 r., s. 4.

Рапацький М. *Правом до ревізії для RSUK'a*, „BP-U“, nr. 47, 15.11.1934 r., s. 11.

Рапацький М. *Віднята частина від цілості*, „ГКЧ“, ч. 3, 20.01.1935 р., с. 5–8.

Рапацький М. *Боротьба кооперації української в Польщі...*, цит. пр., „BP-U“, nr. 47, 15.11.1934 r., s. 5.

RS 251, s. 330; *Загальні резолюції прийняті Заг. Зборами РСУК (25 листопада 1937)*. „Кооперативне Молочарство“, ч. 7–8/1938, с. 13.

Рапацький М. *Протокол конференції воєводів з Кресів Вschodnich, odbytej w Łucku 2 i 3 листопада 1937 r.*, „Dzieje Najnowsze“, nr. 3/1972, s. 162–163.

Рапацький М. *Воєводство волинське 1921–1939. Elementy przemian społecznych i politycznych*, Wrocław 1988, s. 106.

Рапацький М. *„Гурту“!*, „Кооперативна Республіка“, ч. 11/1938, с. 349.

Рапацький М. с. 349–350.

Цяку версія цих подій представляє В. Менджецький, цит. пр., с. 106. (Він опирається на інтерв'ю, яке дав Остап Луцький: „BP-U“, nr. 47/1934, s. 4–5). На жаль, після 1934 р. українські кооперативи: „Поставлені перед альтернативою — активіти до Волинського Союзу Сільськогосподарських Гуртків і Організацій чи розпуститися — українські кооперативи найчастіше вибирали другий варіант або в міру можливості діяли як „дикі“ кооперативи. Незважаючи на те, після 1935 р. діяла частина кооперативів, які існували раніше — була розбита тільки частини будована їх організаційна структура і втрачено доробок багатьох кооперативів.

Рапацький М. *„Гурту“!*, „Кооперативна Республіка“, ч. 11/1938, с. 351.

Рапацький М. *Вислідують зріст українського молочарства на Волині*, „ГКЧ“, ч. 15, 1937 р., с. 3; *Черговий удар на українську кооперацію на Волині*, „ГКЧ“, ч. 45, 1937 р., с. 3.

Рапацький М. *„Гаразди“ української кооперації на Волині*, „ГКЧ“, ч. 46, 1937 р., с. 1.

Вислідують репресування українських кооперативів слід додати факт, що в 1937 році розпустили філію Товариства „Сільський Господар“ в Луцьку, яка вносила внески утримувала 3 агрономів, організувала навчання сільської молоді, мала дослідні поля і навіть випускала своє періодичне видання. *Протиукраїнська діяльність*. „Кооперативна Республіка“, ч. 12/1937, с. 347.

Рапацький М. *Української кооперації на Волині*, „ГКЧ“, ч. 8, 23.02.1936 р., с. 2.

Рапацький М. *Збори „Маслосоюзу“*, „ГКЧ“, ч. 17, 23.04.1938р., с. 5.

Рапацький М. *Концепcje polityki narodowosciowej rządów polskich w latach 1919–1939*. Wrocław 1979, s. 158.

Рапацький М.

119 Витанович І., цит. пр., с. 364.

120 „За всі ці вилазки, особливо за наїзди на господарські установи і національнотериторіальності на власність і господарства громадян я би сам всюди підкладав бомби під поліцейські пости. Те, що українці навитворяли у цій ділянці, цього не можна було допустити — Це думка, висловлена Фойгтом (Voigt), паризьким кореспондентом „Manchester Guardian“, який в тридцятих роках був гостем „Народної Тетради“ у Львові і мав нагоду побачити наслідки „паціфікації“. Vincenz S., *Polacy w dialogu*, t. II, PIW, Warszawa 1983, s. 135.

121 Витанович І., цит. пр., с. 366.

122 Там же, с. 365.

123 Там же, с. 366.

124 *Ще про молочарський закон (З промови інж. Ю. Павликовського)*. „Кооперативна Республіка“, ч. 5/1936, с. 131–132; Палій А., *Молочарський закон і його вплив на життя (Виконуючі розпорядки оголошені)*, „Кооперативне Молочарство“, ч. 11/1936, с. 1–2.

125 AAN, RS 124, Plan pracy oraz potrzeby polskich spółdzielni rolniczych i rolniczo-spożywczych na terenie trzech województw południowo-wschodnich oraz projekt układu pomiędzy Związkiem Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowych i Przywłaszczonych a Lwowskim Towarzystwem Rolniczym, Lwów 10.06.1938 r., s. 15.

126 AAN, PRM 148-218, Program akcji mającej na celu wzmocnienie i rozwój polskiego stanu posiadania na terenie Małopolski Wschodniej w zakresie przemysłowym, handlu, rzemiosła oraz przemysłu ludowego i domowego, Notatka do projektu uchwały Rady Ministrów w sprawie akcji w Małopolsce Wschodniej, s. 33.

127 „Кооперативна Республіка“, ч. 3/1929, с. 122.

128 Chojnowski A., цит. пр., с. 68.

129 Switalski Z., *Spółdzielczość polska a spółdzielczość mniejszości narodowej w Państwie Polskim 1918–1939*, „Spółdzielczy Kwartalnik Naukowy“, R. 14/1980, s. 10.

130 Надання українським кооперативним централям кредитів у 1936 році стало вало не зі зміни політики польських властей щодо української кооперації, а лише з бажання створити враження, що нормалізаційна угода між польською владою і УНДО з 1935 р. виконується — М. С.

131 *Спільні чи окремі установи*, „ГКЧ“, ч. 15, 10.04.1938 р., с. 5.

132 Chojnowski A., цит. пр., с. 240.

133 *По воєнним напруженні*, „Кооперативна Республіка“, ч. 11/1938, с. 352.

134 *Відозва провідників українських центральних установ: культурних, освітніх, господарських, економічних і тіловиховних до їх членів*, „ГКЧ“, ч. 20.11.1938 р., с. 1.

135 „ГКЧ“, ч. 46, 13.11.1938, с.1; „ГКЧ“, ч. 48, 27.11.1938 р., с. 1; *Wydział Zarządkowy tokołu wspólnego posiedzenia niejawnego Sądu Okręgowego, Wydział VI Kancelarii w Lwowie*, „ГКЧ“, ч. 51, 18.12.1938 р., с. 1.

136 Kostek J., *Spółdzielczość w lubelskim w latach okupacji*, Lublin 1978, s. 130. (Машинопис праці вченого отця Дослідного Кооперативного Інституту в Варшаві).

137 *Позика державної протилетунської оборони*, „ГКЧ“, ч. 17, 23.04.1939 р., с. 7.

138 *Протилетунська позика*, „ГКЧ“, ч. 17, 23.04.1939 р., с. 7.

139 Мартюк І., *Центросоюз, Союз Кооперативних...*, цит. пр., с. 93.

140 Там же.

141 Torzecki R., *Polacy i Ukraińcy, Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1993, s. 26.

142 Sycz M., *Pierwsze dni II wojny światowej na Kresach Wschodnich RP*, *Dziennik Najnowsze*, nr. 1/1994, s. 121–125.

ПОЛЬСЬКА КООПЕРАЦІЯ ПІД НІМЕЦЬКОЮ ОКУПАЦІЄЮ
(вересень 1939 — червень 1941)

Україні в Генеральній Губернії

1 вересня 1939 р. Німеччина напала на Польщу. Протягом перших тижнів війни основні польські збройні сили були розбиті, а німецькі війська вступили в глибину країни.

17 вересня советські війська перейшли польський кордон і зайняли — згідно з договором Рібентроп–Молотов, підписаним 23 серпня 1939 р., західні частини Польщі та Україну II Речіпосполитої.

Загальною границю між німецькою і советською окупацією визначили 2 вересня 1939 р. Нова демаркаційна лінія проходила від польського кордону вздовж ріки Сян — по дорозі ділячи Перемишль — до міста Сєнява, де повертала на схід, залишаючи по советській стороні міста Руську та Любачів, на висоті Кристинополя доходила до ріки Буг і повертала на північ вздовж її русла.

3 жовтня 1939 р., після закінчення воєнних дій, з частини земель, що належали до польської держави, Німеччина утворила Генеральну Губернію (ГГ). В межах ГГ опинилися також землі, де проживали українці: Буковина і Підляшшя, майже вся Лемківщина, Засяння і маленькі клаптики західної Галичини, які межували з Холмщиною. Спільною рисою цих українських Західних Окраїн було те, що вони становили польсько-українське пограниччя. Ступінь національної свідомості населення, його протиставлення, був різним, назагал, невисоким, до чого причинилися різноманітні історичні умови, а також політика польських властей, які по-різному діяли на цьому терені — особливо в другій половині тридцятих років — на користь українського національного відродження¹.

Кількість українців під німецькою окупацією становила — за різними оцінками — від 357 тис. до 700 тис.² (справжня кількість — на мою думку — була ближчою до верхньої границі оцінок). Додатково з советської зони перебрався до німецької зони біля 20–30 тис. українців³, головним чином політичних і господарських діячів, в тому числі майже все керівництво української кооперації. Новим осередком української еміграції став Львів, до якого прибуло кілька тисяч українців, серед них: втікачі зі Східної Галичини, політичні в'язні, випущені з польських тюрем, а також деякі члени Українського Легіону — військової формації під командою полк. Романа Сушка, яка в вересні 1939 р. увійшла до Східної Польщі разом з південною німецькою армією, а потім незабаром була розформована.

Якщо йдеться про кількість і розселення українців, що проживали в ГГ 1939–40 рр. на терені ГГ, то маємо лише статистику про національний склад населення в окрузі Люблин:

Таблиця 1

Поляки, українці і жиди в окрузі Люблин в 1940 р.

Повіт*	Разом 1939	Разом 1940	В тому		
			Поляки	Українці	Жиди
Люблин-м.	122.019	150.000	96.954	221	50.825
Біла	152.073	150.500	113.968	16.118	15.230
Білґорай	188.061	187.764	136.548	37.678	12.538
Холм	238.665	241.784	127.999	6.926	26.859
Грубешів	211.309	193.818	86.621	95.430	10.950
Янів Люб.	196.910	204.675	185.334	1.556	17.785
Краснистав	146.396	146.011	126.837	5.523	13.650
Люблин	200.202	208.396	190.269	—	14.000
Пулави	238.213	241.196	218.735	81	21.380
Радзінь	327.370	348.684	294.765	5.831	48.088
Замостя	259.506	255.234	201.333	38.530	15.371
Разом	2.277.724	2.328.062	1.779.363	270.014	244.685

* Границі німецьких повітів не завжди відповідали передвоєнному адміністративному поділові РП.

Джерело: AP Lublin, ZSRiZG, s. 49

Згідно з вищенаведеними даними кількість населення в окрузі Люблин в 1940 р. порівняно з 1939 р. виросла на понад 50 тис. Крім поляків (бл. 1,8 млн.), українців (270 тис.) і жидів (244 тис.), в окрузі проживало тоді ще 24.910 фольксдойчів, 3.190 райхсдойчів і 6.532 осіб інших національностей. (Ця таблиця частково підтверджує верхні дані стосовно чисельности українців у ГГ — авторства Володимира Кучеряка, про які була мова в примітці 2).

Українські політичні партії — після падіння Польщі — розпустилися або цілковито розпорозилися. На зайнятих теренах німці допускали тільки діяльність Організації Українських Націоналістів. Звідси теж виникла необхідність створення якогось представництва української суспільності перед окупаційною владою.

В початковому періоді окупації, коли ще була відсутня німецька цивільна адміністрація, на теренах проживання українців почали створюватися — з ініціативи місцевих діячів, а також емігрантів з української окупаційної зони — перші українські громадянські допомогчі комітети: в Сяноку, Ярославі, Холмі, Грубешеві, Білій Підляській і Володимирі. При цих комітетах створювано господарські ради, завданням яких була координація всіляких починань, в тому числі також кооперативних і економічних, мованих на поліпшення економічного становища українського населення⁵.

В середині листопада 1939 р. відбулася в Кракові нарада голів цих загонів українських комітетів. На цій зустрічі висловлено згоду на створення однієї організації, яка була би відповідальною за українське культурне, економічне життя, харитативну допомогу, а передовсім про-

...бу українські інтереси перед німецькими властями. Крім того, підготували меморіал до німецьких властей з постулатами стосовно інтересів української меншини в ГГ, який кілька днів пізніше полк. Р. Сушко і В. Кубійович вручили генеральному губернаторові. З цієї зустрічі В. Кубійовичу вгадувався слова, сказані Г. Франком: „Панове, будете мати стільки, скільки собі здобудете, але здобуйте розумно“. Відтоді ця сентенція — як сказав Кубійович — сталася основним девізом його діяльності для українців в ГГ.

В листопада 1939 р. відбулися під головуванням полк. Р. Сушка збори найвідатніших представників українського наукового, церковного, культурного і господарського життя, на яких схвалено пропозицію створення Українського Національного Об'єднання (УНО), затверджено проєкт статуту і призначено В. Кубійовича його головою.

Попри німецькі власті, хоча й робили ряд поступок на користь українців, не затвердили статуту УНО, а постулат утворення „центральної організації для українців у ГГ“ постановили розв'язати спільно, тобто разом з іншими національними організаціями для поляків та жидів.

В дні 13-15 квітня 1940 р. відбувся з'їзд представників усіх українських допомогових комітетів в ГГ, на якому затверджено керівництво Української Ради на чолі з В. Кубійовичем. Протягом двох місяців відбулося остаточне формування Українського Центрального Комітету (УЦК) як центральної організації українців в ГГ. „Це була зовсім незадовільна форма — така сама, як була в інших країнах і жида, але в цих вузьких рамах — пише в своїх спогадах В. Кубійович — ми [українці — М. С.] мали далеко більшу свободу рухів, ніж інші національні групи“⁸.

Цей Комітет був під цілковитим німецьким контролем, напр., кореспонденція Комітету мала висилатися до Підвідділу Населення і Суспільної Праці Рунду ГГ, а також до політичної поліції (SD). Однак тим не менше, УЦК залишався організацією, яка взялася представляти інтереси української меншини перед німецькими властями.

Завдання, які поставили перед собою українські „легалісти“, йдучи на зустріч з німцями, В. Кубійович сформулював таким чином: „Перед нами стоїть завдання — зміцнити окраїни [західні — М. С.] та фізично і морально зберегти еміграцію. Ми повинні працювати так, начебто лінія Сян-гану має існувати назавжди, але водночас так, ніби вона кожної хвилини може зникнути. Себто ті, які прийшли ззовні на нашу окраїну, мусять бути готові встати і присвячувати їй якнайбільше зусиль, щоб їх скріпити і зробити занедбані десятиліття. Та одночасно мусимо працювати так, начебто маємо скоро повернутися на схід, себто мусимо працювати інтенсивно, щоб чимскоріше підняти національне життя окраїн і в певному його відданні в руки місцевих громадян, яких тим часом мусимо організувати і перевчити“⁹.

З іншого боку, німецькі власті мали намір використати українців, які перебували в ГГ, для реалізації власних цілей. Згідно з Ришардом Тожецьким, „Діктавою німецької політики було створення противаги в національній боротьбі ГГ. Вигравали або використовували суперечності інтересів українців і поляків, а також старі і нові антагонізми. В заміну за це надавали певні „привілеї-концесії“ стосовно поляків, м. ін. існування УОТ [Українське Освітнє Товариство — М. С.], вигідніші умови працевлаштування, більші (місцеві) норми регламентованих товарів“¹⁰.

Німецька пропаганда часто згадувала про безправ'я польської національної політики щодо українців у II РП, одночасно запевняючи, що німецьким пануванням вони мають можливість відшкодування кривд. Холмщина, Підляшшя і Лемківщина були визнані окупантом українською територією, з чим зв'язувалося виразне упривілеювання українського населення в підборі складу нижчих шаблів адміністрації, створення українську поліцію. В люблинському дистрикті війтівства і солтиского доручалися українцям, навіть в громадах з малим відсотком українського населення. Православна церква повернула собі частину святинь, відібраних їй католицьким костелом в міжвоєнний період, м. ін. холмський собор¹¹.

Хоча для діячів, зв'язаних з Організацією Українських Націоналістів, землі „за Бугом і Сяном“ були на узбіччі їх боротьби за незалежну Україну, то саме вони причинилися до пожвавлення національного руху на теренах в роках 1939–1941.

Майже в кожному селі, де в більшості проживали українці, створено українську початкову школу, а в Сяноку, Ярославі, Кричиці і Холмі створено українські гімназії. В деяких селах навіть почали діяти свідомі Товариства „Просвіта“.

Однією з найважливіших ділянок, що знаходилися в полі зашкарпованої УЦК, було господарство. В рамках структури УЦК постав господарський реферат, котрим керував Атанас Мілянчик (ініціатор заснування в 1934 р. у Львові „Промбанку“), якому підлягали справи української кооперації в ГГ. Відповідники згаданого реферату були створені при місцевих українських допомогових комітетах (УДК).

В господарських справах українські діячі вважали пріоритетним завданням задіяння передвоєнних і створення нових кооперативних закладів. Після усунення німцями з суспільного життя жидів виник в значній мірі „вакуум“, особливо в обороті продовольчими товарами і продуктами землеробства. Найближче майбутнє мало вирішити, хто заповнить прогалину на теренах, де проживає українське населення, або зникне — польсько-українських.

Політика німецьких властей щодо кооперації

Генеральний Губернії єдиним осередком влади, уповноваженим виконувати ці функції, мав бути цілком незалежний від властей Райху генеральний губернатор, яким був призначений Ганс Франк¹². З господарського боку цей обшар мав бути самодостатнім, а „вигосподарювані“ надлишки мав доставлятися до Райху. Досягнути цієї мети передбачалося

- вилучення теренової структури рільничих господарств;
- підвищення врожайності головних сільськогосподарських культур;
- підвищення продуктивності відгодівлі тварин;
- зменшення зайнятості в цій галузі господарства задля збільшення продуктивності праці¹³.

Спочатку окупант не мав чіткої концепції обороту сільськогосподарських продукцій і споживчими товарами. Щойно 23 листопада 1939 р. було прийнято розпорядження „Про господарство прохарчування і землеробство“¹⁴, яке становило юридичні підстави для системи стягування „виробничих надлишків“ у сільському господарстві¹⁴. (Загальна система континентальна була запроваджена лише в другій половині 1940 р. Її реалізацію забезпечувати, м. ін., спеціально створений підрозділ — Sonderdienst¹⁵).

Високим жорсткого курсу стосовно жидівського населення, в руках якого в передвоєнній Польщі знаходилася значна частина торгівлі і обслуговування сільськогосподарськими продуктами, спричинило, що в цьому секторі господарства єдиним партнером нової влади могла бути тільки кооперація. За допомогою юридичним актом властей, який визначав місце кооперації в новій господарській системі, було вищезгадане розпорядження Г. Франка від 23.11.1939 р. Згідно з цим розпорядженням вся діяльність була підпорядкована керівникові Відділу Прохарчування і Землеробства Господарства Управління Генерального Губернатора (що наведено на 1.12.40 р. Урядом ГГ). Щоб забезпечити собі контроль над господарством, власті відрядили туди своїх комісарів. Згідно з розпорядженням від 23.11.1939 р. комісар був єдиним „сувереном“ на терені кооперації і союзу кооперативів, а дотеперішні їх управи були в значній мірі втрачені повноважень і стали дорадчими органами комісарів.

Подібного характеру надано також передвоєнній Кооперативній Раді, яка відновила свою діяльність 1 грудня 1939 р. під назвою: Державна Кооперативна Рада. Її ревізійний апарат, який контролював несоюзні кооперативи, включено до загальної системи контролю над кооперативами. Центральною Раді, місцезнаходження якої — подібно, як і решти кооперативних центрів — перенесено незабаром з Варшави до Кракова, був призначений 21.03.1940 р. Леопольд Платенік, колишній директор Німецького Кооперативного Банку „Кредіт“ в Луцьку, видворений в 1937 р. за участь в антидержавну діяльність¹⁶. Від 12 грудня 1939 р. він був одним з членів Комісаріату Союзу Сільськогосподарських і Заробітково-Господарських Кооперативів. Його призначення свідчить про те, що в німецькому господарському апараті знайшлися люди, добре обізнані з можливостями як польської, так і української кооперації.

Висновки на вищенаведені маневри окупанта, які обмежували суверенітет передвоєнній кооперації, керівництво обидвох її типів (споживчої і сільськогосподарського) дійшло висновку, що кооперативи по-

винні приступити до діяльності в нових політичних умовах. М...
ня тут були різні. У випадку „Społem“ в польських публікаціях...
водиться точка зору одного з членів правління: „Ми покинуті і...
милість ворога. Отже, мусимо самі організувати оборону і вза...
могу з метою спільних дій на захист біологічних сил народу“¹⁷.

Якщо йдеться про сільськогосподарсько-торговельну і м...
кооперацію, то, з одної сторони, побоювалися ситуації, коли з...
сильно змусять кооперативи відновити діяльність, а з другої, р...
з можливістю втрати передвоєнного впливу на селі на користь...
торгівлі, а в південно-східніх повітах ГГ — на користь українськ...
ративів. Тут також відіграли свою роль німецькі гасла, проголо...
початку окупації, що метою властей є оздоровлення п...
землеробства. Слід також погодитися з думкою Чеслава Ше...
дослідника польської сільської кооперації часів окупації, що...
лення діяльності, і то всіх кооперативних організацій, у запр...
німцями формі, вирішили:

1) чіткий наказ окупаційних властей;

2) потреба дати зайнятість людям, які зголошувалися до...
яких вона була єдиним джерелом утримання;

3) невисокі в цьому першому періоді розміри контингентів...
відмінності в умовах примусового і ринкового скупку, а також...
кари у випадку недовиконання контингентських зобов'язань¹⁸.

Всі вищезгадані причини могли привести тодішніх кооператив...
ячів до переконання, що відновлення кооперативами діяльності...
більше користи польському суспільству, ніж окупантові. Однак...
ливішим вирішальним фактором — на мою думку — була тут...
окупаційних властей залишити цю ділянку господарства на...
період в польських руках. Натомість рішення керівництва польськ...
перації мало вторинний характер.

Основна структура польської кооперації, яка приступила до...
сти на теренах ГГ восени 1939 р., виглядала таким чином:

I. Державна Кооперативна Рада;

II. Ревізійні союзи:

— Союз Сільськогосподарських і Заробітково-Господарськ...
ративів у Варшаві з Відділами в Кракові і Люблині;

— Ревізійний Відділ „Społem“.

III. Господарські центральні:

— „Społem“, Союз Кооперативів Споживачів РП;

— Господарський Союз Сільськогосподарсько-Торговельн...
ративів у Варшаві з Відділами в Люблині і Радомі;

— Синдикат Сільськогосподарських Кооперативів у Кракові;

— Союз Молочарських і Яйчарських Кооперативів у Варшаві...
лом у Люблині;

— Малопольський Молочарський Союз в Кракові, що...
свою діяльність також терен келецького воєвідства.

IV. Фінансові центральні:

— Центральна Каса Сільськогосподарських Спілок у Варшаві;

— Банк „Społem“¹⁹.

Безпосередній нагляд за вищепозначеною кооперативною структурою здійснював Відділ Прохарчування і Сільського Господарства Управління Губернатора. 20 січня 1940 р. ці обов'язки перебравло створене в цей час Центральне Сільськогосподарське Управління — Landwirtschaftliche Zentralstelle (LZ). Відтоді всі кооперативи і їх союзи мали підлягати в діловому відношенні розпорядженням LZ, а також створеним в окремих у дистриктів і повітах²⁰.

Заказ LZ стояла Адміністраційна Рада, членів якої призначав і відомо керував Відділу Прохарчування й Сільського Господарства Управління Губернатора. Членами Ради були, як правило, керівники цього Управління і підлеглих йому установ. Біжучою командою LZ керувала Управа, призначена головою Ради, що складалася з представників. В чотирьох містах, що були місцями перебування губернальних дистриктів (Краків, Люблин, Радом, Варшава), створено відділи LZ (Abteilung der LZ), які перебравли існуючі на даному терені централі сільськогосподарської кооперації і їх відділи. Натомість в повітах сільськогосподарсько-торговельні кооперативи і склади сільськогосподарських продуктів були перетворені в повітові кооперативи (Kreisstelle der LZ). Керівники повітових LZ були одночасно комісарами повітових сільськогосподарських кооперативів, що створювало персональну унію між LZ і сільськогосподарською кооперацією. Кожний повітовий кооператив мав, як правило, одного (або в трьох випадках українського) керівництва — керівника повітової або українця (дистр. Люблин), який одночасно виконував виконавчу владу над всіма типами кооперативів у повіті²¹.

Сфера діяльності Центрального Сільськогосподарського Управління в значній мірі була пов'язана з обороти сільськогосподарськими продуктами і виробничими промисловості, а також потрібними для села товарами. До його функцій належало:

- визначення розмірів контингентів зернових та інших продуктів, що входять до обороту LZ;
- визначення цін „скупку“ і продажу рільничої продукції та товарів сільськогосподарського виробництва, а також споживчих товарів;
- визначення рівня цін і марж в обороті цими товарами на всіх рівнях обороту;
- прийняття рішень про напрями і спосіб використання продуктів, що входять до обороту LZ²².

Відомо, що в LZ працювало лише близько 550 німців, з цього половина працювало в самій централі. Натомість почавши від рівня дистрикту і до рівня повітової управи кількість працівників німців зменшувалася на користь головним чином українців, кількість яких у піковий період перевищила 10.000. Серед керівників, що працювали в LZ, виявилось багато передвоєнних кооперативних діячів, причому найвищого рівня²³. Звідси теж в загальній свідомості сільськогосподарська кооперація сприймалася як польська організація, яка тільки тимчасово, з необхідності, зазнає німецького втручання²⁴. І про це власне йшлося в документах.

Восени 1940 р. окупаційна влада видала розпорядження, яким загосподарувалося на діяльність, спрямовану проти наказів властей у справах сільськогосподарського і сільського господарства, в тому числі проти встановлення контингентів²⁵. Для виконання цих контингентів постановили використати кооперативну мережу, яка, по-перше, мала відповідну матеріальну і кад-

рову базу, а, по-друге, сприймалася на селі як продовжувачка першої кооперації. „Польський селянин мусів, отже, віддавати призначені контингенти польському кооперативові, і його обслуговували працівники, що мусило викликати різні почуття, і одночасно свідчить про підступність окупанта“²⁶.

Найважливішою для окупанта справою було виконання операцій при одночасному мінімальному застосуванні власних сил і засобів, необхідних для безпосередньої війни на фронті. Згода німців на діяльність операції мала тимчасовий характер. Після переможного закінчення війни мали її скасувати, а кооперативні заклади передати здемобілізованим солдатам²⁷.

„Окупаційні господарські чинники — на думку Чеслава Мачука — точно визначали ціль існування кооперативів споживачів — збільшення між населенням контингентових товарів і харчових продуктів на основі [...] Окупаційним властям вдалося також нав'язати сільськогосподарській торговельній кооперації, що була під наглядом німецьких комісарів, угоди, зв'язані з отриманням нагромаджуваних контингентів і розподілом їх відповідно до вказівок. Вона стала технічним апаратом для переймання, складування і транспортування за вказаними адресами доставлюваних товарів“²⁸.

В умовах явного сприяння окупанта кооперації настав її розвиток. Польська приватна торгівля була надто слабкою, щоб виконувати завдання, поставлені властями. Крім цього, в 1940 році стало зрозумілим, що німці прагнуть повністю усунути жидів з суспільного, в тому числі й господарського, життя в ГГ²⁹. А прецінь то в їхніх руках у великій мірі знаходилася передвоєнна торгівля, особливо роздрібна, з чим пов'язана частина тогочасного польського суспільства (включно з державною адміністрацією), а також і українського (в Східній Галичині) не хотів відлучитися³⁰.

Цю своєрідну кон'юнктуру, створену окупантом, старалися використати діячі польської кооперації споживачів, вбачаючи в ній шанс на зміцнення свого становища супроти приватної торгівлі, з думкою, що вже післявоєнну Польщу.

„Тоді розуміли, що здійснювана ініціатива виходить далеко за межі доби і може принести в майбутньому різноманітну користь. Окремі часи, незважаючи на пихату поведінку німців і їх самовпевненість, чекають, і в новий період життя та праці можна буде увійти з вже сформованим великим людським колективом, з численними торговельними і робничими пунктами“³¹. Подібні наміри мали — згідно з польськими джерелами (м. ін. Ю. Ясінський, цит. пр.) — також сільськогосподарській торговельній і молочарській кооперації, які опинилися в гіршій ситуації, оскільки окупант обтяжив їх завданням стягувати контингенти. І з цієї причини вони могли розраховувати на більшу підтримку з боку німецьких властей. При цьому комісарський нагляд над сільськогосподарською кооперацією був значно більший, ніж над кооперацією споживачів і доходив до повітового рівня включно.

В міру зміцнення окупаційного апарату зростали обмеження в діяльності кооперації: м. ін., всі місцеві і районні кооперативи були змушені вступити в повітові кооперативи. Натомість кожний хлібороб, який належав до контингенту, мусів бути членом кооперативу і був зобов'язаний

...власного паї³². Таким способом кооперативи частково вирівнювали ... яких зазнали від скупку контингентів.

В травні 1940 р. власті видали розпорядження, яке відбирало кооперативам право розпоряджатися запрацьованим прибутком. Відтоді вони мали записувати 40 % заробленого прибутку у створений владою фонд підтримки Сільського Господарства³³, а решту записувати в загальний фонд, що в значній мірі затруднювало кооперативам підтримувати громадські інституції, напр. Головну Опікунську Раду або — в українському заході — Український Центральний Комітет³³.

Другий етап централізації нагляду над кооперацією в Генеральній Губернії відбувся 1 квітня 1941 р. Тоді ССГіЗГК був перейменований на ССГіЗГК Кооперативів в ГГ, який формально перебрав управління всіма кооперативами. Йому підлягали також від липня 1941 р. всі кооперативи, які в вересні 1939 р. опинилися на західній стороні радянсько-радянської демаркаційної лінії.

В травні 1940 р. з великим розмахом і зусиллям акція створення кооперативів посприяла значному зростанню їх кількості. Над її організацією працювало лише в „Społem“ аж 600 діячів, зосереджених в окрузі, а також ревізори, керівники відділів і секретарі окружних комітетів.

Державна ситуація вимагає, щоб терен Генеральної Губернії був повністю економічною, якнайбільш розвинутою і планово розташованою територією кооперативів споживачів. Інакше розподільчі функції візьме на себе держава. З цієї причини на перше місце в нашій праці висувається організаційна справа³⁴ — проголошувалося в одному з повідомлень Ревізійної Ради „Społem“.

Тоді всі кооперативи споживачів постали на терені колишнього господарства кооператива, де вже в листопаді 1939 р. створено Делегатуру Кооперативів „Społem“. Підставою для утворення кооперативу прийнято 150 родин, які проживали на терені його майбутньої діяльності, що відповідає 750 мешканцям. Натомість одна кооперативна організація мала обслуговувати близько 1.400 мешканців, що у випадку створення створювало в середньому 5–6 крамниць, а в повіті сумарно біля

Державний асортименту, що був предметом товарообороту кооперативних організацій, входили такі товари:

- монополійні: цукор і сахарин, сіль, сірники, тютюн, алкоголь і гас;
- регламентовані:
 - господарські: зерно і продукти його переробки, корми (папір, продукція олієнь і броварів, вовна, льон і конопля, худоба, мило, мило, горючі матеріали, городницька продукція;
 - промислові: вугілля, кокс, залізо і залізні вироби, сталь, товари хемікалії, будівельні, дерево, папір, шкіри і хутро;
 - приватні (монополійні і регламентовані): хліб, мука, макарон, сіль, картопля, м'ясо, яйця, мило, пральні порошки і вузлові вироби, текстиль і цукорки;
 - приватні: дрібна ужиткова галантерея та інші товари другорядного

Частина товарів, названих у двох перших групах, була призначена для премій селянам за доставки сільськогосподарських контингентів.

Якщо йдеться про сільськогосподарсько-торговельну кооперацію, її розвиток мав забезпечити реалізацію скупку контингентів. Творення такої мережі мало складатися з повітових кооперативів як центрально-розпорядників товарообороту в повіті, кількох районних кооперативів відповідно до величини повіту, а також пунктів скупку в громадах (районного характеру) і, біля самої основи цієї піраміди — місцевих кооперативів (Dorfgenossenschaften). Районні кооперативи проводили скупку за рахунок LZ, але головним агентом для LZ був повітовий кооператив, якому окремі кооперативи також забезпечувалися продовольчими і промисловими товарами.

Про величину накладаних контингентів вирішували не реальні економічні можливості ГГ, але величина запотребування, заявленого в податковій поліції та іншими німецькими установами, а також містом. Ця величина, в свою чергу, розподілювалася на окремі дистрикти, повіти, громади та села. „Якщо, отже, в одному селі вдалося більше приховати, то більший контингент припадав на решту; дальший поділ, почавши від громади, знаходився в руках контингентових комісій, що склалися з „найкращих“ представників польського (відповідно українського) населення. Цю суперечність часто використовували німці в їх національній політиці.

Наскільки приріст числа кооперативів споживачів і сільськогосподарсько-торговельних відповідав намірам польських союзних діячів, це можна бачити у випадку кредитових кооперативів, які не користувалися державною підтримкою зі сторони окупанта, метою кооперативів було збереження економічного та організаційного стану. Натомість у випадку молочарських кооперативів, які були окупантом виділені з усієї системи кооперації і підпорядковані Молочарському Союзові в рамках Союзу Молочного і Жирового Господарства (Verband für Milch und Fettwirtschaft), старалися передовсім збільшити їх майно шляхом закупівлі машин і будівництва нових об'єктів.

Щоб забезпечити собі безпосередній контроль за процесом створення нових кооперативів, німецькі власті видали інструкцію, в силі якої в ході легалізації нового кооперативу мусіло передувати видання постановою даної централі посвідчення про доцільність його створення. Більше дано також уніфікації поділ кооперативів на окремі типи, які в свою чергу об'єднано в 6 основних груп.

Поділ кооперативів в ГГ

Група	Рід кооперативу
1	2
I.	кооперативи споживачів квартирні інші споживачів
II.	кооперативи кредитові загальні кредитові сільськогосподарські кредитові працівників інші кредитові

	2	3
12.	кооперативи сільськогосподарсько-торговельні	8.
	сільськогосподарсько-споживчі	8а.
	постачання і скупу	9.
	молочарські	10.
	сільськогосподарсько-виробничі	11.
	інші сільськогосподарські	12.
13.	кооперативи ремісничі	13.
14.	кооперативи виробничі	14.
	праці	15.
15.	кооперативи виробників	16.
	купців	17.
	інші	18.

Джерело: ААН, RS 59, s. 2.

Кооперативи в ГГ, польська і українська, розвивалися дуже динамічно, кількість кооперативів споживачів і сільськогосподарсько-торговельні. Кількість працівників кооперації подвоїлася, а її кількісний стан напередодні вибору німецько-советської війни представлявся таким чином:

Таблиця 3

Кількість окремих груп кооперативів в ГГ (стан перед 22.06.41р.)

Дистрикт	Група кооперативів						Разом
	I	II	III	IV	V	VI	
Львівський	722	698	947	18	26	20	2.431
Тернопільський	961	279	866	9	7	12	2.134
Хмельницький	638	241	167	9	18	5	1.078
Вінницький	543	251	282	14	105	54	1.249
Всього	2.864	1.469	2.262	50	156	91	6.892

Джерело: Особисте опрацювання автора на підставі: ААН, RS 59, s. 1, 9.

Польські власті усвідомлювали, що добре розвинута кооперація — це вкрай важливо в значній мірі її передвоєнного апарату — може стати в майбутньому господарською базою для польського руху опору. Самі німці брали до уваги вже на етапі вибору кооперації як відповідальній за переважну частину обороту сільськогосподарських і промисловими товарами в ГГ³⁹. Однак — на думку окупантів — баланс втрат і прибутків з діяльності кооперації був для них негативним. Іншої думки були кооперативні діячі. „По суті справи, протягом всього періоду окупації тривала війна саме за те, чиєю буде кооперація в її інтересах буде діяти“⁴⁰. Цю думку, висловлену Чеславом Сімоновичем на тему польської кооперації, можемо віднести — на нашу думку — дивно ж добре до української кооперації.

У роки 1939–1941 модель діяльності кооперації, пережитою польською, а в її рамках і української та зібраний за час її творення досвід були пізніше використані німцями (а в якійсь мірі українцями) в дистрикті Галичина.

3. Стан української кооперації на захід від німецько-радянської демаркаційної лінії

Внаслідок поділу території Польщі, проведеного окупантами в вересні 1939 р., більшість українських кооперативів, об'єднаних в РСУК, втрачали права якого після 1934 р. охоплювали лише три південно-західні повіти воевідства, опинилися в советській окупаційній зоні.

В новій політичній ситуації майже 1/3 львівського воевідства опинилася під німецькою окупацією. Крім повітів, етнічно чисто українських (Тарнобжег, Нисько, Кольбушова, Ряшів, Ланьцут), що належали до колишнього львівського воевідства, під німецькою окупацією опинилися ще й північні повіти Львівського воевідства, рівно ж — в різних частинах — повіти з перевагою українського населення (Лісько, Сянок, Сокаль, Рава-Руська, Перемишль, Любачів, Ярослав), в яких частка українського населення була значною (Коросно, Ярослав)⁴¹ (див.: МАПА II).

Кількість українських кооперативів з колишнього львівського воевідства, що належали перед 1 вересня 1939 р. до РСУК і опинилися в німецькій зоні демаркаційної лінії, можемо докладно визначити тільки для повітів, приєднаних до краківського дистрикту. У випадку приєднання до люблинського дистрикту (північні частини повітів Ланьцут, Любачів, Рава-Руська, Сокаль) можемо говорити лише про приблизну кількість кооперативів РСУК, що там знаходилися. На території повіту Ясло, що за загальною площею дорівнював середньому повітові, знаходиться навіть кількадесят українських кооперативів (див.: МАПА II).

В нижченаведеній таблиці представлено стан українських кооперативів з колишнього львівського воевідства, які в новому адміністративному поділі опинилися в дистрикті Краків:

Кооперативи РСУК в дистрикті Краків
(за станом на 28.09.1939р.)

Повіт	Рід кооперативів				Разом
	сільськогосподарсько-торговельні	кредитові	молочарські	споживчі	
Сянок	38	2	2	—	42
Перемишль	84	10	—	2	96
Коросно	14	3	2	—	19
Ясло	14	4	—	—	18
Ярослав	34	1	—	2	37
Разом	184	20	4	4	212

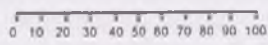
Джерело: Особисте опрацювання автора на підставі: AAN, ZS, 1939, s.110-132.

З неї випливає, що в вересні 1939 р. під німецькою окупацією опинилося щонайменше 212 кооперативів РСУК, тобто 6,14 % загальної кількості кооперативів (3.455), що належали до цього Союзу в 1939 р. Більшість з-поміж цих кооперативів була заснована в другій половині 1938 р.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОДІЛ ГЕНЕРАЛЬНОЇ ГУБЕРНІЇ
(1940 р.)

- границя ЗСРСР
- границя повітів
- границя повітових повітів
- границя воєводств
- границя повітів

Джерело: Схематичне зображення автором на підставі: Verwaltungseinteilung der Ostgebiete des deutschen Reichs und des Generalgouvernements der besetzten polnischen Gebiete. Nach dem Stande 1. März 1940. (Dargestellt von Dr. F. Doubek).

Іх родова структура не відхилялася від структури всього Союзу. Вони проігнали сільськогосподарсько-торговельні кооперативи.

В основному періоді на Лемківщині діяв заснований в 1924 р. зусиллями одного лемківського діяча адвоката В. Блавацького Лемківський Союз Кооператив (ЛСК). Об'єднавав він, правду кажучи, 42 кооперативи, але вони не підтримували практично жодних торговельних відносин з Польщею у Львові, а свої закупи залагоджували головним чином у польських гуртах. Діяльність Союзу обмежувалася тоді до пропагандивно-просвітницької праці, продажу друкованих видань і книжок РСУК, організації навчання, організованого інструкторами Союзу⁴².

Висхідження ЛСК до основної течії української кооперації, згуртування РСУК, було наслідком політики польських властей, метою якої було позбавити лемків від впливів, що йшли зі Східньої Галичини, а потім їх включити до польської кооперації. Чинено намагання піддати українські господарські організації впливові державних властей і спонукати їх до співпраці на визначені умови з змішаними господарськими організаціями, керованими польським суспільством⁴³.

В цьому обшарі власті особливо піклувалися старорусинськими організаціями, що належали до Ревізійного Союзу Руських Кооперативів, виступаючи проти московфілітства як союзника в боротьбі з впливами українського націоналізму⁴⁴.

Від цієї сторони Сяноку, серед кооперативів, що належали раніше до РСУК, залишилися 6 „кредитівок“ міського типу, в тому числі Український Кооперативний Банк в Сяноку і 24 „райфайзенки“, а також 1 склад „Української Торговлі“ в Сяноку⁴⁵.

Важку групу українських кооперативів, яка в вересні 1939 р. опинилася під владою німецької окупації, становили кооперативи, що до кінця 1939 року належали до РСУК, а пізніше були змушені вступити до польських ревізійних кооперативів. Це було зв'язане з адміністративним обмеженням діяльності РСУК від 1 січня 1935 р. до трьох південно-східніх воєвідств. В сумі РСУК не встиг вийти 21 кооператив з краківського воєвідства та 61 з львівського воєвідства⁴⁶.

Вони під німецькою окупацією знаходилися, отже, понад 300 кооперативів, які раніше належали до РСУК.

Важку групу українських кооперативів, які в вересні 1939 р. опинилися під владою німецької окупації, становили кооперативи з воєвідств краківського і львівського, які були засновані після 1 січня 1935 р. і, отже, з початку своєї діяльності були членами польських ревізійних кооперативів. Таких кооперативів на терені краківського воєвідства було 10, з них 7 сільськогосподарсько-торговельних і один „консум“ (споживачів). Вони знаходилися в повіті Новий Санч в районі Криниці⁴⁷.

Важку групу українських кооперативів, національна структура якого була менш диференційована і географічно перемішана, ніж у краківському воєвідстві, становили кооперативи, засновані польськими властями, занепокосені динамікою українського націоналізму на початку тридцятих років у східніх повітах цього воєвідства. Вони не могли контролювати розвиток української кооперації, вбачаючи в ній вплив українських націоналістів, що напливала зі Східньої Галичини. Ці кооперативи були русинською [так називали офіційно українців, що проживали в польських терені — М. С.] кооперацією і акцією українських націоналістів в Польщі. Вони мали тісний зв'язок. На терені нашого воєвідства ця співпраця

кооперації з націоналістичними елементами ще чітко не позначилася, але, навіть взагалі в конкретних формах вона зараз не існує, але здавати справу, що русинський кооперативний рух в нашому воєвідстві [люблінському — М. С.] шойно знаходиться на першому етапі свого розвитку і, залишений на природний хід подій, рано чи пізно набрав би якої самої форми, яка існує на інших теренах нашої держави“. І далі: „Якщо жозних господарських результатів, яких у певних діях української кооперації не можна заперечити, можливо було досягнути тільки завдяки відсутності націоналістичних елементів“⁴⁸.

Отже, в інтерпретації польських властей кожен прояв української кооперації на терені люблінського воєвідства визначався як націоналістичний і становив загрозу для інтересів польської держави.

Великі надії в боротьбі з українською кооперацією місцеві влади пов'язували з новелізацією закону про кооперативи: „Ліквідування русинських кооперативів, які провадять шкідливу для держави [польської — М. С.] роботу, на підставі вимог закону про кооперативи, обов'язковий з дня 27 червня ц. р. [1934 — М. С.], не становить найменших труднощів, тільки чи сама ліквідація вирішить справу русинської [тобто української — М. С.] меншини на нашому терені? Рішучо ні. Ліквідуючи кооперативи одночасно на це місце покликати нові установи, які, даючи їх членам певні матеріальні вигоди, одночасно формували би світогляд цього населення для польської державности. [...] Усій цій акції належало б надати характер і програму суцього економічні, які, однак, мали б на увазі, проте приховані, проте незаперечні політичні цілі“⁴⁹.

На терені люблінського воєвідства досить частим явищем, яке особливо посилилося після новелізації кооперативного закону (1934 р.), був національно змішаний кооператив, польсько-український. Намір місцевих відських властей було, щоб серед членів такого кооперативу перевагу мав польський елемент. А там, де це було — з демографічних причин — неможливо, старалися здобути вплив принаймні на правління або виконавчу раду даного кооперативу, впроваджуючи до них довірених осіб, переважно краще польської національності.

Такі дії місцевих властей відповідали політиці центральної влади щодо т. зв. близьких Східніх Окраїн, метою якої на першому етапі було затримати процес українізації місцевого населення шляхом недопущення до поширення серед нього „націоналістичної пропаганди“, що надходила зі Східньої Галичини. Паралельно старалися зламати ізольованість місцевого населення від польських господарських організацій, м. ін. через впровадження національно змішану кооперацію, яка мала становити проміжний етап до повної асиміляції. Для проникання у змішані кооперативи використали якраз їх членів польської національності.

В травні 1938 р. керівництво Союзу Сільськогосподарських і Ремісническо-Господарських Кооперативів РП з місцезнаходженням у Варшаві звернулося до Окружного Союзу в Любліні з проханням скласти докладну характеристику кооперативів, що об'єднують виключно нашої меншини, або національно змішаних, з поданням національного складу членів та управ і надзірних рад, а також списки господарських центрів, з якими ці кооперативи співпрацюють⁵⁰. Цей захід здійснено в рамках широкої акції, розпочатої в середині тридцятих років, метою якої було зміцнення польського елемента на т. зв. ближніх Східніх Окраїнах.

введення, підготовленого тоді Окружним Союзом в Люблині, показує масштаби проблеми т. зв. змішаних, польсько-українських кооперативів, що ілюструється нижченаведеною таблицею.

Таблиця 5

Польсько-українські кооперативи, що належали до ССГІЗГК, відділ Люблин (стан на 14.06.1938 р.)

Вид	Кооп. торго- вельні і різні		Кооп. моло- чарські		Кооп. ошад- но-позичкові		Разом	
	всього укр.	в тому змін. 50 % укр.	польсь- укр.	в тому змін. 50 % укр.	польсь- укр.	в тому змін. 50 % укр.	польсь- укр.	в тому змін. 50 % укр.
Товарні	2	1	4	—	6	1	12	2
Споживчі	15	15	2	1	1	—	18	16
Земельні	2	1	6	4	6	3	14	8
Сільськогосподарські	21	16	8	3	14	5	43	24
Сільськогосподарсько-споживчі	—	—	—	—	1	—	1	—
Позичкові	—	—	—	—	2	—	2	—
Інші	—	—	—	—	1	—	1	—
Всього	50	39	2	—	6	2	68	41
Змін.	28	25	1	—	7	1	36	26
Українці	3	3	—	—	3	—	6	3
Всього	131	100	23	8	47	12	201	120

Джерело: Особисте опрацювання автора на підставі: AP Lublin, ZSRiZG 21,

зведення впливає, що в 201 кооперативі, що належали Окружного Союзу в Люблині, склад членів був змішаний, польсько-український (з чого в 120 кооперативах переважали члени української національності). Отже, майже кожен третій кооператив, що належали Окружному Сільськогосподарських і Заробітково-Господарських Кооперативів Відділ в Люблині, мав польсько-український характер. На 194 сільськогосподарсько-споживчі кооперативи, що належали до Відділу в Люблині, з 131 мав змішаний склад членів⁵¹. Українці були також членами 7 ошадно-позичкових кооперативів, а також 23 молочарських. Протягом всього кооперативного руху в люблинському воєвідстві свідомим фактом, що незважаючи на перешкоди, створювані керівництвом Окружного Союзу, українцям вдалося зберегти контроль над управами і надзірництво в 104 національно-змішаних кооперативах⁵².

Враховуючи справу географічно — найбільше кооперативів зі змішаним складом членів було в східних повітах люблинського воєвідства (Томашів (33 кооперативів), Грубешів (43 кооп.) і Володава (36 кооп.).

Якщо йдеться про кооперативи чисто українські, то наведений звіт про діяльність 7 кооперативів (роки 1939–1941 показали, що було їх в дев'ять разів більше), серед них найважливіший — Український Кооперативний Банк у Холмі. Цей банк створений в 1927 р. зусиллями місцевих українців. На самому початку він був під опікою РСУК, а фінансово його підтримував "Центробанк" і Земельний Іпотечний Банк. Розвиток Банку був зупинений тільки велика господарська криза, а також постали після

1934 р. труднощі в контактах з українськими кооперативними і фінансовими центральними у Львові.

Якщо йдеться про політичні впливи серед українських кооперативів люблинського воевідства, то — на думку поліційних інформаторів — другої половини тридцятих років помічено витіснення впливів націоналістичних угруповань на користь національних, які у звітах визначені як націоналістичні: „Впливом ОУН підлягає більшість українських кооперативів, особливо в томашівському і грубешівському повітах. Характерною рисою — згідно з інформаторами — було при цьому явище ворожого ставлення до поляків українців у змішаних кооперативах, які становили більшість“⁵³.

В зв'язку з цим 2 листопада 1938 р. Воевідське Управління в Люблині звернулося до повітових старост з проханням про „посилення доглядів виявлення всіляких небажаних з точки зору національної політики тактичними, як рівно ж співпраці політичного характеру окремих кооперативів між собою, з іншими організаціями, інституціями і діями, що проявляють сепаратистську українську діяльність“⁵⁴.

Українські кооперативи з люблинського воевідства, незважаючи на існуючі бар'єри, намагалися придбати деякі товари в українських магазинах у Львові. В кожній дії цього типу польські власті бачили не — „співпрацю між українськими господарськими суб'єктами“, а — „дії виключно політичного характеру“⁵⁵.

Як приклад „надвразливості“ властей на контакти українських кооперативів з люблинського воевідства з українськими господарськими центральними у Львові може свідчити факт, що, напр. повітовий староста Грубешеві вважав своїм обов'язком поінформувати воевідські власті в Люблині про закупівлю українським кооперативом у Бересті (громада Малих Тичі) в жовтні 1938 р. прального мила в „Центросоюзі“, а також „10 тисяч килимків гільз“ фірми „Калина“ з Тернополя. Ціла посилка важила 10 кг.

Натомість люблинський воевода в травні 1938 р. визнав за потрібне поінформувати Міністерство Внутрішніх Справ у Варшаві про те, що „деякі кооперативи об'єднання „Spolem“ на терені тутешнього воевідства [люблинського — М. С.] постачаються продуктами українських кооперативів, на доказ чого воевідське управління додає цигарковий папір з наліпкою на українській мові, який продає цей кооператив“⁵⁷. Така практика визначалася властями люблинського воевідства як „підтримка діяльності українських господарських закладів польськими кооперативами, що рівнозначне пропаганді українізму серед православних на найважливіших змішаних теренах, [і] вимагає енергійної контрдії“⁵⁸.

Фактично такі дії було розпочато значно раніше, і вони на початку літ випередили підготовлювану на початку 1939 р. „Акцію змішаного розбудови польського стану посідання на терені Східньої Малопопольської галузі промисловости, торгівлі, ремесла, а також народного і домашнього промислу“⁵⁹. У випадку цієї останньої акції її реалізації перешкодило початок ІІ світової війни.

Воевідські власті в Люблині вже в 1934 р. визнали, що „Українське питання повинно статися проблемою, у вирішенні якої візьмуть участь всі, хто по-польськи думає і відчуває. Якщо в цей момент маємо справу з питанням над ліквідацією української роботи на кооперативній, отже господарській ділянці, то розуміється, що до цієї праці повинні стати поряд з поляками

чинником всі польські професійно-сільськогосподарські, організації і господарські самоврядування, що існують на території Польщі”⁶⁰.

Також сформульовано „Напрямі в справі ставлення до питань української мови на терені Люблинського Воєвідства“, які мали — очевидний характер. В них знаходилися м. ін. такі вимоги:

— Головний офіс Люблинського воєвідства повинен бути абсолютно відокремлений від українського впливу і української пропаганди, що надходить з Галичини і Малопольщі.

— Слід старатися недопустити до друкування на терені Воєвідства українських видань. Розповсюдження українських видань з Волині і Малопольщі забороняється і як таке повинно зустріти відповідну протидію.

— Слід недопустити до утворення будь-яких чисто українських організацій.

— В національно змішаних теренах польське населення повинно поводитися як господарем.

— Українську молодь після закінчення середніх шкіл треба скерувати не до Львова, а до вищих шкіл в інших містах Польщі.

— Слід протримувати до польонізації православ'я. Слід намагатися вживати українську мову при навчанні релігії і в духовних проповідях... Треба протримувати друкування релігійних видань польською мовою.

— Відвідування православної релігії мають бути усунені рішучі українські націоналісти, натомість слід підтримувати духовенство виразно українське, національно незорієнтоване або яке діє спільно з державною владою.

— Кількість православних парафій не повинна перевищувати кількості православних для задоволення релігійних потреб.

— Українські колоністи, які становлять позитивний елемент, повинні отримати права власности.

— Слід категорично підтримувати кооперацію як платформу польсько-української співпраці, при чому належить паралізувати тенденцію до розриву контактів зі Львовом. Весь кооперативний рух повинен бути спрямований в напрямку на Варшаву”⁶¹. [Підкреслення — М. С.].

Важливою так сформульованої програми була акція зруйнування українських кооперативів, яку власті визнали, всупереч віруючим, зайвими, проведена в 1938 р. в рамках т. зв. ревіндикаційно-польонізаційної акції. На території Люблинського Воєвідства Папежинської-Турек: „Йшлося про те, що український націоналізм, шораз більше втягував молодих священиків, що до української Церкви шораз явніше проникали українські націоналістичні елементи. З огляду на це, військовим чинникам здавалося, що чим менше буде українських священиків, тим меншим буде засяг українського руху”⁶².

Важливою так власті в тридцятих роках проводили на території Люблинського Воєвідства та Лемківщини політику (явну у випадку Люблинщини) нищення українських установ, в тому числі і кооперативних.

В 1939 р. під німецькою окупацією опинилося щонайменше 100 українських кооперативів та понад 200 зі змішаним складом членів (в тому числі були в значній мірі українські кооперативи, які власті змушували перейти до польського національного складу⁶³). Окрім того, це число — за

браком даних — не охоплює українських кооперативів споживачів з формациї, яку маємо стосовно 1941 р., впливає, що такі кооперативи були

В Генеральній Губернії долю всіх кооперативів: польських, українських і національно змішаних мали вирішувати німецька політика кооперації як форми господарювання, а також національна політика проводилася щодо обидвох національностей — польської і української.

Розвиток української кооперації в краківському і люблінському воєводствах

Лише українські кооперативи на окупованій німцями території відновили свою діяльність — подібно, як і більшість польських кооперативів, тільки після закінчення воєнних дій. Лише сілезькі відділи „Маслосоюзу“ в Катовицях і Бельську, що мали по дві крамниці, працювали неперервно. Частину відділу „Маслосоюзу“ в Перемишлі вдалося українцям відновити на Засянні (до німецької окупаційної зони), завдяки чому він продовжував свою працю. Незабаром пущено в дію рівно ж нові відділи в Браславі і Холмі, а разом з ними молочні крамниці.

Лише йдеться про українські кооперативи (а також національно змішані), коли мова йде про перевагу члени-українці, то наміром українців було перекласти контроль над правлінням цих кооперативів, які часто перебували в польських руках. Так було, наприклад, у випадку 28 українських крамниць на Холмщині⁶⁵.

У грудні 1939 р. на Лемківщині працювало вже понад 170 українських кооперативів, в тому числі 112 новостворених. Лемківський Союз кооперативів отримав виключне право на скуп збіжжя в сяноцькій окрузі. Союз мав біля Союзу молот у млині в Сяноку, а потім приділював муку українським пекарням, а також селянам — відповідно до виконаних нормативів контингенту. Кожного дня приїжджало до Союзу біля 50–80 українських селян з Лемківщини⁶⁶.

У Сяноку виступила централью українських кооперативів на цьому терені український Райфайзенбанк в Сяноку, який за короткий час зорганізував український Райфайзенбанк дробної ощадності⁶⁷. Відновили також свою діяльність українські кооперативи, які були перед війною членами польських кооперативів (правління багатьох з цих кооперативів перебувало в польських руках). Таких кооперативів було на Лемківщині близько 20 в повітві Сяноку на селі. З метою реорганізації кредитової кооперації відбувся 1-й з'їзд її представників, на якому встановлено організацію українських кооперативів цього типу. Відтоді в кожному українському селі створена „райфайзенка“. Надбудовою „райфайзенок“ мав на цьому терені український Сільськогосподарський Банк з центральним офісом в Ярославі⁶⁸.

У Сяноку діяльність відбудови і розбудови українських кооперативів, а також українських Райфайзенбанків прибулих зі Східної Галичини діячів, набрала на цьому терені такого розмаху, що вперше появились відкриті висловлювання польських кооперативів про необхідність утворення однієї, окремої української кооперативної централі. Як тимчасовий розв'язок створено „Український Союз“, були призначені представники української кооперації з різних б інтереси українського села. З метою вдосконалення українського кооперативного апарату створено три окружні кооперативні центри в Сяноку, Ярославі і Холмі, а також 13 повітових складів⁶⁹.

Успішний розвиток української кооперації спричинив, що напр. на 19 грудня 1939 р. був утворений Повітовий Союз Кооперативів в Сяноку⁷⁰. Такого роду заходи українських діячів приймалися з великим інтересом польським населенням. На цю тему „Краківські Вісники“ писали: „Відбитки Польщі тут і там погрожують, організують бан-

дитські напади на передових людей наших сіл, але ці спроби безпо-
усуває влада. Найбільше відчуває Володавщина недостачу україн-
поліції, що знала б українське село та зрозуміла б його потреби"⁷¹.

У усіх округах дистрикту Люблин, де частка українців у національній
структурі була значною, щораз частіше доходило до конфліктів між польськими
кооперативними центрами і українськими кооперативами, до них належали. Польські центральні пробували втримати свій статус
сідання з-перед війни, коли всі українські кооперативи, що діяли на
терені, були підпорядковані польським ревізійним союзам.

В новій політичній ситуації українські діячі почали старатися від-
ти українські кооперативи, в тому числі змішані, де мали більшість
польських союзних централей. Щораз частіше доходило до ситуацій, коли
українські кооперативи відмовляли польським ревізорам у праві
дення ревізій. Незважаючи на це, згідно з інструкцією директора
ного ССГіЗГК в Люблині від січня 1940 р., позиція польського союзу
однозначна: „[...] до кооперативів з українським національним складом
треба доїжджати і продовжувати там працю, доки вони є членами
Союзу“⁷².

Прихильна політика німецьких властей щодо кооперації спричинила
що польські кооперативні союзи взялися за широку акцію заснування
першу чергу на Люблинщині — нових кооперативів. Приєдналися
— реалізуючи власні цілі — рівно ж українські кооператори.

Розмах проведеної українцями акції приголомшив поляків і викликав
що з цієї сторони щораз частіше падали на їх адресу різні звинувачення
навіть такі, в яких українцям закидали, що „терором втягнули
своїх кооперативів“⁷³.

В днях 3 і 4 лютого відбувся в Кракові І з'їзд Української Кооперації
на якому накреслено план праці на найближчі місяці. З'їзд проходив
гаслом: „Здобути якнайбільший простір, розгорнути якнайширше
акцію, по змозі в усіх селах з українським населенням заложити кооперативні
тивні“⁷⁴.

Згідно з поданими на З'їзді інформаціями на терені ГГ тоді діяло
українських кооперативів загального скупку і збуту, 48 молочарських
кредитових, 7 „Українбанків“ і 10 повітових союзів кооперативів
або у випадку округи — ОСК).

Такий швидкий розвиток українських кооперативів мав наслідком
що німецькі власті висловили згоду на працю окремих українських
референтів при відділах Союзу Сільськогосподарських і Заробітково-Господарських
дарських Кооперативів у Кракові і Люблині. Діяльність референтів
обмежена до проведення ревізій українських кооперативів, які надали
лишалися членами польського Союзу⁷⁵.

Справу самої централі української кооперації вирішено нарадою
чином, що власті визнали на терені дистриктів Люблин і Краків
ружні союзи (Kreisgenossenschaften) такі українські кооперативи: Люблин-
ський Союз в Сяноку, ОСК в Ярославі і Холмі, ПСК в Томашеві, Борови-
ві, Грубешеві і Білій Підляській. Вони мали стати єдиними торговельними
централами в повіті, оскільки проявлять більшу дієздатність, ніж
централа, що діють на цьому самому терені⁷⁶.

Окружні і повітові союзи кооперативів отримували товари з
ських централах, а потім розподіляли його серед усіх кооперативів

... серед організованих приватних купців без огляду на їх національну приналежність.

Вдруги доловині лютого 1940 р. — за згодою властей — був створений Кооператив „Український Консум“, завданням якого було задоволення кількох тисяч українців, що мешкали в цьому місті, всіма товарами першої необхідності, передовсім продовольчими продуктами. В Кооперативі могли робити закупи тільки його члени, і то на підставі карт. Але якщо хтось хотів робити закупи також для родини, то мусів викупити Кооперативу додатковий пай розміром 25 зл.⁷⁷

Ідея цього кооперативу було першим сигналом, що в полі зацікавлення кооператорів знайшлося також міське населення. Міські споживчі кооперативи мали створюватися в еміграційних осередках, а також в містах, що знаходилися на „українській землі“. Таким чином мала постати мережа міських кооперативів⁷⁸.

З боку сторони Сяну і Бугу залишився тільки один склад „Народна Торгівля“ в Сяноку. Незабаром він перебрав у свої руки торгівлю продовольчими концесійними товарами, а також продовольчими товарами першої необхідності. В квітні 1940 р. відкрив свою філію в Березові. З ініціативи кооператорів РСУК і директора НТ Ю. Павликівського, який кілька років тому втік з советської окупаційної зони, прийнято новий статут Кооперативу, вибрано надзірну раду, а також призначено нову дирекцію. Кооператив цього заснування „Народна Торгівля“ тісно співпрацювала з „Українбанком“, а також з приватними купцями в місті і його околицях.

Важкою вагомим фактором з діючих польських союзних централей, членами яких були українські кооперативи, не провадила продажу таких товарів як: гачки, мануфактура, шкіри і т. п., то німецькі власті висловили згоду на передачу української торговельної централі у формі акційної спілки. В квітні 1940 р. створено в Кракові 8-9 квітня 1940 р. під назвою: „Українська Акційна Спілка“ (УГАС) з засновницьким капіталом 1000 зл. Найбільшим її учасником була українська кооперація, яка вносила 500 зл.⁷⁹

Важкою вагомим фактором українських кооператорів — при дівій підтримці голови Українського Кооперативу в Кракові — про виокремлення українських кооперативів зі складу польських ревізійних союзів увінчалися в кінці червня 1940 р. Представлений німецьким властям Ю. Павликівським Кооперативу в Кракові утворення для українських кооперативів окремого відділу в складі Української Кооперативної Спілки. В кінці червня 1940 р. в Кракові в складі Української Кооперативної Спілки підлягати вся українська кооперація в ГГ. 27 червня 1940 р. в Кракові Головного Відділу Прохарчування і Сільського Кооперативу в Кракові. Управління Генерального Губернатора Зепп Мюллер видав наказ про утворення українські відділи при люблінському і краківському відділах ССГіЗГК. Вони отримали права дистриктових союзів у складі ССГіЗГК. Директором обидвох відділів був призначений Ю. Павликівський, якому в свою чергу мали підпорядковуватися дистриктові керівники в Кракові (І. Фостаківський) і Любліні (І. Фостаківський) — найбільший теоретик сучасної агрономії, зв'язаний в цей час з Товариством „Сільський Господар“). За завданням українських кооперативів, члени якого належали до українських кооперативів, українські відділи підпорядковувалися безпосередньо комітету українських кооперативів ССГіЗГК⁸¹.

Розміщення новостворених українських відділів у рамках польських ССГіЗГК дозволило німецьким властям, з однієї сторони, частково зберегти сподівання українських кооператорів, а з другої, зберегти єдину організацію кооперації в ГГ. Окрім цього, такий розв'язок гарантував, що у випадку приєднання кооперативів споживачів „Spöden“ ССГіЗГК (що планувалося зробити пізніше) не виникло би потреби створювати новий відділ для українських кооперативів, що належали до Союзу, оскільки управління ними автоматично перебрали би втрачені українські відділи.

Крім цього, такий розв'язок був легший для схвалення польськими кооператорами. Про те, що німці рахувалися з позицією польських кооперативних централей, свідчить присутність комісара польського Союзу Лови ДКР в одній особі Леопольда Платеніка на нараді окружних кооператорів ССГіЗГК, яка відбулася 26–27 червня 1940 р., а отже наперед прийняття рішення в справі утворення українських відділів. На цій нараді Л. Платенік висловив задоволення з факту, що польське керівництво визнало найкращим розв'язком створення для українських кооперативів окремих відділів, які працювали би „на власний рахунок і власну відповідальність, співпрацюючи на основі рівноярності з польським окружним союзом, зрештою, під наглядом спільного комісара зі сторони німецьких властей“⁴².

Під час дискусії одноставно визнано принцип кооперативного об'єднання поляків і українців на терені спільного проживання в окремих кооперативах, тобто принцип двох окремих кооперативних мереж. Виходячи із цього принципу мали бути тільки молочарські кооперативи, які — за думку Л. Платеніка — залишилися б виключно під опікою польських окружних союзів без огляду на національний склад. Це було продуктивно виключно організаційно-господарськими міркуваннями.

В днях 13–14 липня 1940 р. відбувся в Ярославі II З'їзд Української Кооперації, який затвердив рішення в справі утворення українських відділів, а також накреслив нові напрямки розвитку кооперації. Передусім порекомендовано кооперативам, щоб подбали про вишкіл працівників, особливо „автохтонів“. Прийнято постанову про налагодження співпраці з діючим ще неофіційно Товариством „Сільський Господар“ також про фінансову підтримку його праці. Окрім цього, кооперація зобов'язалася фінансово допомагати українським школам і освітнім товариствам, створити стипендійний фонд для молоді, а також виплачувати для Господарського Реферату (пізніше Господарської Секції) УЦК 0,25 % від виторгу. Незалежно від цього мала вона рівно ж виплачувати для УЦК 0,25 % від виторгу як український податок допомоги для комітетів.

В своїй доповіді Ю. Павликовський м. ін. сказав: „[...] наша робота на українських теренах в Генерал-Губернаторстві є пробою для нас. Треба мусимо виявити, що справді в усіх умовах вміємо до життя поставити активно й використати все можливе, щоб тільки зорганізувати і виконати призначену роботу. Сьогодні перед українськими кооператорами — зв'язку з господарською політикою німецької адміністрації — виставлено завдання: показати, чи вміємо ми без помилок і непорозумінь керувати торговельною ділянкою господарства, чи вміємо всебічно охопити, організувати й повести господарсько-торговельні справи цілого населення“.

Крім того, доповідач у своєму виступі звернув увагу на справу української урбанізації, яку повинні провести українські купці і ремісники. Число групів, зорганізованих в українських осередках — на думку Ю. Павличковського — становила тоді близько 540. Поза Союзом Українців і Промисловців залишалося ще понад 100, а дальших 100 — діяло дрібною сільською торгівлею. Натомість українські ремісники брали участь в середині 1940 р. лише в стані організації. Української кооперативної, ані приватної на терені ГГ тоді не було⁸⁵.

Зважаючи становище тодішньої української кооперації з передвоєнного станом, промовець підкреслив: „Коли в Польщі мали ми державу з її законами проти себе, то сьогодні державні органи самі призначають нам завдання, дають повноважності. Перед нами сьогодні конечність вивинувати й торговельно обслужити цілу територію з більшою українського населення в Генерал-Губернаторстві. Як порядкуючий орган, з метою ініціативою і впливом маємо обхопити всі групи населення з огляду на національність. Ми ж бо господарі на цьому клаптику землі маємо завданням доказати це“⁸⁶.

Важливо майбутнє мало щойно показати, чи — на відміну від міжвоєнного періоду — українці мали вперше стати господарями на „своєї

З квітня 1940 р. був створений координаційний Патронат Української Кооперації під керівництвом Ю. Павличковського. З метою налагодження співпраці між Господарським Рефератом УЦК і посталим Патронатом утворено 10 листопада 1940 р. Кооперативну Секцію в рамках Кооперативного Реферату, керівником якої став рівно ж Павличковський⁸⁷. Раніше утворено три УЦК Комісію Міста, завданням якої мала бути координація всіх інституцій для української урбанізації. Планувалося, що в місті з більшою міському скупченні українського населення буде завданням створити кооператив — український консум⁸⁸.

Два місяці — писали 26 листопада 1940 р. „Краківські Вісті“ — лежить не лише в національно свідомих і зорганізованих селах, але й у містах. Міста, це осідки торгівлі, ремесла й промислу, а міщанство — це основа міста. Міста накидують волю й активізують маси. Кількістю й якістю вони створюють промислову й торговельну цивілізацію народу“. В бюлетені „Вісті УЦК“ (15.04.1941 р., с. 16) можна знайти речення: „Хочемо показати польській — М. С.] силу — мусимо мати місто“.

Завдання УЦК та старання передвоєнного керівництва „Маслосоюзу“ з метою територіяльного виокремлення українських молочарень, що закінчилися частково в польській господарській структурі, завершилися успішно. Високим 1940 р. німецькі власті висловили нарешті згоду на централізацію українських молочарських кооперативів. Це була третя українська організація, після „Українбанку“ і двох українських відділів при „Споłem“ які виконували фактично роль ревізійного союзу для українських кооперативів⁸⁹.

Важливо, незважаючи на формальне унормування ситуації, множилися конфлікти між українськими кооперативами і польськими діями. Вони не хотіли погодитися з фактом відокремлення української кооперативної структури. Наприклад, польський кооператив у Білгороаю доносив 22 липня 1940 року в „Społem“ у Варшаві, що „українські діячі пропагують се-

ред кооперативів зі змішаним складом членства (католики і православні), вступ у членство Українського Союзу, хоча ці кооперативи від кількох років належать до Союзу „Spółem“⁹⁰.

Більшість українських кооперативів, що належали до польських спілок, протягом найближчих місяців прийняли рішення про вихід із спілок і вступ до українських відділів. Це стосувалося тих місцевостей, де населення було українське. Без сумніву, цьому процесові сприяв факт, що в перегомомах з перевагою українського населення польський адміністративний персонал був замінений українським⁹¹.

Від 23 серпня до кінця 1940 р. Окружний ССГіЗГК в Люблині передав Відділові Українських Кооперативів: 82 кооперативи (тобто понад 70% всіх своїх діючих кооперативів), в тому числі 67 сільськогосподарських, 10 споживчих, 10 ощадно-позичкових і 5 молочарських⁹². Натомість Окружний ССГіЗГК в Кракові передав Відділові Українських Кооперативів 20 вересня 1940 р. 19 сільськогосподарсько-торговельних кооперативів⁹³.

Коли йдеться про українські кооперативи, що належали до „Spółem“, то їхня ситуація була складніша. Загалом на терені Люблинщини було 123 таких кооперативів — 75 відмовилося від своєї приналежності до „Spółem“, а дальших 20 були в процесі залагодження подібних справ. Решта вищезгадані заяви мали бути затверджені комісаром „Spółem“ Люблина, що сталося аж на початку березня 1941 р.⁹⁴ Поодинокі випадки приналежності кооперативів траплялися ще в 1942 р.⁹⁵

Цього типу перегрупування кооперативів інтерпретувалися частково польських кооператорів таким чином: „[...] Українці своє упривілежене становище на змішаних теренах поспішно використовували на користь. Якщо внаслідок переваги поляків у кооперативі і їх рішучої воли українці не могли опанувати кооперативу, то засновували власні кооперативи, але при цьому досить часто забирали майно польського кооперативу“⁹⁶. На так поставлені звинувачення подавалися лише подібні приклади. Масштаб цього явища — на мою думку — більше пояснює ситуація і стан української та змішаної кооперації на Люблинщині після вибуху війни⁹⁷ (про це говорилося в розділі 3 цієї частини праці).

Згідно з наявними даними від 31 березня 1941 р. стан української кооперації в ГГ представлявся таким чином:

Таблиця 1

Українські Кооперативи в ГГ (стан на 31.03.1941 р.)

Рід кооперативів	дис. Краків	дис. Люблин	Разом
окружні	1	—	1
ПСК	4	6	10
скупку і збуту	357	516	873
молочарські	9	24	33
кредитові	27	34	61
споживчі	11	6	17
Разом	409	586	995

Джерело: Torzecki R., *Polacy i Ukraińcy*, цит. пр., s. 46.

З наведених даних випливає, що наприкінці березня 1941 р. в ГГ було 995 українських кооперативів, в тому числі: в краківському дистрикті — 499 (тобто 41,1 %), а в люблінському — 586 (тобто 58,9 %). Явно найчисельнішим родом кооперативу в обидвох дистриктах був кооператив збуту, частка якого в загальній кількості українських кооперативів в ГГ доходила до 87,7 %.

А як виглядало розташування окремих типів українських кооперативів у „старих“ дистриктах ГГ наприкінці 1941 р. (Немає подібної статистики з-перед 22 червня 1941 р.).

Таблиця 7

Розташування українських кооперативів у ГГ за типами (31.12.1941)

№	Дистрикт Краків							Дистрикт Люблин							Разом		
	Ярослав	м. Краків	м. Сяноків	м. Мисль	м. Перемишль	м. Ряшів	Сяноків	Біла Піщ.	Біла гора	Холм	Грубець	Янів	Краснопіль	Люблин		Радинь	Замості
1	77	1	1	1	-	-	-	1	2	2	1	-	-	-	-	183	
2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
3	4	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	1	9	
4	9	-	1	11	-	1	1	-	-	11	20	-	-	-	3	60	
5	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	
6	10	-	1	43	-	4	4	62	37	130	176	1	8	4	2	62	550
7	3	2	-	36	141	4	195	1	-	-	-	-	-	-	-	-	382
8	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
9	10	-	-	10	-	6	6	2	2	4	7	-	-	-	-	2	44
10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11	-	-	-	1	3	-	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23
12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
16	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2
Всього	112	1	41	210	5	226	66	41	150	205	1	8	4	2	68	1.257	

Джерело: Особисте опрацювання автора на підставі: AAN, RS 59, s. 1-85; RS 60, s. 1-91.

З наведеної таблиці видно, що переважальним типом серед 1.257 українських кооперативів в обидвох дистриктах був тип 8, тобто сільськогосподарсько-торговельні кооперативи, яких було разом 550 (близько 44 % всіх кооперативів). Наступним — тип 8а (сільськогосподарсько-торговельні) — 382, дальшим — тип 1 (кооперативи споживачів) — 115. Ці три типи нараховували разом 1.115 кооперативів, що становило близько 88 % всіх українських кооперативів у „старих“ дистриктах ГГ⁹⁸.

Щодо жється про „географію українських кооперативів“, то на краківському дистрикті припадало 712 кооперативів (тобто 56,6 %), а на люблінському — 545 (тобто 43,4 %) (зміна пропорцій у кількості кооперативів між дистриктами в даних дистриктах у порівнянні з даними від 31.03.1941 р. — випливає з факту збільшення території краківського дистрикту в березні 1941 р. на кілька повітів, що знаходилися перед тим під советською владою). Серед краківських повітів найбільше українських кооперативів було в Сяноку (226), Перемишлі (210), Яслі (117) і Ярославі (112). У ви-

падку люблинського дистрикту найчисельнішими повітами були: Грубешів (205), Холм (150), Замостя (68) і Біла Підляська (66).

Розташування українських кооперативів у 1941 р. цілковито збігається з теренами, на яких діяли українські і мішані українсько-польські кооперативи у міжвоєнний період. Ступінь приросту кількості українських кооперативів в обидвох дистриктах у воєнний період був безумовно значно вищим, ніж у випадку польських кооперативів. Якщо ж однак за юридичну точку прийємо поряд з українськими кооперативами також і польські, то виявиться, що він порівняльний зі зростанням кількості польських кооперативів.

Кількісний стан кооперативів польських, українських і безпосередньо підпорядкованих ДКР в окремих повітах краківського і люблинського дистриктів наприкінці 1941 р. (бракує подібного зведення на початок 1941 р.) представляють нижченаведені таблиці 8 і 9.

Таблиця 8

Розташування кооперативів у дистрикті Краків за повітами (31.12.1941 р.)

Повіт	Кооперативи			Разом
	польськ.	укр.	ДКР	
Дембіца	99	—	18	117
Ясло	158	117	34	309
Ярослав	213	112	40	365
Краків-м.	44	1	18	63
Краків	198	—	26	224
Міхів	198	—	34	232
Новий Санч	105	41	21	167
Новий Тарг	44	—	10	54
Перемишль	—	210	—	210
Ряшів	141	5	31	177
Сянок	62	226	77	365
Тарнів	122	—	26	148
Разом	1.384	712	335	2.431

* Перед 22.06.1941 р. дис. Краків не охоплював більшості „нового“ повіту Перемишль та частини „нового“ пов. Сянок. Див.: МАПА II і III.

Джерело: Особисте опрацювання автора на підставі: AAN, RS 59, с. 1-2 (з поправкою зі с. 9).

Таблиця 9

Розташування кооперативів у дистрикті Люблин за повітами (31.12.1941 р.)

Повіт	Кооперативи			Разом
	польськ.	укр.	ДКР	
1	2	3	4	5
Біла Підл.	74	66	12	152

	2	3	4	5
Варшава	52	41	9	102
Львів	139	150	58	347
Краків	113	205	31	349
Висока	92	1	24	117
Відень	115	8	34	157
Відень	176	4	66	246
Відень	119	—	38	157
Відень	142	2	67	211
Відень	156	68	72	296
Всього	1.178	545	411	2.134

Згідно з даними на 22.06.1941 р. дис. Люблин охоплював крім цього: колишній пов. Томашів (колишній пов. Любачів, Рава-Руська і Сокаль. Див.: МАПА II і III).

Джерело: Особисте опрацювання автора на підставі: AAN, RS60, s. 1–91.

З огляду на ці дані випливає, що в дистрикті Краків наприкінці 1941 р. було 349 кооперативів, в т. ч. 1.384 (56,9 %) належало до польських союзів (72,3 %) до Українського Відділу, а 335 (13,8 %) безпосередньо підпорядковані ДКР. У двох повітах — Перемишлі і Сяноку — найчисельнішими були українські кооперативи, при чому в першому вони фактично мали монополію.

У дистрикті Люблин, то в кінці 1941 р. там діяло 2.134 кооперативів, з яких 1.178 (55,2 %) належало до польських союзів, 545 (25,5 %) до Українського Відділу, а 411 (19,3 %) були підпорядковані безпосередньо ДКР. У двох повітах — Грубешеві і Холмі — найчисельнішими були українські кооперативи.

Якщо ж зглядала структура організаційної приналежності кооперативів у тих „старих“ дистриктах ГГ в кінці 1941 р.:

Таблиця 10

Організаційна приналежність кооперативів у „старих“ дистриктах ГГ (стан на 31.12.1941 р.)

	Група кооперативів						Разом
	I	II	III	IV	V	VI	
Варшава	2.032	1.220	943	24	77	9	4.305
Відень	184*	71	1.000	—	—	3	1.258
Відень	648	178	319	26	79	79	1.329
Всього	2.864	1.469	2.262	50	156	91	6.892

* Це один український кооператив у Варшаві.

Джерело: AAN, RS 59, s. 1.

Згідно з даними на 31.12.1941 р. 4.305 (62,5 %) кооперативів, що діяли в „старих“ дистриктах ГГ наприкінці 1941 р., належали до польських ревізійних союзів,

1.258 (18,3 %) до обидвох українських відділів, а 1.329 (19,3 %) були посередньо підпорядковані ДКР.

Якщо порівняємо групову приналежність трьох обговорюваних кооперативів, то виявиться, що подібну структуру мали кооперативи, що належали до польських ревізійних союзів, і ті, що були підпорядковані ДКР. В обидвох випадках переважали: група I (кооперативи споживачів) потім група II (кредитові кооперативи) та III (кооперативи сільськогосподарсько-торговельні). У випадку українських кооперативів явно переважала група III, що випливало зі соціальної структури українського селення, яке переважно займалося сільським господарством.

Якщо йдеться про рівень оборотів українських кооперативів в обговорюваному періоді, то ми розпоряджаємося лише даними за 1940 р., що стосуються 10 українських окружних кооперативів:

Таблиця

Обороти українських окружних кооперативів в ГГ у 1940 р.

№ з/п	Місце перебування	Рік заснування	Кількість місцевих кооп.		% зорганізування	Обороти в 1940 р.		Рівень
			кільк. членів	кільк. необ'єд.		Товари і с.-г. пр. п. н.*	сіль.-госп. продукти	
1.	Ярослав	1929	75	—	100	1.899.834	1.120.813	3,12
2.	Перемишль	1922	44	1	81	1.853.464	320.397	2,17
3.	Криниця	1940	34	—	76	770.520	262.402	1,82
4.	Сянок	1939	240	5	73	4.973.820	3.481.767	8,43
Разом дис. Краків			393	6	—	9.497.638	5.185.379	14,82
5.	Біла Підл.	1940	56	—	100	285.543	39.592	3,20
6.	Володава	1940	80	6	89	1.328.879	707.903	2,99
7.	Холм	1940	102	—	24	1.812.333	1.402.805	3,20
8.	Грубешів	1940	118	5	73	1.657.871	2.577.337	4,20
9.	Белз	1925	72	—	94	1.990.751	1.494.061	3,49
10.	Томашів	1940	88	20	82	1.098.102	883.096	1,90
Разом дис. Люблин			516	31	—	8.173.479	7.104.794	15,27
Разом ГГ			909	37	—	17.671.117	12.290.173	29,96

* товари і сільськогосподарські предмети першої необхідності

Джерело: Особисте опрацювання автора на підставі: AAN, ZSRiZG 284, s. 7.

З вищеподаної таблиці випливає, що українські окружні союзи кооперативів досягли в 1940 р. обороту величиною 29.961.280 зл. (Для порівняння: оборот Торговельної Централі „Spółem“ у 1940 р. становив близько 152 млн. зл.). Серед 10 українських окружних союзів кооперативів, що працювали в 1940 р., лише 3 (Ярослав, Перемишль, Белз) були засновані перед вибухом війни. Сукупні обороти окружних кооперативів в обидвох дистриктах були наближені. Найбільші обороти мав окружний кооператив у Сяноку (майже 8,5 млн. зл.), який об'єднував 240 місцевих кооперативів.

Не завжди і не всюди посередництво української кооперації у скупі
успішно захищало українських селян від німецьких репресій.
Брак належної свідомості в наших хліборобів — писав „Віс-
ник“ (№ 714, 1.04.1941 р., с. 10) — багато з них не виконало контин-
гентних завдань з господарств, частину вина за це несуть — крім самих
— референти при УДК і делегатурах“.

Враховуючи діяльність української кооперації в Генеральній Губер-
нії з вересня 1939 р. до червня 1941 р., за найважливішу подію,
успішну діяльність українських діячів, слід вважати виділення українських
— всупереч заходам багатьох польських кооператорів — в
— об'єднаний під власним керівництвом, яке давало надію,
— у випадку правдоподібної експансії Німеччини на
— на решті земель, де проживають українці.

¹ Кубійович В., *Мені 85*. Молоде Життя. Париж—Мюнхен 1985. Centralne Archiwum Wojskowe (далі: SAW) 3 DP I, 313. 3/2. Podstawowe do polonizacji Chełmszczyzny [Документ недатований, правдоподібно по 1938 р. — М. С.]; Pismo dowódcy dywizji gen. Bryg. Olbrychta do Ministra Wewnętrznych z 8 marca 1938 r. pt. Akcja polonizacyjna na Chełmszczyźnie

Більше про політику польських властей II РП щодо українського правого населення Люблинщини і Холмщини, в тому числі про акцію руйнування церков у тридцятих роках пише: Papierzyńska-Turek M. *tradycja a rzeczywistość. Państwo wobec prawosławia 1918–1939*, Warszawa 1990

² *Mały Rocznik Statystyczny Polski (wrzesień 1939 – czerwiec 1941)*, 1941, s. 9 подає кількість 357 тис. осіб, які проживали 1 січня 1940 р. в ГТ ли українську мову своєю рідною.

Ч. Мадайчик в праці: *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*, Warszawa t. I, s. 235, наводить за С. Вашаком загальну кількість українців і білорусів — 526 тис.

В. Кубійович (цит. пр., с. 87) оцінив восени 1939 р. кількість українців як 500 тис., а разом зі „спольонізованими українцями на Холмщині і Підляшші” як 700 тис. (Подібну кількість подає: R. Płnytkuj, *Deutschland und die Ukraine 1934–1945*, München 1958).

³ Torzecki R., *Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny na terenie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1993, s. 67.

⁴ Кубійович В., цит. пр., с. 86.

⁵ Витанович І., *Історія українського кооперативного руху*, Нью-Йорк с. 501.

⁶ Кубійович В., цит. пр. с. 88–89.

⁷ Кубійович В., *Енциклопедія українознавства*. Париж–Нью-Йорк с. 3441.

⁸ Кубійович В., *Мені 85...*, цит. пр., с. 91.

⁹ Там же, с. 90. Питання: „Що можна вважати колаборацією з окупантом?” присвячена стаття Ч. Мадайчика під назвою: *Między współpracą ludności terytoriów okupowanych a kolaboracją z Niemcami*. Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu t. XXXIV/1992, s. 30–41.

¹⁰ Torzecki R., *Polacy i Ukraińcy...*, цит. пр., s. 54.

¹¹ Madajczyk Cz., цит. пр., t. I, s. 464.

¹² Там же, s. 105.

¹³ Szczepańczyk Cz., *Polityka okupanta wobec spółdzielczości wiejskiej w Galicyjskiej Guberni*, Warszawa 1978, s. 17.

¹⁴ Dziennik rozporządzeń Generalnego gubernatora dla okupowanych obszarów, nr 3, 30.11.1939 г., s. 63–64.

¹⁵ „Sonderdienst” — був специфічною допоміжною поліційно-технічною мацією, якою розпоряджалася державна адміністрація в Генеральній Губернії. Ця формація була зорганізована за таким принципом, що кожний староста мав безпосереднього, власного розпорядження 50–100 людей, завербованих з фольксдойчів і підлеглих виключно йому. Sonderdienst, який можна вважати за свого роду крайовою поліцією Генеральної Губернії, нараховував багато людей і виявився незвичайно придатним. *Okupacja i ruch oporu w dzielnicy Lubelskiej. Franka 1939–1945*, tom I (1939–1941), Warszawa 1972, s. 403.

¹⁶ Jasiński J., *Z dziejów polskiej spółdzielczości spożywców podczas II wojny światowej*, Warszawa 1965, s. 74.

Міжвоєн. в. 67.

Міжвоєн. в. 67.

Міжвоєн. в. 115.

...кравівського дистрикту опинилася також частина львівського Торговельного Союзу Кооперативів, Складів і Крамниць Сільськогосподарських Кооперативів — М. С.

Міжвоєн. в. 67.

Міжвоєн. в. 74.

Міжвоєн. в. 73-74.

...склад польського Ревізійного Союзу Кооперативів у ГГ в 1943 р.:

- ...директор — дир. А. Цалкосінський,
- ...відділ — дир. А. Чахира,
- ...зв'язання — дир. С. Діппель,
- ...кооп-ів — дир. С. Витвицький,
- ...кооп-ів — дир. Б. Завадський,
- ...кооп-ів — дир. Б. Томчиковський,
- ...кооп-ів — дир. В. Витвицький.

...діячі виконували також керівні функції в польській кооперації. Kestek J., *Spółdzielczość w lubelskim w latach okupacji*, Lublin, 1979, s. 127-128. (Машинопис праці в Інституті Кооперативного Інституту в Варшаві).

Міжвоєн. в. 78.

...порządzeń... цит., пр., nr. 3, 23.01.1940 г., s. 8.

Міжвоєн. в. 117.

Міжвоєн. в. 85.

Міжвоєн. в. 586-587.

...вважаються ті кооперативи, які були членами одного з двох кооперативних союзів у кол. Польщі, і такі, що не належали до жодного з них, однак до складу їх відповідальних органів тепер входять жиди (жидівська літера: „żydzi“ — М. С.), або ж відповідно більш ніж чверта частина членів належить жидам [в оригіналі: „do żydów“ — М. С.]“.

... (далі: AAN), Rada Spółdzielcza (далі: RS) 84. Obwieszczenie o powołaniu przedsiębiorstw przez żydowskie spółdzielnie kredytowe (М. С. Platenika), Kraków, 18 listopada 1940 г., s. 1.

...проблема, і, можливо, тому вона дотепер практично відсутня в літературі. Хто, коли і яким чином „заповнив вакуум“, що утворився після вигнання жидів після усунення з нього нацистами жидів — М. С.

...Польщі торгівля в значній мірі знаходилася в жидівських руках. „Wiadomości Statystyczne“ від 5 і 18 травня 1939 р. структура торгівельних свідочств на ведення торгівлі, відповідно до віровизнання з південно-східних воевідствах в 1938 р. виглядала таким чином:

	Віровизнання					
	єврей.	римо-кат.	греко-кат.	правосл.	інші	невизнач.
	25.258	9.023	3.541	51	124	3.810
	11.158	2.051	3.019	24	97	1.826
	11.038	2.591	2.762	26	13	2.256
	47.454	13.665	9.322	101	234	7.892
	60,3	17,4	11,9	0,1	0,3	10,0

...опрацювання автора на підставі: *В чийх руках торгівля*, „Республіка“ ч. 6/1939, с. 163.

³¹ Jasiński J., цит. пр., s. 84.

³² Archiwum Państwowe w Lublinie (далі: AP Lublin), Związek Rolniczo-Przemysłowy Spółdzielni RP (далі: ZRS RP) 592, s. 238.

³³ AAN RS 24, Pismo Komisarza Państwowej Rady Spółdzielczej L. P. „Do wszystkich Spółdzielni Rolniczych w Generalnym Gubernatorstwie”, 30.XII.1940 r., s. 191.

³⁴ Jasiński J., цит. пр., s. 83.

³⁵ Komunikat Wydziału Lustracyjnego, nr 4, 1.11.1940 г.

³⁶ Jasiński J., цит. пр., s. 81–82.

³⁷ Там же, s. 148.

³⁸ Szczepańczyk Cz., цит. пр., s. 56.

³⁹ Кооперативи не мали виключної монополії на проведення скупки продукції сільськогосподарських підприємств. Частина адміністрації ГГ на чолі з Г. Франком підтримувала спроби реорганізації з цією метою з Райху приватні німецькі фірми. Незначну участь у скупці брали також фірми з польськими — рівно ж приватні українські фірми — М. С.

⁴⁰ Szczepańczyk Cz., цит. пр., s. 98.

Структури підпільної польської держави уважно слідкували за змінами в організації операцій, які здійснювали німецькі власті. Про це свідчить уривок рапорту, який нижче цитуємо: „Започаткована в минулому звітному періоді [1940 р. — М. С.] перебудова польської кооперації, спрямована на уніфікацію її організації та структури і цілковите підпорядкування окупаційним чинникам, була в даній формі від [1941 р. — М. С.] формально проведена в повному обсязі. Замість кількох кооперативних союзів постав один під назвою „Ревізійний Союз Кооперативів у ГГ“ з відділами в окремих дистриктах, які мають виключне право проведення конних ревізій і подання висновків про доцільність утворення всіх нових кооперативів.[...]”

Рівночасно з цією принциповою організаційною перебудовою здійснюється проникнення окупаційних чинників у внутрішнє життя польської кооперації шляхом сильнішого втручання в персональні справи, встановлення нових посад ревізорів кооперативів, обмеження організаційних функцій курсів перепідготовки, для чого зараз вимагається згода відповідних українських представників, яка дається після звернення до них німецького кооперативного управління і т. д.

Незважаючи на всі ці прояви німецького проникнення, слід однак стверджувати, що дотепер воно не сягає надто далеко та що проведені зміни прокладають лише дорогу досить повільно, якщо йдеться про їхній вплив на справжнє обличчя польської кооперації. Чинником опору тут є давні дуже сильні організаційні традиції, а також особисті зв'язки, які не раз підтримували цілісність давніх структурних форм понад здійсненими останнім часом поділами“. AAN. Delegatura w Warszawie, Sprawozdanie na Kraj 202/II/6, Departament Spraw Wewnętrznych, Wydział Ogólny, Sprawozdanie Sytuacyjny za okres od 1. IV. do 15. VIII.1941 r., s. 43.

⁴¹ AAN, Prezydium Rady Ministrów (далі: PRM) 148–159, Materiały przygotowane przez Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych na konferencję w sprawie ustalenia wykazu imiennego majątków przeznaczonych do przymusowej parcelacji w roku 1939 na terenie województw zachodnich (poznańskie i pomorskie) oraz południowo-wschodnich (tarnopolskie, stanisławowskie i lwowskie), Warszawa, 15 czerwca 1938 г., s. 20–21. [Статистичне зведення, що містить: % населення польською мовою; польський стан посідання у % загальної площі пасовищ; пас землі для земельної реформи 1.04.1937, в тому числі жидівські маєтки]. Стосуються трьох південно-східних воєвідств з поділом на окремі повіти — М. С.

⁴² Таркович Ю., Як працює „Лемківський Союз Кооперативів” в Східній Україні, „Краківські Вісті”, ч. 12, 18.02.1940 р., с. 3; *З українського життя, Загальні відомості*

- Союзу Кооператив у Сяноці, „Краківські Вісті“, ч. 54, 21.06.1940 р.,
- М. С. За лаштунками т. зв. акції на Лемківщині в 30-х роках. „Зустрічі“, 1998, с. 122–136.
- Скопчик А., *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1919–1939*. Wrocław 1979. s. 199.
- М. С. Народа кредитівок в Ярославі, „Краківські Вісті“, ч. 19, 13.03.1940,
- М. С. Кооперация на Лемківщині; „Народна Торгівля“ давніше і тепер, „Краківські Вісті“, ч. 121, 8.06.1941, с. 6.
- М. С. Spółdzielczość ukraińska w II Rzeczypospolitej a nowelizacja ustawy o spółdzielczości (1934 r.), „Dzieje Najnowsze“, nr. 4/1992, s. 43.
- М. С. ZSRiZG 234, s. 110–132.
- М. С. Urząd Wojewódzki Lubelski (1919–1939), Wydział Społeczno-Polityczny. Zagadnienie spółdzielczości na terenach o ludności mieszanej, s. 381–382. Цит. пр., с. 388.
- М. С. ZSRiZG 21, Pismo Związku Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Przemysłowych RP do Okręgowego Związku w Lublinie z 13.05.1939 r., s. 18.
- М. С. Цит. пр., с. 64.
- М. С. ZSRiZG 21, Informacja nt. struktury narodowościowej spółdzielni rolniczych w ZSRiZG, Oddział Lublin, przesłana do centrali w Warszawie, s. 19–27. Цит. пр., с. 65–66.
- М. С. Starostwo Powiatowe Hrubieszow 84, Pismo Urzędu Wojewódzkiego Lubelskiego z 2.II.1938 r. do Starostów Powiatowych w: Białej Podl., Biłgoraju, Hrubieszowie, Tomaszowie i Włodawie w sprawie kontaktów spółdzielni rolniczych z Lwowem i Sokalem, s. 371.
- М. С. у своїй докторській праці (*Spółdzielczość w lubelskim...*, цит. пр., с. 387) згадує випадки перевезення і складування українськими кооперативами зброї та вибухових матеріалів — М. С.] вогнепальної зброї і вибухових матеріалів“.
- М. С. не виходить з цієї бази свою тезу Ю. Костек, немає жодної інформації, що підтверджує таке твердження — М. С.
- М. С. Starostwo Powiatowe Hrubieszowskie 84, s. 371.
- М. С. Цит. пр., с. 381.
- М. С.
- М. С. ZSRiZG 148–218, s. 2–22.
- М. С. Urząd Wojewódzki Lubelski (1919–1939), Wydział Społeczno-Polityczny. Zagadnienie spółdzielczości na... цит. пр., с. 387.
- М. С. Urząd Woj. Lubelski (1919–1939), Wydz. Społ.-Polit. 430, Wykaz spółdzielni rolniczych odnoszących się do zagadnienia mniejszościowego na terenie województwa lubelskiego. XII. 1934 r., s. 287–293.
- М. С. Цит. пр., с. 359.
- М. С. слід пам'ятати, що керівництву польських кооперативних союзів в Україні базує більшу частину свого висновку автор, більше залежало від даних, що стосуються українців, ніж на подання правдивої інформації І. Витанович (цит. пр., с. 501) подає кількість 161 українських кооперативів, який проіснував до 1934 р. на цих землях, що — як показало дослідження — є кількістю заниженою — М. С.
- М. С. ZSRiZG 284. Pismo komisarza „Społem“ Lehmana do komisarza „Społem“ z 3.03.1941r. zestawienie: Die Zusammenstellung der Genossenschaften, die sich an den ukrainischen Verbande erklärt haben (3.03.1941r.), s. 65–
- М. С. За виробому молочарської кооперації, „Краківські Вісті“, 25.01. 1940 р.,

⁶⁶ Таркович Ю., *Як працює „Лемківський Союз Кооператив“ у Сявжові* „Лемківські Вісті“, 18.02.1940 р., с. 3.

⁶⁷ *За розбудову кредитових кооператив на Лемківщині*, „Краківські Вісті“, 25.01.1940 р., с. 5.

⁶⁸ А. М., *Нарада кредитівок в Ярославі*, „Краківські Вісті“, 13.03.1940 р., с. 5.

⁶⁹ М. Л., *Стан кооперації та її завдання*, „Краківські Вісті“, 21.01.1940 р., с. 5.

⁷⁰ Швидкий розвиток української кооперації, через брак початкових кадрів, спричинив, що деякі кооперативи зверталися з проханням до властей про надання згоди на тимчасове працевлаштування працівників української національності. Так було, напр., у випадку Округового Союзу Українських Кооперативів у Володаві. Archiwum Państwowe w Krakowie (далі: AP Kraków), ZRSU 541, Pisma Okręgowego Związku Spółdzielni Ukraińskich we Włodawie, Policji Bezpieczeństwa w sprawie wyrażenia zgody na czasowe zatrudnienie osób polskiej i żydowskiej: z 20 czerwca 1940 r. (3 osoby) i z 1 lipca 1940 r. (5 osób), кн непагіновані.

⁷¹ *Володавицина відроджується*, „Краківські Вісті“, 21.01.1940 р., с. 5.

⁷² AP Lublin, ZSRiZG 17, Protokół z konferencji pracowników Okręgowego ZSRiZG w Lublinie z dnia 4–5 i 8.01.1940 r., s. 523.

⁷³ AP Lublin, ZSRiZG 592, Pismo Okręgowej Spółdzielni w Sławatynie Okręgowego Związku z dnia 12.01.1942 r., s. 241.

⁷⁴ *Другий з їзд українських кооператорів*, „Краківські Вісті“, 26.07.1940 р., с. 5.

⁷⁵ Витанович І., цит. пр., с. 501.

⁷⁶ М. Х., *Торговля в Генерал Губернаторстві і наша участь в ній*. „Краківські Вісті“, 28.04.1940 р., с. 17.

⁷⁷ *„Український Консум“ у Кракові*, „Краківські Вісті“, 31.03.1940 р., с. 6.

В квітні 1941 р. Український Консум у Кракові вже мав 3 крамниці з власними товарами (вул. Гродзка, 34), хлібну (вул. Гродзка, 32, в подвір'ї) та м'ясну (вул. Ягеллонська, 6), а також масарню (вул. Прохова, 130). Для транспорту користовав власний вантажний автомобіль. *Рік праці Українського Консуму в Кракові*, „Краківські Вісті“, ч. 84, 27.04.1941 р., с. 6.

⁷⁸ *Міська споживча кооперація*, „Краківські Вісті“, 17.01.1944 р., с. 4.

⁷⁹ Г. Т., *„Народна Торговля“, давніше і тепер*, „Краківські Вісті“, 8.04.1940 р., с. 6.

⁸⁰ М. Х., *„Торговля в Генерал Губернаторстві і наша участь в ній“*. „Краківські Вісті“, 28.04.1940 р., с. 17; *З нагоди з'їзду нашої кооперації*, „Краківські Вісті“, 9.05.1941 р., с. 1.

Для кращого обслуговування союзів кооперативів та приватних крамниць у Холмщині і Підляшші, спілка УГАС заснувала в жовтні 1940 р. свій відділ у Замлинні. Творидло М., *Розвиток наших торговельних станиць*, „Краківські Вісті“, ч. 6/162, 13.01.1941 р., с. 3.

Членом надзірної ради спілки УГАС був м. ін. В. Кубійович, вибраний 10 травня 1941 р. на загальних зборах. *Загальні Збори Госп.-торг. С-ки УГАС*, „Краківські Вісті“, ч. 102/252, 14.05.1941 р., с. 5.

⁸¹ AAN, ZSRiZG 284, Pismo Seppa Müllera do Leopolda Platenika z 4 kwietnia 1941 r. відносно статуту для українського відділу* при польському Ресурсовому Союзі Кооперативів, с. 60–62.

* Українська кооперація після відокремлення зі структури польського Союзу мала назву (за тодішньою німецькою термінологією): VERBAND Landwirtschaftlicher Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften Distriktsverband Krakau UKRAINISCHE ABTEILUNG; VERBAND Landwirtschaftlicher Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften Unterverband Lublin UKRAINISCHE ABTEILUNG.

„Abteilung“, подібно як українське „відділ“, може бути перекладене мовою — прим. перекл.) як „wydział“ або „oddział“. Автор у своїй друге значення, оскільки таку назву для новоутвореної структури тоді польські кооператори (див.: AAN, ZSRiZG 210a, s. 2, 17–19).

ОСОБОВИЙ СКЛАД УКРАЇНСЬКИХ ВІДДІЛІВ:

КРАКІВ

Павликівський — дир. і рев.,
Мельничук — ревізор,
Гладій Андронік — ревізор,
Захарчук — ревізор,
Лиско Конст. — ревізор.

ЛЮБЛИН

1. Храпливий Євген — дир. керівник,
2. Мельничук — заступник і ревізор,
3. Гладій Андронік — кол. ревізор,
4. Захарчук — кол. ревізор,
5. Лиско Конст. — кол. ревізор,
6. Захарченко Д. — кол. ревізор,
7. Лядвищенко — кол. ревізор,
8. Саєнчук П. — кол. ревізор,
9. НН — ревізор,
10. Юркович А. — секретар,
11. Стахів Ст. — працівник канцелярії,
12. НН — працівник контори.

AAN, ZSRiZG 284, Tätigkeitsbericht des Ukrainischen Distriktsverbandes, 10.02.1941, s. 38–40.

ZSRiZG 210a, Protokół Narady Dyrektorów Okręgowych Związku, 26–27 czerwca 1940 r., s. 2.

Павликівський І., цит. пр., с. 502; „Вісник УЦК“, 15.02.1941 р., с. 12.

Павликівський І. *Із українських кооператорів*, „Краківські Вісті“, 26.07.1940 р., с. 3.

Павликівський І.

Павликівський І., цит. пр., с. 501; „Вісник УЦК“, 1.12.1940 р., с. 13.

Павликівський І., „Вісник УЦК“, 15.10.1940 р., с. 8.

Павликівський І., *Українська кооперація*, „Вісник УЦК“, 15.10.1940 р., с. 8.

Woj. Lublin. ZSR RP, Okręgowy Związek w Lublinie 783, Pismo Hurtowni, 22.06.1940 r., s. 117.

Woj. Lublin. s. 110.

Woj. Lublin. ZSRiZG 11, Sprawozdanie z działalności ZSRiZG Oddział Lublin, s. 3.

ZSRiZG 210a, Protokół z narady Dyrektorów Okręgowych Związków, 20 września 1940 r., s. 17.

Woj. Lublin. ZSR RP 592, s. 238–239.

Павликівський І. *Українських кооперативів, що належали до „Społem“*, Ю. Павликівський у розмові з комісаром Леманом пояснив, що „український відділ прийме кооператив, який добровільно заявить про вихід і буде „Społem“ в списку членів“. AAN, ZSRiZG 284. Нотатка з розмови, що відбулася між комісаром кооперації споживачів Леманом і директором українського відділу Ю. Павликівським, с. 64.

ZSRiZG 284, Aktenvermerk über die am 6. März 1941 abgehaltene Sitzung mit dem Kommissar für die Verbrauchergenossenschaften, Herrn Lehmann, Direktor der Ukrainischen Abteilung, Herrn Pawlikowski. Gegenstand: Überleitung Ukrainischer Konsumgenossenschaften an die Ukrainischen, s. 64–65.

⁹⁶ AAN, ZSRiZG 315, Sprawozdanie Okręgowego ZSRiZG w Lublinie z 1940 przesłane do Centrali w Krakowie, s. 403.

⁹⁷ В офіційних заявах українські кооператори підкреслювали, що кооператив „працює стисло на засадах політичної невідчужуваності й релігійної толерантності, яка власної нації й виключає так політичну, як і релігійну боротьбу зі своєю державою, як шкідливу не тільки кооперативному рухові, але й загальній національній справі“. „Вісник УЦК“, ч. 11/18, 1.06.1941 р., с. 16.

⁹⁸ Як цікаву деталь можна подати інформацію, що в селі Кремна на території Лемківщини був утворений перший український кооператив здоров'я. AAN, Sprawozdanie des GG 431, s. 132.

Порівнюючи кількість українських кооперативів з чисельністю української громадянської в ГТ, оцінюваної щонайбільше близько 700 тис., слід зауважити, що в одній місцевості (напр., селі) могли діяти два, а навіть три кооперативи різних типів, членами яких були часто ті самі особи — М. С.

УКРАЇНСЬКА КООПЕРАЦІЯ ПІД СОВЕТСЬКОЮ ОКУПАЦІЄЮ
(вересень 1939 — червень 1941)

Після переходу 17 вересня 1939 р. східного кордону II Речіпосполитої військами Червоної Армії і захоплення значних обшарів Польщі нові власті приступили до поступової уніфікації приєднаних земель з рештою Советського Союзу¹.

Поряд з можливими до негайного здійснення корективами суспільно-економічно-адміністративної системи на захоплених теренах, природними внаслідок зміни їх державної приналежності, советські власті вважали необхідним — з ідеологічних причин — проведення принципових змін у господарській системі, яку застали.

Головною перешкодою на шляху до перебудови господарства і суспільних відносин у Східній Галичині на советський зразок була приватна власність. Серед ряду заходів нових властей, наслідки яких відчувалися також в період пізньої німецької окупації, безпосередній вплив на кооперативний сектор господарства мали три питання: перебудова структури земельної власності і зв'язаних з цим масових депортацій населення, зміни в роздрібній торгівлі, а також советська політика щодо самої кооперації.

2. Перебудова структури земельної власності і масові депортації населення у Східній Галичині та їх наслідки для кооперації

Одне з найважливіших гасел, проголошуваних советами після переходу польсько-советського кордону, звучало: „ПОЧИНАЄТЬСЯ НОВЕ ЖИТТЯ БЕЗ ПАНІВ-ПОМІЩИКІВ, БЕЗ ГНІТУ І НАСИЛЬСТВА“². Це гасло Червона армія — згідно з цією тезою — мала принести селянським масам „визволення“ з-під „нестерпного гніту польських панів“.

Спонтанні спроби „встановлення історичної справедливості“ відбулися в деяких селах Східньої Галичини під час перехідного періоду, тобто протягом кількох днів після вторгнення советів. Тоді траплялися випадки викрадення українських селян (спорадично також польських) на поміщицькі садиби. Окрім грабунків, у деяких випадках скоєно вбивства польських власників маєтків. Советські військові власті по-різному реагували на скарги селянські виступи, в одних місцевостях заохочували до грабування, в інших негайно розстрілювали грабіжників³.

На початку жовтня 1939 р. советські власті приступили до конфіскації поміщицької землі, тобто всіх земельних господарств площею понад 50 га. Цією чином ґрунти були поділені між малоземельними і середземельними селянами, натомість рухоме майно в значній мірі забралося і розграбовано⁴.

Підставою для такого типу дій стала Декларація Народних Зборів західної України про конфіскацію поміщицької землі, проголошена 10 жовтня 1939 р.:

„Українські Народні Збори проголошують на території Західної України конфіскацію земель поміщицьких, монастирських та великих державних урядовців зі всім їхнім живим та мертвим інвентарем і садибними будівлями“.

Народні Збори затверджують відібрання поміщицьких земель в оренду через селянські комітети під керівництвом Тимчасових управлінь, передачу їх в користування трудовому селянству. Питання про землекористувачів вирішують селянські комітети.

Віднині вся земля Західної України з її надрами, всі ліси та річки належать всенародним добром, тобто державною власністю“⁵.

Вищенаведені дії властей були, як потім виявилось, лише першим етапом перебудови структури земельної власності на захоплених територіях. Цей період змін можна прослідкувати на прикладі Львівської області, про яку маємо докладну інформацію.

На день 20 грудня 1939 р. в самій Львівській області розпарцельовано в сумі 68 % землі, що належала до поміщицьких господарств, а саме: 91,2 % (тобто 83.615 га) орних ґрунтів, 69,2 % (тобто 1.872 га) садів і городів, 24,4 % (тобто 11.609 га) лук і пасовиськ та 32,7 % (тобто 563 га) інших угідь⁶ (див.: Доповнення — Додаток № 4).

Другим за величиною власником землі, що підлягав парцельованню, були католицький Костел і греко-католицька Церква, яким разом у Львівській області відібрано 9.255 га (тобто 54,0 %) орних ґрунтів. В меншій мірі парцельовано торкнулася решти костельних і церковних ґрунтів. Не рушено парцельовано садів і городів (107 га) та інших угідь (387 га). Натомість луки і пасовиська розпарцельовано лише на 4,3 % (тобто 87 га). В сумі сконфісковано землі поділено 9.342 га (тобто 47,6 %) землі, що належала до католицької Церкви та греко-католицької Церкви.

Наступною групою власників, що підлягали парцельованню, були осадники, котрим забрано 1.264 га (тобто 11 %) орних ґрунтів, а також вилучено 10,6 % всієї землі, яка знаходилася в їхніх руках.

В т. зв. куркулів — господарів, що мали понад 7 і не більше десятин землі — розпарцельовано 673 га (тобто 8,3 %) орних ґрунтів та 173 га (тобто 17 %) лук і пасовиськ або 8,4 % всієї землі, якою вони володіли.

Разом на день 20 грудня 1939 р. у Львівській області вищезгадані чотирьом категоріям власників землі розпарцельовано 95.491 га (тобто 73,9 %) орних ґрунтів, 1.872 га (тобто 62,5 %) садів і городів, 11.609 га (тобто 23,3 %) лук і пасовиськ та 563 га (тобто 23,8 %) інших угідь, що становило 58,3 % всієї землі, яка була їх власністю.

Офіційна пропаганда вже 10 грудня 1939 р. проголосила — вперше поданим вище фактам — „закінчення розподілу поміщицької землі в Львівській області“⁷. В рамках цієї акції парцельовану землю мали розподілити між сільськогосподарських господарств, в їх числі 15.000 безземельних сільськогосподарських робітників. В усій Львівській обл. (без Львівської міської області) мало бути розподілено серед селян 11.453 корови, 4.857 коней, 327 телят, а також 1.872 свині та вівці⁸.

Всупереч проголошуваним пропагандою гаслам советських властей не вступили до дальшої перебудови сільського господарства на захоплених територіях. 9 січня 1940 р. львівський „Czerwony Sztandar“ доносить про це:

від міста Броди, на терені мастку, що становив раніше „Даврчука, Горовіца і Шофера“, першого у Львівській області радгоспу з площею 1.800 га врожайної землі. Радгоспу мало бути вирощування хмелю. Газета інформувала про розпочаті вже підготовчі праці для організації в області нових земельних господарств, що займаються відгодівлею худоби.

Газета також знала змін політика властей щодо малоземельних „куркульців“. Офіційна пропаганда щораз частіше зверталася до груп з пропозицією створення і організування колгоспів. З 1948 р. в місцевій газеті „Вільна Україна“ появилася стаття під назвою „Даврський закон колгоспного життя“ з підзаголовком „Конкретні переваги“ і в ній підкреслюється перевага колективного господарювання над індивідуальним:

„Коллективізація, ця революція, одним ударом розв’язала три головні завдання соціалістичного будівництва:

1. Ліквідувала найчисленніший експлуататорський клас в нашій країні (робото СРСР — М. С.), клас куркульців, оплот реставрації капіталізму;

2. Вивела з шляху одноосібного господарства, яке народжує капіталізм, на шлях громадського, колгоспного, соціалістичного господарства найчисельніший трудящий клас в нашій країні, клас селян;

3. Створила Радянській владі соціалістичну базу в найбільш обширній і економічно необхідній, але і в найбільш відсталій галузі народного господарства — в сільському господарстві“.

В останній статті стверджується: „Здійснення суцільної колективізації куркульства як класу в нашій країні є великим зразком для інших, великим зразком для селянства західних областей України, які не мали землі, вільне, щасливе життя у великій сім’ї народилися в Україні“.

В заключній частині статті проголошено: „Ми всіляко допоможемо західних областей УРСР. Завеземо їм трактори і в цьому допоможемо організуватися в колгоспи. Хай розглядають це як урок і звикнуть. А в колгоспи вони обов’язково прийдуть. Це їхній шлях і їхній інтерес. Але, звичайно, не всі всі одразу“.

В статті, внаслідок проголошення колективізації, наразі „добровільно“ вступили в колгоспи мало працювати в самій Львівській області біля 10 тисяч осіб, яких набирали переважно з колишніх наймитів, безземельних селян і бідноти⁹.

Важко на так широко заплановану пропагандистську кампанію впливали були скоріш за все мізерні, оскільки серед українських селян і польських, від часів скасування панщини, отже майже повсюди було виробилося сильне почуття власності землі. Бажання власної землі було одним з головних мотивів політичної діяльності і найважливішим мотивом агітації на селі¹⁰.

Внаслідок з таким розвитком ситуації советські власті щораз частіше вдавалися до примусових заходів, напр., шантажу непокірних селян, забивання, вбивства синам, чоловіків і батьків, депортації цілих родин, а на селі встановлювалися спеціальні податки. Це супроводжувалося різким збільшенням оподаткування селян і в натурі, які накладалися на індивідуальні господарства, а також утруднили селянам збувати продукти на власний розсуд

через впровадження заборони на забій без дозволу властей (раніше дено перепис худоби і безрогих)¹¹.

Згідно з постановою Ради Народних Комісарів СРСР від 19 березня 1940 р. в західніх областях УРСР запроваджено нові сільськогосподарські податки з селянських господарств згідно з діючим в СРСР законом про сільськогосподарський податок від 1 вересня 1939 р.¹² Нові ставки податку та особливі привілеї присадибним господарствам колгоспників.

5 квітня 1940 р. постановою Ради Народних Комісарів УРСР № КП(б) України запроваджено, починаючи з жнив 1940 р., обов'язок сільськогосподарських підприємств та господарств окремих громадян в західніх областях України¹³. Найменші накладено — очевидно — на малих господарств, у випадку індивідуальних господарств вони зростали відповідно до величини господарства. Власники індивідуальних господарств, які не виконали своїх зобов'язань перед державою, підлягали „оштрафуванню“ за судовому порядку в розмірі ринкової вартості невиконаної частини зобов'язань з одночасним терміновим беззастережним стягненням виконаної частини річного зобов'язання поставок зерна державі. Індивідуальні господарства, які вступили до колгоспу після початку жнив (згідно з термінами, чітко визначені властями), мали розраховуватися з державою згідно з нормами, прийнятими для індивідуальних господарств.

Одночасно і на подібних засадах запроваджено обов'язковість поставок державі картоплі, м'яса і вовни індивідуальними господарствами. Нові обов'язковість поставок м'яса і вовни в 1940 р. були звільнені колгоспи. „Надання переваги для колгоспів по обов'язковим поставкам державі картоплі, картоплі є стимул для них, щоб поширювати посівну площу, збільшувати високі урожаїв, застосовуючи нові сільськогосподарські машини, які є і в машинно-тракторних станціях. [...] Звільнення колгоспів в 1940 році від обов'язкових поставок державі м'яса і вовни має на меті створення найсприятливіших умов для розвитку громадського тваринництва в окремих окремо-товарних, вівчарських та інших ферм“¹⁴.

Таким чином створено фактично навколо індивідуальних господарств — поряд з цілою системою репресій — також економічний стимул, який мав спонукати їх власників вступати до колгоспу.

Політика, яку советські власті проводили щодо індивідуальних господарств на терені Східньої Галичини, призвела на день 1 липня 1940 р. до значних змін у структурі величини цих господарств, про що свідчать дані, які стосуються Львівської області¹⁶ (див.: Доповнення — Додаток № 5). Протягом несповна 10 місяців кількість безземельних у Львівській обл. (інформація охоплює 35 серед 38 районів, що належали до цієї області) зменшилася з 24.389 до 15.559, серед яких аж 10.896 працювали в колгоспах. Кількість господарств з площею орної землі нижче 0,25 га зменшилася з 10.274 до 5.629. Подібні зміни відбулися серед господарств площею 0,26–0,50 га. Натомість незначно зменшилася кількість господарств площею 0,51–1,0 га. Кількість господарств площею 1,01–1,5 га зменшилася з 1,51–2,0 га; 2,01–2,5 га; 2,51–3,0 га; 3,01–4 га та 4,01–5,0 га зростає переважно в перших трьох інтервалах. Якщо йдеться про більші господарства з площею орних ґрунтів 5,01–7,0 га; 7,01–10,0 га і 10,01–15 га, то кількість господарств незначно зменшилася. У випадку великих господарств, що мали площу в інтервалах 15,0–20,0 га і 20,01–50,0 га, їх кількість впала — у першому випадку зі 136 до 53, а в другому зі 100 до 23. Серед великих господарств

... 50,01–100 га і понад 100 га були зліквідовані всі, тобто з
... — 16, а з другого — 19.

... 1940 р. в 4 областях Західньої України розділено разом
... з чого в окремих областях:

- Львівська обл. 171.800 га,
- Станіславівська обл. 178.600 га,
- Тернопільська обл. 222.400 га,
- Житомирська обл. 206.100 га¹⁷.

... зміни структури величини індивідуальних господарств у
... обл. за період від 17 вересня 1939 р. до 1 липня 1940 р., а та-
... проведеної в 1940 р. кампанії підтверджують тезу, що со-
... на захопленій території у своїй політиці щодо індивідуаль-
... з самого початку керувалися ідеологічними засадами,
... в період переходу від індивідуального до колективного
... мали залишатися в сільському господарстві лише госпо-
... „Дідів“ і „середняків“, тобто з площею до 7 га. Більші ж гос-
... від 7,01 до 50,0 га, звані „куркульськими“, мали під-
... ліквідації на відміну від поміщицьких господарств (по-
... вже на першому етапі структурних перетворень.

... серпня 1940 р. в газеті „Вільна Україна“ появилася вели-
... „Ленінсько-сталінське учення про соціалістичну пе-
... господарства. Два шляхи розвитку сільського госпо-
... в цій статті цитується Сталіна, м. ін. його промову, виголоше-
... аграрників-марксистів 27 грудня 1929 р., яка передую-
... колективізації в СРСР у тридцятих роках:

... народному господарстві все ще переважає дрібне се-
... господарство. Чи можна сказати, що наше дрібноселянське гос-
... по принципу розширеної репродукції? Ні, не
... сказати. Наше дрібноселянське господарство не тільки не
... масі щорічно розширеної репродукції, але, навпаки, воно
... можливість здійснювати навіть просту репродукцію. Чи
... прискореним темпом нашу соціалізовану інду-
... сьськогосподарську базу, як дрібноселянське госпо-
... на розширену репродукцію і становить до того
... в нашому народному господарстві? Ні, не можна. Чи
... більш або менш довгого періоду будувати Радянську
... будівництво на двох різних основах — на основі
... об'єднаній соціалістичної промисловості і на основі
... відсталого дрібнотоварового селянського госпо-
... не можна. Це колинебудь повинно кінчитися повним
... нашого народного господарства. [...] Отже, питання
... — створив товариш Сталін, — або один шлях, або другий, або
... до соціалізму, або вперед — до соціалізму. Ніякого третього
... бути не може“¹⁸. [Виділення в оригіналі — М. С.]

... представлено „конкретний і всесторонній план підготов-
... опрацьований Сталіном і застосований в тридцятих ро-
... створити вже наявні колгоспи і розповсюджувати їх досвід
... створення радгоспів і МТС [машинно-тракторних стан-
... баз організації великого соціалістичного землероб-
... виробництва сільськогосподарських машин з метою

технічного оснащення колективних господарств, четверте — розвиток садибної та виробничої кооперації, товариств по спільному обробітку землі. Ці заходи ми кооперації дали селянам змогу обізнатися з веденням господарства в садах колективізму. П'яте — проведення масової контрактації сільськогосподарських продуктів, тобто встановлення нових договорів між державними заготовчими організаціями і селянами по виробництву й продажу господарських продуктів. Шосте — розгортання наступу на куркульство в сільських районах, зокрема в селі, шляхом ліквідації куркульських господарств, вивантаження бідняцько-середняцьких мас села і надання їм всебічної допомоги.

Здійснення цього плану забезпечило всі необхідні умови для — автором цитованої статті — добровільного переходу селян на колективні шляхи. В 1929 р. в статті „Рік великого перелому“ Сталін писав: „В історії йдуть селяни не окремими групами, як це мало місце раніше, а цілими волостями, районами, навіть округами. А що це значить? Це значить, що колективізм пішов середняк“. [Виділення в оригіналі — М. С.]

Це вже було явне проголошення цілковитої перебудови сільськогосподарства на зайнятих теренах на советський лад. Не вирішено було ще йшлося тільки питання про темп цих змін і застосовувані засоби.

3 грудня 1940 р. в газеті „Czerwony Sztandar“ Адам Шафф написав: „Землі Західньої України, які більше року тому почали своєю працею у великій батьківщині трудящих, можуть користуватися багатьма перевагами Радянського Союзу в будівництві свого нового життя. Насамперед мали аграрну структуру, подібну до давнього російського села. З цієї причини величезні латифундії поміщиків, з другої ж розділеної частини своїми злиднями т. зв. „галицьке“ село. [...] Колишня Західня Україна, де мусіти за короткий час попрацювати, щоб надолужити ту відсталість, яку її випередили східні області“.

Насправді в самій Львівській області протягом 1940 р. створено було 70 колгоспів, що об'єднали понад 4.380 господарств. До цього процесу прискорення колективізації — згідно з пресовими повідомленнями — почалося протягом перших місяців 1941 р. Ця кампанія супроводжувалася впровадженням для індивідуальних господарств обов'язкової здачі продукції починаючи з 1 січня 1941 р., молока, а з врожаю 1941 р. також овочів (знову від здачі м'яса, а також молока і овочів звільнено колгоспи). Ці норми обов'язкових поставок, оголошені в пресі на початку травня 1941 р., враховували тільки (на прикладі Львівської області) індивідуальні господарства з площею до 7 га, за винятком трьох районів: Лопатин, Рава-Руська і Сокаль, для яких прийнято гранично величини індивідуальних господарств до 10 га²⁰ (див.: Доповнення — Додатки №№ 6–9). Ця інструкція вказувала би на закінчення парцеляції або колективізації „куркульських“ господарств Львівській області, окрім трьох вищеназваних районів (серед існуючих господарств яких ще були господарства з площею понад 7 га, але не більше). Слід вважати, що подібно виглядала ситуація в решті трьох областей.

24 березня 1941 р. Центральний Комітет Комуністичної Партії (Большевиків) України і Рада Народних Комісарів УРСР видали постанову про встановлення граничних норм користування землею для однієї сім'ї селянської родини в областях УРСР: Волинській, Дрогобицькій, Львівській, Рівненській, Тернопільській і Житомирській. Згідно з цією постановою вирішено:

„1. Встановити по Волинській, Дрогобицькій, Львівській, Рівненській, Тернопільській і Житомирській областях УРСР такі граничні норми користування землею в гектарах на один селянський двір:

- по Дрогобицькій області — 7 га, за винятком Славського, Стрийського, Устрико-Дольнівського і Хирівського районів, в яких норму землекористування на один селянський двір встановити 10 га;
- по Львівській області — 7 га, за винятком Лопатинського, Радехівського і Сокальського районів, в яких норму землекористування на один селянський двір встановити 10 га;
- по Станіславській області — 7 га, за винятком Косівського, Яремчанського і Жаб'євського районів. По Косівському і Яремчанському районах норми землекористування на один селянський двір встановити 10 га. По Жаб'євському гірському району — 15 га;
- по Тернопільській області — 7 га, за винятком Вишневецького [до 17.09.39 р. — воєвідства волинського — М. С.], Збарзького, Катербузького [до 17.09.39 р. — воєвідства волинського — М. С.], Ланівцького, Новосільського, Почаївського [до 17.09.39 р. — воєвідство волинське — М. С.] і Шумського [до 17.09.39 р. — воєвідство волинське — М. С.] районів, в яких норму землекористування на один селянський двір встановити 10 га [...]

2. Всі липки землі у селянських дворів зверх встановлених пунктом першим цієї постанови граничних норм відрізати і передати колгоспам, а в тих селах, де колгоспи не організовані — в земельний фонд для наділення землею безземельних і малоземельних селянських дворів²¹.

В контексті вищенаведених змін структури земельної власності у Львівській області цитована постанова ЦК КП(б)У і РНК УРСР насправді легалізувала²² проведені раніше зміни.

Важливим наслідком впровадження селянських господарств на теренах областей, які зазнали передодні вибуху німецько-совєтської війни виглядав та-

Таблиця 1

Стан колективізації селянських господарств

в областях Західньої України (стан на 1.06.1941 р.)

	Кількість колгоспів шт.	В колгоспах		% колективізації	
		господ. шт.	орної землі га	господ. %	орної землі %
	296	16.451	48.760	10,0	10,7
	295	24.740	51.972	11,3	13,0
	529	46.525	183.856	13,5	21,7
	335	15.459	38.037	10,0	10,5
	1.455	103.175	322.625	11,2	14,0

Державний Архів Вищих Органів Державної Влади і Міністерства, Ф-27, оп. 17, спр. 6595, арк. 33.

З огляду на таблицю випливає, що совєтським властям — при застосуванні засобів — вдалося створити на терені чотирьох південних областей України 1.455 колгоспів, що об'єднали 103.175 господарств площею 322.625 га. Ступінь колективізації сільських господарств становить 11,2 %, а орної землі 14,0 %, причому найвищим він досягнутий у Львівській обл., де понад 1/5 орної землі опинилася в колгос-

пах. Слід гадати, що нові колгоспи, посталі в 1941 р., були створені з об'єднання господарств „середняків“ і малоземельних, оскільки на одне господарство яке опинилося в колгоспі, припало в середньому 3,13 га орних ґрунтів.

Процес колективізації, перерваний вибухом німецько-радянської війни, призвів на терені Східньої Галичини до незначного спаду кількості малих та менших господарств та передовсім до майже цілковитої ліквідації одноосібних та двальних господарств площею понад 7 га, з яких утворено 1.455 колгоспів.

Такого типу структурні зміни на селі вдарили передовсім на польській громадськості, оскільки частка поляків серед власників великих та середніх земельних господарств була значно більшою, ніж українців.

Від початку советської окупації господарські зміни супроводжувалися змінами в суспільно-політичному житті, метою яких було усунування впливу передвоєнних адміністративних і суспільних структур польської держави. „Ситуація населення на Окраїнах II Речіпосполитої була, отже, дуже складною та дуже важкою. Польська громадськість з панівної стала такою, що панують. Це перевернуте суспільно-політичне становище було — це було — вперше в історії Європи — шоком для поляків загалом, а для деяких польських націоналістів зокрема“²².

З перших днів окупації советські власті застосували інтенсивну політику репресивно-відплатний та превентивно-застрашувальний характеру проти „ворогів радянської влади“. В лютому 1940 р., бажаючи прискорити процес „ребудову“ суспільства на захоплених теренах, власті провели першу масову депортацію „колишніх“ польських громадян в глибину СРСР. Друга масова депортація відбулася в квітні і червні 1940 р., а остання в травні 1941 р. В сумі, в роках 1940–1941 советські власті депортували понад 300 тис. польських громадян.

„Серед депортованих переважали поляки — їх кількість можна оцінити як близько 200 тис. Другу групу становили жиди — понад 70 тис., а також: українці — 25 тис., та білоруси — 20 тис. Вивезено було також кілька тисяч німців, литовців, росіян і чехів. З окраїн депортовано, отже, більшість поляків, що там проживали, незначний відсоток жидівського населення (включая кочів), щонайменше 0,5 % українців і близько 0,9 % білорусів“²³.

При кваліфікуванні осіб для переселення в глибину СРСР використовували політичні і суспільні критерії: „[...] вивожено суспільні групи, зв'язані з державним апаратом польської держави, які становили з цієї причини велику загрозу для процесу змін ладу, що проводилися під радянською окупацією“.

„Критерій національності був вторинним чинником, а безумовно, перевага польського населення впливала скоріше з факту, що національні і суспільні розмежування, які існували в дійсності і були визначені лише в анкетах НКВД, збігалися з відповідними національними розмежуваннями населення окраїн“²⁵. Поряд з представниками польського державного апарату репресіям підлягали також українські „націоналісти“, до яких зараховано між іншим кооперативних діячів середнього і великого рівня.

Побічним наслідком раптових політичних, економічних і соціальних змін перемін на зайнятих советами теренах Східньої Галичини було послаблення „польського стану володіння“, що не залишилося без впливу на пізнішу спробу відбудови польської та української кооперації після закінчення зміни советської окупації на німецьку.

Моніторинг роздрібно́ї торгівлі

Роздрібна торгівля в міжвоєнній Польщі в основній своїй частині знаходилася в приватних руках, в значній мірі жидівських. Подібно виглядало становище роздрібно́ї торгівлі, хоча тут участь кооперації була більшою, ніж у роздрібно́ї торгівлі. Це було пов'язане з фактом, що однією з головних цілей діяльності жидівської кооперації було усунення приватного посередника з роздрібно́ї торгівлі і селом. „Кооперативи [українські — М. С.], що розвивалися в малих містечках і сіл Західної України особливо приватну роздрібну торгівлю, яка не розпоряджалася значнішими фінансовими засобами, була слабким противником“²⁶. Незважаючи на існування такої кооперації, в середині тридцятих років відсоток жидівських крамниць у північній частині Львівського воєводства становив 88,5 %²⁷.

Кількість складів і крамниць у Східній Галичині в кордонах, визначених 17 вересня 1939 р., представляє нижченаведена таблиця:

Таблиця 2

Кількість складів і крамниць у Східній Галичині перед 17.09.1939 р.

	Кількість складів	Кількість крамниць	Разом	Разом в %
Львівське воєводство	1.536	27.258	28.794	45,1
Волинське воєводство	336	17.455	17.791	27,8
Рівненське воєводство	408	16.935	17.343	27,1
Всього	2.280	61.648	63.928	100,0

Згідно з матеріалами опрацювання автора на підставі: Державний архів Львівської області (ДАЛО), Р-221, оп. 1, спр. 172, с. 1–2.

Враховуючи кількість 63.928 крамниць і складів, які після 17 вересня 1939 р. знаходилися на зайнятому советами обшарі Східньої Галичини, можна сказати, що більшість з них знаходилася на теренах, що входили до Львівської області. Це стосується не тільки тих крамниць і складів, хоча й вищенаведені дані не охоплюють тієї частини роздрібно́ї торгівлі, яка залишилася по західню сторону советського кордону — вказує на явну перевагу колишнього львівського воєводства у роздрібно́ї торгівлі всієї Східньої Галичини.

Щодо структури власності роздрібно́ї торгівлі на довоєвоєнній території обшарі, то ми володіємо даними, що стосуються тільки роздрібно́ї торгівлі Львівської області. Це питання ілюструється нижченаведеною таблицею:

Таблиця 3

Структура власності роздрібно́ї торгівлі в львівському воєводстві перед 17.09.1939 р.

Клас	Торговельні одиниці									
	приват. торгівля		акційні спілки		Народ. Торг.		кооперативи		Разом	
	крам.	скл.	крам.	скл.	крам.	скл.	крам.	скл.	крам.	скл.
всього	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
всього	7.244	1.029	7	25	5	1	80	7	7.336	1.062
всього	1.125	5	—	—	—	—	127	3	1.252	8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
3.	Бібрка	5.441	97.100	1.081	23	-	-	-	-	91	3	1.172
4.	Добромиль	5.531	94.000	1.004	6	-	-	-	-	50	1	1.054
5.	Дрогобич	32.300	194.400	2.342	124	7	4	1	-	85	5	2.455
6.	Городок Яг.	12.900	85.000	731	13	-	-	-	-	44	2	775
7.	Яворів	10.700	86.800	768	13	-	-	-	-	58	3	826
8.	Лісько	3.947	111.600	1.184	24	-	-	-	-	62	5	1.246
9.	Любачів	6.582	87.300	1.022	15	-	-	-	-	32	4	1.054
10.	Мостиська	4.770	89.500	753	7	-	-	1	-	69	1	823
11.	Перемишль	51.000	162.500	2.179	93	2	1	1	-	89	2	2.271
12.	Рава-Руська	11.000	122.100	1.374	25	-	-	-	-	61	2	1.455
13.	Рудки	3.649	79.200	946	11	-	-	-	-	65	2	1.077
14.	Самбір	21.900	133.800	1.200	18	-	-	2	-	109	2	1.311
15.	Сокаль	12.000	109.100	1.334	29	-	-	1	-	80	3	1.415
16.	Турка	10.100	114.400	780	9	-	-	1	-	99	2	1.081
17.	Жовква	10.300	95.500	895	11	-	-	-	-	67	3	963
Разом		514.320	1.805.100	25.962	1.455	16	30	12	1	1.268	50	27.258

Таблиця складена на підставі річних звітів: Промислової Палати у Львові „Народної Торгівлі“, РСУК, Союзу Руських Кооперативів та польських кооперативів за роки 1937-1938 і 1939,

Джерело: ДАЛО, Р-221, оп. 1, спр. 15, с. 4.

Наведена таблиця підтверджує тезу, що в роздрібній торгівлі Східної Галичини явно переважали приватні купці. Із 27.258 крамниць знаходилися на території Львівської області, 25.962 (тобто 95,25 %) належали приватним купцям, а тільки 1.280 (12+1.268, тобто 4,75 %) були власністю кооперативів (в цей час „Народна Торгівля“ мала 12 крамниць, з чого 5 у Львові). Решта 16 (тобто 0,05 %) були власністю акціонерних спілок. В самому місті Львові структура власності була ще опанована приватними власниками, які володіли 98,75 % крамниць.

Вибух II світової війни та прихід советів на т. зв. Східні Карпати Речіпосполитої спричинили, що велика частина приватних крамниць на території Східньої Галичини після припинення воєнних дій вже не могла працювати. Складений советськими властями поіменний список крамниць діяли у Львові напередодні 17 вересня, охоплює тільки 2.700 позицій.

Перелік крамниць (разом з базарами) у Львові перед 17 вересня 1939 р.

Рід крамниці	Приватні		Кооперативні	
	разом	в т. ч. жид.	разом	в т. ч. жид.
1	2	3	4	5
Молочарські крамниці	177	144	41	3
Крамниці-склади з кашею	30	30	3	1
Крамниці-склади з коренеплодами	39	25	2	2

1	2	3	4	5
...	940	503	7	7
... галтів	21	6	—	—
... товарами	405	377	—	—
... інтересю	465	419	1	—
... одягом	243	220	2	1
...	4	2	—	—
...	22	18	—	—
... тисноплею і джутом	12	10	—	—
... експортів у Львові	50	40	2	2
... зароб. і добривами	11	8	—	—
... астречн. прилад.	20	15	—	—
... товарами	27	27	—	—
... хвицею	21	16	—	—
... заробів	78	50	1	—
... заробів	6	4	—	—
... нотами	66	47	4	4
	2.637	1.961	63	42

Формисте опрацювання автора, складене на підставі поіменного, жидівськими властями українською мовою, списку всіх крамниць, Львів перед 17 вересня 1939 р. Кількість жидівських крамниць орієнтовно встановлювалася лише на підставі написання прізвища й імені крамниці. В сумнівних випадках крамниць не відносили до жидівських. ДАЛО, Р-221, оп. 1, спр. 151, с. 17–69.

Згідно з табл. 4 можна стверджувати, що аж 2.637 (тобто 97,7 %) крамниць належали приватним купцям, а тільки 63 були власністю кооперативних крамниць, що знаходяться в згаданому списку. З них 74,3 % належало жидам. Натомість українським центральним крамницям належало 42 (тобто 66,7 %) крамниць.²⁸

З огляду на ці дані випливає, що нові власті мали повну інформацію про роздрібну торгівлю, яку застали, і можливо тому, багаче, вони змогли відновити нормальну діяльність торгівлі, постановили ліквідувати лише на перехідний період:

... в місті [в цьому випадку йдеться про Львів — М. С.] й ... систему.

... їх кооперативних організацій, так і приватних осіб, ... працювати безперервно щодня:

... магазини від 7 до 22 год, з перервою від 14 до 15, ... магазини від 8 до 18, з перервою від 13 до 14.

... промислові товари і продукти сільського господарства не ...

... постачання населення хлібом заборонити всім ... провадити продаж хліба населенню безпосередньо ...

... включно склепам, які торгують печеним хлібом.

... з рук промислові і харчові товари.

6. Винні в порушенні цієї постанови, а також особи, які будучи вимисно затримувати нормальну торгівлю і підвищувати ціни, будуть тягатися до суворої відповідальності за законами військового часу.

7. Нагляд за виконанням цієї постанови покладається на органи бітничої Гвардії²⁹.

Вищенаведена постанова Тимчасового управління міста Львова, хоч і чим особливим не вирізнялася, була скоріше типовим розпорядженням, яке під час війни видають окупаційні власті, що таким чином намагалися уникнути хаосу і паніки на ринку харчових продуктів.

Незважаючи на розпорядження нових властей, цілий ряд власників крамниць на відміну від кооперативних організацій — не відчинили своїх крамниць. В зв'язку з цим на сторінках щоденної преси розпочалася пропаганда війни проти спекуляції. Приватні купці були звинувачені в тому, що приховують товари від масового споживача, штучно підвищують ціни на предмети першої необхідності, створюють черги і дорожнечу. Іншими словами, вони наживи закупають багато всяких товарів, а потім перепродають за підвищеними цінами. І ті і інші — гриміла „Вільна Україна“ — спекулянти. Вони вороги народу, що намагаються зірвати нормальне життя і нажитися за рахунок народу“. Стаття закінчувалася закличкою: „Товариші, боріться зі спекуляцією! Повідомляйте Тимчасовим управлінням і Сільським комітетам про тих, хто підвищує ціни, приховує товари від покупця, хто з злочинною метою закупає багато товару“³⁰.

Управління міста Львова вже на другому тижні окупації висунуло кільком купцям обвинувачення: „саботаж та дезорганізація нормальної безперервної торгівлі“ та „підвищення цін на товари“ і скерувало їх до військової прокуратури³¹. Одночасно власті розпорядилися провести повну інвентаризацію приватних крамниць. Їх власники були повідомлено до маетку, яким володіли, на кілька груп³². Це було підготовкою до націоналізації приватної торгівлі, що мала відбутися в пізнішому періоді.

Від цього моменту аж до кінця советської окупації наростає кампанія проти спекуляції. При цьому на початковому етапі атаку виступали головним чином на приватний сектор, ще щадячи кооперативну кооперацію. Саме спекулянти — на думку „Вільної України“ — були головними винуватцями за недоліки в постачанні: „За вказівками радянського уряду на Закарпаття та в Україну було завезено чималу кількість солі, сірників, гасу, тютюну. Коли б завезеними і тими продуктами, що є в приватних руках, було б мало, була б організована нормальна торгівля, то справа постачання трудящих була б значно краща. На перешкоді організації нормальної торгівлі стали спекулянти, всякі ворожі елементи“. Поняття спекуляції виявилось дуже місткою категорією: „Спекулянт спільник і приятель приватних недобитих польської шляхти, буржуазних націоналістів (Україна)“³³ — М. С.] і всякої контрреволюційної погани“³³.

Наприкінці листопада 1939 р. після періоду надання явного пріоритету кооперативній торгівлі власті вирішили доповнити існуючу систему дрібної торгівлі державними крамницями. Одні з перших утворені в Івано-Франківській кві³⁴. До кінця 1939 р. державні крамниці створено також у Львові: 10 крамниць, 3 овочеві і 2 м'ясні; наступних 50 утворено в першому кварталі 1940 р.

Дня 21 грудня 1939 р. постановою уряду СРСР на території Закарпаття та України запроваджено советський рубель (на Україні називався карбованець).

...к стину валюту всіх грошових розрахунків. Цього ж дня було приймання банками злотих. Власники ж банківських поточних мають право обміну на рубли тільки 300 зл. Для обміну більшої суми була обмежена до 300 рублів³⁶, депонент мав особисто з'явитися з книжкою.

Уночі з 23 на 24 грудня 1939 р. на терені Західньої України було запроваджено московський час, що викликало зміну годин торгівлі³⁷.

На початку січня 1940 р. проблема спекуляції стала настільки серйозною, що сесія Миської Ради Львова постановила з дня 7 січня:

1. Заборонити торгівлю з-під поли товарами широкого вжитку в павернях, кафе, ресторанах і на вулицях міста Львова.

2. Зобов'язати миську прокуратуру, суд і міліцію притягнути до суворої відповідальности осіб, які займаються спекуляцією.

3. Просити Миської Ради закликати широкі маси трудящого населення, щоб профінансувати надати допомогу органам міліції і прокуратури в рішенні боротьби зі спекуляцією.

4. Зобов'язати Миський відділ торгівлі, миську міліцію та прокуратуру мобілізувати робітників і трудящих міста Львова до боротьби зі спекуляцією.

Відповідальність за виконання цієї постанови покладається на органи міліції та прокуратури.

У січні 1940 р. ситуація в торгівлі вже дозріла до того, щоб запровадити „торгівлю без капіталістів і без спекулянтів“. Окремі повітові комітети на підставі постанови Народних Зборів Західньої України приймали рішення про націоналізацію майна купців I і II категорій, які в 1938 р. мали оборот, більший, ніж 30 тис. рублів. У січні в місті Перемишляни націоналізація охопила 32 купців, сесія Миської національності³⁹.

Для проведення націоналізації мало забезпечити, згідно з „Вільною торгівлею“, щоб „біля магазинів не було черг, щоб до них заздалегідь не базували товари, щоб торгівля провадилась повним асортиментом, а покупець обслуговувався культурно і ввічливо“⁴⁰.

Для досягнення такого результату, акція націоналізації повинна була охопити як максимум торговельних підприємств — охопити щораз ширші кола купців. Найшвидше і найбільш ефективно вона була проведена у Львові, найбільшому центрі роздробної торгівлі в Східній Галичині. За своїм обсягом вона переважала над усіма іншими промтоварні крамниці, оскільки більшість приватних крамниць продовольчими товарами вже раніше була перебрана кооперативами. Проведеної таким чином націоналізації ілюструє нижченаведе-

Таблиця 5

Список націоналізації торговельних підприємств у Львові
(на день 24.01.1940 р.)

	Кількість крамниць, що підлягають націоналізації згідно зі списком РНК	Кількість націоналізованих крамниць		
		згідно зі списком РНК	додаткова	Разом
	2	3	4	5
	66	34	1	35
	33	7	4	11

1	2	3	4
взуття	9	3	2
галантерея	66	50	21
канцел. товари	15	9	19
меблі	7	5	4
залізні вироби	9	6	20
предм. культов. вжит.	20	12	12
готовий одяг	50	24	11
будів. матер.	41	15	2
інші товари	56	25	48
Разом промтоварних	372	190	144
Бакалія і гастрономія	94	4	3
Разом	466	194	147

Джерело: ДАЛО, Р-221, оп. 1, спр. 149, с. 24.

На підставі представленої таблиці можна стверджувати, що з націоналізації торговельних підприємств складені раніше списки суб'єктів господарювання, призначених для націоналізації, згодом поновлені і збільшувалися. У випадку Львова серед 334 торговельних підприємств націоналізованих на день 24 січня 1940 р., тільки 190 знаходяться в передньо складеному списку.

Становище на ринку постачання харчовими продуктами — проведених властями структурних змін — замість поліпшитися, погіршилося. Вину за такий розвиток ситуації советська пропаганда звинувачувала на „всюдисущого спекулянта“. В щоденній пресі стали щораз частіше являтися заклики до посилення боротьби зі спекулянтами: „Щоб перевірені робітники фабрик і підприємств, трудова інтелігенція, безпосереднім керівництвом профспілкових органів і торговельних установ приступили до масового, громадського контролю: кому продають, скільки і як продають... В цій акції повинні брати участь всі громадяни міста. Ми повинні в масовій політичній кампанії на фабриках, підприємствах і установах створити таку ненависть до спекулянта, щоб він звався себе чужим на нашій радянській землі“⁴¹.

В цій пропагандистській кампанії пригадали собі також торговельних політичних діячів, що працювали тепер у радянській торгівлі. Підлягає сумнівові, що найбільше засмічення ворожими елементами торгівлі являється в „МІСЬКПРОМТОРГУ“ [Міська торгівля промисловими товарами — М. С.]... Також в апараті продажу харчових продуктів „МІСЬКА ХАРЧТОРГ“ [Міська торгівля харчовими товарами — М. С.] знаходиться немало колишніх капіталістів, домовласників і реакційних партій — польської і української буржуазії. До цієї категорії належать м. ін. Барилюк — колишній член міського комітету УРСР, Лярович та інші індивіди такого сорту“⁴².

В зв'язку з вищесказаним було проведено перевірку працівників торгівлі. „Передовсім очищено апарат торгівлі від ворожих елементів торгівлі, які пробралися до різноманітних торговельних установ і виконували свою шкідливу роботу“⁴³. До праці в торгівлі відряджено переважно більшовиків, які „швидко і енергійно приступили до усунення ворожих елементів“.

Крамниці у Львові під кінець квітня 1940 р. зросла: з продовольчими до 860, з промисловими до 350. Було також діючих крамниць і їдальень⁴⁴. Населення Львова — на думку „Вільної України“ — має за короткий час переконатися в перевагах радянської торгівлі над капіталістичною.

Безпереч запевненням пропаганди, справжнє становище з постачанням не поліпшилося. Не допоміг навіть запроваджений широкомасштабний державний контроль за працею торгівлі і споживчої кооперації. Тільки регулятор цієї ситуації не змінився. В середині липня 1940 р. „Вільна Україна“ повідомляла: „Вороги народу — злісні спекулянти штучно створюють черги біля крамниць, щоб викликати незадоволення споживачів. Юрби спекулянтів товчуться біля магазинів, вичікуючи прибуття товарів“⁴⁵. Пробуючи визначити, чим є „радянська торгівля“, газета нагадувала слова вождя партії і трудящих всього світу: „Радянська торгівля, — вчить товариш Сталін, — є торгівля без капіталістів — малих і великих, торгівля без спекулянтів — малих і великих. Це особливого роду торгівля, якої не знала до цього часу історія і яку практикуємо тільки ми, більшовики, в ході радянського розвитку“⁴⁶.

А ось як виглядала мережа роздрібно́ї торгівлі у Львівській області на початку жовтня 1940 р.:

Таблиця 6

Мережа роздрібно́ї торгівлі у Львівській області (стан на 1.10.1940 р.)

Система і назва організації	Крамниці	Лотки	Разом	Мережа торгівлі привізної і розносної
I. Державні організації, в т. ч.	1.477	581	2.058	227
— НК Торгівлі	(1.126)	(467)	(1.593)	(176)
II. Кооперация, в т. ч.	1.842	147	1.989	17
— ОБЛСПОЖИВСПІЛКА	(1.751)	(50)	(1.801)	17
	3.319	728	4.047	244

Джерело: опрацювання автора на підставі: ДАЛО, Р-221, оп. 1.

З цієї таблиці виходить, що восени 1940 р., якщо брати разом державні і кооперативні організації, роздрібно́ю торгівлею у Львівській області вже на чолі стояла радянська „ОБЛСПОЖИВСПІЛКА“ (Обласна спілка споживчої кооперації), яка постала передовсім на базі передвоєнних українських централів: „Центросоюзу“ і „Народної Торгівлі“. Значна частина позиції „приватні крамниці“ дає підстави припускати, що їх участь в роздрібній торгівлі була зведена нанівець. Це подібне сталося і в решті областей. Отже, восени 1940 р. торгівля у Східній Галичині уподібнилася вже до советської.

3. Політика советських властей щодо кооперації

Вже в перші дні після вступу большевиків до Львова в „Центросоюз“ появився представник військових властей і повідомив, що одержав розпорядження провести мітинг з працівниками централі⁴⁷. Це була одна з низки акцій та акцій пропагандистських зустрічей представників нової влади з керівниками організацій, що мали велике значення для функціонування економіки міста у Львові.

Кілька днів пізніше до будинку воєвідства, де знаходилася комендатура міста, був покликаний головний директор „Центросоюзу“ Юрій Шепарович. Після проголошення кількох пропагандивних фраз представник нової влади зобов'язав Шепаровича негайно задіяти масарню та всі крамниці, що належать до української централі. Одночасно він наказав всім кооперативним централям провести інвентаризацію наявних запасів та складені інвентаризаційні описи передати комендатурі міста. Ці заходи розпорядження мало подвійну мету. Таким чином хотіли забезпечити зростаючі зміцнити становище рубля, який — на відміну від польського злотого не мав жодного покриття золотом або валютою, а свою вартість встановлювали тільки на товари. Наказано також, щоб продаж із крамниць „Центросоюзу“ вівся тільки за дорученням комендатури, а вся готівка передавалася до державного банку⁴⁸ (це означало кінець кредитової кооперації в місті числі рівно ж „Центробанку“).

Подібні розпорядження отримала решта українських кооперативних централей: „Маслосоюз“, „Народна Торгівля“ і „Центросоюз“, а також польська централія споживачів „Społem“, Відділ у Львові. Своєю діяльністю продовжував також Ревізійний Союз Українських Кооператив (РСУК) очолюваний чолі з інж. Юліаном Павликовським як головою Надзірної Ради. Вони виконували також своєї праці решта директорів Союзу: О. Луцький, М. Коваль та та І. Грабар. Спочатку більшість кооперативних діячів вірили, що українська кооперація, як рух широких народних мас, знайде для себе місце в новій якійсь формі, в нововизволеній і „добровільно“ приєднаній до материка Галицькій Землі⁴⁹.

Вже перші дні окупації частково перевірили ілюзії українських кооператорів щодо справжніх намірів советських властей. В усіх кооперативних організаціях, українських і польських, появилися комісари, які виступали як постійні представники нових властей. Спочатку їх роль зводилася лише до нагляду за діяльністю окремих централей, якими все ще керували передвоєнні дирекції.

В новій ситуації відповідальність за постачання мешканців зайнятих теренах основними харчовими продуктами перебрала на себе влада. Стан постачання погіршував факт перебування на території міста кількисот тисяч утікачів із центральної Польщі. Найгірше ситуація склалася у Львові. Наприклад: річна передвоєнна потреба Львова в борошні становила 1.335.650 кг, місячна — 111.304 кг, а денна — 3.710 кг. Ця потреба заповнювалася довозенням: на 40 % з львівського району, решта — зі станиславівського і тернопільського⁵⁰. Згідно з статистичними даними міжвоєнний Львів потребував річно 24.140 тонн борошна, яке мололи в 4 львівських млинах, а також 29.130 тонн муки.

На початку жовтня 1939 р. запаси збіжжя і муки, що знаходилися на території львівського воєвідства, були майже вичерпані. Місто страждало від

катастрофи головним чином тому, що як у львівській окрузі, так і в інших округах, звідки Львів отримував сільськогосподарські продукти, діяла дезорганізація в галузі розподілу і постачання. „Через брак реквізицій у користь відділів Армії [Червоної — М. С.], неможливо було зрозуміти, у наслідок збільшеної консумції через наплив утілювачів і через забирання запасів невідповідними чинниками“⁵².

Важко було напружене становище на харчовому ринку та на ринку вільної торгівлі на цьому терені, а особливо в містах, будучи в руках приватними крамницями, нові власті здійснили ідеологічно-економічні зміни. Вони вирішили оперти нову систему постачання — як пізніше вийшло, лише на перехідний період — передовсім на передвоєнну кооперативну систему.

Вже в першій половині жовтня 1939 р. „Центросоюз“, Рільничо-Господарський Союз „Достава“ та Малопольський Молочарський Союз були ліквідовані за допомогою повноваженнями, які давали їм право проведення операцій в терені. Крім цього, власті постановили виділити згаданим кооперативам товари першої необхідности, потрібні на селі, з метою обміну грошима.⁵³

В містах їм мусли самі — згідно з вказівкою советських властей — придбати собі транспортні засоби, оскільки ті, які вони мали, були вилучені ще в серпні реквізовані польською армією. Згідно з цією інструкцією „Центросоюзу“ знайшли два покинуті вантажні автомобілі, використали їх, а бензин купили в червоноармійців⁵⁴.

Вже в першій половині жовтня в терен вдалося привезти кілька свиней. По дорозі зустрічали солдатів, котрі на пред'явлене їм кооператорами посвідчення в міста, яке забороняло реквізицію товарів, призначених для міста, заявили: „Що там нам командир міста Львова, він не має нічого проти. Бойці теж люди, їсти мусять...“⁵⁵

Вже в першій половині жовтня з терен вирушило 32 передвоєнних ревізори РСУК і 8 працівників „Центросоюзу“ з дорученням скупу збіжжя, картоплі і гороху. Додаток — Додаток № 10).

Вже в першій половині жовтня українським кооперативним централям вдалося швидко відновити зв'язки з осередками в терені. Більшість передвоєнних працівників кооперативів були в своїх місцях праці, а втрати кооперативів, викликані воєнними діями, не були великими. В новій суспільно-господарській ситуації, коли українських централь матеріально найбільше потерпів „Центросоюз“, його обороти значно впали, оскільки він втратив постачальні зв'язки з запасів мав небагато. Передвоєнна українська кооперативна система в переходному: „Невеликі запаси, а ходові і швидкооборотні товари. Вони навіть такі запаси були, то їх порушення вимагало би згоди командирів міста Львова, а пізніше Харчового Управління, що дуже затруднювало будь-яку торгівлю. Крім цього, селяни вимагали грошей і щораз частіше вимагали за сільськогосподарські продукти інших товарів, напр. вугілля, будівельних матеріалів, автомобільних машин і т. п. Однією з причин труднощів у прибутку кооперативних товариств була обставина, що багато передвоєнних українських кооперативних централь опинилося під німецькою владою. Натомість з СРСР можна було отримати без проблем гроші і тютюн“⁵⁷.

Труднощі з постачанням, а також присутність тисяч втікачів спонукали, що чимраз частіше перед кооперативними крамницями, за годин перед їх відкриттям, почали утворюватися небачені дотепер. Причому військові та представники нових властей вимагали обслуговування поза чергою.

В зв'язку з ситуацією, що склалася, голова Тимчасового управління Львова Немченко скликав на 3 листопада 1939 р. нараду за участю представників української і польської кооперації, відповідальних за постачання. В обговоренні слово взяли по черзі представники обидвох намірених кооперацій і висунули ряд пропозицій⁵⁸.

Присутній на ній директор А. Палій зауважив, що ціни „Маслосоюзу“ на молочарські продукти постійні, а приватники за такої самі вимагають незвичайно високі ціни. В цій ситуації він запропонував заходи:

- створити комісію для встановлення цін на сільськогосподарські продукти,
- застосувати якнайдалекосяжніші санкції проти спекулянтів,
- заборонити ведення торгівлі „неорганізаціями“,
- запровадити карткову систему на харчові продукти.

Подібної думки був директор „Центросоюзу“ Ю. Шепарович. Він пропонував розширити повноваження такої комісії цін на всю Україну, в тому числі на продукти, закуповувани безпосередньо в армії військом, яке платило вищі ціни, що призводило — на його думку — „деморалізації села“. Шепарович запевнив представників властей, що „Центросоюз“ виконає свої завдання при умові, що отримає державні транспортні засоби, більше промислових товарів, продовження банківського кредиту, а також гарантії, що військові відділи не будуть реквізиції кооперативних приміщень.

Становище „Народної Торгівлі“ представив Ю. Павликівський. На його думку, власті повинні видати розпорядження всім приватним торговцям, щоб відкрили свої крамниці і почали продавати товари за встановленими владою.

Представник тютюнової промисловости зажадав твердих цін, борючись зі спекуляцією, а також покарань для плантаторів тютюну, які фактично продають сировину.

Представник польської організації „Syndykat Rolniczy“ склав пропозицію, коли різні райони Західньої України встановили собі ціни на муку.

Пропозицію створення комісії цін підтримав представник „Сільськогосподарського Союзу“ М. Мельник. Зауваження представника Малопольського Молочарського Союзу були злічені з міркуваннями представника „Маслосоюзу“, м. ін. він вимагав обмеження приватної торгівлі молоком.

У відповідь на ставлені кооператорами вимоги голова Народного Молочарського Союзу пояснив, що не можна створити комісії цін, оскільки цими справами в Україні займається Народний Комісаріят. Натомість об'єктивні ціни відтепер ціни на товари будуть публікуватися в пресі, проти спекулянтів будуть боротися, а спекулянтів відловлювати. Крім цього, власті повинні видати наказ, щоб приватні купці відкрили всі свої крамниці. Вільна торгівля має бути зліквідована. Протягом 10 днів, на думку Народного „Народна Торгівля“ повинна опанувати 25 % всієї торгівлі у Львові.

... всі організації, що займаються постачанням міста, були представити властям рапорти про товари продавані фабрикам. Натомість фабрикам кондитерських виробів доручено збільшити кількість солодошів на річницю жовтневої революції, щоб були заповнені всі крамниці“.

... всі кооперативні центральні приступили до ряду дій характеру, метою яких мало бути поліпшення постачання Львова. Торгівля“ приступила до організації нових крамниць, збільшила кількість працівників, відповідальних за поставку. Чому був спроможний до 15 листопада поставити 2,5 тис. тонн картоплі⁵⁹.

... ситуація з продовольчим постачанням Львова погіршилася крамницями видовжувалися. Реакцією властей було проведення 20 листопада 1939 р. чергової наради за участю представників крамниць і організацій, відповідальних за постачання Львова⁶⁰.

... представник Тимчасового управління міста Львова вперше звернувся до найбільш українських кооперативних централі, звинувачуючи їх у невиконанні своїх зобов'язань, що склалося. Представник професійних спілок міста Львова Торгівля“ відмовляється приймати на працю робітників кооперативних підприємств. На думку представника Обласного тимчасового управління міста Львова представники всіх установ спираються лише на пуск крамниць, не бажаючи від планів переходити до реалізації їх. [...] Кооперативні підприємства, щоб можна було організувати постійну торгівлю, повинні бути налагоджені. Мережа торговельна, яка зараз працює, ще засмічена. Кооперативні підприємства організувати, не виконують заряджень, а тим часом займаються іншими справами, діючи на її загалу“⁶¹.

... наради прийнято такі рішення:

... треба брати всіх робітників до праці.

... кооператив, то їх треба усилувати та укріплювати, даючи їм змогу розвиватися.

... кооперативні підприємства також закріплювати, а не ліквідувати.

... властям віддати кооперативним організаціям та в справах торгівлі в найкоротшому часі відповідне рішення“⁶² [ця нарада була про напрям розвитку роздрібно торгівлі — М. С.].

... наданої наради Управління міста Львова зобов'язалося збільшити виробництво масла. Керівники всіх кооперативних підприємств розпорядження розширити мережу складів і крамниць з обов'язковим врахуванням передмість і фабричних діляниць. ... з кооперативними організаціями постановили відкрити до 1.12.1939 р. такі продовольчі крамниці:

Таблиця 7

Кількість кооперативних крамниць у Львові до 1.12.1939 р.

Назва організації	Польські кооп. організації		
	Кільк.	Назва	Кільк.
	2	3	4
„Співдружність“	189	„Nasza Produkcja“	51
„Сільсько-промислова“	39	„Jedność“	99

1	2	3	4
„Маслосоюз“	2	„Chema“	
„Торговельний Союз“	92	„Dostawa“	
„Молочарський Союз“	2		
Разом	324		

Джерело: Постанова № 8 Тимчасового Управління міста Львова від 24 листопада 1939 р., „Вільна Україна“, ч. 52, 24.11.1939 р., с. 4.

Це зведення, яке було лише планом, не передає справжнього значення ролі обидвох національних кооперативних організацій у Львові в період советської окупації. Воно радше доводить, що польські організації пробували справитися з новими завданнями, поставленими перед ними в співпрацю советськими властями, хоча і з посереднім результатом.

Згідно з політично-господарським звітом ген. Міхала Токача надісланим на початку січня 1940 р. до Лондону, дійсне становище в Польщі дало таким чином: „Польська кооперація дуже слабка, поза Львовом стоїть на висоті завдань. Набагато краще виглядає ситуація в українській кооперації, яка проявляє значно більше ініціативи, рухливості і енергії взагалі, незважаючи на труднощі, діє справно“⁶³.

Наприклад: м'ясні підприємства „Центросоюзу“ протягом перших трьох тижнів збільшили доставку своїх виробів майже в шість разів порівняно з попереднім періодом. Найбільшим постачальником м'яса для населення Львова, де його потребу якого встановлено на 10 тонн⁶⁴.

М'ясопідприємства „Центросоюзу“ (Доставки м'яса до крамниць у Львові за вибіркові дні в кг)

Рід крамниць	23.11.39	24.11.39	25.11.39	2.12.39
Власні крамниці				
– волове м'ясо	688,3	822,2	1.404,4	3.088,8
– телятина	248,8	189,0	55,5	–
– свинина	379,8	13,1	654,7	831,5
Залізничні крамниці				
– волове м'ясо	–	418,5	1.027,4	1.077,5
– телятина	–	41,8	105,5	–
– свинина	–	142,0	41,3	30,5
Разом	1.316,9	1.626,6	3.288,8	5.028,3

Джерело: Особисте опрацювання автора на підставі: ДАЛО: Р-300, опр. 35, с. 13; Р-300, оп. 1, спр. 36, с. 6, 10, 13, 23.

В цей сам час мережа продовольчих крамниць і складів „Народна Торгівля“ у Львові зростає до 825⁶⁵, правдоподібно в більшій мірі за рахунок перебранню колишніх приватних крамниць, ніж створенню власних нових. Структуру одноденного продажу товарів, що надійшли з української централі споживачів, ілюструє нижченаведена таблиця:

Список товарів „Народної Торговлі“ дня 28. 11.1939 р.

Цукор	Каша	Мармелад	Олія
18.200,0	3.600,0	1.060,0	335,0
2.550,0	—	30,0	250,0
150,0	100,0	—	25,0
20.900,0	3.700,0	1.090,0	610,0
23.220,0	2.320,0	2.390,0	1.708,0

Сіль	Горох	Сірники	Махорка
15.925,0	1.300,0	27 скринь	13 скринь
—	50,0	1 “	—
15.925,0	1.350,0	28 скринь	13 скринь
2.860,0	885,0	4.172,0	3.723,0

Згідно з офіційним опрацюванням автора на підставі: ДАЛО, Р-221, оп. 1,

1939 р. в українських кооперативних організаціях відбувся поступового перейняття керівництва раніше присланими до них новими господарями. [...] нові господарі почали змінювати урядовців, сподіваючись приймати до праці нових людей, переважно жидів, які перебували в цих установах в своїй руці. В парі з тим Дирекція і відповідні органи „Маслосоюзу“ відчували, що вони стають тут непотрібні, а нові господарі нових господарів стає нестерпною. Що більше, провідники і Дирекції почалися цькування та погрози⁶⁶.

1939 р. Тимчасове Управління Львівської області по „Народній Торговлі“ та „Центросоюз“ додаткові обов'язки у зв'язку з відходом до Львова дерева в кількості 700 тонн щоденно⁶⁷. 10 грудня 1939 р. рішенням уряду, що прискорила зміни в українській кооперації. Тимчасове управління міста Львова постановило, що: „За невиконання Обласного Тимчасового Управління в справі заготівлі лісу [йшлося про дерево — М. С.] до міста, та за саботаж з боку керівництва „Народної Торговлі“ — М. С.] Павликівського і Германа, а також за саботаж з боку Гіпотечного Банку: тт. Хованця та згаданого керівництва цих організацій піддати під загрозу виконання направити Прокуророві для притягнення до відповідальності“⁶⁸.

13 грудня 1939 р. в газеті „Zaprowadzić nowy porządek“ (Ввести новий порядок), що однозначно звинувачувала керівництво кооперативних централей: „Ми добре знаємо, що в керівництві „Народної Торговлі“ знаходяться вороги радянської влади. Вони не тільки допускають, що їм вдасться використати свої невдоволення серед населення, то тяжко помиляються радянської громадськості і органи робітничо-селянської влади, які одягають будь-які підступи наших ворогів“.

В цьому самому числі газети в статті під назвою „Справно обслуємо споживача“ вже сформульовано персональні звинувачення: „Рівних посад в „Народній Торгівлі“ займають люди, які походять з чужих політичних таборів. Так, наприклад, директор „Народної Торгівлі“ інж. Павликовський був двічі польським сенатором від буржуазно-налістичної партії УНДО, персональний і фінансовий директор Бариш був членом правління УНДО. Крім нього, в „Народній Торгівлі“ є багато інших діячів УНДО та інших націоналістичних угруповань“⁶⁹.

В такій ситуації, перед лицем загрози, багато українських кооперативів вирішили якнайшвидше „зникнути“ зі свого місця праці та управління. Частина з них ще перед кінцем 1939 р. нелегально перейшла німецько-радянський кордон. Кожен робив це індивідуально, в різних місцях і місці. Серед директорів „Маслосоюзу“ першим „зник“ інж. М. Нов'ят, після нього втік А. Мудрик, а останнім інж. А. Палій. Після цього зробив голова РСУК Ю. Павликовський. Серед 20–30 тис. українців в еміграції в осінь 1939 р. пробралися на окуповані німцями терени, було багато діячів, в тому числі майже все керівництво кооперації (деякі з кооперативів скористалися з німецько-радянської угоди про обмін населення).

Наприкінці грудня 1939 р. рішеннями окремих повітових виконавчих комітетів постановлено до 31 грудня 1939 р. об'єднати всі націоналістичні кооперативи, що займаються торгівлею, скупом і збутом та поставити під керівництво один радянський кооператив, а від 1 до 20 січня 1940 р. провести реорганізацію членів і вибрати нові правління⁷⁰. Раніше було розпущено РСУК.

З початку 1940 р. ці дії вже супроводжувалися пропагандистською кампанією в щоденній пресі, яка ганьбила передвоєнну кооперацію.

3 січня 1940 р. „Вільна Україна“ надрукувала на першій сторінці статтю під назвою „Вогнища радянської торгівлі на селі“, в якій йшовся такий абзац: „В частині цих кооперативів орудували закляті вороги — буржуазні націоналісти — підлі прислужники польської шляхти. Симптоматично, що обербандит А. Жук [директор Організаційного відділу РСУК — М. С.] сполучав одночасно дві посади, заправляючи в Союз [Союз Визволення України — М. С.] і Союзом Українських Кооперативів у Львові. „Народну Торгівлю“ очолював майстер заплічтаних справ націоналіст Ю. Павликовський. [...] Одночасно треба пам'ятати, що націоналістичне охвістя, не відмовляється від спроб пробратись до знищення кооперацією. Їх треба заздалегідь викривати перед пайом зривати з них контрреволюційну машкару“⁷¹.

Отже, це було відкрите проголошення репресій щодо українських кооперативних діячів. Серед арештованих опинилися м. ін. дир. Остап Луцький (засланий до Архангельської області) і дир. Микола Ковалюк (перебував без суду у львівських в'язницях). Дир. Іван Грабар перебував якийсь час поза Львовом, а потім приступив до праці в Українській Академії Наук (раніше: Наукове товариство ім. Шевченка)⁷².

В січні 1940 р. приїхав до Львова з Києва новий комісар до операції. Він привіз із собою цілий штаб радянських кооператорів, переїхав до будинку РСУК і почав запроваджувати нові порядки. Спочатку він здійснив злиття всіх існуючих у Львові кооперативів в одну обласну споживчу спілку („ОБЛСПОЖИВСПІЛКА“), залишаючи „Центросоюз“ на деякий час самостійним. Таким чином утворено обласні споживчі спілки у Львові, Тернополі і Станиславові, а всі повітові союзи перейменовано в райспоживчі спілки.

... (РАЙСПОЖИВСПІЛКА“). Керівниками правління
... сарни. Таким чином втратив своє майно „Центросоюз“.
... з усіма працівниками передано Заготівлі Збіжжя
... відділ разом зі складом яєць у Львові перебрала
... Промисловість („УКРПТАХОПРОМ“) в Києві, масарню
... комбінатові Український Збут М'яса („УКРМ'ЯСО-
... у Львові, Городку та Бібрці замінено на районні спо-
... були підпорядковані „УКРСПОЖИВСПІЛЦІ“ в
... „Центросоюзові“ в Москві⁷³.

... „Центросоюзу“ перейшли працювати в ці
... їхні відділи, а решта працювали в обласних спіл-
... „Центросоюзу“ І. Мартюка призначено керівни-
... відділу, натомість кол. дир. Орест Радловський став
... правління. Їх праця не тривала довго. Директор Мартюк
... -ра Мар'яна Панчишина та його допомогою поміняв
... в етнографічному музею, завдяки чому уникнув
... Радловський був незабаром заарештований (загинув ра-
... під час відступу советів після 22 червня 1941 р.)⁷⁴.

... перервала свою діяльність 31 грудня 1939 р. і на
... „УКООПСПІЛКИ“ з „НАРКОМАТОМ ТОРГІВЛІ“ пере-
... володіла у Львові (3 млн. зл.) і в інших містах (1,1
... торгівлі. На базі цього майна утворено у Львові два
... розділилися на чотири, відповідно до чоти-
... міста. Нова організація не перейняла на
... „Народної Торгівлі“⁷⁵.

... українська молочарська кооперація була включена спочат-
... споживчої кооперації, незабаром кооперативні мо-
... державні підприємства під назвою: Українська Масляна
... („УКРМАСЛОПРОМ“) та Молочарський Трест („МОЛО-
... фактично зліквідовано „Маслосоюз“⁷⁶.

... всіх кооперативів, які існували на терені Захід-
... і польських), до радянської системи кооперації
... відбулося на підставі Постанови Верховної Ради
... 1940 р.⁷⁷ Цей момент можна вважати кінцем існування
... української і польської кооперації на терені Східньої Гали-
... спектами. Відтоді вони стають частиною радянської ко-
... подальших перетворень.

... президія правління „УКООПСПІЛКИ“ постановила
... 31 грудня 1940 р. всі молочарські підприємства та скуп
... системи споживчої кооперації „НАРКОММ'ЯСОМОЛ-
... об'єкти підлягали всі основні і оборотні засоби всієї молочар-
... „УКООПСПІЛКИ“, які знаходилися на терені пере-
...⁷⁸.

... 1940 р. проведено вибори правління сільських спожив-
... вибрано „найкращих представників“: колишніх
... бідняків і „середняків“. Зусилля класово ворожих
... „Вільна Україна“ — увійти до керівних органів,
... селах, були відразу викриті⁸⁰.

... українська сільська кооперація ще восени 1939 р. бу-
... радянської системи скупу сільськогосподарських продук-

тів за цінами, встановленими владою згори. Ефективність цієї ілюструє таблиця 10, яка показує виконання плану скупів сільськогосподарських продуктів в окремих районах Львівської області:

Таблиця 10

Виконання плану скупів сільськогосподарських продуктів в окремих районах Львівської області (стан на 25.11.1940 р.)

Найгірше		Найкраще	
Скуп м'яса			
1. Район Ляшки	2,1 %	1. Район Сокільники	338,0 %
2. " Шевченко	6,6 %	2. " Буськ	333,0 %
3. " Глиняни	10,2 %	3. " Львів	311,5 %
4. " Синява	28,0 %	4. " Любачів	218,5 %
Скуп яєць			
1. Район Шевченко	17,1 %	1. Район Угнів	266,6 %
2. " Сокільники	27,0 %	2. " Любачів	238,7 %
3. " Краковець	27,3 %	3. " Перемишляни	224,1 %
4. " Куликів	28,5 %	4. " Магерів	220,1 %
Скуп молока			
1. Район Ляшки	3,4 %	1. Район Сокільники	173,5 %
2. " Магерів	4,9 %	2. " Щирець	163,3 %
3. " Любачів	3,4 %	3. " Буськ	133,5 %
4. " Горинець	8,8 %	4. " Сокаль	111,8 %
Скуп картоплі			
1. Район Немирів	0,0 %	1. Район Яричів	291,1 %
2. " Пониковиця	5,0 %	2. " Сокільники	251,1 %
3. " Синява	6,0 %	3. " Кам'янка-Стр.	241,1 %
4. " Бібрка	7,3 %	4. " Янів	171,1 %

Джерело: Особисте опрацювання автора на підставі: ДАЛО. Р-221. кн. 1, спр. 168, с. 4-5.

З таблиці 10 випливає, що виконання плану скупів м'яса на 25 листопада 1940 р. знаходилося між 2,1 % (район Ляшки) і 338,0 % (район Сокільники); скуп яєць від 17,10 % (район Шевченко) до 266,6 % (район Угнів). У випадку скупів картоплі в одному з районів (Немирів) ступінь виконання плану становив 0,0 %.

Погане функціонування цієї системи було однією з причин змін. Другою — на мою думку, важливішою — було рішення властей про зміну системи здобування сільськогосподарських продуктів шляхом структурні зміни на селі.

В зв'язку з таким розвитком ситуації на початку 1941 р. власті вважали систему обов'язкових поставок, стягуванням яких займалися райони, побудований на базі передвоєнних сільських кооперативів. Низька ефективності цієї системи вже не встигли перевірити, оскільки в квітні 1941 р. настала зміна окупанта.

В такій советській формі проіснувала кооперація на території Східньої Галичини до вибуху німецько-советської війни. Ця система, крім назви, не мала багато спільного з передвоєнною кооперацією. Насправді це були попросту державні підприємства.

...демографічні і господарські в період советської оку-
... в таких працях: Łuczak Cz., *Ziemia Wschodnie Drugiej*
... *radzieckim (1939–1941 i 1944–1945)*, Biuletyn
... Zbrodni Przeciwno Narodowi Polskiemu, t. XXXIV/1992;
... *IX.1939–VI.1941. Zбірник за редакцією Мілени*
... 1958 [Це цікавий збірник спогадів осіб, переважно не
... і прзвищем, які пережили советську окупацію. Недоліком
... змішени в ньому спогади зазнали в значній мірі „літера-
... „літературної“ редакції редакторкою видання. — М. С.]; советській окупа-
... стаття: Madajczyk Cz., *Radziecki system okupacyjny*
... „*Prace Wschodnie*“, nr 3/1992, s. 1–12.

... *життя без панів-поміщиків, без гніту і насильства* [назва
... Українського Фронту С. Тимошенка — М. С.], „Вільна Ук-
... р., с. 1.

... Historii Ruchu Ludowego (далі: AZHRL), Zespół Stanisła-
... „*Східні Землях*“ у вересні 1939 р. в одному з польських конспі-
... відбулося:

... поразки [вересень 1939 р. — М. С.] і певного відпруження,
... на Східних Землях в той час досить сильно, сталися гідні жа-
... польського населення на Східних Землях проти поляків.
... землевласників, поліцаїв, лісничих, військових польських
... але однак слід з усією силою підкреслити, що це не було ані
... польською кампанією, ані якимось спонтанним відрхом
... де не набрали ширшого і масового характеру [підкрес-
... матеріал, що стосується випадків цього типу, по-
... що більшість цих убивств і нападів слід трактувати як зло-
... адальних елементів, котрі розраховували на безкарність і
... грабунок, або як викликані мотивами характеру особистих
... не мали ані політичного підґрунтя, ані якоїсь ненависти
... „*Ziemia Wschodnie pod okupacją*“, „*Nasze Ziemia Wschod-*
... 4.

... *Władcy Rosji Sowieckiej we Wschodniej Polsce 1939–1941*,

... Зборів Західної України про конфіскацію поміщиць-
... 1939 р.), *З історії колективізації сільського господарства за-*
... *Російської РСР. Збірник документів і матеріалів*, Київ, 1976,

... Львівської Обл. (далі: ДАЛО), Виконавчий комітет
... депутатів трудящих (далі: Р-6), оп. 1, спр. 4а, с. 28–30.
... — Додаток № 4.

... *ziem obszarnczych w obwodzie lwowskim*, „*Czerwony Sztan-*
... 4.

... Львівської обласної Ради депутатів трудящих
... с. 34. Відомості про розподіл худоби б. Поміщиків селянам
... (без львівського повіту), Начальник ОБЛЗУ (Загородний),
... Планов, 1.12.1939, с. 106.

... *agitatorzy wiejscy*, „*Czerwony Sztandar*“, 20.12.1939, s. 2.

¹⁰ AZHRL, Zespół Stanisława Kota, nr. 90, s. 1.

¹¹ Там же, nr. 89, с. 65–66.

¹² *O podatках pobieranych od gospodarstw chlopskich obwodów: Wołyńskiego, Drohobyczkiego, Rówieńskiego, Stanisławowskiego i Tarnopolskiego USRR*. *Розпорядження Ради Комісарів Народних УСРР*, „Czerwony Sztandar“, 12.05.1940, s. 3.

¹³ *Про обов'язкову поставку зерна державі колгоспами і одноосібними господарствами Львівської області*, *Постанова ради Народних Комісарів Української РСР і Центрального Комітету КП(б) України 5 квітня 1940 р.*, „Вільна Україна“, ч. 84, 9.04.1940 р., с. 1.

¹⁴ Там же, с. 3.

¹⁵ „Вільна Україна“, ч. 86, 11.04.1940 р., с. 1.

¹⁶ ДАЛО, Р-221, оп. 1, спр. 193, с. 379–380. Див.: Доповнення — Довідник.

¹⁷ Центральний Державний Архів Вищих Органів Державної Влади і Управління далі: (ЦДАВОДВиУ), Київ, Р-582, оп. 4, спр. 324, арк. 19.

¹⁸ *На допомогу агітатору і пропагандисту. Ленінсько-сталінське керівництво соціалістичну перебудову сільського господарства*, „Вільна Україна“, ч. 23.08.1940 р., с. 3.

¹⁹ Там же, ч. 204, 31.08.1940 р., с. 2.

²⁰ *Про обов'язкові поставки державі овочів колгоспами та одноосібними господарствами Львівської Обл. Української РСР*, „Вільна Україна“, ч. 7.05.1940 р., с. 2. [На цій же сторінці поміщено інформацію про обов'язкові поставки картоплі та вівни — М. С.].

²¹ *Постанова ЦК КП(б)У і Раднаркому УРСР про встановлення норм землекористування на один селянський двір по Волинській, Дрогобицькій, Львівській, Ровенській, Stanisławowskiej і Тернопільській областях УРСР* (з 1 січня 1941 р.), *З історії колективізації сільського господарства західних областей Української РСР*, *Збірник документів і матеріалів*, Київ 1976, с. 43–44.

²² Torzecki R., *Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1993, s. 71.

²³ Ciesielski St., Hryciuk G., Sierakowski A., *Masowe deportacje Polaków w okresie II wojny światowej*, Wydanie II, Wrocław 1994 г., s. 68.

Автор поділяє думку, висловлену в цій публікації на с. 82: „В світлі нових нових документів радянських служб безпеки та російських і українських архівних раціонів, а також перших праць польських авторів, що базуються на раніше недоступних радянських джерел, дотеперішні розрахунки і оцінки йдуться про 880–1.200 тис. польських громадян, депортованих з терену окупації в роках 1940–1941, виглядають значно перебільшеними і не відповідають дійсності, а полеміка і застереження прихильників дотеперішніх оцінок передовсім цінні, безумовно, зауваження і міркування на тему методологічного слідницького апарату історика“.

²⁴ Там же, с. 69.

²⁵ Там же.

²⁶ Landau Z., Tomaszewski J., *Gospodarka Polski międzywojnia 1930–1935*, Warszawa 1982, s. 349.

²⁷ Там же, с. 341 (Порівн.: Частина II, примітка 30).

²⁸ До наведених абсолютних чисел слід підходити обережно з огляду на прийняту методику розрахунку. Натомість відсоткові оцінки обтяжені помилкою і вірогідніше відображають тодішній стан — М. С.

²⁹ *Постанова № 4 Тимчасового Управління міста Львова від 5 жовтня 1939 року*, „Вільна Україна“, ч. 13, 8.10.1939, с. 6.

Відозва Політичного Управління Українського Народного Руху в Східній Україні „Вільна Україна“, ч. 8, 3.10.1939 р., с. 2.

Відозва № 3 Тимчасового Управління міста Львова від 5 жовтня, „Вільна Україна“, ч. 48, 10.10.1939 р., с. 6.

Відоповідь на запитання № 1, спр. 15, Список торговельних організацій і осіб міста Львова.

Відоповідь на запитання — через народу, „Вільна Україна“, ч. 46, 17.11.1939 р., с. 1.

Відоповідь на запитання — через державних магазинів, „Вільна Україна“, ч. 52, 24.11.1939 р., с. 1.

Відоповідь на запитання — через народу, „Czerwony Sztandar“, 27.12.1939 г., с. 4.

Відоповідь на запитання — через народу, „Czerwony Sztandar“, 20.12.1939 г., с. 2.

Відоповідь на запитання — через народу, Постанова Львівського Обласного Виконавчого Комітету від 23 грудня 1939 року, „Вільна Україна“, ч. 75, 23.12.1939 р., с. 4.

Відоповідь на запитання — через народу, Рада Miejskiej miasta Lwowa w sprawie walki ze spekulacją z 1940 р., „Czerwony Sztandar“, nr 90, 9.01.1940 г., с. 1.

Відоповідь на запитання № 1, спр. 145, Постанова Повітового Виконавчого Комітету Львова від 18.1.1940 р. про націоналізацію великих купців І Львівської округи, с. 28–30.

Власники підприємств встановили на терені колишніх львівського, ставського та тернопільського воевідств промисловий податок, сплачуваний власниками торговельних, промислових підприємств, ремісничих і кустарних підприємств, але не входили до кооперації. Промисловий податок стягувався в формі постійної річної оплати, здійснюваної наперед за цілий рік (а) в формі податку від обороту. Платники податку були розподілені на 5 категорій в залежності від роду і розміру керованих підприємств; б) в формі податку від обороту. Платники податку зобов'язані були подавати свідоцтва про ліквідацію підприємства з одночасним поверненням свідоцтва. Власники торговельних і промислових підприємств зобов'язані були подавати свідоцтва про ліквідацію підприємства. Для отримання свідоцтва про ліквідацію підприємства власники підприємств повинні були скласти свідоцтво, надаючи в них всі дані, потрібні для класифікування їх до категорій. Перший завдаток до промислового податку завжди стягувався наперед за цілий рік, а наступні — щоквартально. Податок стягувався від початку року, чи лише кілька місяців. Платники податку повинні були здійснювати місячні в плати на рахунок цього податку. Якщо в плати не здійснювалися, то податок стягувався за допомогою державних в плат встановлювалася податковою службою на підприємстві під час перевірки підприємства, або поданих платниками у встановлений термін. За неподання свідчень про оборот або подання їх з неправдивими свідченнями встановлювалися грошові штрафи величиною до 40 % сум, визначених за рахунок податку від обороту. Окрім цього заборонено припиняти діяльність ряд підприємств, м. ін.: торгівлю золотом, сріблом, платиною, дорогоцінними каменями і всілякими виробами з них, продаж аптечних товарів; виробництво і продаж вина, пива, переробленого стані збіжжя, скупівлю, цукрових буряків, насіння і такої сировини: шкір, хутрових виробів, виробництво алкогольних товарів (не виключаючи пива), переробку металу підприємств: промислових і ремісничих з кількістю найманих робітників, ніж 3, торговельних з кількістю робітників понад 1, виробництво і продаж з кількістю працівників понад 10 осіб. За ведення підприємств цього роду без промислового свідоцтва або з невідповідним свідоцтвом встановлювалися штрафи розміром до 500 рублів. AAN Regierung des GG

1193, Podatek przemysłowy wprowadzony w 1940 roku przez władze bolszewickie na terenie dawnych województw lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego opłacany przez właścicieli prywatnych przedsiębiorstw, s. 276–287.

⁴⁰ *Сміливіше розвивати радянську торгівлю*, „Вільна Україна“, 15.01.1940 р., с. 1: „Якщо в перші дні після розвалу польської держави ми хотіли миритися з тим, що у Львові і по всій області вся торгівля провадилася листами, приватними крамарями, що від їх „свідомості“ залежало постачання населення необхідними товарами, то тепер обставини змінилися. Тепер стачання трудящих необхідними продуктами, товарами широкого вжитку повинні взяти до своїх рук торговельні організації як державної, так і кооперативної торгівлі“.

⁴¹ *Handel pod kontrolę mas!*, „Czerwony Sztandar“, 9.02.1940 г., с. 2.

⁴² Zakheim R., *Trzeba wreszcie zaprowadzić porządek*, „Czerwony Sztandar“, 20.02.1940 г., с. 4.

⁴³ Friedman A., *Rozwój handlu radzieckiego we Lwowie*, „Czerwony Sztandar“, 27.04.1940 г., с. 2.

⁴⁴ Там же.

⁴⁵ *Рішуче боротися з спекуляцією*, „Вільна Україна“, ч. 167, 19.07.1940 р., с. 1.

⁴⁶ Там же.

⁴⁷ Мартюк І., *Центросоюз, Союз Кооперативних Союзів у Львові в роки 1924–1944, Спогади співучасника праці і змагань українського кооперативного руху*, М. Р. Kots Publishing 1973, с. 93.

⁴⁸ Там же, с. 94.

⁴⁹ Качор А., *Мужчі ідеї і праці*, Вінніпег—Торонто—Клівленд 1974, с. 74.

⁵⁰ ДАЛО, Р-221, оп. 1, спр. 34. Лист Тимчасового Управління м. Львова до Ділу Постачання, від 9.10.1939 р., відн. постачання яйцями, с. 89.

⁵¹ ДАЛО, Р-221, оп. 1, спр. 34, Лист Тимчасового Управління м. Львова до Ділу Постачання, від 9.10.1939 р. відн. постачання збіжжям і мукою, с. 89.

⁵² Там же.

⁵³ Там же.

⁵⁴ Мартюк І., цит. пр., с. 94.

⁵⁵ Там же.

⁵⁶ ДАЛО, Тимчасове управління міста Львова, 1939–1940 р. (Див.: Додаток № 10), оп. 1, спр. 40, с. 1. (Див.: Доповнення — Додаток № 10).

⁵⁷ Там же, с. 95.

⁵⁸ ДАЛО, Р-6, оп. 1, спр. 26, Протокол із конференції, яка відбулася 1 листопада 1939 р. в Голови Тимчасового Управління міста Львова в год. перед полуднем — в справі апровізації міста Львова. На конференції були присутні представники слідуєчих установ: „Центросоюзу“, „Маслосоюзу“, „Державної Торгівлі“, Малопольського Союзу Молочарського, „Газет“, „Співробітничого Диктату Рільничого, Тютюневої промисловости, с. 113–117.

⁵⁹ ДАЛО, Р-6, оп. 1, спр. 26, Протокол із Конференції, яка відбулася 1 листопада 1939 р. о год. 6-тій за місцевим часом в Голови Тимчасового Управління міста Львова. На Конференції порушувано справу апровізації міста Львова. Председатель: т. Немченко, т. Єременко. Присутні Представники таких установ: „Центросоюзу“ — т. Шепарович, „Народної Торгівлі“ — т. Лазорко, „Маслосоюзу“ — тт. Палій, Мудрик, Синдикату Рільничого — т. Желеховський, Малопольського Союзу Молочарського — тт. Сандер, Жеховський, Наша Промисловість — т. Гансевич, Достава — тт. Щепанік, Левандовський, Хема — тт. Власів, Зельберштайн. Від Профспілок (Біржі Праці) т. Грін. Крім цього були присутні від Обласного Торговельного Відділу: т. Пісковий, та уповноважений Н. К. В. Д. т. Безкровний. Інші присутні: тт. Лопатівка, Кравченко.

- ... Кермазин, Вілих, Кіріченко, Задорожний, Степанюк, Восьний, ...
- ... з №6-111.
- ... с. 110.
- ... с. 111.
- ... *dokumentach 1939-1945, t. I, wrzesień 1939 - czerwiec 1941*, ...
 ... Ogólny raport polityczno-gospodarczy (Gen. Tokarzewski do gen. ...
 ... — це діялек організацийни і рапорт політично-господарчы, 9 stycznia ...
- ... U. S., Łokszyna R. S., *Obfite zaopatrzenie w mięso i nabiał*.
 ... „Czerwony Sztandar“, 27.04.1940 г., s. 2.
- ... R., *Zaprowadzić porządek*, „Czerwony Sztandar“, 13.12.1939 г., s. 4.
 ... кат. пр., с. 244.
- ... 34, оп. 1, спр. 26, Постанова Управління по Львівській області від ...
 ... „Про забезпечення м. Львова паливом“, с. 92-93.
- ... 34, оп. 1, спр. 26, Протокол № 3 із засідання Тимчасового Управ-
 ... що відбулося дня 22 листопада 1939 року. Присутні: тт. Єре-
 ... Кермазин, Немченко. Від організацій: „Народної Торгівлі“,
 ... Грошового Банку, Топторгу; Питання: „Про стан забезпечення
 ...“, с. 98.
- ... *згадані konsumenta!*, „Czerwony Sztandar“, nr 67, 13.12.1939 г., s. 1.
- ... 34, оп. 1, спр. 34, Протокол ч. 1, із засідання Повітового вико-
 ... з Камінці Струм., з участю голів Сільських та Міських Коміте-
 ... 1939 року, с. 189.
- ... *радянської торгівлі на селі*, „Вільна Україна“, ч. 2, 3.01.1940 р., с. 1.
 ... надано гострій критиці всю передвоєнну кооперацію: „Жоден з
 ... в бундівській Україні за часів панування польської
 ... серед трудящих популярністю і авторитетом. [...] Подіб-
 ... українським буржуазним націоналістам — М. С.] ворогам були
 ... єврейських кооперативів. Вони робили все для того, щоб
 ... трудящих в їх боротьбі проти спільного ворога, проти поль-
 ... і капіталістів“.
- ... кат. пр., с. 98-99.
- ... з №6-101.
- ... кераторів, які працювали в системі „Центросоюзу“, жертвами
 ... що виходила вже під час німецької окупації, були такі
 ... ПСК і ОСК: Бакалець (Підгайці), Олесюк (Тернопіль), Мисик
 ... (Збараж) та працівники „Ц“: Осип Курилко, Остап Струк,
 ... Бивський, Козланюк та інші, прізвищ яких не встановлено. За-
 ... „Центросоюзу“, „ГКЧ“, ч. 4, 20.06.1942 р., с. 11.
- ... Українська краєва спілка споживчих кооперативів „Народна Тор-
 ... Українського Центрального Комітету (далі: Р-74), оп. 2, спр. 10,
 ... „Госсплани“ з 6 вересня 1941 р., підготовлений для „РСУК“, с. 1.
 ... кат. пр., с. 244.
- ... 34, оп. 1, спр. 193, Лист: Голови Правління Львівської Обласної
 ... Кооперативних Організацій (ОБЛСПОЖИВСПІЛКА), т. Ста-
 ... Львівського Облвиконкому, т. Козирову, 26. VII.1940 р., с. 118.
- ... Львівський обласний союз споживчих кооперативних організацій
 ... Центросоюз СССР (далі: Р-194), оп. 1, спр. 10, Постанова
 ... Правління Укоопспілки від 3-го грудня 1940 року „Про передачу
 ... підприємств і роботи по заготівлях молока (масла) в західних,

Чернівецькій та Акерманській областях УРСР — Наркоммясомолпрому
відповідно до постанови Президії Центросоюзу від 18 листопада 1940 року с.

⁷⁹ Там же, с. 2.

⁸⁰ Черняк М., (начальник відділу підготовки кадрів Львівської обласної
спілки), *В споживкооперацію прийшли нові люди*, „Вільна Україна”,
16.06.1940 р., с. 4.

КООПЕРАЦІЯ ПІД НІМЕЦЬКОЮ ОКУПАЦІЄЮ

— липень 1944)

Відомі в Україні німецької національної і економічної політики

Галичина

Відомі в Україні німецької національної і економічної політики були відомі в загальному зарисі світової війни. Саме на Сході — згідно з планами німецького народу мав знайти свій „Lebensraum“. Завоювання України в 1939 р. було першим кроком на шляху до здійснення наступного кроком була розпочата 22 червня 1941 р. агресія проти Радянського Союзу¹.

В Україні Західної України швидко з'ясувалося, що німці не будуть ділитися владою з ким-небудь, в тому числі німецькими націоналістами, які 30 червня 1941 р. проголошували відновлення української державности. Авторів цього рішення вирештовано².

В Україні виді українського суспільства в зв'язку з новою окупацією в лист митрополита А. Шептицького до духовенства і віруваних 5 липня 1941 р. Знаходимо в ньому такий уривок:

„Українці працюють українцями і хочуть працювати для добра України. Вони не будуть про якінебудь партійні роздори, нехай працюють в інтересах побудовою так дуже знищеного більшовиками нашого національного і культурного життя. Тоді в Бозі надія, що на основі любові і усильної праці всіх українців повстане Соборна Україна — велике слово і ідея, але як живий, життєздатний, державний організм, побудований жертвою життя однією працею, залізними зусиллями і трудами других“³.

В Україні Гітлера щодо земель, заселених українцями, були інші. Згідно з рішенням Гітлера щодо земель, належали до трьох передвоєнних південно-східних губерній, які перед 1939 р. знаходилися в межах польської державности до складу майбутнього Райхскомісаріату Україна.

В Україні цього рішення Гітлера лежали причини політично-державної боротьби з Альфредом Розенбергом в наміри фюрера входили в інтереси присутність українців у Генеральній Губернії як союзників. Окрім цього, на користь такого рішення промовляли зв'язки між західною Україною і рештою України. Натовпа І. Франка, про приєднання Галичини до ГГ вирішили німецькі солдати в боротьбі за них⁴.

Інформація про німецькі плани приєднання Галичини до ГГ була до В. Кубійовича вже в середині липня 1941 р. Він негайно повідомив про них найважливіших осіб українського суспільного життя в Галичині: митрополита А. Шептицького, Костя Левицького, проф. Юрія Познанського, лідерів обидвох фракцій ОУН та середовище гетьманців. На знак протесту проти поділу України митрополит А. Шептицький та українські єпископи Сеньйорів надіслали, за посередництва УЦК, телеграми до Йозефа Геббельса, Беніто Муссоліні, Адольфа Гітлера, Герману Бентропа і А. Розенберга. Однак вони не дали жодного результату.⁵

1 серпня 1941 р. настало офіційне проголошення створення — встановленні ставі розпорядження генерального губернатора — дистрикту Галичина як частини Генеральної Губернії. Губернатором нового дистрикту призначений Карл Ляш, дотеперішній керівник радомського дистрикту. Зв'язку з цією подією „Українські Щоденні Вісті“ опублікували 2 серпня 1941 р. „прокламацію“ Г. Франка до населення Галичини, в якій він закликав до голошування повернення приватної власності, свободу національного культурного життя та свободу віровизнань⁶.

Першим завданням німецьких цивільних властей було проведення проведення уніфікації законодавства і адміністративних структур дистрикту з рештою Генеральної Губернії. Починаючи з 1 серпня 1941 р. законодавство рені Галичини стало обов'язковим законодавство ГГ, що стосувалося цивільного судочинства цивільного і кримінального, землеробства і лісництва, а також записування „совєтського державного майна“, зв'язку і залізниць, які підлягали передачі на Німецькій Пошті Сходу і Німецькій Східній Залізниці⁷.

Платіжним засобом в дистрикті Галичина були спочатку карбованець та німецька марка. 18 вересня карбованець був замінений польським злотим — основним платіжним засобом в ГГ⁸. 1 листопада 1941 р. були ліквідовані існуючі дотепер митний, валютний і поліцейний кордони між дистриктом Галичина і рештою ГГ⁹.

Кінцем змін, що мали на меті запровадження в Галичині „нового порядку“, який панував у „старих“ дистриктах ГГ, було проголошення Г. Франком в першу річницю утворення дистрикту Галичина декілька розпоряджень, з яких перше („Розпорядження Генерального Губернатора про земельне сільське господарство в дистрикті Галичина“) проголошувало повернення земельної власності на селі, тоді як в другому („Розпорядження про усунення большевицьких форм господарювання в галузях ремісництва і дрібної торгівлі і малої промисловости від дня 27 липня 1942 р.“) йшлося про повернення приватної власности також в місті, оскільки „немає було би „оправдане, беручи до уваги громадське господарство“¹⁰.

Дистрикт Галичина перейняв також все законодавство „старих“ дистриктів ГГ стосовно жидівського населення. 15 жовтня 1941 р. Ляш розпорядився утворити жидівську дільницю у Львові. Переселення до визначеної дільниці мало бути проведене від 16 листопада до 31 грудня 1941 р. (Фактичний термін переселення був продовжений до 28 грудня 1942 р.¹¹). Згідно з розпорядженням переселювані жиди могли забрати з собою лише особисті речі, напр. жидівські власники крамниць були зобов'язані залишити на місці все обладнання крамниць і товари, що в них знаходилися, а також зачинити і опечатати свої торговельні підприємства¹².

Вищенаведені розпорядження К. Ляша щодо жидів у Львові та інших містах ні заходи німецьких властей, вжиті на терені всього дистрикту Галичина.

акції винищення жидівського населення, яка велася шляхом вирішення“ жидівського питання в дистрикті Галичина 1942 р. шляхом систематичної ліквідації гетт і вивезення до концентраційних таборів. До 27 червня 1943 р. понад 434 тис. жидів. Тоді-то дистрикт Галичина був оголошений властями „вільним від жидів“. Незначна кількість жидів залишилася лише в спеціальних таборах, які були під контролем СС і поліції¹⁴.

Політика щодо жидів у дистрикті Галичина визначалася рішеннями, прийнятими і здійснюваними вже в „старих“ дистриктах. У формі політики окупанта щодо двох інших національностей — поляків і українців, в значній мірі була вирішена постановою рейху на межі нового дистрикту (див. МАПА III, с. 128').

У дистрикті Галичина увійшло 81,0 % площі передвоєнних воєвідств II Речіпосполитої, в тому ціле станіславівське (73,2 % тернопільського і лише 66,2 % львівського. Незначна частина львівського воєвідства (4,7 %) та дещо більша тернопільського (13,8 %) були приєднані до Райхскомісаріату Україна, що наведеною таблицею:

Таблиця I

Південно-східні воєвідств II РП в 1941 р. (в км²)

	дис. Краків і Люблин	дис. Галичина	РК Україна	Разом
	8.269	18.809	1.324	28.402
	—	16.894	—	16.894
	—	14.386	2.147*	16.533
	8.269	50.089	3.471	61.829

В. Бонусяк подає число на 102 км² менше, але тоді не враховує площу земель Тернопільського воєвідства.

Особисте опрацювання автора на підставі: Bonusiak W., *Województwa pod rządami Trzeciej Rzeszy*, Rzeszów 1990, s.17; *Mały rocznik statystyczny*, Warszawa 1939, s. 14.

Північного львівського воєвідства (29,1 %) увійшла до складу краківського дистрикту та частково люблінського. Площа Галичини була — після коригування його границь з краківським дистриктом (квітень 1941 р.) і люблінським (квітень 1942 р.)¹⁵ — зменшена. З Мабен III випливає, що поза дистриктом Галичина залишилися північно-східно, етнічно польські повіти колишнього львівського воєвідства: Гайсько, Кольбушова, Ряшів, Ланьцут, Переворськ, Ярослав (всі вони в березні 1939 р. опинилися по німецькій стороні демаркаційної лінії між захід 3-під советської окупації, заселених частково також польськими етнічними (Коросно, Сянок, Лісько і Перемишль).

Дистрикт був поділений на кільканадцять адміністративних одиниць, званих повітами (т. зв. Kreis), хоча вони охоплювали, як правило, кілька передвоєнних повітів. Кількість „нових“ повітів у

дистрикті Галичина була змінною і коливалася від 16 в 1941 р. до 12 в 1942 р. і до 12 в 1943–1944 рр.¹⁶

На так визначеній і поділеній території дистрикту проживало з першими німецькими оцінками з серпня 1941 р., біля 4.789 тис. осіб, з чого на українців мало припадати 63,6 %, на поляків — 22,4 %, а жидів — 14,0 %. Після планованого цілковитого усунення жидів українського життя Галичина мала бути заселена — за німецькими оцінками українцями на 70,6 % та поляками — на 29,4 %¹⁷.

Перші докладніші оцінки національного складу дистрикту Галичина щодо яких обидві найбільш зацікавлені сторони, тобто польська та українська, не мали значних застережень, походять з 15 вересня 1942 р.

Населення дистрикту Галичина за повітами на день 15.09.1942 р.

Повіт	Райхе	Фольке	Українці	Поляки	Жиди	інші	Разом
	Дойчі						
Бережани	360	1.956	252.093	58.210	15.000	—	327.619
Чортків	1.251	625	353.152	114.203	29.000	22	490.053
Дрогобич	1.001	2.435	129.528	38.697	12.475	65	194.201
Калуш	256	2.142	162.534	19.348	5.804	113	190.157
Кам'янка	120	601	144.110	42.055	20.231	—	206.517
Коломия	289	1.262	347.143	35.677	1.500	255	385.866
Львів-повіт	305	2.034	398.483	133.803	31.988	79	566.692
Львів-місто	4.510	7.391	83.570	172.735	50.000	1.400	300.006
Рава-Руська	419	933	100.980	26.853	12.460	583	143.788
Самбір	350	854	128.802	36.549	10.455	331	176.987
Станіславів	890	5.560	361.213	68.135	6.119	215	421.932
Стрий	1.241	1.489	228.961	34.229	26.399	153	301.472
Тернопіль	2.500	651	335.110	113.148	29.612	200	491.221
Золочів	874	1.143	221.665	62.179	27.089	159	313.009
Разом	14.366	29.076	3.247.353*	955.821	278.132	5.575*	4.528.314

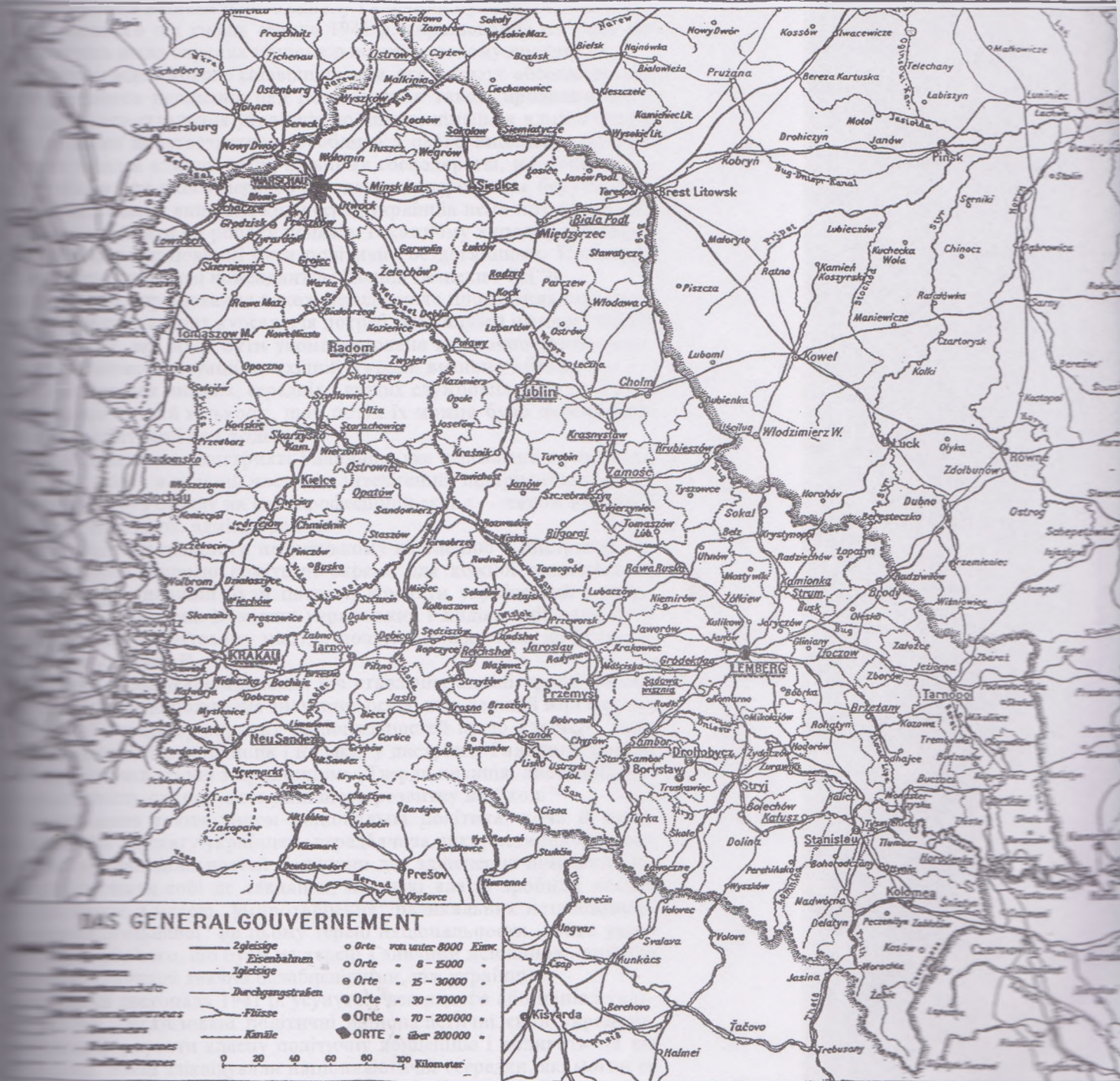
* Повинно бути: а — 3.247.344; б — 3.575; в — 327.619; г — 566.692; д — 4.528.314.

Джерело: „Львівські Вісті“, ч. 263, 18.11.1942, с. 3; „Краківські Вісті“ (вик), ч. 51, 27.12.1942, с. 4.

З таблиці 2 виходить, що в середині вересня 1942 р. в дистрикті Галичина проживало понад 4,5 млн. осіб, в т. ч.: українців 71,7 %, поляків 21,1 %, а жидів — 6,1 %¹⁹.

Вищенаведені дані підтверджують тезу, що проведені окупуванням кінці серпня 1941 р. початкові підрахунки національного складу дистрикту Галичина були правильні у випадку польського населення (+1,3 %), а занижені у випадку українського населення (-8,1 %). (В протилежному разі належало б припустити, що протягом року, який відділяв обидві оцінки, при різниці в загальній кількості населення порядку 260 тис., тобто 5,4 %, відбувся явний приріст українського населення).

АДМИНИСТРАТИВНИЙ ПОДІЛ ГЕНЕРАЛЬНОЇ ГУБЕРНІЇ (1942)

Das General-Gouvernement. Würzburg 1942.

...одночасній стабілізації кількості польського насе-

...національного складу Галичини були покладені в ос-
...під кінець серпня 1941 р. опрацювання на тему ні-
...щодо окремих національностей в новому дистрикті:

...відсоткового співвідношення, яке показує абсолютну пе-
...населення над польським, а також проявлюваного
...ставлення українців до німців, німецька адміністрація
...приспособитися. Особливо з цього впливає, що при
...в адміністрації, вільному господарстві, на пошті і за-
...для цього передбачені ненімці, передовсім беруться до
...у випадку, коли серед українців нема потрібних фа-
...роботу поляків. В кожному випадку займання
...зони повинні бути політично бездоганними. Політичні
...проведені комендантом Поліції Безпеки і СД²⁰.

...опрацювання також передбачало проведення підготов-
...курсів для потреб усіх галузей нижчої і серед-
...ма мала бути укомплектована виключно українцями.
...ситуації на східній Україні визнано абсолютно не-
...нижчих, середніх і вищих службових посад в Гали-
...в такій кількості, щоб потім їх можна було перемістити
...адміністрації на Сході²¹.

...в дистрикті Галичина, яке переважно проживало
...в значній частині з інтелігенції, підприємців і реміс-
...— з огляду на свій професійний склад — також втягнуте
...адміністрацією²².

...допомоги ненімецькому населенню в дистрикті Га-
...були створені комітети, окремо для кожної національної
...повинні були постати комітети український і поль-
...жидівський. Комітети український і жидівський мали бути
...повітовому місті, а польські тільки там, де була до-
...²³.

...дуже усвідомлювали, що ставлення адміністрації до міс-
...політичне значення, оскільки в великій мірі форму-
...окремих національностей щодо властей. Тому
...щодо українців і поляків у дистрикті Галичина повин-
...згідно з принципом: „Тверда позиція, дистанція, су-
...є запорукою успішного розвитку на Сході“²⁴.

...таким чином національна політика, хоча й одно-
...перевагу українцям, передбачала використання обидвох
...національностей Галичини для здійснення німецьких ці-
...собої це завдання, німецькі власті зробили восени
...з метою „умиротворення“ радикальних незалежниць-
...на цьому терені національності, тобто укра-
...того, що були на терені Галичини меншиною, вийшли
...значно ослабленими, ніж українці).

...жовтня 1941 р. усунуто з легального або напівлегаль-
...не організовані політичні націоналістичні сили українців,
...власну політичну концепцію і впливати на хід
...зліквідували націоналістичні осередки, які могли їм

перешкоджати експлуатувати здобуті терени. Справу власне вирішили вересні [1941 р. — М. С.] після масових арештувань бойовиків-націоналістів. Подальші два місяці (жовтень-листопад) німці використали очищення терену від не вигідних націоналістів²⁵.

Серед арештованих опинилися керівні діячі ОУН-Р (революційна фракція) разом з її провідником Степаном Бандерою, яких німці вивели в таборі Заксенгаузен. В такій ситуації єдиним „представником українських інтересів в ГГ став УЦК на чолі з В. Кубійовичем.

В цьому ж часі відбулися зміни в „громадському представництві українських інтересів у дистрикті Галичина. Початково їх представляли да Сеньйорів під проводом д-ра Костя Левицького і почесним членом митрополита А. Шептицького. Наприкінці липня 1941 р. Рада Сеньйорів перетворилася в Національну Раду, яка в свою чергу почала співпрацю з німецькими урядовими чинниками секретаріат під керівництвом д-ра К. Паньківського. Натомість секретаріат розширив свою діяльність на весь дистрикт Галичина під назвою „Український Крайовий Комітет у Львові“ (УКК)²⁶.

Завданням згаданого комітету було:

1. Репрезентація українського громадянства перед державними органами.
2. Оборона його інтересів.
3. Організація українського громадянства в національній, економічній, господарській і культурній ділянці²⁷.

1 березня 1942 р. відбулося остаточне формально-правове об'єднання УКК з УЦК, який став таким чином єдиним керівним осередком організованого українського життя в ГГ²⁸.

Програму дій УЦК в Генеральній Губернії один з його діячів (Микола Кович-Добрянський) сформулював таким чином: „Сьогодні [1943 р.] по усуненню жидів з господарського життя відкриваються можливості зайняти їх місце в містах і містечках. До цього потрібно zorganizувати широку скалку фаховий перешкіл українських людей. Бо ж коли ми мусимо стати народом, який має доволі власних спецієв і фахівців, то з таким членством людей по фаху треба підтримувати станові обов'язки, допомогти їм підвищувати кваліфікації різних звань. [...] Мимо цього треба розбуджувати так в інтелігенції, як і простолюддя культурне життя, треба підвищувати загальний духовий рівень“²⁹.

Німецька національна політика щодо польського і українського населення в дистрикті Галичина, оперта на явній демографічній перевазі українців над поляками, знайшла свій вираз у німецькій кадровій політиці адміністрації, поліції, шкільництві і господарстві дистрикту³⁰.

Вирішальне значення демографічного критерію при виборі національної політики в Галичині не було винятковим явищем в Генеральній Губернії, а скоріше постійною практикою окупаційних властей, застосовуваною в усіх дистриктах.

За даними від 20 грудня 1943 р., що стосуються зайнятості українців у різних секторах господарства, становище в окремих дистриктах ГГ виглядало таким чином:

Таблиця 3

Забезпеченість поляків і українців в окремих секторах адміністрації і господарства ГГ (стан на 20.11.1943 р.)

	Поляки	Українці
Листи		
Кореспонденція	945	222
Варшавська	461	3
Львівська	1.090	11
Тернопільська	1.069	37
Київська	1.650	2.550
Всього	5.215	2.823

ВІДНОШЕННЯ І НАУКА	Поляки	Українці
Листи	7.500	1.500
Кореспонденція	7.000	—
Варшавська	6.000	—
Львівська	4.000	1.500
Тернопільська	2.000	10.000
Київська	26.500	13.000

ІНСТРУМЕНТИ	Поляки	Українці
Листи	12.050	1.500
Кореспонденція	53.560	—
Варшавська	39.400	15.000
Львівська	105.010	16.500

ІНСТРУМЕНТИ	Поляки	Українці
Листи	3.114	433
Кореспонденція	4.367	—
Варшавська	2.125	—
Львівська	1.374	143
Тернопільська	—	3.361
Київська	10.980	3.937

Скористався операцюванням автора на підставі: ANN, Regierung des GG

Відношенню до сільського господарства і наявних тут покладів нафти. Нас буде цікаво знати, чи не було в Галичині спеціальних груп спеціалістів з питань сільського господарства, що були створені в районі Львова, який належав до сільського господарства.

Відношенню до сільського господарства, що було створено в районі Львова, який належав до сільського господарства, було створено спеціальні групи спеціалістів з питань сільського господарства, що були створені в районі Львова, який належав до сільського господарства.

Відношенню до сільського господарства, що було створено в районі Львова, який належав до сільського господарства, було створено спеціальні групи спеціалістів з питань сільського господарства, що були створені в районі Львова, який належав до сільського господарства.

подарства Управління Керівника (від вересня 1941 р. — Губернаторський Дистрикту. 15 серпня 1941 р. власті видали розпорядження в сільськогосподарських маєткх, які перед 1 вересня 1939 р. були власністю держави, церковних установ і фондаций, переходили до управління сільськогосподарським господарством (т. зв. Liegenschaftshauptverwaltung). Під таке саме управління взято також колишні поміщицькі маєтки, костельні і церковні угіддя, націоналізовані советами в 1939–1941 роках. В той же час колишнім німецьким землевласникам з терену Галичини визнано право повернення до своїх маєтків³².

„Негайний поділ землі — за повідомленням, опублікованим 5 вересня 1941 р. в щоденнику „Краківські Вісті“ — приніс би селянству велику справедливість. Негайний поділ колхозного майна привів би до збільшення продукції. Тому колгоспи тимчасово затримуються та переіменуються в сільські громадські господарства. Керманичами в них будуть люди з-поміж селян, яким ви довіряєте. Залишаються також і радгоспи (совхози), що були державними земельними маєтками, а одночасно резервами землі для необхідної перебудови сільського господарства в Україні. Про повернення землі, про відновлення поміщицької власності не може бути й мови. Зрозуміло, що була у вашому приватному користуванні та ваші обійстя — маєтки, що належалися вашою приватною власністю“³³.

Хоча німецькі власті офіційно проголошували, що вищевказані господарства мають тимчасовий характер, а кінцевим наміром їх політики є реституція землі, то на практиці старалися створювати якнайбільше сільських господарств.

Кількість і розташування земельних господарств площею понад 50 га (т. зв. Liegenschaft-и) в окремих повітах дистрикту Галичина на 1 липня 1942 р. представляє наступна підбірка:

Liegenschaft-и площею понад 50 га в дис. Галичина (1 липня 1942 р.)

Повіт	Кількість Liegenschaft-и площею понад 50 га
Львів-старовство	168
Кам'янка-Стр.	73
Золочів	88
Рава-Руська	51
Тернопіль	129
Бережани	84
Чортків	159
Станіславів	43
Коломия	78
Калуш	15
Дрогобич	33
Стрий	110
Самбір	27
Разом	1.058

Джерело: AAN, ZSRiZG 314, s. 141.

...кількість 1058 Liegenschaft-ів у дистрикті Галичина порівняти ці дані з кількістю подібних господарств у ГГ.

Таблиця 5

Лієншафт-ів площею понад 50 га в ГГ (1 липня 1942 р.)

	Кількість Liegenschaft-ів площею понад 50 га
...	267
...	260
...	215
...	216
...	1.058
...	2.016

... ZSRiZG 314, s. 141.

...таблиці випливає, що кількість Liegenschaft-ів площею понад 50 га на обшарі дистрикту Галичина становила 52,5 % всіх лієншафтів цього типу, які знаходилися 1 липня 1942 р. на терені Генерального Губернаторства. Така явна перевага в цьому відношенні дистрикту Галичина свідчить про зміни структури власності у сільському господарстві, які відбулися в цьому обшарі советськими властями в роках 1939–1941 рр. (див. також: II, розд. 1).

...німецьку політику щодо індивідуальних господарств у дистрикті Галичина, то згідно з розпорядженням від 12 вересня 1942 року до користування землею селяни у багатьох відношеннях розглядалися окупаційними властями як власники, наприклад, за не вносили орендної плати, ані інших оплат. З іншої сторони селяни й правовими власниками, не могли брати кредитів. Це обмежувало можливість інтенсифікації сільськогосподарського виробництва в Галичині³⁴. Окрім цього, відмова селян від визнання земельну власність селян мала політичний характер. Це ставило селян в Галичині, в більшості українських, в більш вигіднішому становищі, ніж польських у решті дистриктів ГГ.

...проект визнання права земельної власності тільки тим селянам, які мали обов'язкові поставки, був зупинений, оскільки така політика — за думку властей — був не надто високо оцінений селя-

...реприватизацію прийняли лише тоді, коли переконалися, що це було вигідно і слід шукати засобів, які зміцнили би як економіку, так і бажання населення Східньої Мажорити співпрацювати з окупантом³⁶.

...власні власті планували передати господарства площею понад 20 га власникам³⁷. У виданому 24 квітня 1943 р. розпорядженні Г. Франком, говорилося про повернення з дня 1 вересня 1942 року власникам (або їх спадкоємцям), позбавленим власності всіх господарств, величина яких на день 1 вересня 1942 року була 20 га³⁸. Реприватизація не стосувалася тих гро-

мадян „колишньої Польщі“, які проживали тоді поза ГГ, III Район Протекторатом Чехії і Моравії, а також колишніх власників польської національності³⁹.

Масштаби вищеназваної реприватизації невідомі. Натомість відомо кількість землі, відібраної окупантом в селян в роках 1941–1944 в „трьох областях Західньої України“, що представляє нижченаведена бірка:

Земля, відібрана окупантом в селян на терені трьох областей Західньої України в роках 1941–1944

Область	Відібрана земля
Львівська	60, 3 тис. га
Станиславівська	51, 1 тис. га
Тернопільська	125, 5 тис. га
Разом	236, 9 тис. га

Джерело: Центральний Державний Архів Вищих Органів Державного Управління (Київ), Р-582, оп. 4, спр. 324, с. 19. [Документ доступний в архіві Петро Когут].

Бракує інформації: яка частина із 236,9 тис. га ґрунтів була передана на німецькою армією на полігони, а яка сконфіскована селянам за рішенням конання контингентів.

Про значення дистрикту Галичина в сільському господарстві Галицької губернії найкраще свідчить порівняння величин площі сільськогосподарської землі в окремих дистриктах:

Сільськогосподарське використання землі в дистриктах ГГ (вересень 1942 р.)

Дистрикт	Площа рілньничого користування	Орна земля	Луки	Пасовища	Городи
Краків	1.390.777	1.043.241	123.513	199.696	10.040
Люблин	1.398.588	1.086.960	187.780	107.691	9.094
Радом	1.223.271	989.551	111.762	110.281	5.705
Варшава	965.942	761.408	87.557	108.473	3.654
Галичина	2.492.565	1.773.617	369.984	289.176	46.655
Разом	7.471.143	5.654.777	880.596	815.317	75.134

Джерело: ААН, LZ 434, с. 131; ZSRiZG 314, с. 207.

З наведеної таблиці виходить, що в межах дистрикту Галичина було використано 33,4 % площі всіх ґрунтів, використовуваних у сільському господарстві ГГ, в тому числі: орної землі — 31,4 %; лук — 42 %; пасовищ — 35,5 %; городів — 62,1 %; садів — 30,5 %.

Величину площі сільськогосподарсько використовуваної землі в різних повітах дистрикту Галичина представляє нижченаведена таблиця:

Сільськогосподарське використання землі в повітах дистрикту Галичина
(вересень 1942 р.)

Повіт	Площа рілнично- го використання	Орна земля	Луки	Пасовища	Городи	Сади
Тернопіль	2.327	1.303	261	255	415	90
Львів	204.236	168.156	16.550	14.353	4.331	814
Житомир	286.305	260.797	5.125	9.897	9.057	1.353
Київ	49.451	25.526	14.343	8.470	701	346
Вінниця	109.184	52.643	29.674	24.257	1.965	599
Черкаси	150.292	100.097	33.804	13.798	2.054	491
Полтава	250.055	149.972	46.508	46.763	4.223	1.513
Хмельницький	320.677	220.555	58.577	35.638	3.906	1.853
Вінниця	85.831	60.022	13.024	12.254	400	119
Львів	152.476	98.469	17.438	34.981	1.112	343
Житомир	217.935	121.726	58.060	32.705	4.423	791
Київ	153.122	80.990	39.810	29.425	2.024	767
Львів	333.453	305.201	10.256	9.189	8.038	674
Вінниця	177.221	128.160	26.554	17.191	3.984	1.319
Всього	2.492.565	1.773.617	369.984	289.176	46.633	11.072

ДАН, LZ 434, s. 136; ZSRiZG 314, s. 212.

Найбільшим впливає, що найбільшим ареалом сільськогосподарського використання землі розпоряджалися повіти: Тернопіль — 333.453 га, Львів — 204.236 га, Житомир — 286.305 га і Коломия — 250.055 га, а найменшим: Київ — 49.451 га і Рава-Руська — 85.831 га.

Важкою метою німецької економічної політики на окупованих територіях було отримати за найменших затрат власних засобів — здобути максимальну економічну вигоду⁴⁰.

Важкою метою сільськогосподарства дистрикту Галичина здійснення економічної політики німцями забезпечити перенесена сюди зі „старих“ дистриктів система (створена там в роках 1939–1941) система обов'язкових поставок сільськогосподарської продукції нагляд над якою здійснювало Landwirtschaftliche Verwaltung цього управління та „Verband für Milch und Fettwirtschaft“ також у дистрикті Галичина.

Важкою метою економічної політики в самих дистриктовах відділах LZ (Distriktstelle LZ) в роках 1942–43 р. представляє нижченаведена таблиця:

Таблиця 9

Відділ Distriktstelle LZ. Звітний 1942/43 р. (стан на 30.06.1943 р.)

Відділ	Зреалізований оборот товарів	на одного зайнятого	Прибуток – брутто з про- дажу товарів	на одно- го зайня- того
1	3	4	5	6
Всього	96.771.072,15	192.006,09	6.023.733,97	11.951,85

1	2	3	4	5	6
Люблин	629	175.256.279,98	278.626,84	7.756.530,28	12,31
Львів	1.045	112.789.617,34	107.932,65	14.646.261,26	14,18
Варшава	786	114.150.318,40	183.397,35*	10.772.952,00	13,79
Краків	471	115.941.250,20	331.085,45	6.973.973,37	14,18
Разом	3.435	654.908.538,07	—	46.173.450,88	—

* Помилка підрахунку, має бути: 145.229,40.

(Увага: Кількість зайнятих не охоплює персоналу повітської (Kreisstelle). Натомість товарний оборот підраховувався разом з внутрішнім оборотом).

Джерело: AAN, LZ 489, s. 62.

З табл. 9 видно, що найбільший щодо зайнятості відділ LZ знаходився у Львові. Порівняно з чотирма іншими відділами він також мав найбільший прибуток-брутто, хоча його товарооборот не був найвищим.

Однак перш ніж добитися таких результатів, німецькі власті мали вибрати інституцію, яка могла би взятися за організацію системи збирання сільськогосподарських продуктів на терені Галичини.

Становище в дистрикті Галичина тим відрізнялося від решти дистриктів, що діяли на терені Галичини в роках 1939–1941, що радянські власті зробили спробу ребудувати всю господарську систему (див.: Частина III). Тому на терені Галичини до німецької окупації залишалося відкритим питання про подальше використання німцями для скупки сільськогосподарської продукції обороту харчовими продуктами існуючих на цьому терені підприємств сільськогосподарських інституцій, м. ін. кооперації, оскільки в період радянської окупації вони зазнали ґрунтовних переробок. Єдино певним у цьому відношенні було те, що для здійснення своїх господарських цілей німці мали звести до мінімуму участь власних людських сил. Національні сили мали мати сільськогосподарський характер дистрикту Галичина в значній мірі. Вони знали, що окупант у своїй господарській політиці, зокрема в сільськогосподарській політиці, пробуватиме опертися на українське населення.

на місце і обов'язки кооперації в Генеральній Гу- в 1939–1941 роках в умовах „старих“ дистриктів. У був дещо змодифікований з урахуванням змін за скупаші, а також існуючого в цьому дистрикті націо- , ніж в решті ГГ.

збудування советами приватної торгівлі (див.: Частина , що в Галичині — у протилежність „старому“ ГГ не було альтернативи в сфері скупку сільськогос- та розподілу преміяльних та карткових товарів. Та- селянських господарств, яку застали успадкова- , котрі довели до ліквідації індивідуальної власності по- (до 10 га), стала причиною, що тільки кооперація організацію скупку рільничої продукції в тисячах госпо- , малотоварних.

згоди німецьких властей на відновлення діяльнос- Галичині та подальші плани відносно неї найкраще пере- Г. Гарайса, директора Відділу Прохарчування і Сіль- в дистрикті Галичина, виголошене дня 8 липня 1942 р. Управи LZ за участю найвищого керівництва . Коли ми переймали Галичину [...], то застали [там — (ветський — М. С.)] апарат скупку. Поряд існувала ук- . Ми поставили собі питання, чи LZ має перебрати з кооперацією. Спочатку ми визнали державний ро- (— М. С.) апарат скупку, але не могли запобігти тому, а кооперація сама від себе почала розбудовувати свої коопе- 2 серпня [1941 р. — М. С.] [...] державні склади. ввчення всього державного апарату до LZ, щоб та- кооперативи до стіни. Кооперативи не торгували переважно товарами першої необхідності. Оскільки LZ до Галичини достатню кількість людей, то не тому, що за цей час українці їх розбудували. Мусимо українців у тому, що кооперативи залишилися . Однак маємо призначити комісара, який би наглядав за торгівлею товарами. Оскільки ми пробуємо зробити з факторії, то появляються відмінності в порівнянні з . Губернатор Галичини [О. Вехтер — М. С.] тим , що в нинішні часи можемо спиратися тільки на цей апарат. Коли виграємо війну, ця кооперація ніколи не бу- . Німецький купець не одержить збіжжя, якщо за цим властей, а тому, що не можна застосовувати тиску [з засобів — М. С.] [...], мусимо користуватися такими довір'я в селян, тобто кооперативами"⁴¹.

на тему польської кооперації в ГГ на цьому ж засідан- К. Науманн, керівник Головного Відділу Прохар- Господарства (ГВПіСГ) ГГ: „Поляки мають бути „ліні“ кооперативи, які вони підтримують. Йдеться го- те, щоб постачали нам збіжжя. Ніхто нам не заборо-

нить після війни розпорядитися, щоб кооперативи були перебрані великими торговцями збіжжям. Як ми тепер могли би без поліції зібрати збіжжя з малих господарств, коли б поляк не думав, що „робить це для кооперативу, бо він належить йому“⁴².

Німці дуже добре усвідомлювали собі загрозу, пов'язану з діяльністю тисяч кооперативів в ГГ, про що на згаданому засіданні LZ говорив м. ін. Л. Платенік, комісар ДКР: „Небезпеки можна уникнути на 100 %. Якби ми замість кооперативів встановили іншу форму господарювання, [...] то ці підприємства мусіли би подальше працювати з політичними чиновниками, оскільки в даній формі маємо до розпорядження достатньої кількості німців, а політичне становище було б точнісінько таке саме“⁴³.

Післявоєвською спадщиною в кооперативному секторі, якою вважалося подолати до кінця німецької окупації, були справи власності німецькі власті насправді не провели реприватизації майна, сконфіскованого раніше советами. Така ситуація спричинила, що в кооперативному секторі відчувалося непевність щодо дальшої долі його майна⁴⁴.

Щоб цілковито з'ясувати справи власності, РСУК доручив у квітні 1942 р. всім галузевим центральним, окружним і повітовим осередкам, а також районним молочарням та міським споживчим кооперативам надіслати баланси з кінця 1939 р., тобто з періоду передачі майна українським кооперативам в руки советської кооперації, а також баланси відкриття, тобто баланси майна влітку 1941 р. Обидва баланси мали бути надіслані до РСУК у квітні 1942 р. У випадку їх зникнення мали бути надіслані баланси з 1938 р.⁴⁵

Подібно, як і в „старих“ дистриктах ГГ, німецькі власті використовували кооперацію в Галичині для здійснення своїх цілей, застосовуючи відповідні організаційні заходи, а саме:

- залучення кооперації до системи створених німецькою окупаційною адміністрацією господарських інституцій, передовсім в сільськогосподарському секторі (як його теренових агенцій),
- позбавлення кооперативів рис суспільних організацій та кооперативного самоврядування,
- комісарський нагляд⁴⁶.

Наприклад: на початку червня 1942 р. д-р Ф. А. Гефлінг, головний радник з кредитових справ в уряді ГГ і одночасно директор Фінансового відділу LZ в Кракові, видав інструкцію в справі тісної співпраці Центральне Сільськогосподарського Управління з РСУК, а також направив до Командувача прохання, щоб його керівництво підтримувало „жваві відносини“ з кооперативними лініями⁴⁷.

Якщо йдеться про національну політику, то у випадку кооперативів німці вирішили цілковито поважати існуючу в Галичині національну структуру, яка однозначно підтримувала українську кооперацію.

Приймаючи такі рішення, німці мали прекрасну обізнаність про можливостей окремих національних кооперацій в передвоєнній Польщі. Як німецьке посольство в Варшаві, так і німецьке консульство в Кракові в середині 20-х років складали докладні звіти на тему української кооперації та політики, яку відносно неї проводила польська державна влада.

У 1941 р. в Університеті Мартіна Лютера в Галле-Виттенбергу Едмунд Фрід Шютте (за походженням з Щецина) захистив дипломну працю з назвою *Die Genossenschaften der Ukrainer in Polen als Beitrag zur*

...and Staat in Osteuropa, яка також могла бути джерелом багатьох відомостей на тему української кооперації. Крім того, комісар Державної Кооперативної Ради Л. Платенік знав з особистих спостережень про польську кооперацію, тому що до 1937 р. працював у німецькій колонії в Батіні.

Заохочувати кооперацію в ГГ допомагало також законодавство, впроваджене німецькою владою, яка в міру розвитку ситуації старалася змінити права кооперативів, що діяли на підставі передвоєнного кооперативного закону.

Галицький відділ при губернаторі дистрикту Галичина, бажаючи збільшити вплив на процес утворення нових кооперативів, видав 12 грудня 1943 р. розпорядження в справі повноважень на ведення торговельно-промислових підприємств у Галичині. Згідно з цим розпорядженням кооперативи, які були засновані в часи большевицької або німецької окупації, всі майбутні кооперативи були зобов'язані подавати до повітового управління заяву в справі дозволу на ведення підприємства. Такого самостійного висногу також для розширення сфери діяльності підприємства, створення філії або відновлення праці кооперативу. Доки прохання не буде задоволено — не можна було задіювати підприємства⁴⁹.

Кооперативи були зобов'язані також до викупу реєстраційних карт на свої торговельні й промислові підприємства та на ведені ними підприємств. Кооператив повинен був викупити протягом січня кожного року реєстраційні карт, скільки — в правовому розумінні — в правому розумінні торговельних і промислових підприємств та складів⁵⁰.

Згідно з цим розпорядженням всі кооперативи, які належали до ревізійних союзів або були членами кооперативів, заснованих ДКР, сплачували щорічний внесок (0,1 % від обороту) до Державного Фонду Розбудови Сільських Кооперативів⁵¹.

Зміни в діючому в ГГ передвоєнному польському кооперативному законі відбулися в середині 1943 р. Проголошені тоді два розпорядження ГГ частково змінили кооперативний закон і тим самим змінили діяльність кооперативів. Згідно з цими розпорядженнями в період від 1 липня 1943 р. до 31 грудня 1945 р. кооперативам в принципі не можна було проводити загальних зборів. Ця заборона стосувалася всіх кооперативів незалежно від їх роду і ступеня. На відхилення від загального правила був дати дозвіл комісар Державної Кооперативної Ради⁵².

Згідно з кооперативним законом і статутом кооперативу кооперативні збори могли проводитися тільки за дозволом комісара ДКР.

Комісар ДКР перебрала від загальних зборів право вирішувати в та-

...верхню границю суми кредиту, який кооператив міг надати своїм членам,

...найвищу суму зобов'язань кооперативу,

...зводити баланси, річні звіти і бюджети кооперативу,

...про розподіл прибутків і визначати способи покриття збитків кооперативу,

...зводити діяльність правління кооперативу,

...вирішення щодо ревізійного звіту,

...про зміни і доповнення до статуту та розпуск коопера-

- є) вказувати напрямки розвитку кооперативу,
 - ж) вирішувати про обмеження діяльності кооперативу та
- Натомість комісар ДКР отримував такі повноваження загальної ради:
- а) право вибирати і відкликати членів надзірної ради кооперативу,
 - б) право затверджувати діяльність надзірної ради,
 - в) право встановлювати розмір репрезентаційного фонду надзірної ради.

Крім цього, згідно з новими інструкціями термін виконання своїх обов'язків членів надзірної ради був продовжений в період між виборів на чергових загальних зборах, тобто до 31.12.1945 р.

В усіх таких випадках, коли кооперативний закон або статут кооперативу для дійсності рішення загальних зборів вимагали кваліфікації більшості голосів чи дотримання інших формальностей, рішення загальної ради, прийняте замість загальних зборів, потребувало затвердження комісаром ДКР. В протилежному разі було недійсним.

Комісар ДКР мав право, аж до відкликання, заборонити кооперативам або кооперативам якогось повіту чи якоїсь групи кооперативів повідомляти про свій баланс в часописах.

Об'єднання двох або більше кооперативів з 1 липня 1943 р. дозволяло провести тільки на підставі рішення, виданого Головним Управлінням Прохарчування і Сільського Господарства ГГ⁵³.

З такими обмеженими прерогативами кооперація ГГ діяла в німецькій окупації.

2.1. Українська кооперація — РСУК

Швидко захоплення Східної Галичини німецькою армією дозволило радянським властям провести широкомасштабну евакуацію українців з т. ч. також націоналізованого, що раніше належало українській кооперації.

Така ситуація спричинила, що ці українські кооператори, які в вересні 1939 р. залишилися в Східній Галичині і щасливо уникли радянських репресій, негайно приступили до відбудови української кооперації передвоєнного вигляді та організаційній структурі. „У всьому краї Галичині — М. С.] почався гарячковий рух громадської самоорганізації і творення „доконаних фактів“⁵⁴.

Відбудові української кооперації сприяв також факт, що українські кооператори на початку липня 1941 р. перейняли керівництво рядом адміністративних і господарських інституцій на захоплених німцями теренах, напр. в Торговельній, Промисловій, Ремісничій, Хліборобській і передовсім в Торговельній інституції в Управі міста Львова⁵⁵. Така ситуація існувала тільки до початку повний контроль над цими інституціями перейшов до німців.

5 липня 1941 р. у львівській газеті „Українські Щоденні Вісті“ було опубліковано два оголошення. В першому оголошенні Управа міста Львова заявила, що: „[...] бажаючи якнайшвидше налагодити справи торгівлі, промисловості, банківського і відтяжати місто, приймає до відома [факт — М. С.]:

1. Реактивування та продовження діяльності РСУК у Львові, який є компетентної установи, в якій були і будуть згуртовані всі українські кооператори, а саме: міська і сільська споживча, промислова і кредитова.

2. Слідом за тим Управа [міста Львова — М. С.] буде старатися якнайшвидше у можливо найкоротшому часі кооперація взяла в свої руки:

підприємства, які тепер знаходяться в тимчасовому
Управі міста [Львова — М. С.] і майно яких за
часів перейшло здебільшого на власність державних
установ;

кооперативні підприємства, а також ті націоналізовані
підприємства, які з уваги на розвиток і потреби коо-
перативної діяльності їй потрібні;

Центробанк управлений поступово переймити майно кредито-
у Львові“⁵⁶.

Решенні РСУК інформував про те, що українські коопе-
у Львові приступили до „відновлення і реактивування“
Поряд з Ревізійним Союзом Українських Кооператив
такі кооперативні централь:

— „Народна Торгівля“,

— „Центросоюз“,

— „Маслосоюз“,

— „Центробанк“,

— „Центропробудова“.

Ці центральні кооперативні відновили їх працю, спираючись на
досвід советської кооперації. Таким чином в перехідному
перше: якнайкраще задовольнити потреби населен-
ня, а згодом перейняти майно всіх передвоєнних ук-
кооперативних централь. Це була відповідь на заклик РСУК, з
до всіх кооперативних установ, щоб вони приступили
до своєї діяльності.

Контакти між українськими діячами, які, знаходячись
в Кракові, прийняли рішення про відбудову української коопе-
ративної діяльності, що перебувало в Кракові, відбу-
лося 10 липня 1941 р. Так склалося, що в той сам день, тоб-
то 10 липня, Стефанік надіслав на ім'я Ю. Павликовського листа, в
якому просив про відновлення діяльності української кооперації в
Галичині. Голова РСУК, ще не знаючи змісту листа С. Стефа-
ніка, за посередництвом А. Мудрика, директора „Мас-
лосоюзу“, в цьому листі Ю. Павликовський старався „зо-
вти до життя“ українську кооперацію в Галичині в справі діяльності української кооперації
в Кракові та її керівництва в Кракові⁵⁸.

Відновлення української кооперації приєдналася також
Православна Церква. 10 липня 1941 р. митрополит А. Шептицький
написав до духовенства про організацію парохій і громади“, в
якому також такі слова: „Всі зорганізовані перед війною коо-
перативні установи, молочарні тощо, автоматично вертають до життя,
які відновляють по можності свою працю“⁵⁹.

Впродовж двох тижнів липня 1941 р. ведена знизу кампанія
відновлення українських кооперативів набрала такого розма-
нування німецьких властей, то дійшло би без сумніву до
ліквідації великої кількості приватних крамниць і підприємств, які
знаходились під контролем Управи міста Львова⁶⁰.

14 липня 1941 р. в щоденнику „УЩВ“ появилось повідомлення РСУК
про відновлення української кооперації в Галичині, в котрому одночасно
завданням якої була уніфікація кампанії відновлен-

ня праці окремими кооперативами в терені, а крім цього передбачено експансія галицької кооперації на терени центральної і східної України.

„Слід продовжувати працю у всіх господарських установах державного і кооперативного характеру [спираючись — М. С.] на теперішню (радянській) організаційній схемі, а то з таких мотивів:

1. Теперішня організаційна схема [в Галичині — М. С.] є такою, якою як у східних областях України, і якщо нам прийдеться її в майбутньому прийняти, то це зробиться рівночасно на всіх землях Великої Соборної України [підкреслення — М. С.]

2. В цьому переходовому часі слід перейняти всі установи в районців, опираючись на існуючі тепер установи“⁶¹.

Крім цього, в інструкції рекомендувалося, щоб у випадку браку фахівців у районних центрах покликати їх з села. Найважливішими завданням вважалася „мобілізація і реєстрація людей, підготованих до виконання кооперативної і взагалі господарської роботи на звільнених територіях“⁶². Така реєстрація мала бути проведена в кожному районі, щоб в разі необхідності можна було „перекинути“ людей в інші райони. Не виключалося навіть можливості залучення до праці в українській кооперації фахівців з-поміж національних меншин, маючи на увазі польським, подібно, польських кооператорів і фахівців жидівської національності.

В інструкції можна було також знайти вказівки щодо способів виконання загальних зборів членів кооперативів, виборів нової наглядної ради та правління. Наприклад: наказано вести бухгалтерію тільки в районних центрах до теперішньої, тобто радянської системи; торговельні операції повинні здійснюватися тільки за готівку, або взамін за сільські продукти, а не за борг. Був заборонений під особисту відповідальність керівних органів кооперативів. Крім цього, рекомендовано продаж товарів в обмеженій кількості, а всі районні центри були зобов'язані давати короткі письмові звіти про свою діяльність, правління і надзирні ради та майновий стан.

16 липня 1941 р. Ю. Павликовський надіслав на руки С. Стефаніка другого листа. Він висловив у ньому радість з нагоди відновлення діяльності українською кооперацією в Галичині, а крім цього додав до листа — на прохання С. Стефаніка — 42 юридичні документи, а саме: „Реферат про правне положення кооперації в ГГ враз з постановою обов'язуючих тут законів, які правдоподібно будуть майже в повній стосовані на Західній Україні німецькою владою“⁶³.

В своєму листі голова РСУК підкреслив, що кооперативи повинні мати свою діяльність на підставі статутів передвоєнного кооперативного закону. „Досі вся автономія кооперації є збережена, за винятком тільки про [призначення керівництва — М. С.] кооперативи, в якому в статуті сказано, що дирекцію назначає Крайсгауптман [староста — М. С.], який вибирає її чи то Надзирна Рада, чи Загальні Збори“⁶⁴.

Серед надісланих друкованих матеріалів знаходилося також кілька типових статутів кооперативів I-го ступеня. Відсутність примірного статуту віттового союзу кооперативів Ю. Павликовський пояснював тим, що в Україні власті ще не узгіднили між собою, як має виглядати будова такого союзу.

Крім цього, голова РСУК інформував Стефаніка про діяльність українських кооперативних централей на терені ГГ: „У нас діє в Галичині „ЦЕНТРОСОЮЗУ“ УГАС (Українська Господарська Акційна Спільнота), акції якої в 75 % викупила кооперація, решту УЦК (отже, громадська)

...з цих осіб. Найбільше мороки є з Красвим Молочар-
... що вже певно знаєте⁶⁵. НАРОДНА ТОРГОВЛЯ в
... бути усамостійнена як статутова установа з осідком
... БАНК в Ярославі діє як Центральна Каса української
... по філія його в Кракові і Люблині обслуговує коопера-

... львівським діячам засади діяльності українських від-
... Павликовський переслав їм статут праці цих установ. Пи-
... на вимогу німецьких властей змін до цього статуту,
... ради і загальних зборів встановлювали принципи
... пояснював таким чином: „Це не перешкоджає зовсім,
... форма кооперації, бо діє рівночасно Кооперативна Сек-
... якої є провідник Української Кооперації в Ревізій-
... цього колегіальну Дирекцію заступають наради керма-
... Ревізного Союзу під проводом провідника Української
... засаду громадського розгляду стану кооперації
... в яких беруть участь не тільки керманічі Ревізійних
... представники всіх кооперативних надбудов і деле-
... Центрального Комітету“⁶⁷.

... зазначених зауважень Ю. Павликовського було правдо-
... доверити кооператорів у Львові, що в новій дійсності
... зберегти передвоєнну форму діяльності української

... свого листа Ю. Павликовський повідомив, що після
... Л. Платеніка, керівника VII Відділу (Кредит і Ко-
... Головного Відділу Прохарчування і Сільського Гос-
... ГГ і одночасно комісара Українського Союзу, він зможе
... до Львова і присвятити себе виключно праці в
... — за Павликовським — вже була раніше узгоджена з

... причиною відкладення приїзду Ю. Павликовського до
... ним з представниками уряду ГГ розмови на тему май-
... української кооперації в Галичині. Остаточні після зу-
... з Л. Платеніком, яка відбулася 21 липня 1941 р.
... такі рішення:

... Львові має бути повністю реституований як головний
... за Західній Україні. Якщо виникне така потреба, то
... створено польський відділ до справ опіки над польськими
... Західній Україні.

... РСУК підлягає дотеперішньому президентові Павликов-
... директорів Українського Відділу Ревізного Союзу Ко-
... перебування в Кракові по вул. Голембей 2/8.

... вирішення питання про персонал пан Павликов-
... своїй посаді в Кракові. Натомість свої обов'язки у
... як делегат VII Відділу (Кредит і Кооперативні Спра-
... Прохарчування і Сільського Господарства Уряду ГГ, а
... Українського Відділу Ревізного Союзу Кооперативів у ГГ.
... урядуватиме в Кракові і у Львові.

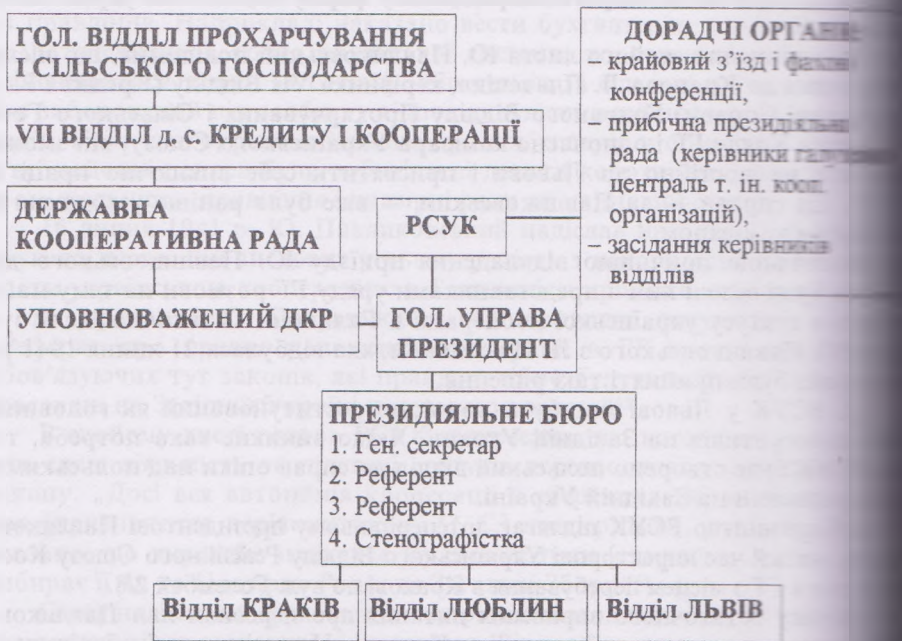
... часом, після отримання подорожніх документів, Пав-
... якийсь час до Львова і з'явиться в начальника Гос-

подарської Інспекції Південь, гауптмана Гарайса. Там на місці виступає невідкладні завдання, пов'язані з безперешкодним ходом оперативів у сфері прохарчування і скупку сільськогосподарських продуктів, і представить план роботи. Таким чином має відбутися наново в Західній Україні кооперації, успадковані після польської окупації, з тим, щоб не дійшло до жодних шкідливих наслідків у прохарчуванні і сільському господарстві“⁶⁸.

12 серпня 1941 р. за рішенням Комісара Державної Кооперативної Ради Ревізійний Союз Українських Кооперативів у Львові (РСУК) отримав право (з чинністю від 1 серпня 1941 р.) ревізії всіх українських кооперативів у Генеральній Губернії⁶⁹. Тим самим українські відділи польського Ревізійного Союзу Кооперативів у ГГ були підпорядковані РСУК і протягом 2 місяців мали перенести свої місця перебування з Кракова і Любліна до Львова „українські терени поселення“. Зміна місця перебування українських відділів потребувала попереднього затвердження комісаром Державної Кооперативної Ради⁷⁰. В дійсності вона ніколи не відбулася.

Знаходження РСУК в структурі німецьких господарських організацій, що нагляду над кооперацією представляє така схема:

УРЯДОВІ ОРГАНИ НАГЛЯДУ НАД УКРАЇНСЬКОЮ КООПЕРАЦІЄЮ В ГГ

Джерело: Особисте опрацювання автора на підставі: „ГКЧ“, ч. 1, 5.05.1941 р.

З вищенаведеної схеми випливає, що німецькі власті, даючи можливість відновлення діяльності української кооперації в Галичині, ввели під нагляд урядових господарських інституцій, перевірених раніше, в складі польської кооперації на терені „старих“ дистриктів.

... щодо контролю і керування оборотом виробами ... керування Головного Відділу Прохарчування і ... (ГВПіСГ) виконував на терені дистрикту Галиччини з дистриктовим Відділом Центрального Сільськогосподарського (LZ)⁷¹.

... господарського апарату, з якими керівництво ... свої найважливіші контакти, були: К. Науманн ... Вальтер Еммеріх — керівник Головного Відділу Господарства, Л. Платенік — керівник VII Відділу ГВПіСГ уряду ГГ та комісар Гайс — директор Відділу Прохарчування і Сільського Господарства Керівника (від вересня 1941 р. — Губернатора) ...⁷².

... між німецькими властями і РСУК складалося добре. Вони були задоволені співпрацею з ревізорами РСУК у впорядкуванні округу LZ в Галичині. В усіх оцінках, які на цю тему отримувалися, відзначалося не тільки високу професійну підготовку ревізорів, але й цілковиту об'єктивність при впорядкуванні справ у сфері кооперації, а також господарських агенцій повітових центрів, в яких вони ще безпосередньо займалися скупом⁷³.

... траплялися також конфліктні ситуації, напр. в зв'язку з втручанням Л. Платеніка запобігло уникнути реквізиції РСУК у Львові на користь армії⁷⁴. „Інцидентом“ назвав референт кредитових справ і одночасно директор Відділу LZ в Кракові, захоплення німцями масарні, що належали „Дистриктові“. На його думку, керівництво РСУК не повинно було вживати таких типів прикладів, тому що „ставлення уряду до української кооперації позитивне“⁷⁵.

... встановленим розпорядженням від 23 листопада 1941 року, відомство прохарчування і рільництво в ГГ, єдиним „субординованим“ ревізійного союзу та кооперативу мав бути німецький ревізійний союз. Цей принцип не був повністю застосований відносно української кооперації на терені Галичини. Німецькі власті початково призначили комісара РСУК як уповноваженого ДКР. Ним став німецький комісар — Зейт Мюллер. Натомість вони стрималися з призначенням комісарів для окремих українських повітових кооперативів, але вживали власних комісарів для українських галузевих центрів. Ця зміна сталася лише 5 березня 1942 р., коли за рішенням ГГ в окремих союзах кооперативів і „Центросоюз“ отримали комісарів. Пізніше був також призначений комісар „Народної Кооперації“ Ю. Павликовським закид, що такий крок власне не був прийнятий „громадською думкою“ як брак довіри до української кооперації. Г. Гайс відповів, що „комісари мають тільки скріпити роботу органів кооперативів і допомогти їм в акції оборони України проти німців несподіванками дня“⁷⁹.

... українська кооперація в порівнянні з польською мала, з однієї сторони, більшу свободу дій, а з другої сторони в українських кооперативах лежала більша відповідальність за виконання ними рішень.

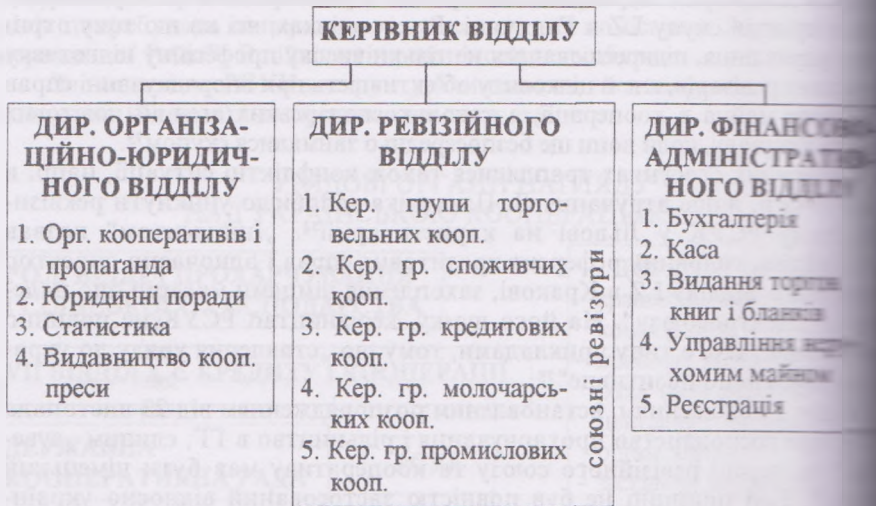
... про внутрішній устрій РСУК, то подібно, як у випадку ревізійного Союзу Кооперативів у ГГ, передвоєнна інституція

управління була позбавлена повноважень представляти Союз мала становити лише дорадчий орган комісара, а їх компетенції голова РСУК⁸⁰. Окрім цього, дорадчі функції мали виконувати з'їзд і фахові конференції та створені з ініціативи Ю. Павличка Прибічна Президіяльна Рада (вона складалася з представників різних централей: „Центробанку“, „Маслосоюзу“, „Народної Торгової Кооперативної Центросоюзу“ і групи „інші кооперативи“), а також засідання керівників відділів⁸¹.

З-поміж 3 відділів РСУК найбільш розбудовану внутрішню структуру мав Відділ у Львові (вул. Технічна, 1), що представлено в нижчезазначеній схемі:

СХЕМА

ОРГАНІЗАЦІЙНА СХЕМА ВІДДІЛУ РСУК У ЛЬВОВІ

Джерело: Особисте опрацювання автора на підставі: „ГКЧ“, ч. 1, 5.05.1942 р.

Керівником Відділу РСУК на Галичину і одночасно директором Реєстраційного Відділу був призначений М. Капуста, колишній директор Реєстраційного Відділу; І. Грабар (кол. заступник дир. Ревізійного Відділу) став директором Організаційно-Юридичного Відділу; І. Филипович (кол. заступник дир. Ревізійного Відділу) — директором Адміністративно-Фінансового Відділу.

Інші два відділи РСУК зберегли своє дотеперішнє керівництво: в Львові (вул. Голембя, 2) — дир. І. Фостаківський, а в Любліні (вул. Пилсудського) — дир. М. Мельничук (25 травня 1943 р. Мельничука, який перебував у Львові, заступив А. Гладій). Їх внутрішню організаційну структуру, порівняно з тою скромнішу, ніж у Відділі у Львові, представляє СХЕМА III (с. 147).

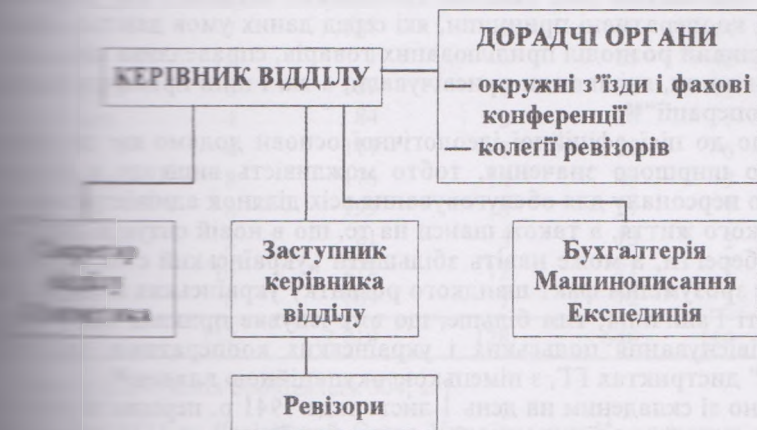
Хоча відбудова кооперативів в Галичині мала спиратися на український кооперативний закон, а її метою — в початкових намірах керівників діячів — було повернення українській кооперації її первісної, допередвоєнної, форми, то на практиці організаційна схема і діяльність окремих секторів були пристосовані до господарського устрою в Галичинській Губернії, вимог воєнного часу та до специфічних умов, у яких вона діяла.

господарське життя дистрикту Галичина в перехідному — як тоді — періоді⁸³.

СІЛЬСЬКА ТОРГОВЕЛЬНА КООПЕРАЦІЯ, зосереджена в „Центро- банку“ мала право скупку сільськогосподарських продуктів. У випадку українські кооперативи мали монополію в дистрикті Галичина. Мова про решту рільничої продукції, то монополія, якою стосувалася тільки вибраних районів дистрикту. Цей сектор постачав на село всі товари „в такій кількості, яку отримував село“.

СХЕМА III

Організаційна схема відділів РСук у Кракові і Люблині

Зображення працювання автора на підставі: „ГКЧ“, ч. 1, 5.05.1942 р., с. 10.

СІЛЬСЬКА КООПЕРАЦІЯ, об'єднана в „Маслосоюзі“, взялася за переробку, головним чином на масло і сири.

СПОЖИВЧА КООПЕРАЦІЯ, об'єднана в „Народній Торговельній“ вже в перших днях німецької окупації сферу постачання. Одночасно зі стабілізацією відносин у дистрикті німці в цьому секторі важливу господарську функцію, тобто розподіл товарів серед міського населення.

ФІНАНСОВА КООПЕРАЦІЯ, об'єднана в „Центробанку“, мала душний спарт, тому що поряд з необхідністю відтворення людського капіталу в ново зібрані оборотні фонди. Обидві проблеми були розв'язані „Центробанками“. Позитивна оцінка їх праці зі сторони властей в цьому секторі доручено обмін валюти — карбованців кредитною кооператива встановила майже в усіх районах територіальної централею, а також почала фінансувати приватну торгівлю, дрібний промисл і ре-

СІЛЬСЬКА (ПРОДУКЦІЙНА) КООПЕРАЦІЯ, найслабший з українських секторів, також відновила свою діяльність, перебираючи значні частини виробництва більшовицької окупації власні виробництва.

В якій мірі відроджена в такій формі українська кооперація була універсальним завданням кооперації, шойно мало показати майбутнє. А. Качор, який займався пропагуванням ідеї кооперації в пресі, визначив кооперацію як „[...] суспільно-господарський рух, якого завданням є, шляхом організування різного роду підприємств, виплекати в народі, за посередництвом своєї діяльності, почуття єдності, солідарності, взаємної помочі та привчити його до творчості та творчої праці в кожній ділянці, а зокрема на господарському полі“⁸⁴.

Згідно з І. Грабарем (одним із директорів РСУК): „Українська кооперація, ведучи свою діяльність серед важких умов воєнного часу, виконує задовільно своє важливе громадське завдання, але з огляду на це тому ті кооперативні принципи, які серед даних умов даються найбільше. Справедливий розподіл приділаних товарів, справедлива ціна, це ті принципи, які завжди присвічували, а які і нині присвічують українській кооперації“⁸⁵.

Якщо до цієї офіційної ідеологічної основи додамо ще багато ширшого значення, тобто можливість вишколу власного персоналу для обслуговування всіх ділянок адміністративного подарського життя, а також шанси на те, що в новій ситуації не тільки зберегти, а може навіть збільшити „український стан“ в дистрикті Галичина, тим більше, що вже існував приклад майже такого ж співіснування польських і українських кооперативів, „старих“ дистриктах ГГ, з німецькою окупаційною владою⁸⁶.

Згідно зі складеним на день 1 листопада 1941 р. першим збройним, стан української кооперації в дистрикті Галичина мав виглядом таким чином:

1. „Центросоюз“:

- 16 окружних торговельних кооперативів,
- 30 повітових торговельних кооперативів,
- 2.500 кооперативів I-го ступеня.

2. „Народна Торгівля“:

- 277 філій у Львові,
- 15 відділів в округах, яким належало 200 філій,
- 87 Миських Споживчих Кооперативів.

3. „Маслосоюз“:

- 10 відділів, яким належало 157 молочарських кооперативів.

4. „Центробанк“:

- 100 Українбанків,
- 750 українських „райфайзенек“

5. Виробничі кооперативи:

- 5 кооперативів українського народного мистецтва,
- 82 інші кооперативи, в т. ч. і виробничі⁸⁷.

В сумі, за 4 місяці після відновлення діяльності РСУК, у дистрикті Галичина мало бути об'єднано 4.158 кооперативів, а отже, більше, ніж у воєнний період до початку вибуху війни. Вже сформовану організаційну структуру кооперації представляє СХЕМА IV (ст. 150).

Фактичний стан української кооперації в дистрикті Галичина на кінець 1941 р. показано в нижченаведеній таблиці.

РСУК у дистрикті Галичина (стан на 31.12.1941 р.)

	Міські споживчі	Загальні сільськогосп.	Моло- чарські	Кредитові	Інші	Разом
	4	173	7	64	2	250
	12	94	6	37	1	150
	3	76	5	26	4	114
	8	61	5	31	4	109
	8	168	8	36	—	220
	9	108	6	18	2	143
	5	155	10	41	2	213
	7	127	9	48	14	205
	11	1	—	25	46	83
	6	129	14	35	2	186
	4	84	3	26	1	118
	4	117	7	25	6	159
	8	176	14	49	7	254
	8	199	10	31	7	255
	2	81	5	13	2	103
	10	272	12	71	7	372
	8	189	7	72	7	283
	117	2.210	128	648	114	3.217

Влада Spółdzielcza 304, s. 1.

1941 р. Ревізійний Союз Українських Кооператив об'єднує Львівської Губернії в сумі 4.474 кооперативи, в тому числі: Львівська — 3.217, в дис. Краків — 712 і в дис. Люблин — 545 (Львівський журнал, 4, табл. 8 і 9, с. 84—85)⁸⁸.

Кількість кооперативів, що належали до РСУК 31 грудня 1941 року у випадку дистрикту Галичина, подає „Господарський Часопис“:

Таблиця 11

Кооперативів у відділах РСУК згідно з „ГКЧ“ (стан на 31.12.1941 р.)

	Кооперативи				Разом
	загального збуту і збуту	моло- чарські	кредитові	міські спожив. т. ін.	
	2.462	137	68	123	2.838
	596	27	37	13	682
	492	17	31	11	558
	3.550	181	136	147	4.078

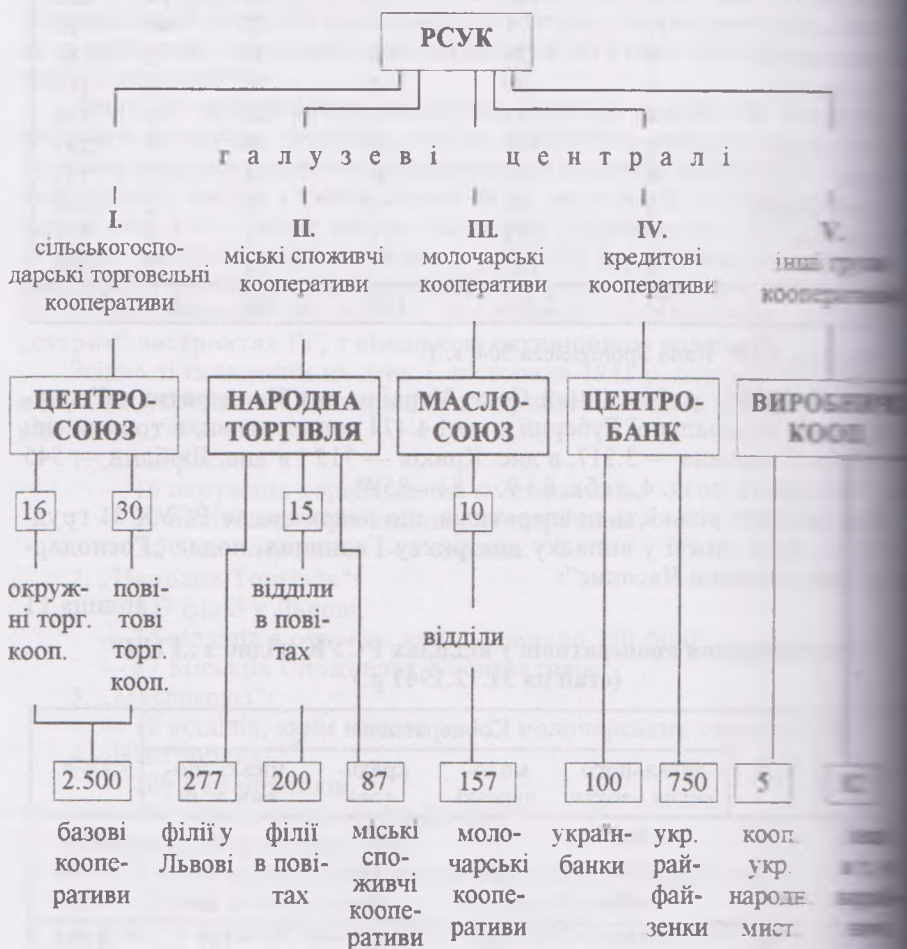
Згаданого автором на підставі: „ГКЧ“, ч. 1, 5.05.1942 р., с. 10.

За уваги характер джерела, ступінь деталізації вміщених даних та можливість їх перевірки (наприклад, шляхом порівняння

зі станом польських кооперативів), більш вірогідними слід вважати дані, поміщені в таблицях 8 і 9 (ст. 84—85) та 10 (ст. 149).

Найбільшою проблемою керівництва РСУК в період відбудови українських кооперативів був брак вишколених кадрів, поглиблений ще внаслідок яких зазнало середовище кооператорів в роки советської окупації. Багато діячів кооперації, заарештованих НКВД і пізніше засланих або вбитих, невідома⁸⁹, але таких випадків мусіло бути багато, раз на початку 1941 р. РСУК прийняв рішення про допомогу членам сімей польських кооператорів, які не мали права на пенсію з соціальної страхівки. м. ін. уможливлючи їм отримати працю в кооперативних установах⁹⁰.

РЕВІЗІЙНИЙ СОЮЗ УКРАЇНСЬКИХ КООПЕРАТИВ У ГТ*

* Кількість кооперативів в дис. Галичина згідно з планом на 1.11.1941 р.

Джерело: Особисте опрацювання автора на підставі: „ГКЧ“, ч. 1, 5.05.1942 р.

...для всієї української кооперації взяв на себе РСУК, ... 1941 р. відкрив курси продавців для працівників кооперативів.

... після реорганізації також Львівський Державний Інститут Торгівлі, утворений восени 1939 р. на базі польського Інституту Торгівлі. Відновлений в середині серпня 1941 р. в Інститут Народного Господарства, він мав готувати фахівців у різних галузях господарства: торгівлі, кооперації та промисловості. В першому році діяльності інститут прийняв вигляд двох факультетів: торговельно-кооперативний і промисловий⁹².

... власних кадрів кооператори намагалися також виконувати освіту, розвиток якої підтримували німецькі власті. ... українських професійних шкіл було засновано на території України, з них 80 в самому дистрикті Галичина. Ці школи мали три типи:

- ... школи,
- ... школи,
- ... парські школи.

... в збережених типах були такі школи:

- ... шкільного ступеня обов'язкові (Berufspflichtschulen),
- ... шкільного ступеня необов'язкові (Berufsvorschulen),
- ... шкільного ступеня (Berufsfachschulen).

... школи були призначені для молоді віком 14—17 років. ... прийняття до професійних шкіл вищого ступеня було: ... школи, вік не менше 18 років; 2-річний фахово-практичний курс 3-го або 4-го класу гімназії та 1 рік професійної школи. Ці школи знаходилися у Львові, Бродях, Золочеві, Тернополі, Стрию і Дрогобичі⁹³.

... застосування в нових кадрах свідчить також рівень української кооперації, який в порівнянні з передвоєнним становив на 10 тис. і на початку 1944 р. (тільки для цього періоду дані) становив 24.194 особи платного персоналу⁹⁴. В Україні працювало біля 200 осіб, серед них 73 ревізори⁹⁵. (Див.: Додаток № 11).

... в першому числі відновленого після тривалої перерви РСУК („Господарсько-Кооперативний Часопис“ — дана стаття голови Союзу Ю. Павликівського, в якій програмна декларація української кооперації: „Розвиток кооперації залежний завжди і всюди не від такого чи іншого зовнішнього впливу, а від певної виробленої форми праці, а від цієї форми праці без огляду на її форму. Бо ж тільки праця є основою, з якої створюються матеріальні цінності руху. РІШАЛЬНИМ Є ТУТ НАШЕ ВИСОКЕ ЕНЕРГІЙНЕ ЦІЛИСТЬ ВИКОНАЄМО НАШОЮ АКТИВНОЮ ПРАЦЮ І ВИМОГИ ВОЄННОГО ГОСПОДАРСТВА І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАШОЇ МАЙБУТНІСТЬ. Наші клітини, завмерлі в час воєнного часу, пропадуть для нас і після війни. ЖИТТЯ НАШОЇ МАЙБУТНІСТЬ“⁹⁷ [всі виділення в оригіналі — М. С.]

Закликаючи до активізації всіх сил для справи кооперації, Р. Тарасовський одночасно застерігав перед бездіяльністю: „А чейже гасило б віра малодухів, що на місці нечинних кооператив залишаться тільки ніява аж до „кращого часу“... Світ порожняви не знає. Не знає і система керованого господарства“⁹⁸.

Існування такого типу тенденцій в українському суспільстві підтверджує також чергова відозва пропагатора кооперації і одночасно редактора „Маслосоюзу“ А. Качора, опублікована в червні 1942 р. в „Маслосоюзі“ гато осіб, і то не лише з простолюддя, але і з кол інтелігенції. Вислів мусь у якийсь, нічим неоправданий песимізм. У висліді цього мислення завмирає гін до всякої громадсько-суспільної праці“⁹⁹.

В зв'язку з цим А. Качор радив: „А перш за все мусимо ставитися ми, кооператори, що не звикли піддаватися психологічній канства і бездіяльності, а звикли до конкретної, реальної, твердої та не дуже приємної роботи“¹⁰⁰.

Кількість членів українських кооперативів під час німецької окупації подвоїлася в порівнянні з передвоєнним періодом і на початку 1942 року новила 1,3 млн., з чого 100 тис. припадало на мешканців міст. Ступінь кооперативізації сільських господарств досяг рівня 80 %¹⁰¹.

У міжвоєнному періоді діяльність РСУК не обмежувалася тільки господарської сфери. Українські культурно-освітні, артистичні та спортивні заклади, шкільництво і виховання молоді, суспільна опіка і соціальні роботи знаходили матеріальну підтримку зі сторони кооперації. Не бачимо жодної акції у нашому загальнонаціональному житті, в якій не взяла б участь українська кооперація, що завжди виділяла на однім із перших місць жертводавцями й фундаторами“¹⁰².

Під час війни вищезгадана діяльність кооперації виглядала інакше. Німецькі власті, бажаючи мати контроль над перетворенням від кооперації до інших сфер життя у вигляді, напр., різних державних харитативної допомоги, запровадили обмеження на такого типу діяльність.

23 вересня 1942 р. РСУК у порозумінні з урядом ГГ ухвалив рішення про декларування і вплачування внесків та одноразових допомог на користь Українського Центрального Комітету та на суспільні цілі. Ці внески стали чинними з 1 жовтня 1942 р. Звичайний внесок кооперативів становив не менше 100 зл. і не більше 1.000 зл. в залежності від обороту. Кооперативи з оборотом до 50 тис. платили — 100 зл.; від 50 до 100 тис. — 200 зл.; від 100 до 500 тис. — 400 зл.; від 500 тис. до 1 млн. — понад 1 млн. — 1.000 зл. Для сплачування цих внесків не вистачало жодного дозволу або згоди вищого керівництва. Подібні обмеження при правління всіх родів кооперативів, виплачуючи дрібні внески на жертвування на справи УЦК, але їхня загальна квота не могла перевищити суми 100 зл. на рік. Якщо йдеється про більші надзвичайні випадки, треба було завчасу заявити в Правління УЦК з метою отримання дозволу з у та німецьких властей¹⁰³.

Незважаючи на вищезазначені обмеження, кооперація продовжувала тримувати всі харитативні акції, організовані УЦК¹⁰⁴. Особливо активною ботою окремі кооперативні центральні оточували молодь середніх та вищих шкіл. Наприклад: 30 жовтня 1943 р. керівник Організації українських націоналістів УЦК звернувся безпосередньо з проханням до головного директора „Української Торгівлі“ в справі надання допомоги 21 учневі львівського ліцею

...з Підляшшя, та 27 студентам з Холмщини та Підляшшя, ... у Львові¹⁰⁵.

...з упадку стихійних лих потерпілі завжди могли розраховува-
... кооперації. Наприклад, у березні 1942 р. голова РСУК
...ський звернувся з проханням до німецьких властей за отри-
... на надання матеріальної допомоги сільському населенню,
... в Карпатах і підгірських повітах, де панував тоді голод, а
... теренам, які зазнали повені. За рішенням комісара ДКР
... українська кооперація могла допомогти потребуючим су-
... на яку мали скластися: галузеві централі, окружні і повітові
... кооперативи. Сам Л. Платенік переказав від себе на цю

... української кооперації, пов'язане в міжвоєнному періоді
... УНДО, під час німецької окупації старалося уникати будь-
... в розумінні суто політичному. Ю. Павликівський відмо-
... до уряду Я. Стецька, створеного 30 червня 1941 р. прихиль-
... В цій справі він зробив навіть спеціальну заяву, опуб-
... "Краківських Вістях": „Довідаюсь, що в останнім часі деякі
... окремі особи, висунули або висувають мою особу на різні
... знаю, що все це діється без моєї згоди й без мого відома.
... кооператист вертаюсь за згодою наших громадянських
... і уряду ГГ до праці в Ревізійнім Союзі Українських Коопе-
... з покликання організованої кооперації проводжу від
... мандат Президента РСУК вигасає 1 липня 1942 р. — Кра-

... р. ¹⁰⁷
... РСУК (поряд з А. Палієм, кол. дир. „Маслосоюзу“, і І. Ольховим,
... „Дестробанку“) відмовився також увійти до Українського Кра-

... створеного у Львові як відповідник краківського УЦК¹⁰⁸.
... у становищі Ю. Павликівського була його згода — всупе-
... до Національної Ради, створеної під патронатом митро-

... До Ради увійшли також інші відомі діячі кооперації:
... Бералек, М. Стефанівський, Й. Стефанович і І. Филипович¹⁰⁹.
... принцип „уникання керівництвом кооперації офіцій-
... в політику“ порушили два колишні директори „Мас-

... А. Палій і М. Хронов'ят, які весною 1943 р. увійшли до
... створюваної тоді дивізії „Галичина“¹¹⁰.
... який підтверджує існування певної спільноти між всіма
... українськими організаціями, що діяли в ГГ, включаючи і коо-

... від 25 жовтня 1943 р., підписана 30 представниками
... (список підписаних — див.: Доповнення — До-
... підкреслювалося необхідність збереження єдності в
... перед лицем воєнної загрози: „Якщо ми маємо
... нахливної бурі, то в нас не сміє бути різних постав —
... не сміє бути різних доріг — тільки одна“¹¹². Крім то-
... остерегала українську молодь перед „небезпекою потрапи-
... та закликала до пошанування встановленого владою
... представники і керманічі організованого українського світу,
... обов'язок своєчасно остерегти всіх, розкрити всім очі
... намагаються завести нас вороги і обмануті люди, сіючи

тривогу і намовляючи до протизаконних дій, до невиконання винностей, до непослуху законам і наказам воєнного часу¹¹³.

Невідомо, чи цей заклик, однозначно спрямований проти го німцям українського підпілля, був підготовлений з власної підписаних, чи інспірований німецькими властями.

Ближчі контакти між українською кооперацією і українським підпіллям мусіли існувати хоч би тому, що кооперативи разом коло 1,3 млн. членів. Крім цього, кооперація розпоряджалася великими грошовими і матеріальними засобами, так необхідними для підпільної діяльності. Окрім того, праця в кооперативі в багатьох випадках оберігала перед вивезенням на роботи до Німеччини.

В одному з німецьких рапортів зі східних теренів, складеному в 1942 р., можна знайти такий уривок: „Фінансування руху Бандрівської організації в великій мірі з Галичини. Члени руху частково сплачують гроші [ОУН — М. С.] певні внески, або частково доставляють продукти харчування. Крім того, завідувачі кооперативів часто є прихильниками Бандрівської організації“.

Автор не знайшов архівних документів, які би показували масштаби цього явища. Мовчать на цю тему також українські автори спостережень. Однак жодних сумнівів у цій справі не мали структури підпільної держави. В одному зі зведень, підготовленому 1 липня 1942 р., є такий висновок: „[...] сили ОУН значні і мають тривалу конституційну традицію, вони спираються на українську адміністрацію цих теренів“ (М. С.), на українську легальні організації, такі як „Галичина — М. С.“, на українську службу і т. п., а також на підпорядкований апарат розподілу продуктів харчування“¹¹⁵.

В іншому зведенні, з листопада 1942 р., галузева центральна організація кооперації названа попросту „легальним представництвом“ ОУН. ОУН використовує різні можливості, щоб отримати від німців гроші. Наприклад: „німецької“ — М. С.* через свої легальні представництва отримувати грошей. І так, напр. на контингентову кампанію УЦК отримав 2.000.000 зл. а „Народна Торгівля“ 1.000.000 зл.“¹¹⁶

Якщо говорити про взаємовідносини між українською кооперацією, то, безумовно, на рівні керівництва обидвох національних ревізійних союзів вони були добрими. Про це свідчать збережені листи і новорічні побажання, написані мовою адресата, з років 1941 і 1942. В цьому другому випадку керівництво української кооперації вже перебувало поза Галичиною, в місцевості Любен¹¹⁷ (див.: Доповнення — Додатки).

Основою для таких добрих відносин між керівництвом кооперації і польськими властями. Свою роль тут могла також відіграти німецька влада, яка нав'язувала національний критерій як „визначник“ відносин між українськими властями кооперативів у ГГ, що в свою чергу привело на практиці до „маргіналізації“ польських кооперативів на обшарі дистрикту Галичина“.

* В цій і декількох інших примітках автор звертає увагу, що в цих документах, всупереч нормам польського правопису, назви деяких національних організацій (німці, українці т. ін.) написані не з великої, а з малої літери. В таких випадках в книзі вказується, як дане слово написане в оригіналі. — Прим. перекладача.

на це, Галичина не перестала бути місцем конфронтації національностей в економічній площині, зокрема на ділянці торгівлі. У 1943 р. в польській конспіраційній пресі, що виходила в Львові, почали появлятися гасла типу: „Підтримуйте тільки польські товари“. Наступним кроком були заклики польської преси до бойкоту українських господарських установ: „Не закликаємо до жодних жертв. Не виходьте від поляка, який усвідомлює цілі свого народу, щоб не вийти з ворога. Знаємо напевно, що гроші, зароблені українцем [в Україні] не допоможуть українця“ — М. С.), не нагодують польських дітей, не допоможуть українському стану посідання. А скільки з них піде на цілі, на які йшли українські „Маслосоюзи“. Ці суми будуть напевно використані

У цій статті давалася порада, як на практиці застосовувати бойкот з українською торгівлею набагато легша, ніж з жидівською — М. С.). Треба тільки добре вважати і пам'ятати, що економічний фронт не менш важливий, ніж політичний. Не дати нічого в авангу. Продовольчі картки реєструвати тільки в польських крамницях. Це достатньо. Невелике надолуження шляху придасться коштами. Перед входом до крамниці перевірити національність продавця. Пам'ятати, що руські кооперативи є господарським пред-

ставом українізму, що воює з нами!¹²⁰ [підкреслення — М. С.]

Закликів у польській пресі до бойкоту українських крамниць почався у вересні 1943 р. і продовжувалося до кінця німецької окупації. Від сьогодні [тобто 5.03.1944 р. — М. С.] розпочинаємо бойкот українських крамниць, фірм і установ. Ми вже одного разу побачили Львівської Купецької Конгрегації — 8 грудня мин. р. Сьогодні починаємо нещадну кампанію. Будемо вимагати і плямувати прізвища тих поляків, які через дурість хочуть національної солідарності зламають цю солідарність порогом українських крамниць. Закликаємо керівництво боротьби видати відповідні для цього розпорядження. [...]

Боротьба з українізмом¹²¹ [підкреслення в оригіналі — М. С.]

У Львівському дистрикті ГГ, в якому взаємне суперництво між польськими кооперативами набуло острого характеру, був люблинський. Швидкий розвиток українських кооперативів на цьому терені в 1939–1941, який призвів до часткового повернення „польської території на користь українського“, наштовхнувся в 1943 р. на опір польського збройного підпілля.

У період з 1942–1943 на терені дистрикту Люблин було замордовано 21 українського кооператора¹²² (див.: Доповідь № 14).

У цей сам час польське підпілля вчинило 186 нападів на українські кооперативи. Це означає, що — розглядаючи статистично — українська установа на терені Любелщини зазнала матеріальних втрат з сторони польського підпілля. Загальні втрати українських кооперативів становили понад 672 тис. зл.¹²³

Розташування пограбованих і знищених польським підпіллям українських кооперативів у дистрикті Люблин показано в ниж-

Список пограбованих і знищених українських кооперативів у дистрикті Люблин в роках 1942–1943

Повіт	Кількість грабунків	Втрати кооперативів
Біла Підляська	15	14.344,64
Білгорай	64	206.379,83
Грубешів	14	302.398,11
Люблин	1	18.013,26
Радзінь	9	20.148,69
Холм	83	110.775,56
Разом	186	672.060,09

Джерело: National Archives in Ottawa (Canada), MG31, D263, Kubijowuś, vol. 25, file 5 (сторінки непагіновані). [Документ у доступі Микола Сивіцький].

З цієї таблиці випливає, що в роках 1942–1943 найбільше українські кооперативні установи відзначено в повітах Холм і Грубешів. Натомість найбільших матеріальних втрат зазнали кооперативи в Грубешіві.

1943 рік приніс суттєву зміну ситуації в дистрикті Галичина, яку вважали — в порівнянні з рештою українських земель, окупованих німцями, також у порівнянні з польською частиною ГГ — оазою спокою¹²⁴.

„Та літо 1943 р. стало переломовим у нашому житті [...] Найбільше заважила, був прихід партизанської большевицької гуртки з Волині та її марш Галичиною в Карпати. [...] Невміння гуртки раду з порівнюючі невеликими силами Колпака підірвало авторитетів“¹²⁵ — пише в своїх споминах Кость Паньківський.

8 червня 1943 р., у вечірніх годинах, біля 500 советських солдатів добралися до Скалата, де викрали зі складів Окружного Торгового Кооперативу товари, які після цього перевезли двома вантажівками до кооперативу і однією, що належала німецькій будівельній фірмі, а інші вантажами до навколишніх лісів. На світанку партизани покинули Скалат. Під час відступу підпалили склади та знищили будинки, в яких знаходилися торговельні приміщення і гуртівня кооперативу споживачів „Розквіт Дім“. Кооператив зазнав втрат у розмірі понад 314 тис. зл.¹²⁶

На думку Володимира Кубійовича, „Ковпак залишив в Галичині своїх агентів, розбурхав пристрасті українців і поляків; дійшло до частіших актів взаємного терору між українцями, поляками і німцями“¹²⁷. сени [1943 р. — М. С.] Українська Повстанська Армія — УПА — була центром своїх дій з Волині до Галичини. [...] На анархії, яка стала поширюватися, найбільше потерпіло сільське українське населення, яке платило подвійні контингенти (для німців і для різних партизанських груп) і якого найкраще карбувалися акти німецького терору“¹²⁷.

Навесні 1944 р. на терені станіславської округи УПА майже повністю не стягувала податки та харчові контингенти. Вона розповсюджувала також автомобілями, які надав їй місцевий відділ „Маслосоюзу“.

...населення УПА контингентів на сільське населення був занесений до реєстрів польського підпілля¹²⁹, так і в польській конспірації.

...Галичини були зайняті Червоною армією в лютому 1944 року. З цього моменту поле діяльності української кооперації стало зменшуватися, аж до цілковитої евакуації її галузевих центрів, що відбулася в середині липня 1944 р.

Українська кооперація

...владі з советської на німецьку спричинила, що — українськими кооператорами — також і польські спробували відновити свою кооперацію.

...Стружний Союз Галичина у Львові, який був філією Ревізу Кооперативів у Генеральній Губернії, розпочав свою діяльність у 1941 р.¹³¹

...кроки польських діячів знайшли незабаром підтримку з боку польської держави у вигляді цілком конфіденційної, випущеної 2 листопада 1941 р. і скерованої польським урядом промисловцям і купцям:

...організація промислових, купецьких і ремісничих товариств народного характеру (напр., цехи). Їх організаторами є українці „Українського Союзу“ — М. С.), які стараються надати цим товариствам вишукане обличчя, в кожному разі зменшуючи польські впливи до мі-

...українських намірів поляків зобов'язують такі директиви: намагатися забезпечити в цих товариствах представництво, відповідало би господарським і фаховим польським силам.

...якщо з різних причин це стало б неможливим (напр., з огляду на представництво вже наперед так складене, що поляків обійнято тільки декоративно), поляки повинні ухилитися від участі в цих представницьких органах і взагалі в товариствах, не повинні брати участі та бойкотувати.

...як бути [те — М. С.], що поляки не дадуть звести себе до рівня, що дають можливість українцям [в оригіналі: „ukraïńcom“ — українцям] перед окупаційною владою роль представників населення в справах державі, а особливо тутешньої торгівлі, ремесла і промисло-

...період комісар Державної Кооперативної Ради дозволяв їм польські районні сільськогосподарсько-торговельні кооперативи. На практиці до кінця 1941 р. зорганізовано лише 4 кооперативи. Після зроблено спробу відновити кооперативи, які існували до війни, а після зміни окупанта проявляли господарську активність. Вони були середніми кооперативами, далі слабшими, а вже на початку 1942 року створювати нові кооперативи¹³³.

...існуючі обмеження, складено плани відновлення діяльності кооперативного сектора в Галичині, спираючи їх — механічно на стан посідання перед вибухом війни. Проектувалося за-

**План відновлення діяльності польських кооперативів
у дистрикті Галичина**

Тип кооперативу	Кількість
ощадно-позичкові міські	50
ощадно-позичкові сільські	300
сільськогосп.-торговельні районні	32
сільські кооперативи скупу і збуту	250
молочарські окружні (маслярні)	20
місцеві (сметанчарні)	200
Разом	852

Джерело: AAN, ZSRiZG 283, Protokół z narady dyrektorów z dnia 4 lutego 1942 r. w Krakowie, s. 40.

Такі широкі плани польських кооператорів зіштовхнувся з новою дійсністю, в тому числі з німецькою національною деноу в дистрикті Галичина. Відповідно до неї заснування кооперативу могло відбутися тільки в тих пунктах Галичини, де жило польське населення.

Друга примірка польських кооператорів вже враховувала — згадану інструкцію німецьких властей. Після перевірки передбачалося заснувати 407 кооперативів. В окремих повітах Галичина — згідно з цими планами — мали бути створені такі кооперативи:

**Скоригований план відновлення діяльності польських кооперативів
у дистрикті Галичина (1942 р.)**

Повіт	Кооперативи	
	сільськогосп.-торговельні	скупу і збуту
1. Львів	3	46
2. Судова Вишня	2	25
3. Городок Ягайлонський	1	11
4. Самбір	1	18
5. Рава-Руська	2	24
6. Дрогобич	—	—
7. Городенка	2	18
8. Коломия	1	15
9. Стрий	—	—
10. Калуш	1	6
11. Станиславів	2	11
12. Кам'янка-Стр.	3	11
13. Бережани	2	6
14. Чортків	4	24
15. Золочів	2	11
16. Тернопіль	5	25
Разом	31	276

Джерело: ДАЛО, Р-75, оп. 1, спр. 226, с. 1'.

... труднощі мали польські кооператори з поверненням — після
... права власності — нерухомого майна. В багатьох випадках
... в посіданні українських кооперативів або комунальних уп-
... державних властей і установ, які заволоділи ним ще за часів
... В новій ситуації, під німецькою окупацією, всі починан-
... кооперації на цьому терені в значній мірі залежали від реко-
... Ревізійного Союзу Українських Кооперативів.

... дії польського Союзу в терені, його діячі постановили
... та в міру можливости і в районі поселяти при вибрано-
... працівника, який допомагав би слабшим кооперативам,
... таким чином працю ревізорів. „Якщо інші [тобто українці—
... посередили, то вони це завдячують швидкому впровадженню
... праці подібних органів“¹³⁴.

... значення надавалося підготовці і перепідготовці працівни-
... принести „найбільші плоди в праці на довший час“. Метою
... було „збереження і забезпечення матеріального доробку
... установ“ та передовсім „забезпечення їх морально вартис-
... підготовленими людськими силами“¹³⁵. Незважаючи на
... широкомасштабно задуманих дій, Окружний Союз у
... в Ревізійному Союзі Кооперативів у ГГ, виявив на першо-
... вальности збитковість, розмір якої становив 80 тис. зл.¹³⁶

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКО-ТОРГОВЕЛЬНИХ КООПЕРАТИВІВ
... подібно, як і в інших, був опрацьований план мережі ко-
... введений в загальних засадах комісаром Зеппом Мюлле-
... почалося заснування 30 районних кооперативів у колиш-
... містах і 376 сільських кооперативів рільничо-споживчого
... в початковому періоді польські кооператори також робили
... отримати дозвіл німецької влади на перетворення коопера-
... типу у кооперативи скупку і збуту).

... 1942 р. цей відділ наштотувався на великі труднощі,
... отримання дозволів Відділу Прохарчування і Сільського Гос-
... введення кооперативів. Після цієї дати введення в дію коопе-
... спрощення процедури, явно просунулося вперед (див.:
... — Додаток № 15).

... принципом, рекомендованим комісаром З. Мюллером — що в
... відступив від загальних засад німецької політики в справі
... кооперативів у Галичині — існування сільськогоспо-
... кооперативів не залежало від наявности подібних
... кооперативів в окремих місцевостях, ані теж від процентного
... сільського населення¹³⁸. Звідси теж, якщо існували умови для
... типу, то польський Союз отримував згоду

... польської конспіраційної преси¹³⁹, а також звітів, підготов-
... польської підпільної держави, в дистрикті Галичина,
... базу для рільничо-торговельних кооперативів, становище
... було гіршим, ніж українського: „Польське сільське
... особливого гніту головним чином на трьох ділянках:
... постачання робочої сили і постачання підвід.
... і різного роду комітети (напр., контингентові),

які майже всюди знаходяться в українських руках, цілком свідомо більшу частину цих тягарів, непропорційно більшу, ніж у стосунку до українського населення, перекладають на польське населення¹⁴⁰.

Незважаючи на ці суперечності, становище польської громадськості в Галичині на початку 1943 р. значно поліпшилося: „Період скандальної пресії польського суспільства і слабого розвитку організацій, який можна було спостерігати в перший період німецької окупації, повністю минув. Поляки не згинаються перед труднощами, займають цілком активну позицію в подіях, що відбуваються, можуть успішно тистояти українцям на різних ділянках в боротьбі за стан держави з впевненістю своєї віри у перемогу навіть впливають на настрої українського населення“¹⁴¹.

Сільськогосподарсько-торговельні кооперативи були єдиним типом польської кооперації, який добився в Галичині відносного успіху. На 1944 р. із 117 всіх польських кооперативів на цьому терені ат типу сільськогосподарсько-торговельного. Кількість членів сільськогосподарсько-торговельних кооперативів у дистрикті Галичина коливалася від 7.582 (стан на 31.05.1942 р.) до 42.462 (31.01.1944 р.). Більшого обороту вони досягли в травні 1943 р. (2,5 млн. зл.). Кооперативів цього типу, що належали до польського Союзу, діяло в містах, а решта в містечках і селах¹⁴².

ВІДДІЛ МОЛОЧАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ

Питання молочарських кооперативів безпосередньо пов'язані з кількістю молока, отриманого на цьому терені польськими господарями зв'язку зі значною розкиданістю населених пунктів, де проживали польські колоністи і поміщики, відновлення діяльності кооперативів цього типу завдавало польським кооператорам найбільше труднощів.

Починаючи роботу в справі відновлення діяльності молочарських кооперативів, діячі Союзу були змушені новим німецьким законом про окремлення з-поміж 142 передвоєнних союзних кооперативів тільки молочарських кооперативів:

- німецькі кооперативи (6),
- українські кооперативи або такі, чия діяльність спиралася на більшість постачальників-українців (24),
- жидівські кооперативи (11)¹⁴³.

Німецькі кооперативи зліквідували свою діяльність з моменту вивселення їх членів з тутешніх теренів до ГГ в роках 1939–1940; українські кооперативами або такими, що спиралися на більшість постачальників-українців, польський Союз — згідно з вказівкою комісара З. Мюллера не мав права займатися; жидівські вже перед війною не становили великої вартости, внаслідок чого в новій ситуації їх також було обійдено.

Що стосується решти — 101 кооперативу — польського або українського типу, то за рекомендацією комісара З. Мюллера встановлено принцип „індивідуального вивчення господарських та економічних основ кожної установи“. Цей принцип звучав так: „В місцевостях перевагою польського населення, що має відповідну кількість господарств, кож в сусідстві з селом, що має такі самі умови — може бути відновлено або, відповідно, зорганізований польський кооператив. Як випливає

кооперативи вестимуть працю місцевого характеру, з ком дії¹⁴⁵.

цей принцип реалізували таким чином, що перш ніж вивчати ревізора, вивчали національні відносини, спираючись на дані за 1921 р., тому що пізніші дані совети забрали з місцевого архіву після вивчення на місці і коригування статистичних даних комісарові відповідну пропозицію з метою отримання згоди установи або надання їй праці кооперативного характеру.

централі українських молочарських кооперативів „Маслосоюз“ серед війною в окрузі Галичина значної кількості польських фермерів було завало на доставках молока з великих польських маєтків та місцевостей. Тому, вважає „Маслосоюз“:

можливо, щоб в одній і тій же місцевості працювало дві збірні молочарні;

в місцевостях, де проживає змішане населення, допускається тільки одна збірна, причому більшість, чи то українців, чи то поляків, вивчається прийняття до уваги національного чинника;

в місцевостях діяльності польської молочарні може статися тільки в місцевостях, в яких не працює жоден український кооператив, а в польській більшість українських місцевостей;

польські кооперативи мусіли би охоплювати достатню кількість близько розташованих чисто польських, або де проживає польська більшість, місцевостей з достатньою кількістю корів (принаймні 1000 шт.), що забезпечило би рентабельність молочарні;

польським молочарням теренів скупку, куди увійшли би українські, вже затверджені для українських молочарень, в жодному разі не повинні спричинитися до зниження рентабельності останніх;

в національних відносин в окремих місцевостях треба врахувати тільки цю частину населення, яка постачає молоко, а не всіх тих господарів, які тримають корів¹⁴⁶.

в пропозиції польського Союзу про відновлення діяльності українських кооперативів, українська централь в своєму вивченні вказує, що: „[...] ще перед вибухом війни дуже часто траплялося, що собі того бажали, приймали в члени наших [тобто українських — М. С.] молочарських кооперативів, і вони мали забезпечити в своїй кількості представництво в надзірних радах і правліннях. Таку саму засаду хочемо зберегти рівно ж і тепер¹⁴⁷.

всього періоду німецької окупації польським кооперативним організаціям заснувати тільки три молочарські кооперативи, всі в окрузі: Пруси, Наварія, Чипки. Названі три кооперативи в 1919 р. об'єднували 2.734 членів і отримували молоко від 4.069 господарів, які мали біля 6 тис. корів. Мусіли це бути малі господарства, статистично їм припадало по „півтора корови“¹⁴⁸.

КООПЕРАТИВНИХ КООПЕРАТИВІВ

в початку своєї діяльності Окружний Союз у Львові, бажаючи використати в організаційних можливостях галузі кредитових кооперативів, вступив в союз з польським кредитовим кооперативним центральником, причому поминув кооперативи з перевагою українців. На підставі отриманих відповідей розробив мережу кре-

дитових кооперативів, що охоплювала разом 283 міські і сільські кооперативи. Повний проєкт був переданий за посередництвом комісара З. Мюллера для розгляду в Управління Банківського Нагляду. Внаслідок цього Кооперативного Союзу вдалося заснувати лише два кредитові кооперативи, обидва у Львові: Купецький Кооперативний Банк і Ремісничий Кооперативний Банк¹⁵⁰.

Діяльність обидвох банків була обмежена до своїх членів, з яким стати „кожна особа польської національності, арійського походження, яка працює на підставі концесії, отриманої для купецької або ремісничої спеціальності“¹⁵⁰.

Завданням обидвох установ був розподіл кредитів у польських міських і купецьких сферах на терені Львова. Кількість членів кооперативів знаходилася між 236 (стан на 31.07.1942 р.) і 250 (30.11.1943 р.). Натомість місцеві фонди (паї, запасний фонд і резервні вклади) становили біля 1 млн. зл.¹⁵¹

ВІДДІЛ РІЗНИХ КООПЕРАТИВІВ

В червні 1942 р. цей відділ об'єднував два кооперативи: Кооператив Лісничих та Інженерно-Меліораційний Кооператив (обидва у Львові). В липні 1942 р. ці кооперативи об'єднували 312 членів, а їх місцеві фонди становили 219.690 зл. В січні 1944 р. цей відділ збільшився ще на два кооперативи: Кооператив Городників для Скупу і Збуту у Львові¹⁵².

ВІДДІЛ КООПЕРАТИВІВ СПОЖИВАЧІВ

В містах залежність польського елемента від українських кооперативів була меншою, тому що демографічно сильнішою стороною там були українці. Тим не менше становище польського суспільства в пореволюційній Польщі оцінювалося як гірше: „Міське польське населення перебувало в незмірно важкому становищі, з причини недопущення його до участі в таких скромних розмірах існуючої, приватної торгівлі, кооперативних служби, що знаходяться в українських або німецьких руках, звідси становище змірно рідко“¹⁵³.

В першій половині 1942 р. відновлено діяльність двох польських кооперативів споживачів: у Львові і Дрогобичі. Спочатку діяльність обох віднесено до відділу різних кооперативів. В липні отримавши дозволи на відновлення своєї діяльності наступні кооперативи: в Станіславові, Стрию, Калуші та Золочеві.

7 травня 1943 р. відбулося „напівофіційне“ відкриття львівського відділу „Społem“ в присутності комісарів Союзу і комісарів „Społem“. Фактично „Społem“ провадило свою діяльність в дистрикті Галичини протягом двох місяців. В цій ситуації, за вказівкою комісара З. Мюллера, автотериторіальний відділ кооперативів споживачів, що до тепер існував при Окружному Союзі у Львові, був приєднаний до відділу сільськогосподарсько-торгівельних кооперативів. Натомість Окружний Союз мав звернутися до Галицького управління в Кракові з проханням визначити, який із 6 існуючих кооперативів споживачів отримає статус екстериторіяльного і підлягатиме підпорядкуванню середньо Централі в Кракові¹⁵⁴.

Компетенційна суперечка у вищезазначеній справі тривала до кінця червня 1944 р. і була остаточно вирішена 19 січня комісаром З. Мюллером на користь Окружного Союзу у Львові: „Безпосередні контакти з польським населенням“¹⁵⁵.

...з дистрикту Галичина — М. С.] з Централєю Ревізіійно-
 ... в Кракові недопускаються. Всі можливі справи, що мають бути
 ... в Кракові, повинні скеровуватися через Окружний

... польських кооперативів споживачів у дистрикті Галичина на
 ... 1945 р. охоплював 9 кооперативів і вже не зазнав змін до кінця

... Spółdzielnia Spożywców Pracowników Naftowych“ у Бориславі.

... Spozywców „Jedność“ в Дрогобичі.

... Spozywców „Jedność“ в Коломиї.

... Spółdzielnia Spożywców“ у Львові.

... Spozywców „Zjednoczenie“ в Станиславові.

... Spozywców „Samopomoc“ в Калуші.

... Spółdzielnia Spożywców „Daszawianka“ в Стрию (не належав до Сою-

...).

... Spozywców „Zgoda“ в Тернополі.

... Spozywców „Jutrzenka“ в Золочеві (не належав до Сою-

... 1945 р. сім союзних кооперативів споживачів об'єднували
 ... членів, які задекларували викуп 18.328 паїв і вплатили
 ... Зворот кооперативів у цьому місяці становив 1.497 тис. зл.¹⁵⁸

... ДІЯЛЬНОСТІ ОКРУЖНОГО СОЮЗУ У ЛЬВОВІ

... про кількісний стан польської кооперації в дистрикті
 ... вираже що справу ілюструє динаміка змін у вибраних мі-
 ... років 1942–44:

Таблиця 15

... польських кооперативів в дис. Галичина в роках 1942–44

	1942						1943					1944
	V	VI	VII	IX	X	XI	V	VI	VII	X	XI	I
	—	—	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
	8	8	15	25	28	28	29	29	30	30	30	30
	20	20	26	26	34	37	63	65	65	70	71	73
	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
	2	2	2	2	2	2	5	5	5	5	5	6
	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3
	34	35	50	60	71	74	104	106	107	112	113	117

... 1945 р. їх класифікували як кооп. скупку і збуту.

... Скористався операцювання автора на підставі: AAN, ZSRiZG 221,
 ... 294. 354. 375, 391, 417, 432.

... зведення виходить, що з-поміж планованих на
 ... 1945 польських кооперативів вдалося створити лише 117
 ... з них було 103 (88 %) сільськогосподарсько-торговель-
 ... Рівня кооперативів мали скоріше символічне значення.

Про важливість і значення польської кооперації в дистрикті Галичина для всього польського Ревізійного Союзу Кооперативів у Львові свідчити порівняння даних за роки 1941, 1942 і 1943, що представлено в наведеному таблицю:

Кількість кооперативів, що належали до Ревізійного Союзу Кооперативів у ГГ в роках 1941–1943

Дистрикт	31.12.1941	31.12.1942	31.12.1943
Краків	1.004	1.000	900
Люблин	458	419	390
Львів	4	77	100
Радам	348	344	300
Варшава	415	424	400
Централа	7	3	0
Разом	2.236	2.267	2.100

Джерело: Особисте опрацювання автора на підставі: AAN, 2582/1943, 67, 110, 136.

ПІДСУМОК

Обидві вищенаведені підбірки показують, що в масштабах дистрикту Галичина, так і всього РСК польські кооперативи, як і до Окружного Союзу у Львові, не мали більшого господарського значення. В політичному ж вимірі, безперечно, невдала спроба встановлення більшої польських кооперативів свідчить про економічний стан володіння на давніх південно-східних окраїнах¹⁵⁴.

Советська окупація 1939–1941, трагічні наслідки якої в значній мірі торкнулися польського населення, також негативно вплинула на пізніші (вже під час німецької окупації) спроби відродження господарських інституцій, в тому також польської кооперації.

Частина її майна в першому періоді советської окупації була втрачена на українській кооперації. Масові вивезення, головним чином серед населення, спричинилися м. ін. до локальних змін національного складу населення, наслідком чого могли бути пізніші невдалі спроби відновлення польських кооперативів.

Важливою причиною — незважаючи на наполегливі намагання відновлення тільки частини (13,7 %) польських кооперативів — є той факт, що перед війною польська кооперація на т. зв. Східних Землях II Речіпосполитої користувалася широкою підтримкою державної адміністрації, яка в розвитку польської кооперації вбачала способи розширення експансії українських кооперативів. В умовах німецької окупації виявилось, що серед членів багатьох кооперативів, які належали до польських ревізійних союзів, більшість становили українці.

Німецькі власті, маючи дуже добру обізнаність у можливостях польської кооперації, свідомо запровадили національний критерій при визначенні основних чинників, що вирішував про відновлення діяльності польських кооперативів.

сторона сприймала динамічний розвиток української кооперативної справи, не зважаючи на деякі застереження, як загрозу для польського суверенітету. „[Українські кооперативи — М. С.]... під німецькою окупацією скоріше німецьким інтересам як зняряддя німецької господарської політики, але незважаючи на цей сервітут, що компромітує їх суверенітет, утримують щораз більший адміністративний апарат, збільшують кількість працівників і як організаційні кадри можуть ще більше грати роль“¹⁶¹.

Важливо пам'ятати польської і української кооперації слід пам'ятати, що ситуація була для одних — поляків попросту окупацією, а для українців „лише зміною окупанта“, зміною, з якою велика частина українського суспільства (в тому також і кооператори) пов'язувала покращення свого становища.

3. Розвиток і функціонування окремих центральної української кооперації

3.1. „Центросоюз“

Після вибуху німецько-радянської війни працівникам соціалістичної кооперації, створеної в 1940 р. на базі передвоєнного „Центросоюзу“, було необхідно забезпечити майно і автомобільний парк Централі від вивезення на Схід¹⁶².

На другий день після вступу німців до Львова, до Івана Мисюка, єдиного директора „Центросоюзу“, який залишився у Львові після радянської окупації, заявила делегація з „ОБЛСПОЖИВСПІЛКИ“, яка складалася з передвоєнних працівників Централі. Вона звернулася з проханням, щоб став на чолі відроджуваної української сільськогосподарської кооперації. Пропозиція була прийнята. Швидко організовано персонал та проведено інвентаризацію майна „ОБЛСПОЖИВСПІЛКИ“, а на провінцію вислано уповноважених осіб з метою встановлення контакту з післярадянськими районними спілками¹⁶³.

3 липня 1941 р. „Центросоюз“ офіційно відкрив свою діяльність у Львові і доручив колишнім надзірним радам кооперативів та повітовим центрам:

1. негайно перебрати все рухоме й нерухоме майно (Сільськогосподарських Товариств). Повітові Союзи перебрати майно районних споживчих спілок.
2. Де нема комплекту Надз. Ради чи Управи, укомплектувати її людьми, розумінні з пайщиками.
3. Нав'язати всіма можливими засобами зв'язок сільських центрів із своїми бувшими повітовими центрами. Повітові Союзи встановити зв'язок з Управою „Центросоюзу“ у Львові.
4. негайно урухомити торгівлю споживчими товарами та продуктами закуп збіжжя, яєць і палива.
5. Ціни на споживчі товари — дотеперішні. Алкогольних продуктів не продавати.
6. Обов'язковою обіговою валютою є карбованець та німецька марка¹⁶⁴. Паритет: 10 крб. — 1 німецька марка¹⁶⁴.

За короткий час — ще перед тим, як владу у Львові перебрав німецький ка адміністрація — були задіяні всі повітові союзи кооперативів та почато працю¹⁶⁵. Наприклад, Подільський Союз Кооперативів, який перебував у Тернополі відновив свою діяльність, завдяки германським німцям-кооператорів, вже в перші дні німецької окупації. Упорядковано новий стан Союзу, змінено організаційну систему, ліквідовано територіальний т. зв. РАЙСПОЖИВСПІЛКУ. Сільські споживчі товариства перейменовано на сільські рільничі кооперативи, а міські передано „Народній Торговлі“. Одночасно змінено назву Союзу на: Окружний Союз Кооперативів.

Однією з найважливіших і найневідкладніших проблем, що виникла зупинилася влітку 1941 р. нова влада в Галичині, було питання організування скупки сільськогосподарської продукції. Ситуація була дуже складною, що комендатура німецької армії у Львові в другій половині липня звернулася з проханням до митрополита А. Шептицького, який доручив духовенству зачитати в церквах спеціально підготовлену промову в справі відозву влади до селян¹⁶⁷.

власней властей щодо організації скупу сільськогосподарської продукції в Галичині початково поділилися. LZ пробувало виконувати цю справу (головним чином в повітах: Стрий, Дрогобич тощо) через середні советські пункти як самостійні закупівельні пункти. За вживанням української кооперації, що відроджувалася, в організації продукції рішуче виступав Ф. А. Гефлінг, який оцінював організаційний апарат, що уможливило справний

виконання властями розпорядження про відновлення скупу сільськогосподарської продукції дійшло до конфліктів між кооперативними пунктами скупу. Такий випадок стався, між іншим, на території Дрогобич, де кооператори провели серед селян сильну пропаганду проти державних пунктів скупу. Дійшло навіть до загрози на адресу керівників державних пунктів скупу. Крім цього розмовували на те, що їхні власні кооперативи не застосували жодної форми натиску для повного виконання обов'язку. Засторожувало спаду закупівлі як в державних, так і кооперативних пунктах властей розпорядилися провести поліційну акцію. В результаті в частині „перевірюваних“ сіл запаси збіжжя. Відзначається також худоби, який після советських державних заготівель перебрали приватні торгівці. Причиною такого стану в організації властей — мало бути те, що приватні торгівці не кооперувалися серед селян¹⁷⁰.

Вже восени 1941 р. в німецьких інституціях, відповідно до сільськогосподарської продукції, стала переважати думка, що з „соціально-психологічних причин“ належить дистанціювати методи і користуватися тільки послугами кооперації.

Відомості Ф. А. Гефлінга від 28 жовтня 1941 р., що спирався на рішення уряду ГГ від 16 серпня 1941 р., „Центросоюз“ та його кооперативи (що називалися також обласними) в диспансі були допущені до скупу сільськогосподарської продукції разом з промисловими і преміяльними товарами. Цю роботу кооперація мала проводити у тісній співпраці з LZ District Office. Це управління через своїх повітових керівників мала здійснювати — відповідно до німецьких планів — керувати за скупом в окремих повітах, тоді як українські кооперативи мали бути практичним виконавцем скупу¹⁷².

Важкі праці „Центросоюз“ спрямував 13 повітових і 35 районних кооперативів, які мали в Галичині 38 філій і 10 пунктів скупу. В цьому дистрикті Галичина „Центросоюз“ мав пункти скупу в 15-ти більших місцевостях та 436 складів зерна. До кампанії скупу, крім цього, ще 2.200 сільських кооперативів. До завдань скупу належав скуп збіжжя, стручкових і олійних рослин, а також картоплі, льону, вовни, овочів і городини, яєць і птиці, розсолю, квасу, квасових овочів, грибів, сіна та соломи. Крім цього, завданням „Центросоюзу“ було постачання сільським кооперативам: товарів промислових і продовольчих, а оточеними і повітовим: машин і обладнання, а також штучних добрив¹⁷³.

Кооперативи, які перед переведенням під німецький нагляд в більшості не займалися скупом сільськогосподарських продуктів, позитивно не реагували на нові завдання. Щоб змінити тактику в кооперативах прочитано ряд вишкільних лекцій. В багатьох випадках через брак персоналу, треба було користуватися допомогою польської національності. Лише наприкінці 1941 р. можна було розраховуватися — на цей час вже підготовленим — українським персоналом.

А ось як представлявся збіжжєвий контингент, накладений нами властями на дистрикт Галичина в 1941 р., та його реалізація методами „Центросоюзу“ станом на 30 вересня 1941 р.¹⁷⁴

Скуп зерна „Центросоюзом“ до 30.09.1941 р.(в тоннах)

Повіт	Хлібне зерно				Кормове зерно				
	контингент	жито	пшениця	%	овес		%	ячмінь	
		скуп			контин.	скуп		контин.	скуп
1. Березжани	36.500	9.836,9	4.655,6	39,7	6.500	1.847,8	28,4	6.500	2.270,0
2. Чортків	52.000	12.554,4	9.068,9	41,6	3.000	607,7	20,3	11.000	14.700,0
3. Дрогобич	3.000	1.121,8	116,1	41,3	1.500	870,3	58,0	700	400,0
4. Калуш	3.000	1.902,9	400,0	76,8	2.500	555,7	2,2	300	200,0
5. Кам'янка	16.000	3.975,7	2.469,4	40,3	4.000	1.471,4	36,8	4.500	2.000,0
6. Коломия	12.000	2.774,0	4.492,0	60,6	3.500	2.077,3	59,4	4.000	5.400,0
7. Львів-kreis	19.000	12.919,5	3.409,2	85,9	9.500	2.524,3	26,6	5.500	1.400,0
8. Рава-Руська	3.400	2.106,4	690,3	82,3	3.500	2.540,9	72,6	3.000	1.800,0
9. Самбір	4.000	2.552,1	619,5	79,3	4.500	1.052,4	23,4	1.700	400,0
10. Станиславів	14.000	4.932,5	3.724,3	61,8	4.500	2.433,0	54,1	1.200	800,0
11. Стрий	4.700	3.651,0	850,6	95,8	4.500	2.807,0	62,4	1.200	400,0
12. Тернопіль	46.000	8.043,2	6.445,3	31,5	7.500	3.353,3	44,7	15.200	12.000,0
13. Золочів	20.000	8.008,8	3.209,2	56,1	5.000	250,3	5,0	5.200	370,0
Разом	233.600	74.379,2	40.150,4	49,0	60.000	22.391,4	37,3	60.000	40.000,0

Джерело: ДАЛО, Р-266, оп. 1, спр. 37, с. 53.

Коли йдеться про збіжжя хлібне, то до 30 вересня 1941 р. в кооперативах вдалося скупити 114.529,6 тонн, тобто 49,0 % контингенту (233.600 т). У випадку кормового збіжжя цей вищий і становив 54,5 % (65.405,3 т) накладеного контингенту. Виконання цього контингенту в окремих повітах значно знаходилося в межах у випадку хлібного збіжжя від 31,5 % (Тернопіль) до 100 % (Стрий), а у випадку кормового збіжжя від 6,1 % (Золочів) до 100 % (Чортків).

В першому році німецької окупації в ряді повітів дистрикту Галичина не виконано накладеного контингенту поставок сільськогосподарських продуктів. Такий хід скупу був частково наслідком окупації Польщі. Вона була проведена за поради радянських рад, які залишили після себе м. ін. вимоги в положеннях про земельну власність та змінену структуру господарств. Їх величина не перевищувала 7 га, а у випадку

Частина III, розд. I). Скуп в Галичині також затруднювали транспортні умови, що виникли внаслідок знищення частини залізничних ліній та советами, або з причини розпочатих німцями робіт для збільшення ширини на європейську ширину. Погано виконувала свої завдання Східня Залізниця, яка була зобов'язана подавати товарні вагони до потреб пунктів скупу. В цій ситуації транспорт збіжжя і картоплі відбуватися за допомогою вантажних автомобілів. Тому, що великої кількості картоплі таким засобом транспорту не було, то її musili закатувати, що ще збільшило втрати зберігання частини запасів. Однією з причин повільного розвитку сільського господарства в Галичині. Постачання преміальних товарів — крім цукру і вугілля — було добрим. Повітові комісії (Kreisstelle) скаржилися передовсім на брак добрив і посівного

матеріалу накладеного на дистрикт Галичина контингенту, у випадку картоплі німецькі власті musili вдатися до допомоги селян. З усіх рапортів повітових керівників (Kreisstellenleiter) відомо, що після розбудови установ, які займаються скупом, і після їх працівників та після запровадження інтенсивного господарства в окремих повітах дистрикту, вони розраховували на досягнення в роках значно кращих результатів у скупі сільськогосподарських продуктів¹⁷⁶.

Відповідав також за постачання Львова картоплею. Він їздив до селян, а потім передавав до крамниць „Народної Торгівлі“ серед населення міста. З ближніх сіл селяни самі привозили картоплю до міста і відпродавали її за відповідні харчові картки¹⁷⁷.

В економічно-економічній ситуації „Центросоюз“ став чимсь повільно, або агента, що проводить за комісійну винагороду від імені німецьких господарських інституцій, головним чином LZ. Наскільки „Центросоюз“ був зв'язаний через свої кооперативні зв'язки, настільки LZ підтримував безпосередні контакти з сільськими господарствами, початково з „радгоспами“, а потім з утвореними „Vereine“ „Vereine“-ами.

В грудні 1941 р. в Галичині існувало до певної міри двома типами сільськими кооперативами. Частина кооперативів керувалася вказівками Kreisstellenleiter-ів, а частина кооперативів „Центросоюзу“ (велику роль у прийнятті кооперативів про підпорядкування LZ відіграв той факт, що в „старих“ кооперативах обороти окружних кооперативів, які перейшли під управління LZ поступово зросли). Така ситуація породила ряд непорозумінь, які брали засад, якими б регулювалося видання розпоряджень в Галичині так, як це раніше робилося в „старих“ кооперативах. Так само теж серед німецьких чинників, відповідальних за господарство в Галичині, виник задум покликання Kreisstellenleiter-ів до керівників кооперативів в окремих повітах дистрикту¹⁷⁸.

В лютому 1942 р. керівник дистриктового відділення LZ (Distriktstellenleiter) в Кракові за домовленістю з З. Мюллером і Г. Гарайсом надіслав до Львова рапорт з проханням про призначення 13 Kreisstellenleiter-ів в Галичині Kreisstellenleiter-ів комісарами окружних кооперативів.

перативів, оскільки „ці панове гарантують, що їхня діяльність ініціальних кооперативів вестиметься з належною енергією, але тільки в межах“¹⁷⁹. На комісара „Центросоюзу“ Г. Гарайса, за погодження з Д. Куртом, закером, шефом управління губ. К. Ляша, запропонував Г. Курт.

Вищенаведені наміри німецьких властей були наслідком, на думку Г. Гарайса, кількамісячного досвіду діяльності кооперації в дистрикті Галичини, який вирішив про необхідність формування відносин між Kreisstellenleiter-ами таким самим чином, як це раніше відбувалося в „старих“ дистриктах ГГ¹⁸⁰.

На захист українських сільських кооперативів від призначення комісарів виступив Л. Платенік, який на прохання Ю. Шепаровича звернувся у цій справі до президента К. Науманна та керівника Відділу Кооперативів Ринку — Е. Бера. Однак уряд ГГ стояв на позиції „беззастережного впровадження“ комісарів як до „Центросоюзу“, так і до окружних кооперативних союзів, проти чого і надалі було керівництво VII Відділу Кооперативів Л. Платенік та його заступник Ф. А. Гефлінг. Їм вдалося домогтися тільки це, що комісарів мали отримати: „Центросоюз“ (в особі Курта) — 7—8 окружних союзів. Решта ж окружних союзів та всі повітові кооперативи лишалися без комісарів. Після цих рішень Л. Платенік заявив, що він не хотів бачити все можливе, щоб призначених комісарів відкликано¹⁸¹.

11 березня 1942 р. комісар Державної Кооперативної Ради виступив до РСУК листа, в якому інформував про призначення урядом ГГ комісарів для „Центросоюзу“ та для 10 окружних союзів кооперативів. Решта ОК та всі повітові СК мали залишитися без комісарів (див. Додаток № 16, п. н. „Список окружних і повітових союзів кооперативів, що належали до „Центросоюзу“). В дійсності призначено було комісарів більше — для ПСК в Тереховлі і в Зборові. Це рішення викликало з протестом українських кооператорів. Натомість Л. Платенік висловив свого непорозумінням, що, правдоподібно, виникло внаслідок помилкового трактування інструкцій тутешнім Kreisstellenleiter-ом, який сприйняв призначення його комісаром ОК в Тереховлі рівнозначним з призначенням своїх заступників в усіх ПСК в повіті. В цій справі Л. Платенік обіцяв кооператорам безпосередньо клопотатися перед урядом ГГ.

Після призначення комісарів для „Центросоюзу“ і окружних кооперативів їхні дирекції та надзирні ради мали зберегти свої повноваження і нести цілковиту відповідальність за свої інституції, хоча згідно з новим дішнім кооперативним законом вони підлягали контролю зі сторони комісарів¹⁸².

Ще наприкінці березня 1942 р. на спільному засіданні Президія Кооперативів керівництвом дистриктових філій Distriktstellenleiter Г. Курт висловив свою думку на постійно триваючий в Галичині компетенційний дуалізм між Централю LZ і „Центросоюзом“, який — на його думку — проявлявся внаслідок тому, що на торговельному шляху пунктів LZ до окружних кооперативів треба було ще враховувати „Центросоюз“ як дистриктову організацію. Насправді українська Централь вже підлягала Куртові як її керівнику, але на практиці — вважав Г. Курт — не вдалося усунути дуалізму, хоча що „Центросоюз“ знайшов підтримку в губернатора Галичини та в його управлінні¹⁸⁴.

Правління LZ визнало необхідним усунути представлений дуалізм та рекомендувало Головному Відділові, що займався справами

...ським господарствам, здійснити зміни, які привели би до уні-
...дистрикту Галичина з рештою дистриктів ГГ. Крім цього, Прав-
...твердило кандидатуру Карла Фріца на представника Кюрта
...в „Центросоюзі“. Воно заповіло також про відрядження до
...одного представника, який мав би особисто зайнятися внут-
...власинами в „Центросоюзі“. Під час дискусії названо багато
...але остаточного рішення не прийнято, оскільки визнано, що
...бути німець, який знає українську мову¹⁸⁵.

...шому засіданні Правління LZ керівники філій в „старих“ дис-
...виступили, що втратили багатьох фахівців на користь нового дис-
...Правління LZ скритикувало Кюрта за надто часті від-
...невідповідних — кандидатів на керівників повітових уста-
...йому управлінням. Поведінку Кюрта визнали такою, що
...виплектування тимчасової структури“. Навіть задумувалися
...він риси характеру, необхідні для керування великим ко-
...¹⁸⁶.

...формування взаємовідносин між LZ і українською сіль-
...треба було виконати накладений на Галичину план
...господарських продуктів. Складені LZ витяги зі звітів про
...пунктів скупку за період: лотий—квітень 1942 р. по-
...скуп зерна був низьким (повіти: Городок Ягайлонський,
...Станиславів) або зменшувався (Бережани, Дрогобич), а
...акції в більшості не дали результатів (Чортків, Дрого-
...Бережани). Незважаючи на це, проголошено про проведення чергових
...Чортків, Львів). Як одну з причин невиконання зер-
...подано факт, що значна частина збіжжя потрапила
...незаконної торгівлі. Звернуто також увагу на призна-
...контингентів (Городок Яг.), труднощі з транспортом
...Самбір) та на недостатнє забезпечення вугіллям, будівель-
...добривами і сільськогосподарськими машинами (Бере-
...Кам'янка-Стр., Коломия, Львів, Перемишляни, Рава-Русь-
...Станиславів). Коли мова про кооперативи, то найбільшою
...брак підготовленого персоналу (Бережани, Кам'янка-
...Перемишлянах ситуація була настільки важкою, що коо-
...вимушений брати на роботу працівників жидівської націо-
...другої сторони, в Раві-Руській та Станиславові частину
...щоб тим самим зменшити постійні видатки коопера-

...скупку зерна виявилось, що встановлені генеральним
...нагляду над цінами маржі розміром 0,90 зл. за кожних
...витрат, які несуть окружні і повітові союзи коопе-
...вирішення LZ в Кракові цієї проблеми Л. Платенік поре-
...звернутися до галицької філії LZ з вимогою повер-
...вистрат на поставку зерна, що частково покрито би збитки,
...кооперативи¹⁸⁸.

...1942 р. виникла небезпека перебрання пунктів ску-
...належали „Центросоюзові“, німецькими приватни-
...української Централі виступив Л. Платенік, який
...приступити до відповідних дій з метою збереження
...права на скуп яєць. Подібне розпорядження Л. Пла-

тенік дав також на захист ПСК в Перемишлі, якому відібрати скуп яєць намагався місцевий молочарський союз (Distriktsband). Ситуація була тим небезпечною для українських кооперативів скуп яєць — на відміну від скупу зерна — був прибутковим. Саме з цієї причини кооперативи покривали частину своїх збитків, яких завдяки скупу зерна¹⁸⁹.

6 червня 1942 р. у Львові відбулися Загальні Збори „Центросоюзу“ 1941 р. На зборах було присутніх 46 представників від 32 округових союзів. Крім того, прибули: представники РСУК, „Народної Гвілі“, уповноважений до справ кооперації в Галичині та всі райони „Центросоюзу“ і інспектори РСУК. Під час зборів вибрано в складі Надзірної Ради в складі: Степан Кузик, Іван Кузів — дир. „Центросоюзу“, Богдан Білинський (всі — Львів), Ярослав Рубчак (Калуш), Іван Сербин (Чортків), Лев Кульчицький (Скалат), Петро Зелезний (Скалат), Павло Іванів (Грубешів); і їх заступники: Д. Дем'янчук (Станіслав), М. Кантимир (Снятин), І. Михайлів (Підгайці) і Д. Хоптяк (Рогатин).

15 липня 1942 р. в дотеперішньому складі дирекції „Центросоюзу“ (Микола Творидло, Іван Мартюк, Іван Грабар, Юліян Шепарович) відбулася зміна. За рішенням Надзірної Ради Ю. Шепаровича, багаторічного директора „Центросоюзу“, замінив Ілля Сем'янчук¹⁹¹.

3 серпня 1942 р. відбувся II З'їзд Сільськогосподарсько-Торговельно-Кооперативів „Центросоюзу“, присвячений скупові сільськогосподарської продукції. На з'їзді було присутніх 169 представників від 4 округових і повітових союзів кооперативів. Присутній на з'їзді Г. Гарайсом креслив заслуги української кооперації в скупі сільськогосподарської продукції та поінформував зібраних, що в 1942 р. влада запровадила в Галичині, подібно як в усьому ГГ та в Німеччині, загальну обов'язкову скупку зерна, тобто всього надлишку, який перевищує власні потреби селянина, чому селянам заборонено витратити на пашу пшеницю, жито та ячмінь. За Г. Гарайсом — на відміну від 1941 р., коли жодної зібраної пшениці в Галичині не вивезено за її межі (що не відповідало правді¹⁹²) — в 1942 р. влада хотіла допомогти зібраними сільськогосподарськими продуктами українським німецьким землям та союзним державам, передовсім Фінляндії та Данії. На закінчення засідань З'їзд прийняв резолюції в господарстві українських кооперативів а також одну, що стосувалася жидівського питання: „З'їзд звернувся до Союзам [ОСК і ПСК — М. С.] — власникам яєчних станив, щоб вони виховували робітників-фахівців арійського походження, зокрема жінки, щоб можна було в короткому часі повністю унезалежити українських фахівців-жидів“¹⁹³.

Однією з найважливіших проблем, безпосередньо зв'язаних з сільськогосподарськими продуктами, була справа кредитування кооперативів, втягнутих в контингентову кампанію. У випадку українських сільськогосподарських кооперативів інституціями, що надавали кредити, були „Центробанк“ та німецький Емісійний Банк. Наприклад, для закупівлі 230 тис. тонн картоплі кооперативами „Центросоюзу“ в 1942 р. потрібно було взяти 14 млн. зл. кредиту. Закупівля преміяв для вигляді гасу і горілки для виробників сільськогосподарської продукції були постачальниками українських кооперативів у дистрикті Перемишль потребувала 15 млн. зл. кредиту а в решті двох дистриктах — Перемишль Краків — дальших 19 млн. зл. Вся процедура надання кооперативам

контролеві німецького банківського нагляду¹⁹⁴. (Обширні-
Частина IV, розділ 3.4).

43 рік німецькі власті встановили нові норми контингентів
Галичина:

Таблиця 18

Контингенти зерна, кукурудзи і сіна для дистрикту Галичина
на 1942/43 р. (в тоннах)

Хлібні зернові	Овес	Ячмінь	Гречка	Просо	Куку- рудза	Сіно
238.683,7	65.886,2	47.024,2	24.628,1	1.529,0	12.924,8	49.642,8
5.189,5	1.413,5	1.614,5	895,0	23,6	69,3	343,5
243.873,2	67.299,7	48.638,7	25.523,6	1.552,6	12.994,1	49.986,3

Особисте опрацювання автора на підставі: ДАЛО, Р-266, оп. 1,

таблиці впливає, що контингент на 1942/43 р. мали ви-
сам індивідуальні господарства, участь яких у поставках
становила 97,9 %. Подібно також складалася ситуація
продуктів землеробства. Цей приклад свідчить про те, що
владами замість колгоспів т. зв. Liegenschaft-и не ві-
господарської ролі в масштабах дистрикту¹⁹⁵ (див.: До-
Додаток № 17, Контингенти зернових і сіна в окремих пові-
Галичина на 1942/43 р.).

Величин зернових контингентів на 1942/43 р. (табл. 18) з
17) показує, що розміри нових поставок формувалися дуже

видів зернових:

Хлібні зернові....., +“ 10.273,2 тонн (+ 4,4 %),
....., +“ 7.299,7 „ (+12,2 %),
....., -“ 11.361,3 „ (-18,9 %).

контингентів на 1942/43 р. проходило краще, ніж в 1941р.
1942 р. кооперативи „Центросоюзу“ закупили 49 % кон-
зернових, 37,3 % вівса і 71,7 % ячменю (ці результати
від запланованих на цей період 60 % всього кон-
сього, до 30 вересня 1942 р. окружні і повітові кооперативи

гречки 16,10 % всього контингенту,
проса 23,00 % “ “,
кукурудзи .. 0,05 % “ “,
мішанки. без контингенту¹⁹⁶.

„Центросоюз“ вів закупівлю інших сільськогосподарських
німецькими властями повітах дистрикту Галичина.
дистрикту, на які він мав право, „Центросоюз“ закупив
вересня 1942 р. такі кількості рогатої худоби:

62.246 штук (13.824.371 кг),
18.182 „ (719.501 “),
4.584 „ (362.395 “),
250 „ (6.188 “)¹⁹⁷.

У сімох приділених німецькими властями округах „Центросоюз“ купив між 1 січня і 30 вересня 1942 р. таку кількість птиці:

- а) кури, качки, індички .. 97.707 штук (122.936 кг),
- б) гуси 21.255 „ (55.905 кг)¹⁹⁸.

В повітовій і окружній структурі, що складалася з 10 пунктів яєць, „Центросоюз“ закупив між 1 січня і 25 вересня 1942 р. 79 мільйонів яєць, тобто 85,5 % від контингенту, який становив 70 млн. штук яєць між 1 липня і 30 вересня 1942 р. українська Центральна сільськогосподарська організація (тобто 95 % контингенту) та 894 тонни соломи (тобто 3 % контингенту)¹⁹⁹. Опріч того, до 25 вересня 1942 р. „Центросоюз“ скупив 1000 тонн городини, в т. ч. 491 тонну квашених огірків, 200 тонн картоплі, 100 тонн лісових ягід, 84 тонни зілля та 2 тонни сушених яблук²⁰⁰.

4 жовтня 1942 р. у Львові відбулися урочистості об'їзду Г. Гарайс, керівник Відділу Прохарчування та Сільського Господарства Галичини, склав губернаторові О. Вехтерові звіт про роботу та скупку контингентів. На його думку, до кінця вересня 1942 р. здали 60 % контингенту (що в контексті вищенаведених мільйонів величиною перебільшено). Окремо подяку українській кооперативній УЦК (на ім'я Ю. Павликовського і В. Кубійовича) висловили Г. Гарайс і сам губернатор О. Вехтер²⁰¹.

На початку грудня 1942 р. німецька влада проголосила розпорядження, яке називалося „сільськогосподарським кримінальним законом“ і стосувалося всіх цих розпоряджень, які власті видали раніше щодо контингентів, обробітку землі, помолу зерна, виробництва продовольчих товарів, їх продажу і т. п. Воно було обов'язковим для всіх сільськогосподарських підприємств і торгівлі продовольчими товарами, не виключаючи і кооперативів, як наприклад, повітових союзів кооперативів і їх директорів, керівників т. п. Ним впроваджувалося 3 види провин (за які належалися різні види покарання), тобто: ПРОТИДІЯННЯ наказам і розпорядженням в сфері господарства продовольчими і сільськогосподарськими товарами; ОМИНАННЯ цих наказів і розпоряджень; НАМАГАННЯ і невиконання²⁰².

За всі вищеназвані провини законом передбачалося в першу чергу основне покарання, тобто штраф, розмір якого залежав від того, чи винуватим встановлював. Якщо карав староста, то він доходив до 10.000 злотих, губернатор дистрикту — до 100.000 зл., а коли керівник Головного управління Прохарчування і Сільського Господарства Уряду ГГ — до 1.000.000 злотих (війти також мали право карати, але тільки в розмірі до 100.000 злотих і тільки ненімців).

Скуп пшениці, жита, вівса, ячменю, гречки, проса, кукурудзи і стручкових рослин здійснював „Центросоюз“ за рахунок LZ. Для встановлення вартості для оплати кольорових чеків LZ. Ця система діяла для всіх мільйонів товарів, призначені для преміювання виробників сільськогосподарської продукції, „Центросоюз“ мусів фінансувати за власний рахунок. Фонди на такі цілі кооперативи брали з власних засобів або з кредитних коштів. Про розміри капіталу, необхідного „Центросоюзу“ для закупки преміальні товари, свідчить нижченаведена таблиця:

**Вартість преміяльних товарів, потрібних „Центросоюзові“
для виконання контингенту на 1942/43 р.**

Вид сільськогосп. продуктів	Вартість контингенту	Вартість прем. товарів	
збіжжя	122.646.800	21.051.397	За рахунок „Центросоюзу“
олійні рослини	3.201.000	549.505	
стручкові рослини	3.688.000	237.415	
сіно	3.200.000	—	
солома	1.200.000	—	
картопля	20.640.000	10.616.700	
волокно	10.534.892	5.267.446	
яйця	4.900.000	2.800.000	
городина	14.460.000	927.515	
лісові ягоди	700.000	27.000	
овочі	6.200.000	837.000	
зілля	300.000	25.000	
Разом	191.670.692	42.338.978	

Об'єксте опрацювання автора на підставі: ДАЛО, Р-266, оп. 1,

з представлених даних, „Центросоюз“ мусів за власний рахунок придбати сільськогосподарські продукти вартістю 64.906.921 зл. сільського контингенту, що становив 191.670.692 зл.) та профінансувати придбання преміяльних товарів на суму 42.338.978 зл. Отже, „Центросоюз“ мусів видати з власних засобів на виконання контингенту на 1942/43 р. — 107.245.899 зл.

На виконання видатків, „Центросоюз“ мав також профінансувати придбання сільськогосподарських товарів і товарів першої необхідності для своїх членів сільськогосподарських кооперативів, які розподіляли їх на селі, що коштувало „Центросоюзу“ Централю додатково 10 млн. зл. річно²⁰³.

На виконання видатків власних фінансових засобів „Центросоюз“ пробував налагодити тіснішу співпрацю з „Центробанком“, німецьким Емісіонним банком LZ та Головним Відділом Прохарчування і Сільського Господарства [Уряду ГГ].

З точки зору сільської сторони в цьому питанні чудово характеризує думку представників властей щодо кооперації. 13 жовтня 1942 р. на засіданні Правління LZ його голова К. Науманн сказав: „[...] Відділ Прохарчування і Сільського Господарства [Уряду ГГ] не може довести до фінансового знищення кооперативів, але не можуть бути сильнішими, ніж це було би політично обгрунтовано“.

У жовтні 1942 р. „Центросоюз“ досяг в окремих повітах дистрикту певних позитивних результатів у закупівлі зерна і стручкових рослин:

Таблиця

Виконання контингентів „Центросоюзом“. Пункти закупівлі зерна і стручкових рослин (31.12.1942 р. в тис. кг)

Повіт	Контингент	Скуп		%
		денний	разом	
1. Дрогобич	5.000,0	3,0	5.113,8	
2. Самбір	14.000,0	—	12.505,6	
3. Львів	47.000,0	674,6	40.191,8	
4. Стрий	16.000,0	18,8	13.171,4	
5. Станиславів	26.000,0	107,0	21.305,4	
6. Рава-Руська	14.000,0	15,9	11.033,7	
7. Чортків	81.000,0	73,6	62.122,7	
8. Бережани	46.000,0	149,8	35.251,5	
9. Золочів	30.000,0	18,5	22.608,4	
10. Калуш	8.000,0	60,3	6.019,1	
11. Кам'янка	25.000,0	58,7	18.173,2	
12. Тернопіль	80.000,0	236,1	54.226,6	
13. Коломия	40.000,0	130,7	26.347,2	
Разом	432.000,0	1.547,0	328.070,4	

Джерело: ДАЛО, Р-266, оп. 1, спр. 35, с. 1.

З наведеної таблиці випливає, що наприкінці 1942 р. в 13 пунктах трикуттю Галичина кооперативи „Центросоюзу“ виконали наклад контингент зерна і стручкових рослин (432.000 тонн) в середньому на 75%. Тільки в одному повіті, найменшому щодо розміру контингенту (Дрогобич), вдалося повністю виконати скуп (102,3 %). Найбільшими виконаннями сільськогосподарської продукції були два повіті: Чортків і Тернопіль, які були зобов'язані разом доставити 161.000 тонн зерна і стручкових рослин, що становило 37,3 % всього контингенту дистрикту Галичина.

В контингентовій кампанії 1942 р. багато клопоту кооперативи „Центросоюзу“ завдала закупівля картоплі. В деяких повітах (Львів, Тернопіль, Івано-Франківщина і Бучач) власті початково доручили скуп приватних фермерів, але вони реалізували контингенти настільки погано, що німецькі влади вирішили їм передати закупівлю картоплі в руки кооперативів. В цьому відношенні в листопаді-грудні 1942 р., почастишали випадки кваліфікування працівників кооперативів для виїздів на роботи у Німеччину. Це додатково збільшувало труднощі „Центросоюзу“ в ситуації, яка була доручено нові завдання²⁰⁵.

1943 р. для кооперації в ГГ ознаменувався поглибленням економічних труднощів. Частина вини за таку ситуацію лягла на Східну Галичину, яка не справлялася з обов'язком доставки вагонів, також великі відстані між пунктами скупу і найближчими залізничними станціями. Ці труднощі відбивалися на обсягу скупу. Тому в усіх дистриктах польська влада мусіла звернутися за допомогою до польських служб, можливо Sonderdienst-ів. Непокірних постачальників карали штрафами, а навіть відправляли до таборів праці і концентраційних таборів.

...також поставки преміяльних товарів. В деяких повітах по-
 ...льність партизанів, яка посилювалася протягом року²⁰⁷. Ця
 ...ма була клопіткою для кооперативів, тому що — на думку
 ... — пограбовані „бандитами“ в кооперативів товари не
 ...звезенню²⁰⁸.

...1943 р. в колах окупаційних властей появилися нові мірку-
 ...ксія „Центросоюзу“ в сільському господарстві. Німці тоді
 ...у на „експансіоністські тенденції „Центросоюзу“ та на по-
 ...компетенційний дуалізм Distriktstelle LZ і української ко-
 ...централі. Цю ситуацію німці порівнювали зі становищем
 ...споживачів „Społem“ в „старих“ дистриктах ГГ в по-
 ...Тоді окупаційна влада вдалася до таких заходів:

...LZ і „Społem“ остаточно зліквідовано.

...„Społem“ до LZ, що привело би до цілковитої лікві-
 ...централі, бо таке рішення тоді вважалося недоцільним.

...„Społem“, відмовитися від розподілу всіх продоволь-
 ...промислових виробів, на які Відділ Прохарчування і Сіль-
 ...розпоряджався особливим контингентом. Ця залежність
 ...земельним відділом мала бути використана для приєднання
 ...централі до сільськогосподарських кооперативів.

...якби не вдалося реалізувати вищеназваної пропозиції,
 ...рекомендувати „Społem“ гуртовий розподіл і скуп великої
 ...них продуктів (подібним чином німці мали намір в май-
 ...дальність „Центросоюзу“²⁰⁹).

...виглядав рівень накладених на дистрикт Галичина контин-
 ...солони та сіна на 1943/44 р.:

Таблиця 21

**Контингент зернових, соломі і сіна для дис. Галичина
 на 1943/44 рр. (в тоннах)**

Зернові	Ячмінь	Овес	Гречка	Просо	Куку- рудза	Разом	Солома	Сіно
30.000	12.600	11.000	2.000	400	1.000	65.000	3.500	2.800
52.000	23.000	16.000	6.000	500	7.500	105.000	4.500	700
4.500	1.300	1.100	100	—	—	9.000	750	1.500
7.000	1.500	2.500	300	200	—	11.500	1.000	4.000
23.000	4.200	5.500	800	500	—	34.000	1.750	4.000
21.000	7.500	7.500	500	500	8.000	45.000	2.100	5.000
45.000	9.000	13.500	2.000	500	—	70.000	4.000	8.000
12.500	1.500	3.800	600	100	—	18.500	1.000	3.000
13.500	1.200	4.500	700	100	—	20.000	1.000	3.000
22.000	6.100	4.600	500	300	3.500	37.000	2.000	7.500
11.000	2.800	4.900	500	300	1.500	21.000	1.400	5.000
51.000	23.300	20.000	9.000	1.200	2.500	107.000	4.500	1.700
27.500	6.000	5.100	2.000	400	1.000	42.000	2.500	3.800
330.000	100.000	100.000	25.000	5.000	25.000	585.000	30.000	50.000

...207, Р-266, оп. 1, спр. 29, с. 58.

Порівняння наведених даних з контингентом на 1942/43 р. показує, що нові норми скупку в дистрикті Галичина (за винятком грецької пшениці) були так різко підняті відносно попередніх. Розміри змін для сільськогосподарської продукції ілюструє подальша підбірка:

— хлібні зернові	+86.126,8	тонн	(+35,3 %)
— ячмінь	+49.271,3	„	(+97,1 %)
— овес	+32.700,3	„	(+48,6 %)
— гречка-523,1	„	(-2,0 %)
— просо+3.338,4	„	(+20,1 %)
— кукурудза	+12.005,8	„	(+92,4 %)
— сіно+4.015,7	„	(+8,7 %)

Виконання підвищених контингентів вимагало від німецької влади особливої мобілізації. Якщо в попередніх роках преміювалося виконання контингентів зі зернових, то в кампанії 1943/44 р. постановили також поставки молока, худоби, картоплі та інших сільськогосподарських продуктів²¹⁰. Крім цього, в 1943 р. був встановлений так званий „сільський контингент“. Від тепер сільський виробник вже не міг вільно в торгівлю залишку врожаю після обов'язкових для нього поставок, а мусів здавати до пунктів скупку всі продукти, яких не використано для власних потреб. Посуворішали також правила відносно помолу зерна, щоб було збережено заборону використання жорен. Під приводом, що в сільському господарстві відбувається процес реформування, а явно збільшується дефіцит продукції, вимагає мобілізації сил, вирішено, що координацію всіх дій може забезпечити тільки суворий державний контроль. З цією метою створено Центральну Господарську Палату в Кракові й одночасно встановлено самоврядування в кооперації та хліборобські палати. За кожним повітом створено дистриктові хліборобські бюро, які підпорядковані Центральній Палаті (фактично на впровадження цих змін пішло багато часу). 14 липня 1943 р. німецькі власті видали розпорядження, яким ввелося обов'язковість виняткового стану, запровадженого в Польщі з жнив на період „1 серпня — 30 листопада“, до терміну „15 грудня“²¹¹.

Згідно з новим розпорядженням під час жнивного виняткового стану були обов'язковими особливі положення, якими передбачалося накладення кару для кожного, хто:

- 1) злісно не виконує обов'язкових поставок сільськогосподарської продукції або худоби,
- 2) злісно завдає шкоди або нищить різного роду сільськогосподарські продукти, що використовуються для прохарчування худоби, або відгодівлі тварин,
- 3) не маючи дозволу, ріже або дозволяє вирізувати худобу,
- 4) каригідною діяльністю в значній мірі перешкоджає виконанню обов'язкових поставок контингентів сільськогосподарської продукції або худоби,
- 5) закликає або доводить до злочинів, які названі в п. п. 1—4, або самі вчиняють такі злочини, і за це заслуговують покаранню²¹².

10 серпня 1943 р. у Львові відбувся III Крайовий З'їзд Сільськогосподарської Кооперації, який був скликаний окружними і повітовими комітетами кооперативів „Центросоюзу“ в порозумінні з Відділом Промисловості і Сільськогосподарства Управління Губернатора Дистрикту Львів.

...часті РСУК. З'їзд був присвячений справам, зв'язаним з кон-
... кампанією. В ньому взяли участь всі 48 ОСК і ПСК, від яких
... 200 представників. На з'їзді були присутні: керівник управління
... Галичина — Бауер, керівник Відділу Прохарчування і Сіль-
... господарства — Г. Гарайс, представники Державної Кооператив-
... — Швайцер і Фріт, представники УЦК — Кость Паньківський і
... референти, представники Хліборобської Палати та Товари-
... Паньківський Господар"²¹³.

...дати собі справу з політичного положення. Мусимо твердо
... встановитися. Ніяких великих політичних змін ні проклямацій
... німецької влади — М. С.] в короткому часі не можемо сподіва-
... те, що ми хочемо здобути, залежить не від проклямації, але
... — говорив на з'їзді К. Паньківський. На закінчення сво-
... мін закликав представників кооперації, щоб у майбутньому рів-
... позитивні цінності та переборювали безладдя і хаос, тому
... праця зробить українців господарями на їх землі²¹⁴.

... 1943 р. сталася — в зв'язку з рейдом Ковпака — зміна си-
... Галичина, який відзначався до тепер відносним споко-
... призвела до поважних порушень в сільськогосподарському
... значному обшарі дистрикту. Виконанню контингентів не
... пересування фронту на захід і пов'язане з цим наростання
... проблем, а також додаткові вимоги вермахту щодо продо-
... вання²¹⁵. Одночасно збільшився й вплив робочої сили з
... будівельної служби та на роботи до Німеччини²¹⁶.

...всприятливих умовах кооперації „Центросоюзу“ були
... збільшені контингенти. Бракує інформації відносно
... Натомість збирання просапних культур пройшло по-
... спричинилася також не найкраща погода. За скупом худо-
... Галичина очолювала дистрикти ГГ. Також збільшилося
... зерів і молока в порівнянні з 1942 р. Обороти кооперативів
... — незважаючи на несприятливі умови — зросли з 588
... р. до 1.196 млн. зл. в 1943 р., тобто на 103,4 %, а балансова
... млн. зл. до 54,3 млн. зл., тобто на 17,8 %²¹⁷.

... на галицький дистрикт зерновий контингент на 1943/44
... понад 600 тис. тонн — за інформацією польського підпілля
... вживати на 80 %. Найгірше виконали контингент повіті з
... господарством, що доводить, що він перевищував
... ості дистрикту²¹⁸.

...про українське незалежницьке підпілля, то його став-
... гентових кампаній було негативним. Восени 1943 р. про-
... гампанія Організації Українських Націоналістів поси-
... не мала значного впливу на обсяг скупу. Лише залучен-
... Української Повстанської Армії, яка весною 1944 р. вже
... обшари Галичини, дало їй змогу почати перебирати
... нтів для власних потреб²¹⁹.

...вплив УПА проводить щораз послідовнішу акцію охоп-
... гентами і даниною для себе. Багато млинів, молочарень
... УПА, а не для німців"²²⁰ — доповідав один із осередків
...

В 1944 р. поступово почала поглиблюватися анархія в Галичині. Через нерозсудливість — на думку К. Паньківського — була причиною керівництво залізниці не було в стані своєчасно доставити вагонів для вивезення зібраної сільськогосподарської продукції, збіжжя, зі східних районів Галичини перед вступом туди Червоної армії. Наприклад, в Тернополі замість вивезти запаси збіжжя — їх підпа-

лошпінна евакуація та руйнівна діяльність відділів УПА призвели до розладу в роботі Liegenschaft-ів. В цілих повітах, таких, як Бучач, Броди, Золочів, Броди, Кам'янка-Струмилова, відбулися масові пограбування Liegenschaft-ів. Їхній персонал, в значній мірі польський, після районських антипольських виступів переносився до найближчих міст, шукаючи управління Liegenschaft-ами та опіку над їхнім майном та нижчій службі²²².

Ще на переломі червня і липня 1944 р. траплялися акції властей з метою здобути запаси харчів. Наприклад, в повіті Бердичів дібрано шляхом дуже суворої реквізиційної акції біля 1.000 голів худоби. Ця акція — за інформацією польського підпілля — в значній мірі виконувалася по поляках, тому що українські війти вказували на худобу в поляків, які стали жертвою українського терору²²³.

Розвиток ситуації на східньому фронті поставив керівництво „Тросоюзу“ перед необхідністю розпочати приготування до евакуації на захід. Частина його працівників, які пам'ятали часи першої організації, згідно з рішенням совєтами, впали в паніку. В кооперативах знизилася дисципліна. Щораз частіше задумувалися над можливостями виїзду на захід.

3.2. „Маслосоюз“

Кампанія відбудови передвоєнної української кооперації в Україні охопила також молочарські кооперативи. Спочатку вона проводилася подібно, як і в інших секторах кооперації — завдяки спонтанним ініціативам місцевих діячів²²⁵. Всі молочарні, які під час совєтської окупації перешли до „МАСЛОПРОМУ“, перебрав відроджений „Маслосоюз“.

На початку липня 1941 р. передвоєнна дирекція „Маслосоюзу“ в складі: А. Палій, А. Мудрик, М. Хронов'ят та їх заступників (зокрема Г. Котик) перенеслася зі „старих“ дистриктів ГГ до Львова, де керує керівництво відроджуваною молочарською кооперацією. Найважливішим завданням дирекції було відновлення діяльності всіх відділів „Маслосоюзу“ і районних молочарень та залучення до праці „старих“ працівників, які мали стати „хребтом“ відновленого кооперативного молочарства.

Головою Надзірної Ради „Маслосоюзу“ став Ю. Паківський, який виконував ці обов'язки з 1926 р. Нагляд за працею молочарських кооперативів доручено — подібно, як і в передвоєнному періоді — керівному Відділові як складовій частині Ревізійного Відділу РСМ. Керував з 1931 р. О. Зибенко. За статутом місцем перебування „Маслосоюзу“ до 1942 р. був Стрий, а пізніше Львів, хоча сама дирекція „Маслосоюзу“ безперервно працювала у Львові²²⁸.

Першим наміром німецьких властей щодо „Маслосоюзу“ було перетворити його в філію LZ. Рішуче становище, яке зайняло керівництво української кооперації на захист своєї молочарської Центральної Ради, було, що німці „обмежилися“ заборонаю приєднання до „Маслосоюзу“.

молочарських кооперативів з люблинського і краківського дис-
триктів. Незважаючи на існуючу заборону, українські районні моло-
чарські кооперативи названих дистриктів старалися підтримувати контакти з
„Маслосоюзом“ за посередництва Молочарських Відділів при Відділах
Краківі і Люблині. Функцію зв'язкових між українськими район-
ними кооперативами з обидвох дистриктів та „Маслосоюзом“ і РСУК ви-
ступили керівники Молочарських Відділів Відділів Союзу в Кракові
та Люблині (П. Саснчук)²³⁰.

Молочарський Союз „Маслосоюз“, Кооператив з пайо-
вими частками в Стрию“ (такою була повна назва централі) по-
кинув чотири окремих реферати: організаційний, гуртового збуту,
роздрібно-оптовий та машинний. Такий стан проіснував до 1 квітня 1942 р.
Через рішення німецької влади, на підставі якого окупант
ввів в Польщі, для свого розпорядження, Дистриктовий Союз Мо-
лочарського Крайового Господарства (Distriktsverband für Milch und Fettwirt-
schaft). Цей Союз перебрав від „Маслосоюзу“ справи організації молоча-
рської кооперації і будівельно-монтажний нагляд над ними. Таким
чином „Маслосоюз“ став торговельною централею²³¹.

Німецького Союзу став комісар Рошман, а його заступником
значений фольксдойч. Старання українських чинників цю
комісаршу М. Хронов'ят — член дирекції „Маслосоюзу“. Таким чи-
ном створено „персональний уніт“, українцям вдалося, крім збереження єд-
ності „Маслосоюзу“ з рештою української кооперації, отримати також
необхідну інформацію стосовно німецьких планів, зв'язаних з цим секто-
ром господарства²³².

У травні 1942 р. відбулися перші, після трилітньої перерви, Загальні
Збори „Маслосоюзу“. На цих зборах, практично останніх в історії „Мас-
лосоюзу“, обговорено місце перебування Централі зі Стрия до Львова та
визначено Надзирну Раду. До складу Ради увійшли: Ю. Павликов-
ський, М. Рябак, Г. Коваль (всі троє були її членами від 1926 р.),
О. Андрійович, М. Гарасим і К. Мигаль²³³.

Молочарська кооперація відновила свою працю в умовах
окупації — на думку А. Палія, кол. дир. „Маслосоюзу“ — з та-
ких причин:

„Враховуючи на те, що окупаційна влада не буде вічною, і кооперативна надбудова залишаться власністю народу.

Важко буде використати нагоду закупити молочарських машин з ні-
мецької держави та переводити якнайбільше інвестицій на коштів
національної валюти.

Важко було констатувати дані заняття для якнайбільшого числа робіт-
ників, щоб їх охоронити від примусового вивозу до Німеччини.

Важко було й з тої причини, і це було найголовніше, щоб охорони-
ти українське населення від надмірних контингентів і репресій з бо-
ків окупаційної влади та відомих із визиску німецьких фірм, які пра-
цювали в Україні там, де не було кооперативної самооборони“²³⁴.

Молочарські кооперативи під час німецької окупації виконували такі
функції, як сільськогосподарсько-торговельної коопера-
ції, а саме: організували обов'язкові поставки молока від селян.

Важко було покарання за невиконання обов'язкового контингенту мо-
лока, який мав бути легкими. Найчастіше німецькі власті карали таких се-

ляв грошовими штрафами, що при існуючих співвідношеннях до значного ефекту: розмір найбільшого штрафу дорівнював 2–3 кг масла на „чорному ринку“²³⁵.

Молоко було одним із найважливіших продуктів сільськогосподарства. Тому селяни старалися затримати якнайбільше молока. Вироблене з нього в домашніх умовах масло продавалося на „чорному ринку“, даючи селянам додаткові прибутки, тим більше, що в окупаційних роках ціни сільськогосподарських продуктів значно зросли.

Німецькі господарські власті вживали численних заходів збільшення кількості скуповуваного кооперативами молока:

1. Для заохочення виробників запроваджено преміальну систему: поставлене молоко давали початково передовсім цукор (2 кг за 100 л поставленого молока) і концентровані корми (5 кг за 5 кг масла). В 1942 за 100 л молока з вмістом 2,5 % жиру постачальник отримував 300 г цукру і 50 сигарет та додатково 20 сигарет за кожних 100 одиниць жиру. Додаткові премії повсюдно додавалося горілку.

2. Відносно лагідні на початку покарання за недодавання молока ступилися перед різними формами репресій у вигляді: примусового доїння для визначення молочної продуктивності корів і вимірювання вмісту жиру в молоці; забирання корови у випадку заборгованості поставок молока; траплялися також випадки відбирання в селян худоби за заборгованість з поставок м'яса²³⁷.

Наприкінці 1942 р. в дистрикті Галичина працювало 137 українських районних молочарень, які охоплювали своєю діяльністю 3.230 сіл, в усіх їх 114 займалося виробництвом масла, 20 постачало „повне“ молоко до міст, а 3 виробляли сири. В цьому самому часі кількість українських районних молочарень на терені „старих“ дистриктів ГГ становила відповідно: 27 в краківському і 17 в люблінському. Всі українські молочарні Генеральній Губернії охоплювали своєю діяльністю біля 4.000 сіл²³⁸.

Одним із більших молочарських кооперативів у дистрикті Галичина була українська Районна Молочарня в Бучачі. В 1942 р. вона нараховувала 4.841 постачальників з 47 сіл із внесеними паями на суму 120 млн. зл. Цей кооператив займався такою діяльністю: виробництво масла і сиру в Петликівцях і мав дві крамниці з молочними продуктами в Бучачі. Район діяльності кооперативу поділявся на три підрайони: Бучач, Петликівці і Монастирська. Підрайон Бучач мав 21 крамницю тани і молока, підрайон Петликівці — 27, а Монастирська — 10 крамниць. Крамниця знаходилася в Бучачі. Тут знаходилися також головні склади молочних продуктів і виробництво сиру. Сметану з підрайонів Бучач, Петликівці і Монастирська кожного дня відсилали на маслозавод в Петликівцях.

В 1943 р. обороти українських районних молочарень становили 100 млн. зл., з чого 83 млн. в дистрикті Галичина, 18 млн. в дистрикті Люблин і 5 млн. зл. в дистрикті Люблин²⁴⁰. Їх майно тільки в дистрикті Галичина становило сумою 32,5 млн. зл., з чого 19 млн. зл. становили будівлі (в старих дистриктах ГГ відповідно 23 млн. і 5 млн. зл.). Більшість районні молочарні переказали у вигляді паїв до „Маслосоюзу“. Обороти самої молочарської централі перевищили в 1943 р. 10 млн. зл.²⁴¹

„Це все могло пропасти, перейти в чужі руки, коли б не діяльність українського кооперативного руху, в тому і інж. А. Палій [одна з керівниць]

— М. С.], не були в час, певно й відважно, не перебрали в цього руху“²⁴².

„Маслосоюзу“ старалося призначити значні ресурси на нове устаткування молочарень. В 1942 р. „Маслосоюз“ мав 5 змеханізованих маслоробень, 22 змоторизовані та 3 сироварні. Крім цього, „Маслосоюз“ мав власні підприємства переробки молока, тобто 8 міських молочарень²⁴³. Якщо порівняти механізацію молочарні середньої величини коштувати 300 тис. зл., то під час німецької окупації ці кошти формувався за заниженими цінами в межах 200–400 тис. зл.²⁴⁴

Українські кооперативи, об'єднані в „Маслосоюзі“, досягли найкращих результатів і доставили:

молока	27.886.036 л,
масла (з молочарні)	5.576.000 кг,
масла (з молочарні)	37.440 кг,
масла	831.440 кг ²⁴⁵ .
продукції „Маслосоюзу“ виробили:	
масла	148.362 кг,
масла	18.628 кг,
масла	145.375 кг ²⁴⁶ .

Українські кооперативні молочарень присвячували своїм крамницям. В 1943 р. „Маслосоюз“ мав у містах 86 крамниць, з них 53 у Львові²⁴⁷. Завдяки цьому він поставачальником молока і масла до Львова, щоденне запитання на молоко становило 30 тис. літрів²⁴⁸. Місячна поставка „Маслосоюзом“ до Львова знаходилася в межах від 100 до 200 тис. літрів. Ця поставка була відоме — подібно, як і в передвоєнний період — своєю якістю. 35 % відібраних проб отримало оцінку „високоякісне масло“, а решта переважно відповідала вимогам „середнього маслу“²⁵⁰.

Українські кооперативи „Маслосоюз“ зберігав на складі, що було пов'язано з витратами. Наприклад, в червні 1942 р. він призначив закупівлю 100 тонн масла, що вимагало внесення біля 100 тис. зл. Для цього надав, щоправда, „Центробанк“, але коштів на закупівлю кредиту, погодився покрити німецький „Центробанк“ і Сільського Господарства Уряду ГГ²⁵¹.

В останній період німецької окупації керівництво „Маслосоюзу“ намагалося в межах своїх можливостей, зменшити розміри накладаних контингентів. Ситуація стала особливо напруженою в червні 1943 р. німецькі власті видали розпорядження про закупівлю молока з 500 до 800 літрів від однієї корови на рік²⁵².

Українські кооперативи прийняли в період, коли цей показник у випадку пошкодження українських кооперативів, також і в порівнянні з передвоєнним періодом знизився на явно нижчому рівні (1938 р. — 1000 л; 1942 р. — 258 л²⁵³). Взагалі українські кооперативи закупили: в 1942 р. — 222 млн. літрів молока²⁵⁴.

Українським кооперативам потрібно було всім українським чинникам з УЦК звернутися з клопотанням до німецьких властей, щоб зменшити розміри можливим німецьким репресіям, спрямованим на виконання ними нових контингентів²⁵⁵. Окрім

цього, керівництво молочарської кооперації — на протилежність до передвоєнного періоду — практично не було зацікавлене в збільшенні поставок молока, тому що кожний надлишок селянин міг призначити для своїх потреб або ж продати за значно вищими цінами на „чорному ринку“.

В полі особливих зацікавлень керівництва „Маслосоюзу“, крім економічних та фінансових інвестицій в молочарні, перебувала також підготовка кадрів, для чого служили дві молочарські школи: у Львові і Стрию.

Незважаючи на багато пертурбацій, зв'язаних з періодом німецької окупації, керівництву української кооперації вдалося збільшити нерухомий фонд кооперативів у вигляді сучасного обладнання та нових будинків, хоча багато з них не були в стані здемонтувати і вивезти під час евакуації в липні 1944 р.

3.3. „Народна Торгівля“

2 липня 1941 р. — через кілька днів після відступу советів з Львова відбулася зустріч членів передвоєнної Надзірної Ради „Народної Торгівлі“ під головуванням д-ра Костя Левицького, сеньйора української кооперації. На своєму засіданні Рада ухвалила рішення про „вільно-добровільності кооперативів“ і з цією метою призначила Тимчасову дирекцію в складі: Михайло Лазорко, Володимир Яворський і Олександр Савченко. Оскільки на засіданні Ради не були присутні всі її члени, то рішення — згідно зі статутом „Народної Торгівлі“ — мусіли бути затверджені на наступному засіданні Ради²⁵⁷ (це відбулося 25 липня 1941 р.).

Тимчасова дирекція „Народної Торгівлі“ негайно почала працювати про легалізацію своїх призначень в Управі міста Львова. Накази були виконані швидко, тому що в умовах перехідного періоду колишнє майно державних підприємств руйнувалося і наражалося на пограбування. Треба було переобладнати приміщення, забезпечити майно у вигляді численних крамниць, баз та інших підприємств, зорганізувати наново бухгалтерію, перевірити великий бухгалтерський апарат, який залишився після советів і „складався у головній частині з елементів, часто ворожо нам [українцям — М. С.] наставлених елементів“.

Принциповим питанням для керівництва української кооперації була організація постачання мешканців Львова, які — після повільної ліквідації советами приватної торгівлі і через тимчасовий звиснення залізничного транспорту та істотного довозу сільськогосподарських продуктів з села — очікували в довгих чергах на товар під т. зв. „бонусом“ „Народної Торгівлі“²⁵⁹.

4 липня 1941 р. німецька військова влада та Управа міста Львова були зацікавлені в якнайшвидшому відновленні продовольчого постачання міста, взяли до відома призначений склад дирекції „Народної Торгівлі“, а 30 липня визнали справедливими її клопотання відносно створення підприємств: I, II, III і IV „ХАРЧТОРГУ“ та „ГАСТРОНОМУ“. Після повернення майна правомові власникові — „Народній Торгівлі“ дирекція фактично започаткувала віднову діяльності передвоєнної Кооперативної Централі Миської Споживчої Кооперації, яка в новій ситуації отримала назву: „Народна Торгівля“ Крайовий Споживчий Союз, Кооперативна пайовою відповідальністю у Львові²⁶⁰.

Дня 31 липня 1941 р. підприємства, створені під час советської окупації на базі майна „Народної Торгівлі“, передали відновленню Централі Миської Споживчої Кооперації, яка разом з устаткуванням, товарами, готівкою

іншими активами. Разом з ними „Народна Торгівля“ мала всі пасиви названих підприємств²⁶¹.

Всього в п'ятьох перебраних „Народною Торгівлею“ советських підприємств розміром 7.414.752,18 карбованців покривав тільки обов'язань української централі, жодна частина яких була виконана в період советської окупації. Ця справа мала бути в першу чергу передана дирекцією „Народної Торгівлі“²⁶².

Відновлення балансів окремих „ХАРЧТОРГІВ“ в один баланс „Народної Торгівлі“ могло відбутися тільки після підрахунку втрат і впорядкування бухгалтерських документів, що вимагало часу. В свою чергу, на території „ХАРЧТОРГІВ“ торговельна мережа мусіла швидко пристосуватися до нових умов і умов, якими нормувалися постачання і торгівля. В Україні діяльність „Народної Торгівлі“ була змущена залишити вказані підприємства в тимчасово виокремлені ще протягом серпня²⁶³.

Відновлення діяльності „Народної Торгівлі“ — завдання трьох українських кооперативних централей — провів в Україні, який 16 серпня 1941 р. подав у цій справі меморіал до

1941 р. відбулося цілковите об'єднання всіх вищеназваних підприємств в єдину структуру „Народної Торгівлі“. Ця структура „Народної Торгівлі“ тоді складалася з: мережі 450 крамниць; 53 транспортних засобів у вигляді 56 коней, 44 возів і 4 автомобілів; обладнання для газованої води та обладнання для виготовлення продукції. „Народна Торгівля“ мала ще новозбудовані склади продукції та відповідні приміщення для соління огірків, помідорів тощо²⁶⁵.

Важко було налагодити цю систему, „Народна Торгівля“ — в ситуації, коли в Україні діяла приватна торгівля — взяла на себе обов'язок постачати населення міста. Мешканців Львова основними харчовими продуктами були: цукор, сіллю і т. п.²⁶⁶

Важко було налагодити з ініціативою відновлення діяльності Централі „Народної Торгівлі“ у Львові, в терені зробили спроби відновити її філії в інших містах (напр., Петриченко в Сокалі, Рак в Стрию, Сидорук в Станіславові). На початку серпня вони повідомили Центра-

лі „Народної Торгівлі“ про важкі умови. Воєнні випадки сягнули в господарську структуру, а ще глибше позначились на душі громадянства. Наспівати за змінами і встояти в таких умовах та охоронятись перед дуже реальним виявом голоду, а рівночасно будувати, творити, об'єднувати, налагодити тимчасову схему доцільної організації, задовольнити вимоги мешканців, часто змінювані і важкі для виконання, задовольнити частини потреби мешканців міста, це все завдання, які стояли перед проводом установи [„Народної Торгівлі“] в той час. Сказати, стояли перед ними всі нараз і домагалися виконання²⁶⁸.

В серпні 1941 р. німецькі військові власті видали заборону на підвищення цін. Цього розпорядження каралося позбавленням воєнного привілею, конфіскацією майна, заборонаю виконання прохачів, або разом кількома з цих видів покарань. В

особливо тяжких випадках міг бути винесений вирок на кару смерті. Згодом було вирішено ніше розпорядилися закрити всі склади і крамниці. Аж наприкінці 1941 року було опубліковано розпорядження, яким регулювалося справа відкриття крамниць та крамниць дрібних крамниць. Надалі залишалися зачиненими крамниці з великими матеріалами, черевиками і шкірою. (З причини браку поліції цього розпорядження не всюди дотримувалися). Дозвіл на продаж сигарет охоплював тільки запаси роздрібною торгівлі. Всі взуттєві крамниці та гуртові склади отримали вказівку провести інвентаризацію.

Наприкінці серпня 1941 німецькі влади заповіли впровадження теми розподілу харчових продуктів, подібної до тієї, яка була обумовленою в „старих“ дистриктах ГГ²⁷⁰.

В цій ситуації дирекція „Народної Торгівлі“ постановила в порозумінні РСУК підтримати зусилля місцевих діячів і утворити в терені філій. Початково це вдалося в таких 10 містах: Сокаль, Броди, Тернопіль, Боршів, Стрий, Дрогобич, Рогатин, Мостиська і Перемишль. Крім „Народної Торгівлі“ повинна була мати власні крамниці і підприємства.

В грудні 1941 р. закінчено першу фазу організаційної праці, результатом якої було створення 14 філій „Народної Торгівлі“:

Філії „Народної Торгівлі“ (IV.1942 р.)

№№ з/п	Місце знаходження	Адреса
1.	Борщів	вул. Шевченка, 3
2.	Броди	вул. Шевченка, 24
3.	Дрогобич	Ринок, 16
4.	Збараж	Ринок, 6
5.	Коломия	вул. Хмельницького, 56
6.	Косів	вул. Мазепи, 27
7.	Мостиська	вул. Пілсудського, 57
8.	Рогатин	вул. Шевченка, 5
9.	Сокаль	вул. Гітлера
10.	Снятин	вул. Голувка, 4
11.	Стрий	Ринок, 37
12.	Станиславів	вул. Губернаторська, 2
13.	Тернопіль	вул. 3 Травня, 3
14.	Перемишль	вул. Снігурського, 4

Джерело: ДАЛО, Р-74, оп. 1, спр. 82, с. 7.

При філіях НТ відновили діяльність передвоєнні контрольні склади яких доповнено найкращими представниками місцевої громадськості. Їхнім суспільній опіці і контролю підпорядкована діяльність філій „Народної Торгівлі“²⁷².

Окрім того — поряд з філіями НТ — постановили заснувати в містах дистрикту міські споживчі кооперативи (МСК) як самостійні підприємства (див.: Доповнення — Додаток № 18). На практиці таких кооперативів початково створено 95 (див.: Доповнення — Додаток № 19). В подальшому їх кількість коливалася, з тим, що нарешті, в другій половині

...завдася на рівні 72МСК, в т. ч. по одному кооперативові (Сянок) і Люблин (Чесанів)²⁷³.

...перешкодами для розвитку „Народної Торгівлі“ — на — були:

...в'язку з філіями і кооперативами в терені з причини урухомлення сполучень та через брак власних транспортних засобів.

...кількість транспортних засобів для перевезення товарів.

...вн, ведене без врахування стану підприємств, яке призвело до недостачі в господарстві.

...вимоги фінансових органів (3 % від обороту).

...у вигляді тимчасової позики для м. Львова суми ... зарбованців, котрої, як на той час — незважаючи на ... „Народної Торгівлі“ — не повернуто.

...заробітна плата та рівень її оподаткування.

...дирекція визнала необхідним включити до структури ... совєтське підприємство „РИБОЗБУТ“, що збільшило ... оборотний фонд Централі для евентуального покриття ... загнів, яких бракувало²⁷⁴.

...у стан постачання міст Галичини — окрім Львова — по ... в Бориславі і Дрогобичі постачання було найгіршим за весь ... цих теренів. Погано працювала залізниця, а наявні в ... не були в стані перевезти нормальну кількість ... про збільшені під час закупівельної кампанії поставки ... Бракувало також палива. Внаслідок такого розвитку ... сталися перебої у щотижневому розподілі харчових ... поставок муки викликало порушення у щоденному ... траплялися випадки голодної смерті серед мешкан ... німецькі власті прийняли рішення пере ... районів, де воно було в надлишку, а також реквізувати ... для потреб постачання міст²⁷⁵.

...з рекомендацією президії РСУК керівництво дирекцією ... зчолвив Іван Кузів. Його досвід, набутий в „старих“ ... знадобитися для кращого впорядкування праці Цен ... до нового складу дирекції увійшли: М. Лазорко, ... Дмитро Квасниця та два заступники: Михайло Біганський

...реорганізованого Організаційного Відділу нова ди ... „Народної Торгівлі“ почала працю над поліпшенням бухгалтер ... господарським та ідейним зміцненням структури укра ... кооперативів в терені. Енергійно ведена мобілізаційна ... до „Народної Торгівлі“ тисячі нових членів, а разом ... капіталу. Вона ж у відповідь старалася під ... розподілом розшукуваних товарів. Готуючись до ... завдань, „Народна Торгівля“ з великою затратною ... власне виробництво, дбала про вишкіл своїх працівни ...²⁷⁷.

... листопада 1941 р. в „Народній Торгівлі“ (відділи: ... організаційний, постачання і виробничий; дирекція та фі ... працювало разом 1.500 осіб²⁷⁸.

Наприкінці 1941 р., щоб зменшити свій адміністративний пов'язані з ним витрати, „Народна Торгівля“ зліквідувала значну своїх крамниць у Львові, деякі віддала „Маслосоюзові“ і „Централю“ зові“. В кінці листопада вона мала їх ще 317, а на початку грудня вже „тільки“ 221, серед них: 49 хлібних, 92 продовольчо-хлібних і 80 довільних. Наслідком цих змін було скорочення кількості населеного селуговуваного українською Централєю у Львові, з 330 тис. до 215 тис. цьому ж часі німецькі власті надали „Народній Торгівлі“ концесія діяння 12 гуртівень солі в містах, де вона мала свої філії, і в тих містах, де їх не було, а також гуртівень сахарину. За допомогою „Народна Торгівля“ постачала сіль і сахарин населенню 18 міст Галичина²⁷⁹.

На початку 1942 р. „Народна Торгівля“ мала на терені діяльності 14 своїх філій²⁸⁰, кожна з яких вже розпоряджалася власними крамницями та підприємствами. Кількісний стан в окремих ілюструє нижчеподана таблиця:

Інформація про філії „Народної Торгівлі“ (стан на 1.01.1942 р.)

№ з/п	Місцевість	Бази	Крамниці					Підприємства					
			продов.-зміш.	городов.-молочні	м'ясорибні	галантерейні і госп.	інші	Разом	пеккарні	виробництва	ресурси	городи	інші
1.	Борщів	1	4	1	1	1	—	7	1	—	—	—	—
2.	Броди	2	8	1	—	1	—	10	—	—	2	—	—
3.	Дрогобич	1	15	—	—	—	—	15	—	—	—	—	—
4.	Збараж	1	3	—	1	2	—	6	1	1	1	1	1
5.	Коломия	2	9	—	—	1	1	11	3	—	—	—	—
6.	Косів	2	7	1	2	—	—	10	2	—	1	—	—
7.	Мостиська	1	2	—	—	1	2	5	1	—	1	—	1
8.	Перемишль	—	3	—	—	—	—	3	1	—	—	—	—
9.	Рогатин	2	4	1	1	2	—	8	1	—	2	1	—
10.	Сокаль	2	6	1	—	2	1	10	2	1	—	—	1
11.	Снятин	1	2	—	—	1	—	3	—	—	1	—	—
12.	Станиславів	2	12	—	2	2	2	18	—	—	—	—	—
13.	Стрий	3	20	—	1	1	1	23	—	—	—	—	—
14.	Тернопіль	1	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Разом		21	96	5	8	14	7	130	12	2	8	2	6

Джерело: ДАЛО, Р-74, оп. 1, спр. 82, с. 7.

Згідно з таблицею 23, 1 січня 1942 р. 14 філій „Народної Торгівлі“ лодили в сумі: 21 базу, 130 крамницями і 28 підприємствами, де зайнято 596 працівників. Серед крамниць, які належали філіям, переважала крамниця споживчо-змішаного характеру (73,8 %). Найбільше підприємств філій об'єктом, який найчастіше зустрічався, були пекарні (42,9 %). Найбільші за кількістю крамниць, що їм належали, філії входили в: Стрию (23), Станиславові (18) і Дрогобичі (15), тоді як менші в: Тернополі (1), Перемишлі (3) і Снятині (3).

...місяців своєї діяльності централія українських спожив-
... — складовий елемент окупаційної господарської системи,
... Господарства і Прохарчування Уряду ГГ — функціо-
... комісара. До призначення З. Мюллера комісаром
... йшло з ініціативи Господарського Відділу Управління
... Галичина, правдоподібно, аж в травні 1942 р.²⁸¹

... від самого початку „Народна Торгівля“ підлягала особли-
... — зважаючи на доступ до товарів першої необхідності —
... , окрім ревізії об'єднаних в ньому кооперативів,
... точний контроль над ними.

... „Народної Торгівлі“, керуючись обіжником РСУК від 21
... рекомендувала на початку червня 1942 р. своїм кооперати-

... зберегли продаж непроділлованих товарів першої необ-
... і крамницях службовцям та безпосередньо з баз окремих
... особам на підставі індивідуальних дозволів.

... дозволів визнано суперечною з принципами коопера-
... і наказано трактувати як службові провини.

... етивності додаткового нормування яких-небудь това-
... інформацію до відома всіх працівників і членів коопера-
... певні норми, в межах яких кожен міг би отримати свій
... у визначений для нього термін.

... на малу кількість товарів з додаткового приділу було
... поділити всім рівномірно, то належало розділити спожи-
... і задовольняти потреби кожної групи по черзі, хоч
... за різні товари, але з рівною сумою їх вартости.

... Комісії Надзірних Рад були зобов'язані проводити пе-
... контроль продажу товарів, особливо з додаткових норму-
... контролю мали записувати в протоколах, які належало
... „Народної Торгівлі“²⁸².

... Централія доручила своїм споживчим кооперативам, які
... автомобільним транспортом (Бібрка, Теревовля, Чор-
... Львівська, Борислав, Кам'янка-Струмилова, Куликів, Великі
... Більшівці, Надвірна, Немирів, Яворів, Підкамін'я і
... щоб в міру можливостей організували спільно доставки
... , що не мають транспортних засобів.

... Управління Прохарчування м. Львова повідомило,
... у збереженні дотеперішньої мережі крамниць „На-
... „Народної Торгівлі“, яка загалом працює задовільно. Спорадичні випадки
... — на думку управління — мали дрібничковий характер і були
... часом²⁸³.

... не менше німецькі власті в зв'язку з планованою реприва-
... доручили Організаційному Відділові РСУК та Надзір-
... „Народної Торгівлі“ проаналізувати можливість пере-
... „Народної Торгівлі“ в централю міської споживчої кооперації з
... виробництвом і поступової ліквідації крамниць. Згідно з
... „Народна Торгівля“ мала би зберегти у Львові тільки спе-
... а решту — після планованої реприватизації — віддати місь-
... кооперативам (МСК), яких 5 діяло перед війною у Львові²⁸⁴.

На думку українських кооператорів — у випадку необхідності проведення можливих змін (однак на практиці ніколи до цього не дійшло) кращим розв'язком мало бути створення одного великого міського живчого кооперативу на західноєвропейській зразок для міста Львова та околиці, тим більше, що у Львові тоді проживало 65 тис. українців, а в березні 1944 р. вже понад 82 тис.)²⁸⁵.

В полі зацікавлення „Народної Торгівлі“ перебували не тільки українці, але рівно ж інші національності. Кількість осіб, зареєстрованих на приділені товари в самих МСК протягом 1942 р., формувалася таким чином:

Населення, зареєстроване на нормовані товари в МСК: 1942 р. (середньомісячно)

За період	Німці	Арійці	
		дорослі	діти
січень–вересень '42	4.494	22.118	31.162
жовтень–грудень '42	2.067	123.276	37.424
січень–вересень '43	3.702	184.701	52.737

Джерело: Особисте опрацювання автора на підставі: ДАЛО. Р-74, к. 2, спр. 31, с. 12, 14.

В липні 1942 р. торговельна мережа „Народної Торгівлі“ у Львові охоплювала вже „тільки“ 174 крамниці, в т. ч.: 115 хлібно-продовольчих, 24 продовольчих, 13 хлібних, 17 консумів, 4 з городовиною та 10 крамниць для німців. З ходом часу норми основних продовольчих товарів для населення стали зменшуватися. В такій ситуації виникла необхідність скорочення торговельної мережі „Народної Торгівлі“, хоча кількість населення, зареєстрованого на нормовані товари — як показує табл. 24 — значно зросла. Шляхом поступової ліквідації зачинено крамниць, які або мали гірше розташування, або своєю високою витратністю завдавали збитків „Народній Торгівлі“²⁸⁶.

Ліквідація частини крамниць „Народної Торгівлі“ у Львові протягом другого півріччя 1942 р. проходила таким чином:

Ліквідація крамниць НТ у Львові в II половині 1942 р.

Місяць 1942 р.	Кількість крамниць НТ у Львові	
	діючих	зліквідованих
липень	174	—
серпень	171	3
вересень	167	4
жовтень	155	12
листопад	144	11
грудень	129	15

Джерело: Особисте опрацювання автора на підставі: ДАЛО. Р-74, к. 2, спр. 31, с. 11.

...останніх шести місяців 1942 р. зліквідовано у Львові в сумі ... переважали „Народній Торгівлі“, тобто біля 24,7 % всіх їх ...

...складалася ситуація на провінції, де проблема скоріше ... структури „Народної Торгівлі“, ніж у її надмірній — ... на неї німецькими властями завдань — розбудови 14 філій та 98 міських споживчих кооперативів „Народної Торгівлі“ на день 1 серпня 1942 р. представляє наступна таблиця:

Таблиця 26

Таблиця „Народної Торговлі“ — стан на 1.08.1942 р.

Категорія	98 МСК	14 філій	Разом
Крамниці	359	106	465
Підприємства	30	—	30
Торговельні точки	31	4	35
Магазини	9	6	15
Складські приміщення	4	2	6
Спеціалізовані крамниці	34	3	37
Спеціалізовані підприємства	46	16	62
Спеціалізовані торговельні точки	69	9	78
Всього	582	146	728

Категорія	98 МСК	14 філій	Разом
Хлібні підприємства	73	8	81
Молочні підприємства	71	2	73
М'ясні підприємства	33	3	36
Спеціалізовані підприємства	5	1	6
Спеціалізовані торговельні точки	26	5	31
Всього	208	19	277

Категорія	98 МСК	14 філій	Разом
Хлібні підприємства	26.160	4.879	31.039
Молочні підприємства	2.207	430	2.637
М'ясні підприємства	12	8	20
Спеціалізовані підприємства	35	13	48

Джерело: ДА.ЗО. Р-74, оп. 1, спр. 81, с. 1.

...впливає, що „Народній Торгівлі“ вдалося протягом ... своєї діяльності збудувати на провінції структу- ... 14 філій і 98 міських споживчих кооперативів, котрі ... 1942 р. посідали разом 728 крамниць та 227 підприємств. ... переважали точки, що торгували продовольчими та ... Було їх разом 465, тобто 63,9 % всіх крамниць. На- ... підприємств переважали пекарні (35,7 %) та їдальні (32,2 %).

У так збудованій структурі „Народної Торгівлі“ (поза Централі у Львові) працювало за станом на 8 серпня 1942 р. 2.637 осіб, з яких було 31.039 кооператорів.

31 жовтня 1942 р. відбулися у Львові чергові Загальні Збори „Народної Торгівлі“. На зборах були присутні: уповноважений ДКР З. Миколайчук, президент РСУК Ю. Павликівський, дир. „Центросоюзу“ І. Селіванович, дир. „Маслосоюзу“ А. Палій та дир. „Центробанку“ С. Кузик. На зборах обрано м. ін. нову Надзірну Раду. До неї увійшли такі особи:

— о. Дам'ян Лопатинський (дотепер. голова Ради)

— д-р Михайло Волошин

— інж. Андрій Палій

— інж. Ілля Сем'янчук

— дир. Зиновій Пеленський

— дир. Іван Поритко

— проф. Никифор Даниш

— дир. Володимир Котович

— радн. А. Рак

— д-р З. Петрів

— як представники юридичних осіб

— як представники фізичних осіб

— заступники членів Ради

Крім цього, вибрано ще 100 уповноважених на наступні Загальні Збори „Народної Торгівлі“²⁸⁷ (див.: Доповнення — Додаток № 21).

Протягом 1942 р. Централь „Народної Торгівлі“ у Львові та її філії досягли такого обороту²⁸⁸:

Товарооборот „Народної Торгівлі“ в 1942 р. (в тис. зл.)

Квартал 1942	філії НТ		Центр. у Львові		Гуртовні солі	
	сума	участь у всьому обороті в %	сума	участь у всьому обороті в %	сума	участь у всьому обороті в %
I.	5.201,6	29,9	11.615,4	66,6	615,9	3,5
II.	5.396,0	33,8	9.959,6	62,5	593,6	3,7
III.	5.509,0	41,5	7.091,2	53,4	680,9	5,1
IV.	5.836,5	44,0	6.846,1	51,5	595,5	4,5
Разом	21.943,1	36,6	35.511,3	59,3	2.485,9	4,1

Джерело: ДАЛО, Р-74, оп. 2, спр. 39, с. 36.

З вищенаведеної таблиці 27 випливає, що товарний оборот у „Народної Торгівлі“ в 1942 р. устатбувався на рівні, що перевищував 11.615,4 тис. зл. в I кварталі до 6.846,1 тис. зл. в IV кварталі. Разом обороти Централі у Львові та її філій і гуртовень солі протягом 1942 р. становили 59.940,7 тис. зл., з чого на Централь приходило 59,3 %, на філії — 36,6 %, а на гуртовні солі тільки 4,1 %.

А ось як представлявся товарний оборот в 1942 р. в окремих філіях „Народної Торгівлі“:

Товарний оборот у філіях НТ в 1942 р. (в тис. зл.)

	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.	Разом
	152,1	133,1	148,8	250,4	684,4
	270,2	387,5	292,3	311,5	1.261,5
	725,2	278,3	257,5	400,7	1.661,7
	214,5	239,5	274,3	275,3	1.003,6
	481,0	552,1	368,0	254,3	1.655,4
	181,9	258,9	184,8	83,3	709,4
	102,8	114,5	87,8	90,2	395,3
	504,9	364,4	411,1	112,7	1.393,1
	159,1	209,8	273,4	333,3	975,6
	106,6	298,4	180,5	102,9	688,4
	302,5	263,3	265,5	277,0	1.128,2
	1.103,3	1.039,6	824,2	1.039,2	4.006,3
	526,1	600,7	491,3	909,0	2.527,1
	371,4	636,0	1.449,5	1.396,2	3.853,1
	5.201,6	5.396,0	5.509,0	5.836,5	21.943,1

ДАЗО, Р-74, оп. 2, спр. 39, с. 36.

У таблиці впливає, що товарні обороти в чотирьох на-
 1942 р. в окремих філіях „Народної Торгівлі“ зазнавали
 Найбільший оборот товарів мали філії в Станиславові
 Тернополі (3.853,1 тис. зл.) і Стрию (2.527,1 тис. зл.), а най-
 (395,3 тис. зл.), Снятині (688,4 тис. зл.) і Косові (709,4

або спад товарних оборотів в окремих філіях „Народної
 пояснювали ініціативою керівництва даної філії або
 впливним чинником, який призводив до спаду товаробо-
 керівництво філій не мало права самостійно купувати
 Крім того, Торговий Відділ Централі не надавав на-
 справі, що в результаті спричинилося до нерівно-
 товарів у крамницях „Народної Торгівлі“. Поза тим
 товарів не відповідав місцевим потребам. Тому ке-
 звільнений з відповідальності за зростання
 товарів. В свою чергу торгівля нормованими то-
 рентабельності філій. Становище погіршував ще
 Торговельний Відділ Централі не був спроможний задо-
 філій як щодо кількості, так і якості товарів²⁸⁹.

мали рівно ж міські споживчі кооперативи, що нале-
 „Народної Торгівлі“. Траплялися випадки, що один кооператив
 товарів, а інший, віддалений на 20–30 км, взагалі їх не
 кооперативів знали переважно тільки одного поста-
 Централю у Львові та часом місцевий окружний або по-
 кооперативів, що належав до „Центросоюзу“. Бракувало та-
 співпраці між кооперативами, що володіли власними

транспортними засобами, і тими, що їх не мали. Нерідкі були також падки ведення т. зв. зв'язаного продажу, тобто при продажу розповсюдженого товару додавали неходовий товар²⁹⁰.

Незважаючи на вказані недоліки, структура „Народної Торговлі“ на території, навіть в тих найменших осередках, систематично розбудовувалася. За станом на 1 вересня 1942 р. 14 філій „Народної Торговлі“ (разом 158 крамниць (в т. ч. 130 продовольчо-змішаних), 19 підприємств (в т. ч. 7 пекарень) та 15 баз. Вони розпоряджалися в сумі 10 автотранспортом та 19 кіньми і давали працю 616 особам. На терені діяльності філій „Народної Торговлі“ проживало 245.278 „арійців“. Серед них 126.400 (тобто 51,5 %) обслуговувалося точками філій. Найсильніші осередки посідання філій „Народної Торговлі“ знаходилися в Тернополі, Станіславові та Галичині²⁹¹ (див.: Доповнення — Додаток № 23, Інформація про філії „Народної Торговлі“).

Розвиток територіяльної структури „Народної Торговлі“ чудово ілюструє приклад філії в Тернополі. В 1939 р. вона мала в цьому місті — нованому, подібно до інших міст Галичини, жидівською торгівельною крамницю. Натомість в грудні 1942 р. вона розпоряджалася вже 20 крамницями, гуртівнею солі та 3 базами і була відповідальна за постачання міста. Крім цього, вона ще обслуговувала міські кооперативи. Поділіла та, в міру можливостей, приватних купців. Місячний оборот протягом 1942 р. виріс з 68 тис. до 450 тис. зл., а кількість її членів з 450. В січні 1942 р. вона мала тільки 6 працівників, а в грудні вже понад десять і постійно розвивалася²⁹².

Діяльність окремих точок „Народної Торговлі“ виходила далеко за межі господарські справи. В її підприємствах випоклювалися і працювали практично особи, які часто походили з села, що створювало їм можливість перенестися на постійно до міста та давало шанси створення в місті власного підприємства. Наприклад, в Міському Споживчому Кооперативі в Золочеві 47 випускників однорічних торговельних курсів вступило до жовтня 1942 р. необхідну практику. Серед них 41 направлено на чорні торговельні курси, а 6 — на ремісничі. Кооператив постарався організувати курси німецької мови для 50 службовців. У своїй практиці кооператив керувався передвоєнним статутом, який передбачав ведення комерційної, також культурно-освітньої діяльності. З цієї метою для службовців організовано казино „БЕСИДА“, яке стало осередком культурного і товариського життя української інтелігенції в Золочеві. Крім цього, „Народної Торговлі“ постачала потрібні книжки та белетристику. Крім того, кооператив допомагав харчовими продуктами двом шпитальним їдальням, будинкові перестарілих і будинкові дитини, а його ресторани давали платні обіди найбільш необхідним учням міста²⁹³.

Таким чином зміцнювався український стан посідання в місті. З Галичини. Незабаром біля міських кооперативних відділень почали створюватися численні ремісничі заклади — основа третього стану. Розвиток українського міщанства особливо сприяв факт усунення з господарського життя жидівського населення, в руках якого в міжвоєнному періоді перебувала більшість приватної торгівлі і ремісничих закладів у Галичині.

Цей процес відзначала офіційна щоденна преса. „Львівський Вестник“ в травні 1942 р. писали про ситуацію в Станіславові: „Жидів у Станіславові переселено до окремого місця побуту [...]. Скрізь чути українське

коли зважити, що щезли жиди, які прилюдно говорили українським мовою. Український характер міста підкреслюють також українські

Організаційного Відділу „Народної Торгівлі“, її теренові точ-
 МСК в розрахунковому 1942/43 році забезпечували нормава-
 25 % міського населення дистрикту Галичина²⁹⁵ (в 1935 р.
 задовольняла потреби тільки 17 % клієнтів міста²⁹⁶).

продаж окремих родів товарів у міських споживчих
 „Народної Торгівлі“ в 1942 р. та в першій половині 1943 р.:

Таблиця 29

**Продаж в МСК „Народної Торгівлі“
 (I-IV квартал 1942 р. і I-II квартал 1943 р.)**

	I-II кв. 1942	III-IV кв. 1942	I-II кв. 1943	Разом в зл. III-IV кв. 42 р I-II кв. 43 р.
Хліб	3.646.304	3.768.950	5.050.913	4.850.925
Молоко	478.351	1.079.931	1.765.791	1.992.005
Масло	254.262	248.537	565.958	586.436
Цукор	328.011	340.352	506.840	1.508.002
Кава	145.176	32.662	85.296	707.754
Чай	11.073	115.291	284.322	1.197.839
Мармелад	2.768.363	1.976.610	3.010.180	299.207
Соло	2.480	48.278	513.650	2.247.712
Сир	1.056.770	1.085.741	2.006.479	587.520
Смак	—	—	114.104	399.364
Сир	531.457	191.740	92.976	782.969
Сир	10.181	6.494	1.249	61.944
Сир	71	5.696	3.196	44.460
Сир	8.620	6.586	47.874	5.446
Сир	11.404	14.389	3.980	64.291
Сир	—	—	1.211	9.688
Сир	5.365	19.391	15.042	272.432
Сир	—	8.951	1.869	86.560
Сир	3.380	1.880	2.103	9.559
			Разом	15.714.113

Додатково опрацювання автора на підставі: ДАЛО, Р-74, оп. 1,
 ф. 1, к. 2, спр. 35, с. 2.

який впливає, що основним товаром, який продавали, а
 в міських споживчих кооперативах „Народної Торгівлі“
 так і вартісного — був хліб, якого в розрахунково-
 продано 8.819.863 кг на суму 4.850.925 зл. Другим за вартіс-
 продавали в системі МСК, був мармелад (2.247.713 зл.);
 (1.992.005 зл.); цукор (1.508.002 зл.) та кава (1.197.839 зл.).
 розрахунковому 1942/1943 році в системі МСК продано ви-
 на суму 11.796.483 зл., що становило 75,0 % всього
 МСК, який дорівнював 15.714.113 зл.

Якщо йдеться про кількісну динаміку продажу товарів в системі послідовно протягом трьох півріч, то слід підкреслити, що вона була дуже неодинаково в залежності від роду товару, але загальною тенденцією була найвищою в першому півріччі 1943 р. Так, у випадку продажу основного товару, яким був хліб, як у першій, так і в другій половині 1942 р. вона була майже однакова і втримувалася на рівні понад 500 кг; натомість явно зросла в першій половині 1943 р. — до рівня понад 800 млн. кг. У випадку муки продаж протягом трьох наступних півріччів зменшувався. Натомість продаж яєць в першому півріччі 1943 р. був майже в два рази вищий, ніж в попередніх півріччях. Однак найбільшій динаміці продажу відзначено у випадку мармеладу, продаж якого зріс з 200 кг в першій половині 1942 р. до 513.650 кг у першій половині 1943 р.

Серед нечисленних товарів, продаж яких знизився, опинилися м'ясо і риба. Загальний продаж цих товарів зменшився з 531.457 кг в першій половині 1942 р. до 92.976 кг в першому півріччі 1943 р.

Місячну динаміку розподілу (продажу) нормованих товарів в системі МСК в першому півріччі 1943 р. представляє подальша таблиця:

Розподіл нормованих товарів МСК НТ (січень—червень 1943 р.)

Вид товару	січень	лютий	березень	квітень	травень	червень
хліб	кг 920.369	820.459	814.101	826.798	784.534	884.652
мука	кг 315.068	286.479	361.315	276.396	273.190	253.343
каша	кг 56.734	76.466	118.876	114.336	104.002	95.544
цукор	кг 71.551	80.101	102.645	84.269	77.812	90.462
жир	кг 10.964	24.437	12.711	13.825	11.561	11.798
кава	кг 34.678	74.636	53.409	41.995	38.794	40.810
сигарети	шт. 469.009	125.900	480.046	512.980	698.223	724.022
мармелад	кг 6.409	85.718	89.648	85.785	145.395	100.695
яйця	шт. 190.206	237.985	467.030	392.831	250.131	468.296
сахарин	кг 11.449	63.696	7.496	26.866	2.059	2.538
м'ясо і риба	кг 8.511	10.936	21.942	15.662	19.298	16.627
конд. вироби	кг 454	270	120	157	172	76
мило	кг 337	722	926	396	650	165
сірники	шт. 2.977	3.522	6.131	4.779	3.717	26.748
маргарин	кг 2.856	872	34	78	114	26
дріжджі	кг 10	60	—	599	271	271
масло	кг 701	909	1.293	1.590	1.422	9.127
мед	кг 1.061	361	93	—	254	100
сир	кг 2	416	1.070	101	186	328

Кільк. кооп., які не зробили звітів	3	4	3	3	7	10
Кільк. кооп., які не розподіляли товари	2	3	5	3	2	2
Кільк. кооп., які охоплені звітом	65	63	62	64	61	58

Джерело: ДАЛО, Р-74, оп. 1, спр. 31, с. 13.

Наведена таблиця 30 підтверджує тезу, що в першій половині року вдалося за посередництвом „Народної Торгівлі“ устатувати поставки найважливіших нормованих товарів, передовсім цукру і цукру, для міського населення дистрикту Галичина. Значне збільшення поставок масла протягом 6 перших місяців 1943 р. (з 701 кг в січні до 4.117 кг в червні) було зв'язане з сезонними коливаннями виробництва.

З цього, з наведеної таблиці випливає, що тільки два МСК (серед яких були МСК „Сільськогосподарська“ та МСК „Торговельна“) не проводили розподілу нормованих товарів, що свідчить про неефективність системи, збудованої „Народною Торгівлею“.

Джерело закупівлі товарів МСК в перших 6 місяців 1943 р. представлено наступною таблицею:

Таблиця 31

**Джерела закупівлі товарів МСК „Народної Торгівлі“
(січень–червень 1943 р.)**

М.С.К.	Зал.	Інші		НТ і її філії				Разом 100% закупівлі (без накидки), зал.
		% заку- півлі	зл.	закуплено		накидка		
				%	зл.	%	зл.	
100	381.103	51,5	1.139.880	13,2	291.214	26,2	76.249	2.212.197
101	1.161.777	38,2	1.061.230	20,0	555.012	22,0	122.179	2.778.019
102	1.424.059	55,8	2.943.022	17,2	908.275	21,5	194.949	5.272.356
103	1.266.939	50,1	5.144.132	17,1	1.754.501	22,4	393.377	10.265.572
104	1.743.415	40,5	1.768.023	19,5	849.974	20,6	175.101	4.361.412
105	1.414.912	43,6	1.747.328	21,1	849.070	17,5	148.243	4.011.310
106	1.350.735	43,1	1.487.450	17,4	598.835	21,7	130.239	3.447.020
107	4.513.262	42,3	5.002.801	19,3	2.297.879	19,7	453.583	11.819.742
108	1.185.001	45,9	10.146.933	18,4	4.052.380	20,9	846.960	22.085.314

I II III IV V VI

... не робили звітів ... 1 1 2 4 5 5

... становила: 95,7 %

Джерело: ДАЛО. Р-74, оп. 1, спр. 31, с. 16 [з виправленням рахункових помилок у вихідних даних в обчисленнях відсотків, зазначеним потовщенням — М. С.]

З наведеної таблиці виходить, що найбільшим постачальником товарів до МСК були — належні до „Центросоюзу“ — окружні і повітові організації (ОСК і ПСК). Їхня участь у доставках товарів до МСК протягом першого півріччя 1943 р. становила в середньому 35,7 %. Другим постачальником МСК була Центральна „Народної Торгівлі“, яка доставила в середньому 18,4 % товарів. В сумі обидві організації доставили МСК 54,1 % всіх закуплених ними товарів протягом першого півріччя 1943 р. товарів.

У забезпеченні МСК основними продовольчими товарами велику роль відігравало власне виробництво. Величину цієї продукції та розмір її частки в загальній закупівлі МСК, представляє подальша таблиця:

**Величина виробництва і послуг в МСК „Народної Торгівлі“
(січень—червень 1943 р.)**

Вид продукту	Одиниця	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Розумно
Хліб	кг	609.841	628.571	994.783	609.135	619.114	674.336	4.135.340
	зл.	297.562	305.434	519.074	308.381	320.255	359.413	2.110.119
Вода, лимонад	пл.	3.642	21.972	33.373	39.317	41.596	112.448	252.344
	зл.	3.621	5.953	17.427	12.211	26.115	42.443	177.777
Їдальні: страви	шт.	22.925	3.305	30.687	32.070	65.015	19.324	177.777
	зл.	13.852	3.729	18.729	21.724	60.948	19.505	136.444
Їдальні: обіди	шт.	22.047	39.922	38.581	14.194	10.373	19.736	144.444
	зл.	28.206	50.388	82.709	19.535	12.724	22.951	266.666
Перукар. посл.	зл.	906	1.089	805	531	121	275	377
Буфети: пиво	шт.	4.373	3.089	1.401	1.599	1.942	1.738	444
	зл.	6.516	3.769	1.401	1.599	1.942	1.738	444
Буфети: бугербр.	шт.	3.430	9.680	—	—	374	172	133
	зл.	1.163	5.237	—	—	133	57	60
Вино	пл.	—	—	—	—	35	—	—
	зл.	—	—	—	—	261	—	—
Мармелад	кг	1.845	465	—	320	—	—	—
	зл.	1.650	380	—	276	—	—	—
Гербатоль	пл.	1.557	1.917	3.540	90	88	338	—
	зл.	1.676	1.775	3.234	71	115	472	—
Городи	зл.	3.570	2.897	1.304	7.829	10.570	18.029	—
Оцет	л	3.052	3.555	5.322	3.250	2.000	1.261	—
	зл.	4.084	4.110	7.161	4.582	2.267	6.514	—
Ремонт взуття	пара	161	261	548	86	108	128	—
	зл.	5.203	3.474	11.629	1.791	1.931	2.015	—
Пражіння кави	кг	—	3.691	5.222	2.572	3.836	2.436	—
	зл.	—	3.370	3.762	2.262	2.767	1.416	—
Масарня	кг	16.708	18.852	16.481	12.035	15.039	14.036	—
	зл.	31.374	37.958	33.433	27.835	29.794	28.770	—
Готелі: нічліг	л.	—	35	207	28	144	93	—
	зл.	—	386	1.034	139	723	372	—

Джерело: ДАЛО, Р-74, оп. 1, спр. 31, с. 17—18.

З таблиці 32 виходить, що найважливішим товаром, який виробляв МСК в першому півріччі 1943 р., був хліб. Вартість цього виробництва (2.110.119 зл.) становила 72,4 % всієї продукції МСК та націленої продукції послуг. Протягом 6 місяців пекарні МСК доставили 4.135 тис. кг хліба, що на 81,9 % забезпечило продаж цього товару крамничним МСК. М'ясо, яке продавали в відділеннях МСК, на 100 % походило з власної масарень.

Динаміку оборотів 70 МСК за період від 1 січня 1942 р. до 30 червня 1943 р. представляє нижченаведена таблиця:

Обороты в МСК „Народної Торгівлі“ (січень 1942 р. – червень 1943 р.)

	Обороты товарні і виробничі	Обороты в купі	Разом
січень 1942 р.	19.972.593	289.393	20.261.986
січень 1943 р.	21.340.545	105.699	21.446.244
червень 1943 р.	23.752.133	132.418	23.884.551

ДАЛО, Р-74, оп. 1, спр. 31, с. 9; Р-74, оп. 1, с. 44.

Згідно, що основним полем діяльності МСК була торгівля, частина яких походила з власного виробництва (позиція „Народної Торгівлі“ стосується членства в МСК хліборобів, що мешкали на території МСК і постачали сільськогосподарськими продуктами МСК).

Загальні обороти І-го півріччя 1942 р. з оборотами ІІ-півріччя 1942 р. вони виростили на 1.184.258 зл., тобто на 5,8 %. В І-му півріччі 1943 р. в порівнянні з І-м півріччям 1942 р. відбулося ще більше зростання оборотів — на 3.622.565 зл., тобто на 17,9 %. Натомість обороти в розрахунковому 1942/1943 році становили 45.092.678 зл. Середній оборот в МСК відповідно зростає: в І-му півріччі 1942 р. — 24.121 зл., в ІІ-му півріччі 1942 р. — 25.531 зл.; а в І-му півріччі 1943 р. — 28.451 зл.

Важливою причиною зростання оборотів в МСК була важливою ще з однієї причини. Згідно з постановою РСУК, ч. 83 від 31.12.1941 р., всі міські споживчі кооперативи повинні сплачувати внесок на Фонд Сільськогосподарської торгівлі в розмірі 0,1 % від річного обороту²⁹⁸.

Важливою причиною зростання оборотів МСК слід взяти до уваги ще два значущі фактори. По-перше, всі українські кооперативні центральні, подібно, як і інші організації, що діяли тоді торгівлею, мали проблеми з отриманням товарів з-за неможливості отримати валюту. По-друге, в І-му півріччі 1943 р. в 70 МСК зліквідовано підприємства з розпорядженням німецьких властей з 20 січня 1943 р. Згідно з постановою „Про ліквідацію підприємств і цілеспрямованість праці“ — ряд відділів, крамниць, розподільчих баз та підприємств МСК ліквідовано з 1 січня 1942 р. до 1 червня 1943 р. ілюструє наступна таблиця:

Таблиця 34

Крамниці, розподільчі бази і підприємства МСК (31.12.1942 р. – 1.07.1943 р.)

	31.12.42	01.04.43	01.07.43
Крамниці	470	400	382
Розподільчі бази	47	47	47
Підприємства	134	110	95

Зроблено за матеріалами опрацювання автора на підставі: ДАЛО, Р-74, оп. 1, спр. 31, с. 49.

З огляду на зміщену в таблиці 34, виходить, що відзначене МСК зростання оборотів і виробничих оборотів у розрахунковому 1942/1943 році було досягнуте всупереч значному скороченню в І-му півріччі 1943 р. кількості крамниць, розподільчих баз і підприємств, які на-

Протягом 6 місяців 1943 р. кількість крамниць МСК зменшилася до 382, а підприємств — зі 176 до 97. У випадку крамниць торкнулося передовсім крамниць змішаних і споживчих, а також скоб'яних (винятком були господарські крамниці, кількість яких збільшилася — з 11 до 22). 3-поміж підприємств МСК зазнали ліквідації фабрики ідалень, ресторанів і буфетів та 1/3 пекарень і заводів газованої продукції.

Незважаючи на скорочення стану посідання МСК в розпорядженні 1942/1943 році, кількість членів цих кооперативів — за даними, складеними у розпорядженні на період від 1 січня до 30 червня 1943 р., суттєво зростала, що представлено в подальшій таблиці:

Рух членів і паїв у 70 МСК „Народної Торгівлі“ (II півріччя 1943 р.)

Період	Прибуло				Вибуло						Кінцевий стан		
	члени		паї		члени			паї			члени	паї	
	разом	в т.ч. селяни	заявлені	оплачені	разом	в т.ч. селяни	причина	заявлені	оплачені				
I.I.43												20.496	9.177
I.43	1.244	251	29.520	20.711	4	—	3	—	1	100	40	21.738	9.428
II.43	1.321	700	20.950	46.215	—	—	—	—	—	—	—	23.059	10.128
III.43	5.164	2.176	167.820	154.967	253	—	70	17	166	7.825	1.054	27.970	12.304
IV.43	1.911	—	75.985	81.210	18	1.882	18	—	—	450	357	29.863	10.422
V.43	2.437	285	71.135	73.551	9	150	2	2	5	200	226	32.291	10.557
VI.43	6.188	973	205.510	232.755	431	3.566	32	43	356	11.450	2.989	38.043	7.964
Разом	18.260	4.385	570.920	609.409	715	5.598	125	62	528	20.025	4.666		

Джерело: ДАЛО, Р-74, оп. 1, спр. 31, с. 11.

З таблиці 35 випливає, що протягом першої половини 1943 р. кількість МСК зросла з 20.498 до 38.043, тобто на 85,6 %. За цей період кількість хліборобів, що належали до МСК, зменшилася з 9.177 до 7.964 (тобто на 13,2 %), хоча за перші три місяці року явно зростала. Такий же стан частка селян у загальній кількості членів МСК знизилася з 44,7 до 20,9 %. Поновне зростання кількості селян серед членів МСК відбулося в період від липня до жовтня 1943 р. (див.: Доповнення — Додаток № 2).

Присутність хліборобів в МСК спричинила, що ці кооперативи в якійсь мірі брали участь у закупівлі контингентів — правдиво власних членів, які мали рільничі господарства. Масштаби цього явища ілюструє нижченаведена таблиця:

Кампанія закупівлі контингентів МСК (1942 р. — I півріччя 1943 р.)

Рід закупленого товару	1942		I півріччя 1943	
	кількість	сума зл.	кількість	сума зл.
яйця	шт.	1.778.118	146.632	957.8571
зерно	кг	1.076.608	286.481	7.065
овочі	кг	33.884	15.944	72
городовина	кг	100.074	25.567	353.464

	2	3	4	5	6
кг		39.075	3.504	4.105	281
кг		23.261	995	1.975	79
кг		874.556	124.862	28.425	2.274
кг		568	449	—	—
кг		61	339	—	—
шт. кг		1.854	3.039	—	—

ДАЛО, Р-74, оп. 1, спр. 31, с. 21.

З таблиці 36 виходить, що організація закупівлі контингентів була пов'язана з побічним заняттям і зводилася передовсім до обмеженого скупу картоплини і картоплі. Протягом всього 1942 р. МСК закупило 4 продуктів на загальну суму 585.542 зл., а в період першої половини 1943 р. вже тільки на суму 167.507 зл. Відповідно до цього скупку контингентів МСК проводили також розподіл продуктів для постачальників сільськогосподарських продуктів.

Висновки аналізу підтверджують, що основною базою для українських кооперативів, незважаючи на членство в них селян, було українське населення. Національний склад населення на терені діяльності 70 МСК наведено в наступній таблиці:

Таблиця 37

Національний склад на терені діяльності 70 МСК (стан на 1.10.1943 р.)

Національність	Кількість осіб	Примітки
Українці	214.550	
— в т. ч. члени МСК		41.122
— члени кооперативів		19,2 %
Німці	8.782	
Інші арійці	142.976	
Всього	368.648	

З таблиці 37 випливає, що зареєстрованих на нормовані товари було 276.320 осіб, з яких забезпеченої нормованими товарами було 75,0 %.

ДАЛО, Р-74, оп. 1, спр. 31, с. 62.

З таблиці 37 випливає, що восени 1943 р. на терені діяльності МСК проживало 368.648 осіб, в т. ч.: українців — 214.500 (тобто 58,2 %); німців — 8.782 (2,4 %) та інших арійців — 142.976 (38,8 %). Серед цього населення 276.320 осіб (75 %) було зареєстрованих на нормовані товари. Обслуговуванням цих осіб, незалежно від національності, займалися відділення МСК.

Важливою функцією системи МСК забезпечували передовсім українські працівники. Правду кажучи, керівництво „Народної Торгівлі“ мало досвід праці в передвоєнній українській кооперації, але в умовах окупації МСК з огляду на значний розвиток цього сектора економіки окупації, це був перший контакт з працею в кооперативній формі.

„Повні і остаточні“ дані відносно стану зайнятості в 72 МСК живчих кооперативах на день 1 липня 1943 р. представляє наступне:

Службовці і робітники в 72 МСК (стан на 1.07.1943 р.)

МСК	Адміністрація		Торгівля		Виробництво		Транспорт		Разом	
	С.	Р.	С.	Р.	С.	Р.	С.	Р.	С.	Р.
70 МСК	387	57	280	460	109	327	7	84	783	928
Сянок	9	—	12	—	—	4	—	—	21	4
Чесанів	3	—	2	—	—	1	—	—	5	3
72 МСК	399	57	294	460	109	332	7	84	809	933

С. — службовці; Р. — робітники.

Джерело: ДАЛО, Р-74, оп. 1, спр. 2, с. 5.

З таблиці 38 випливає, що 1 липня 1943 р. в усіх 72 МСК працювало 1.742 особи, в тому числі в адміністраційній сфері — 456, в торгівлі — 441; а в транспорті — 91 особа. Серед загалу зайнятих було 809 службовців і 933 робітники.

Найбільші щодо кількості працівників МСК знаходяться в повітах: Черкаси (повнення — Додаток № 25) в таких місцевостях: Самбір — 107 осіб, Звенигород — 96, Чортків — 83 і Золочів — 82. Найменші в: Немирові — 4, Ізяслав — 6, Станиславіві — 6, Журавні — 7, Глинянах і Угнівці — по 8. Найбільше осіб, зайнятих в МСК, працювало в повітах: Черкаси — 441 особа, Львів — 234, Станиславів — 174 і Самбір — 171; а найменше в: Львові-місті — 16, Раві-Руській — 46 і Коломиї — 47.

Другу групу осіб, від якої в великій мірі залежало функціонування МСК, становили члени представницьких органів — правління і ради рад кооперативів. За наявними даними з років 1941–1944 в 74 МСК було 216 членів правлінь та 444 членів надзірних рад. Серед них було 25 греко-католицьких священників (див.: Доповнення — Додаток № 25).

Розвиток всієї системи „Народної Торгівлі“ в роках 1941–1944 краще показує порівняння даних, що стосуються цього періоду з військовими даними. Спробою такого порівняння є нижченаведені дані:

„Народна Торгівля“ в роках 1938–1943

Організаційна структура НТ	1938	31.12. 1941	31.12. 1942
	1	2	3
Центрاليا НТ	1	1	1
— крамниці у Львові	5	202	174
— підприємства у Львові	4	5	7
Філії НТ*	19	14	14
— крамниці	20	139	125
— підприємства	—	34	10
— гуртівні солі	—	12	12

	1	2	3	4	5
Споживчі Кооп.		127	96	70*	70*
— крамниці		127	537	470	382
— підприємства		—	225	134	95

Джерело: В. „Народної Торгівлі“ в Сяноку і Чесанові.

Джерело: ДАЛО, Р-74, оп. 1, спр. 31, с. 49.

З таблиці 39 випливає, що „Народна Торгівля“ під час німецької окупації порівнянні з передвоєнним періодом значно збільшила свій потенціал діяльності. Зменшилася лише кількість МСК — початково зі 127 в 1938 р. в 1941 р. згодом до 70 відділень. Менша кількість МСК розпоряджалася понад чотирикратно більшою кількістю крамниць та 225 нових власними підприємствами. Скорочення кількості філій „Народної Торгівлі“ з 19 в 1938 р. до 14 в 1941 р. було зв'язане з пристосуванням української кооперативної централі до нового адміністративно-територіального поділу Галичини, запровадженого німцями.

Під час німецької окупації найбільш розбудована структура „Народної Торгівлі“ існувала на переломі 1941/1942 рр. Після цього періоду — за рішеннями німецьких властей — настало поступове, а на початку воєни — різке скорочення кількості крамниць „Народної Торгівлі“ та підприємств, що належали до її філій та до міських споживчих кооперативів. Наслідком цих змін було між іншим зростання кількості підприємств, зареєстрованих в одній крамниці. В липні 1943 р. 283 промислові підприємства МСК (всіх крамниць було 382) обслуговували 340.672 особи, що за перерахунку на одну крамницю становило 1.204 особи³⁰⁰.

Зменшення кількості власних виробничих і торговельних підприємств, що належали до Централі „Народної Торгівлі“ та її філій, з розподілом на окремі райони та дистрикту Галичина, протягом 1938–1943 років представляє наступну картину:

Таблиця 40

Кількість і торговельні підприємства Централі „Народної Торгівлі“ та її філій (1938–1943)

Рік	31.XI.1938			31.XII.1941			1.XII.1942			1.VII.1943			1.X.1943			Годи- ди ярин- ні
	вироб- ничі	кра- мни- ці	гурт. солі	вироб- ничі	кра- мни- ці	гурт. солі	вироб- ничі	кра- мни- ці	гурт. солі	вироб- ничі	кра- мни- ці	гурт. солі	вироб- ничі	кра- мни- ці		
—	4	5	1	5	202	1	7	174	1	6	106	1	6	105	—	
—	—	1	—	2	4	—	1	3	—	1	3	—	1	3	—	
—	—	1	—	3	7	—	1	8	—	1	8	—	1	8	20га	
—	—	1	—	2	7	—	1	7	—	1	6	—	1	6	—	
—	—	4	1	—	15	1	—	10	1	—	9	1	—	8	—	
—	—	1	1	8	11	1	2	5	1	2	5	1	2	5	4 га	
—	—	4	1	10	25	2	1	18	2	1	20	2	1	19	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	2	2	—	18	2	—	16	2	—	15	2	—	15	—	
—	—	1	1	—	32	1	—	19	1	—	19	1	—	18	—	
—	—	2	2	4	7	2	2	29	2	2	26	2	2	25	3 га	
—	—	2	2	3	11	2	—	7	2	—	7	2	—	7	—	
—	—	2	—	—	2	—	—	3	—	—	3	—	—	3	—	
—	—	4	26	11	37	341	12	15	299	12	14	227	12	14	222	27га

Джерело: ДАЛО, Р-74, оп. 1, спр. 31, с. 78.

Дані, поміщені в таблиці 40, підтверджують тезу про те, що, внаслідок і у випадку МСК, найрозвинутіша структура „Народної Торгівлі“ була на переломі 1941/1942 рр. Натомість порівняння стану посідання Централу „Народної Торгівлі“ та її філій в роках 1941–1943 і в 1938 році показує ще більше, ніж у випадку МСК, на користь періоду німецької окупації.

Стан посідання Централі „Народної Торгівлі“ та її філій з початку першому році німецької окупації Галичини в порівнянні з 1938 р. був значно відно: крамниці — з 26 до 341; підприємства — з 4 до 37; гуртівня — з 3 до 12. Скорочення цього стану, офіційно назване „раціоналізація“, почалося вже в середині 1942 р., а явно посилювалося, за розпорядження німецьких властей, в 1943 р.

1 жовтня 1943 р. найбільше відділень Централі „Народної Торгівлі“ посідала у Львові (місті): 105 крамниць, 6 підприємств та гуртівня. Серед філій „Народної Торгівлі“ найсильнішими були: Тернопільська — 10 крамниць і гуртівня солі; Стрий — 18 крамниць і гуртівня солі; Станіславів — 15 крамниць і гуртівня солі. Натомість найслабші філії були в дистрикті Краків: в Сяноку (не мала власних торговельних і промислових відділень) та в Перемишлі — 3 крамниці (див.: Доповнення — Додаток 1).

23 листопада 1943 р. дирекція „Народної Торгівлі“ видала роз'яснення для всіх членів міських споживчих кооперативів відносно 60-ї річниці заснування першої крамниці „Народної Торгівлі“ у Львові, яка відбулася на 8 грудня. Ювілей на загальноукраїнському рівні мав бути відзначений „пізніше, в сприятливіший час“. Натомість всім МСК до кінця року ще в грудні організували урочисті богослуження за участю представників надвірних рад кооперативів та представників інших українських організацій. Після богослуження вся урочистість мала бути перенесена на середньо підготовленої і святочно прикрашеної світлиці. Головні моменти цієї урочистості мало стати зачитання підготовленої Центральною Торгівлі роз'яснювальної доповіді про історію „Народної Торгівлі“.

Найкращим ювілейним подарунком для „Народної Торгівлі“ мали бути збільшення кількості її членів: „Щоб не було ні одного українця, який не був би почесним членом української загальнонаціональної споживчої кооперативної Централі в Галичині“³⁰². До цього мали найраніше, бо вже в червні 1943 р., залучено Український Центральный Комітет, який попросили рекомендувати всім працівникам УДК і Делегатур, щоб вони стали членами „Народної Торгівлі“.

В ювілейній доповіді про заснування і розвиток „Народної Торгівлі“ виданій 8 грудня 1943 р., президент Ю. Павликовський писав, кажучи, в Райху організації споживачів, побудовані на кооперативній основі, підлягають ліквідації. [го — М. С.] В Генеральній Губернії Львів в Галичині такі організації після ліквідації жидівської торгівлі були вихідними. Українські кооперативи в ГГ були створені і до тепер виступають як політично нейтральні господарські і прибуткові підприємства, пов'язані до національних відносин, зв'язані з народом, зобов'язані з народом, і які цілковито підпорядковувалися офіційному контролю“³⁰³.

Наприкінці 1943 р. вся система „Народної Торгівлі“ мала 300 тис. членів, в т. ч. 38 тис. належало до МСК³⁰⁵. В Централі „Народної Торгівлі“ та в її 14 філіях працювало тоді біля 1.250 осіб, а в усіх філіях дальших 1.740³⁰⁶. „Всі крамниці „Народної Торгівлі“ досягли в 1943 році великих товарних оборотів:

**Торгівля нормованими і ненормованими товарами
в крамницях „Народної Торгівлі“ в 1943 р.**

Торгівля товарами	На суму зл.	в %
— нормованими	20.784.113	45, 8
— ненормованими	24.546.682	54, 2
Разом	45.330.795	100,0

ДАЛО, Р-74, оп. 2, спр. 35, с. 2.

Згідно з даними таблиці 41 впливає, що повний товарооборот в крамницях „Народної Торгівлі“ в 1943 р. становив понад 45 млн. зл., з чого 54,2 % припадає на ненормовані товари. Ця інформація означає, що в цей час становили перевагу торговельних відділень „Народної Торгівлі“ залежало у великій частині від платності їх керівництва „зорганізувати“ доставки ненормованих товарів.

На початку 1944 р. 70 міських споживчих кооперативів розпоряджалося 22 крамницями та 101 підприємством, з чого недіючих було тільки 10 крамниць і 9 підприємств³⁰⁷. Наприкінці січня кількість діючих МСК становило вже до 65³⁰⁸.

З огляду на зміст звіту, який був складений на день 1 березня 1944 р. і який містить ще всі 72 МСК, впливає, що відділення, які знаходилися в межах Галичинського дистрикту Галичина, з деякого часу почали запізнюватися з внесенням членських внесків (див.: Доповнення — Додаток № 28). Причиною цього було погіршення німецької ситуації на східньому фронті.

У березні 1944 р. дирекція „Народної Торгівлі“ розіслала циркуляр № 100/СК „Про забезпечення майна на випадок евакуації“ тільки тим МСК, які діяли в межах Галичинського дистрикту Галичина.

Таблиця 42

Список МСК „Народної Торгівлі“ за станом на 1.05.1944 р.

17. Зборів	33. Сколе
18. Золочів	34. Самбір
19. Кам'янка-Стр.	35. Старий Самбір
20. Калуш	36. Судова Вишня
21. Комарно	37. Східниця
22. Краковець	38. Станиславів
23. Куликів	39. Трускавець
24. Любачів	40. Турка
25. Миколаїв	41. Угнів
26. Мости Великі	42. Ходорів
27. Немирів	43. Щирець
28. Перемишляни	44. Яворів
29. Поморяни	45. Янів
30. Рава-Руська	46. Сянок
31. Рожнятів	47. Чесанів
32. Рудки	

ДАЛО, Р-74, оп. 1, спр. 111, с. 14.

З огляду на те, що наближався день евакуації Централі „Народної Торгівлі“ в місто Львів, наближалася до кінця історія української міської споживчої кооперативної мережі.

кооперації, про яку один з авторів писав: „Це ті здобутки „Народної Торгівлі“, які можна з'ясувати реальними даними. Та годі помняти духово-виховний капітал, добутий працею „Народної Торгівлі“ і її існування, якого не обняти статистикою. Це її велика заслуга, що диться до зломання серед нашого загалу традиційної байдикуватої торгівлі і до вишколу цілої армії самостійних фахівців-купців. „Народна Торгівля“ виплекала тип нового, практичного українця, умовою якого було нового працівника, якого нам так дуже бракувало“³⁰⁹.

3.4. „Центробанк“

В умовах німецької окупації відновив також свою діяльність важливий сектор української кооперації — кредитово-ощадні кооперативи згуртовані в централі „Центробанк“.

1 листопада 1941 р. відновив роботу Кооперативний Банк з місцем знаходження у Львові (вул. Руська, 20/1), одна з найстаріших українських фінансових інституцій, яка перед вибухом II світової війни була головним чином серед селянства. В новій ситуації „Дністер“ розширив свою діяльність також на інші галузі господарства — українську торгівлю, промисловість і ремесло. Завданням Банку було надавати умовно приватному секторові короточасні кредити³¹⁰.

Наприкінці 1941 р. на терені дистрикту Галичина було введено „Українбанк“, сукупна балансова сума яких становила 19.559.000 зл. Через рік пізніше, тобто 31 травня 1942 р. кількість „Українбанків“ становила 68, а їх балансова сума досягла рівня 41.826.000 зл. В цій сумі вносили, тобто членські паї і запасний фонд, становили 1.947.000 зл., а поточних рахунках — 37.066.000 зл., а вклади на ощадних книжках 1.056.000 зл. На першому місці щодо балансової суми знаходилися банки: Стрий (2.828.000 зл.), Чортків (2.727.000 зл.) і „Дністер“ у Львові (2.686.000 зл.). Найбільше членських паїв зібрали: Коломия (175.000 зл.), „Дністер“ (171.000 зл.) і Станиславів (146.000 зл.). Найбільше членських ощадних книжках мали: Станиславів, Коломия і Снятин³¹¹.

Німецька адміністрація в Галичині, подібно, як і в „старих“ дистриктах ГГ³¹², робила все, щоб вилучити з обігу якнайбільше грошей. Інтереси українські (і польські) інтереси полягали в наданні кредитів великої кількості позичок, що дало б можливість кооперативам провести реформи.

Цій меті мало сприяти — згідно з планами українських кооперативів — створення двох філій „Центробанку“: в Кракові і Любліні. З цієї пропозицією до німецьких властей звернувся наприкінці 1941 р. Миколай Ликовський. Філії мали діяти тільки в період війни. Голова РСУК в Кракові хотів слухати про компромісний розв'язок, а саме про вже обговорені з німецькими властями — М. С.] утворення представництва [„Центробанку“] — М. С.] без права ведення рахунків і кас [чи] відповідно про створення українських банків у Кракові і Любліні, які могли би бути представництвами „Центробанку“³¹³.

Німецький нагляд за кредитовою кооперацією в ГГ був забезпечений з двох сторін. По-перше, Л. Платенік як комісар Державної Кооперативної Ради, що контролює таким чином всю кооперацію, був повноважним стосовно кооперативів уповноваженим Управління Банківського Банку.

stelle — BAS). Через це Управління міг втручатися в справи кооперації керівник Головного Відділу Господарства, оскільки цей відділ в структурі Головного Відділу Господарства, який такий вплив мав на галузі, що залишалися в підпорядкуванні Головного Відділу Прохарчування і Сільського Господарства Уряду ГГ³¹⁴.

Відділ німецького Управління Банківського Нагляду на справу стосовно „Центробанку“ в Кракові і Любліні українську сторону повідомив 29 травня 1942 р. Згідно з ним „Українбанки“ мали діяти переважно в найбільш розвинених містах, де існувала потреба в діяльності кредитних установ у сфері надання дрібних кредитів. Остаточне ж затвердження „Українбанків“ повинно було відбутися після того, як в Україні у цій справі висловлять уповноважений ДКР, РСУК і „Центробанк“. В зв'язку з цим до 31 грудня 1942 р. збережено філію „Центробанку“ в Брєславі, створену там в 1940 р.³¹⁶

Введення кооперації у дистрикті Галичина мусіло відбуватися на „правову спадщину“ советської окупації — інакше, ніж в інших дистриктах ГГ. Передовсім було неможливо заангажувати Державний Сільськогосподарський Банк з його кредитами під гіпотечку, оскільки власності в дистрикті Галичина не були „цілковито з'ясовані“. Кооперативи були змушені фінансувати власні інвестиції переважно з 40% дотації зі сторони Відділу Прохарчування і Сільського Господарства та з власних засобів. Наприклад, молочарські кооперативи в дистриктах ГГ, потребували в більшості випадків для нагромадження своїх власних засобів на інвестиції принаймні рік³¹⁷.

Всі кооперативи в дистрикті Галичина були зобов'язані ніколи не отримувати дозвіл на кожний продаж своїх територій та на заприбуткування власного майна на користь третіх осіб. Кооперативи не могли брати кредитів у жодних банківських установ без попереднього дозволу „Центробанку“. Окрім того всі кооперативи мали вказівку страхування свого майна в страхових закладах „Adriatica di Sicurita“ і „Allgemeine Versicherungsgesellschaft“.

Визначене становище „Центробанку“ в дистрикті Галичина, яке давало йому в володінні Банком виключним правом на фінансування кооперативів на підставі кредитових угод та в одночасному зобов'язанні кооперативів депонувати в ньому грошові засоби, дозволяло концентрації в Банку більшості українського кооперативного капіталу.

В окремих випадках, коли деякі з українських кооперативних центрів не могли виконувати обов'язковим інструкціям створювати власні резервні фонди, вони тимчасово користувалися кредитами, надаваними „Центробанком“. Указівкою власті видати таке розпорядження:

„Всі українські кооперативи повинні всі грошові засоби, які не є терміново потрібними, концентрувати на рахунках в „Центробанку“. Ці рахунки мають теж проходити всі платежі, зокрема платежі між двома торговельними центральними і іншими зовнішніми кооперативними центральними органами.“

Українські кооперативи можуть утримувати (в касі або місцевих банках) вільні платіжні засоби тільки в такому розмірі, який дозволяє їм виконувати свої зобов'язання.

рі, який обґрунтовує місцевий (малий) грошовий обіг [макс. 100 тис. зл., в районах: 50 тис. зл. — М. С.]).

Місцева потреба в готівці може бути більшою від виданих грошей тільки в період закупівлі [сільськогосподарських продуктів — М. С.], але тоді ці збільшені потреби слід покривати за допомогою чекового обороту. [...]

- в) Торговельні кооперативи повинні на підставі сьогоднішнього порядку порядку негайно перевести до „Центробанку“ на його рахунок грошей (готівка, чеки і запаси в українських банках)³²¹.

В серпні 1943 р. текучість „Центробанку“ була оцінена загалом як доволі низька. Вона становила тоді для готівкових засобів і резервів — 80 %³²¹. Стан і структуру надаваних „Центробанком“ кредитів на листопада 1943 р. представляє нижченаведена таблиця:

Кредити, надані „Центробанком“ округним кооперативам і торговельним централям (стан на: 30.11.1943 р.)

Повітові союзи кооперативів	Поточний рахунок		Вексельовий дисконт		Разом
	визнано	використано	визнано	використано	
Дистр. Галичина:					
1. Львів	750.000,-	298.809,80	—	—	750.000,-
2. Дрогобич	400.000,-	—	—	—	400.000,-
3. Станиславів	800.000,-	453.301,25	—	—	800.000,-
4. Бережани	600.000,-	584.459,56	170.000,-	170.000,-	770.000,-
5. Золочів	700.000,-	529.187,47	55.000,-	55.000,-	755.000,-
6. Кам'янка-Стр.	700.000,-	447.555,06	40.000,-	40.000,-	740.000,-
7. Калуш	300.000,-	238.631,36	120.000,-	80.000,-	380.000,-
8. Коломия	500.000,-	—	—	—	500.000,-
9. Рава-Руська	350.000,-	—	100.000,-	100.000,-	450.000,-
10. Самбір	750.000,-	499.838,26	120.000,-	80.000,-	870.000,-
11. Стрий	500.000,-	—	90.000,-	90.000,-	590.000,-
12. Тернопіль	800.000,-	297.655,91	135.000,-	135.000,-	935.000,-
13. Чортків	700.000,-	—	140.000,-	140.000,-	840.000,-
Дистр. Краків:					
1. Сянок	370.000,-	—	155.000,-	3.000	525.000,-
2. Перемишль	222.000,-	—	433.000,-	105.000,-	655.000,-
Разом	8.442.000,-	3.349.438,67	1.518.000,-	998.000,-	9.960.000,-
Торг. централі					
1. LZ	2.500.000,-	1.744.163,16	10.000.000,-	2.869.200,-	12.500.000,-
2. Центросоюз	5.500.000,-	4.761.988,07	8.000.000,-	3.863.600,-	13.500.000,-
3. Народна Торг.	2.950.000,-	3.949.274,86	3.000.000,-	1.009.500,-	5.950.000,-
4. УГАС	1.500.000,-	1.278.518,33	—	—	1.500.000,-
Разом	12.450.000,-	11.733.944,42	21.000.000,-	7.742.300,-	33.450.000,-
Разом	20.892.000,-	15.083.383,09	22.518.000,-	8.740.300,-	43.410.000,-

Джерело: AAN, Regierung des GG 1407, s. 111.

З поданого зведення випливає, що найбільшим отримувачем кредитів „Центробанку“ на поточні рахунки були належні до „Центросоюзу“ повітові союзи кооперативів, яким загалом визнано на день 30 листопада 1943 р. кредитів на суму 9.960 тис. зл.

кредити на суму майже 8,5 млн. зл. Значно гірше було з викорис-
танням кредитів, яке формувалося на рівні 39,7%. До того ж, всі
Перемішля, явно воліли кредити, що бралися на поточні ра-

товельних централь найбільшим отримувачем кредитів
на поточні рахунки був „Центросоюз“ (5,5 млн. зл.). З
те, що також львівський відділ LZ користувався значними
брав в українському банку (2,5 млн. зл. на поточний раху-
на вексельовий дисконт).

30 листопада 1943 р. „Центробанк“ визнав кредити на
33,5 млн. зл., з яких використано біля 19,5 млн. зл. (58,2%).

Центробанк та місцеві українські банки були зобов'язані фінансу-
вати 14 німецьких кооперативів, створених російськими німцями,
до Галичини. В зв'язку з політичними напруженнями, що
українцями і переселенцями, побоювалися, що фінансування
кооперативів може додатково погіршити ситуацію³²².

Ідеться про керівництво „Центробанку“ в період німецької
— подібно, як і в інших родах української кооперації — на
повернулися передвоєнні діячі. Директором „Центробанку“
а головою Надзірної Ради (НР) — М. Волошин. Після
1.08.1943 р.) постала проблема призначення нового
з розпорядженням німецьких властей від 31 травня
НР — після попереднього затвердження SD (Sicherheits-
комісар ДКР. Після виконання вищеназваної проце-
заперечень зі сторони Ф. Перша, директора Емісійного
голови НР „Центробанку“ був призначений А. Мудрик,
Волошина і одночасно директор „Маслосоюзу“³²³.

14 липня 1943 р. відбулася зустріч Ю. Павликовського з
Ф. Першем, на якій обговорено ситуацію українських
РСУК вручив представникам властей скаргу на німецьку
та на діяльність Управління Банківського Нагляду,
— на його думку — до одностороннього розвитку україн-
на в надто малій мірі враховують потреби українського ку-
закид Ю. Павликовський отримав відповідь, що причи-
на виникла, є передовсім „повільний поступ реприватиза-
Галичина. Тому голова РСУК повинен звернутися з цим
до віцегубернатора Галичини, бо з боку центральних
фінансових і господарських інституцій українські банки могли
підтримку шляхом:

консорційних кредитів за участю „Центробанку“ у
самостійне здійснення угоди перевищувало би сили
кооперативу,

щоб кооперативи зі своєї сторони могли брати більші
„Центробанку“, напр. в кредит на закупівлю сільсько-
продуктів³²⁴.

дискусії між керівництвом української кооперації і
німецьких властей на тему української банківської систе-
Перших Крайових Зборах Правління Українського Банку,
30 жовтня 1943 р. у Львові. З української сторони в зустрічі
Павликовський, керівництво „Центробанку“ та пред-

ставники 61 „Українбанку“, а також представники „Центробанку“, „Маслосоюзу“. Німецьку сторону представляли: З. Мюллер — ДКР та Вільгельм Бізанц — представник BAS і одночасно керівник Центробанку³²⁵.

В дискусії І. Ольховий, дир. „Центробанку“, рекомендував проявляти обережність у критиці діяльності українських банків, тому що праця, як і праця інших спілок, не спрямована тільки на матеріальні блага, але рівно ж на великі ідейні цілі: краще майбутнє своєї країни, яке вимагає залучення всього населення до інтенсивної господарської діяльності. Хто не візьме цього до уваги, не зможе зрозуміти, чому ми так завзято шукаємо пов'язань з минулим, з нашою історією, працею та її плодами, і чому не можемо визнати за нове те, що постало шойно в 1941 р. Від нашого минулого ніхто не може окремити³²⁶ [підкреслення в оригіналі — М. С.]

Згідно з Дуткевичем, керівником ревізійного відділу, спадком власних капіталів і сум спільних зобов'язань українських банків на чині на день 30 вересня 1943 р. представлялося несприятливо — на 15. Однією з причин цього мала бути ініціативна діяльність українських банків, спрямована на залучення нових пайовиків. Цього, оцінка капіталів банків — на думку Дуткевича — спричинило численні погані тенденції розвитку. Надто малі засоби — на відміну від банків — банки розмістили в інших, ніж кооперація, галузях господарського життя. Правління банків проявили замало ініціативи в організації банківського стану — купців, ремісників і промисловців. Дуткевич звинувачував банків на факт, що вони повинні знати своїх поодиноких кредиторів, їх майновий стан, якнай докладніше оцінювати фінансовий стан банків і весь час „мати їх на оці“. Українські банки — за його словами — повинні присвячувати більше уваги забезпеченню надаваних кредитів, поліпшити співпрацю з іншими секторами кооперації³²⁷.

В. Кохан, заступник директора „Центробанку“, звернув увагу на постійний брак кадрів і необхідність вишколу нових кадрів, як і на брак підготовки вже зайнятих осіб. Отриманню нових сил — на його думку — перешкоджали низька платня та загальнонесприятливі умови праці.

З. Мюллер звернув увагу на зовнішній вигляд українських банків, який — на його думку — залишає бажати кращого. Комісар ДКР рекомендував правлінням банків постійно підтримувати приятельські відносини з клієнтами, головним чином з різного роду боржниками. При кожній надійній нагоді — за його словами — слід з'ясувати клієнтам можливість концентрації вивільнених грошових засобів та використанні їх у найбільшій мірі безготівкового грошового обороту. Крім того, З. Мюллер звернув увагу, що деякі кредити, надавані українськими банками, використовуються для фінансування „чорної торгівлі“. Такого роду кредити, на які вже звернули увагу органи німецького банківського нагляду, повинні бути негайно відкинута банками. Принцип, який банківський нагляд має надавати тільки невеликі кредити — на думку Мюллера — знаходив своє обґрунтування в тому, що інтерес повинен бути встановлений до здорового співвідношенні із власними засобами, якими розпоряджається банк. Оскільки власний капітал українських банків був сирим, то в межах відповідних меж повинні були утримуватися кредити.

... зробив закид кредитовій політиці українських банків за надто великою кількістю кредитів споживацького характеру³²⁹.

Павликівський у своєму виступі підкреслив задовільний розвиток українських банків, зокрема в порівнянні з польськими кредитовими інститутами в „старих“ дистриктах ГГ. Промовець доводив, що: „[...] тільки — М. С.] про кількість, а отже про обороти і балансові показники, а не рівно ж [а може — М. С.] передовсім про якість виконуваної роботи, про вкладені в неї ідейні і моральні цінності. Моральність осіб, що працюють в українському банку, а зокрема, людей з правління, можна вважати доброю. Однак „позички на кілька днів“ повинні бути пояснені і виключені з банківської практики. Було би помилкою вважати, що українські банки не мають жодного зв'язку зі своїми попередниками в часів Австро-Угорщини. Навпаки: цей зв'язок існує і незабаром повинен бути більш явний вираз в тому, що новим українським банкам буде доведено задоволення інтересів старих банків“³³⁰. [підкреслення — М. С.]

Після цього, голова РСУК звернув увагу на взаємовідносини між українськими банками і німецькими ощадними касами (Sparkasse). За його думкою, відносини в Галичині в майбутньому повинні виглядати по-іншому. Відносини між народними банками і німецькими ощадними касами в майбутньому, де ці останні неспроможні самі задовольнити всі потреби українського стану і тому не можуть належно конкурувати з народними банками. На думку Ю. Павликівського: „Треба це усвідомлювати, що конфлікти з окремими німецькими ощадними касами не впливатимуть на подальший розвиток українських банків“³³¹.

Павликівський у своєму виступі підкреслив, що, правду кажучи, кооперативи мають в собі, без сумніву, високі етичні цінності, але щоденна діяльність в кооперативах, а зокрема в кредитових кооперативах повинна ґрунтуватися на чисто діловий підхід. Фаховість в українських банках повинна тримуватися на високому рівні і постійно зміцнюватися, а діяльність банківського апарату — на думку В. Бізанца — не може бути в жодному разі зв'язане зі зростанням мертвої, бездушної бюрократії³³².

Висновком: „Кредитові кооперативи, а серед них і українські банківські кооперативи, належать до тієї групи господарських починань, які можна визначити як банківські інституції. Хто хотів би з останніх слів вивести господарську діяльність банківських кооперативів, не може допуститися помилки одностороннього трактування їх як господарських організацій, завдання яких полягає в наданні кредитів. Це було би в корені фальшиве. Завданням банківських кооперативів є двостороння діяльність, а саме: як з отримання [грошей — М. С.], так і з надання кредитів. [...] Робота про вклади є першим завданням кредитових інституцій“³³³.

Висновком діяльність українських банків — на думку Бізанца — мусить здійснюватися в кооперативних рамках: „Завдання, які виходять поза рамки діяльності [банку — М. С.], переходять поза кооперативні рамки. Кооперативи є для того, щоб у їхніх рамках легше і краще розв'язувати господарські завдання “малих” людей (малих купців, ремісників) на користь окремого члена [кооперативу — М. С.] і для

... — за Бізанцем — кооперативи не могли надавати поодиноким членам кредитів розміром від 100 тис. до 500 тис., оскільки в таких

випадках йшлося вже про фінансування „більших середніх підприємств“. Надаючи такі високі індивідуальні кредити, українські банки не переступали за рамки своїх інтересів, але й також наражали споконвічно своїх членів, а при цьому кривдили численних малих підприємств, яких вже не вистачало засобів. На закінчення свого виступу Б. Б. висловив надію, що в майбутньому не появиться жодних нагальних дійсностей українських банків стосовно перевищення ними своїх компетенцій³³⁵.

Засідання Перших Крайових Зборів Правління Українського Банку закінчилося одногосним прийняттям такої резолюції:

- „1. Власний капітал українських банків слід інтенсивно збільшувати, зокрема через вербування нових членів.
2. Позичкове господарство [українських банків — М. С.] повинно бути пристосоване виключно для задоволення потреб у кредиті малих підприємств і ремісників, а в разі необхідності також малих підприємств.
3. Вільні грошові засоби [українських банків — М. С.] повинні бути зібрані в „Центробанку“ на опроцентованих рахунках, але вони не мають бути вміщені в Емісійному Банку.
4. Українські банки просять Ревізійний Союз [РСУК — М. С.] „Центробанк“ про подальшу допомогу в підготовці керівників банків про підтримку необхідними грошовими засобами, постачання грошей під опікою матеріальне становище працівників українських банків.
5. Українські банки просять Ревізійний Союз [РСУК — М. С.] про допомогу в таких справах:
 - а) рішучого прискорення допуску [до діяльності — М. С.] українських банків,
 - б) дозволу на перебрання агенцій передвоєнних українських банків „новими“ українськими банками,
 - в) перебрання колишніх справ усіх кредитових кооперативів, що були в підтримці клопотань про повернення передвоєнного майна,
 - г) уможливити колишнім українським банкам, що були в підтримці закликані до життя як „райфайзенки“, в майбутньому знову йменуватися в українські банки з усіма правами міських кредитових кооперативів“³³⁶.

Керівництво української кооперації до кінця своєї діяльності вдалося відновити працю всіх передвоєнних кредитових кооперативів.

У трьох відділах РСУК було об'єднано 114 українських кредитових кооперативів. Їх загальна кредитова спроможність була визначена в протегованого німцями Державного Сільськогосподарського Банку в день 1 січня 1944 р. вся українська кредитова кооперація в ГГ мала 100 млн. зл., з цього 10 млн. припадало на членські паї, 17 млн. зл. на зарплати, 129 млн. зл. на поточні рахунки. Рівень наданих кредитів становив 56 млн. зл.³³⁷

22 червня 1944 р., а отже майже за чотири тижні перед закриттям „Центробанк“ звернувся до Емісійного Банку в Кракові (за підтримкою філії ЕБ у Львові) з проханням надати кредит величиною 50 млн. зл. Ці гроші мали бути призначені для зрефінансування кредиту, що

„Центробанк“ надав торговельним кооперативам для забезпечення чеко-
вого обороту під час жнив. Труднощі торговельних кооперативів були
тим, що між закупівлею зерна і його доставкою, відповідно і
„бунтчеків“, звичайно минало кілька днів, в залежності від
транспортних умов. Потреба в кредитах українських торго-
вельних кооперативів становила, за даними „Центросоюзу“, в дистрикті
— 5,3 млн. зл., а в дистриктах Люблин і Краків — 1,3 млн. зл.
„Центробанк“ призначив на поточне забезпечення креди-
тним фондом кредит мав бути виплачений до ... 31 січня 1945 р.³³⁸

4. Евакуація українських кооперативних централей на захід

На початку 1944 р., коли перші відділи Червоної армії перетнули лишній польсько-радянський кордон на Волині, німецькі власті розпочали приготування до евакуації своїх установ та промислових закладів з західних теренів Галичини.

В першій половині січня 1944 р. у міського старости (Stadtbaumeister) Львова відбулося засідання окупаційних властей, на якому обговорювалися — в зв'язку з планами евакуації — справу можливого виїзду невеликої частини населення на захід. „Встановлено, що з огляду на лояльну поведінку деяких поляків і українців з німецькою владою, слід уможливити евакуацію“³³⁹. У розпорядження цього „лояльного“ населення мало бути надано 30 % транспортного парку. Тимчасовий застій на південно-східному фронту спричинив, що ця справа на деякий час затихла.

На переломі лютого і березня совети вступили на терен дистрикту Львівська ліччина. 9 березня 1944 р. німці евакуювали Тернопіль, 10 — Чернівці, 11 — Коломию³⁴⁰.

В зв'язку з воєнними поразками німців на східньому фронті керівник тор дистрикту О. Вехтер розпорядився 23 березня 1944 р. про евакуацію цивільних установ Львова на Захід. У випадку галицького Відділу харчування і Сільського Господарства в місті мали залишитися тільки представники: Гарайс, Брандль і Кюрт. Сама установа перенесена до Сянока, а весь її жіночий персонал — до Кракова. В цей час прийнято рішення в справі залишення у Львові польських і українських співробітників цієї установи. Німецькі власті тільки обіцяли, що в процесі евакуації постараються помістити деяких з-поміж них в західних дистриктах ГТ³⁴¹.

13 квітня 1944 р. відбулася зустріч представників німецьких комісарів: З. Мюллера і В. Бізанца з керівництвом української кооперативної централей представленим президентом Ю. Павликовським та директорами С. В. Ком і І. Ольховим („Центробанк“), І. Сем'янчуком („Центросоюз“) з іменем („Народна Торгівля“) і А. Мудриком („Маслосоюз“)³⁴².

На цій зустрічі комісар В. Бізанц доручив „Центробанку“ зберегти вживо важливі, між іншим, такі справи:

- а) Створення відділення в Ярославі, до якого мали би бути перенесені важливі документи, цінні папери та головна бухгалтерія. Протягом евакуації банку мало підтримувати тісні контакти з Емісійним Банком.
- б) Якмога тісніші контакти з господарськими установами в західній частині Галичини і в дистриктах Люблин і Краків.
- в) Вільні гроші негайно передати до „Центробанку“.
- г) Встановити зв'язок з евакуйованими кооперативами через Польський союз³⁴³.

Крім того, В. Бізанц поінформував, що „Центробанк“ повинен — відповідно до засобів, що залишаються в його розпорядженні — намагатися тримувати кооперативні централі, якщо це буде необхідним для збереження їх діяльності. Таку саму позицію він зайняв також в справі теренських кооперативів у західних і південно-західних частинах Галичини.

Натомість представники української кооперативної централей представили фінансову ситуацію окремих кооперативних централей. Директор І. Сем'янчук повідомив, що підприємства не в стані виплатити „Центросоюзу“ грошей.

300 тис. зл. В зв'язку з цим „Центросоюз“, який має монополію на солі, буде змушений просити кредит, щоб таким чином забезпечити у доставці цього продукту. До того ж І. Сем'ячук підняв до „Центросоюзу“ вже відтранспортувані на захід т. зв. вільні товари на суму біля 1,3 млн. зл., а в найближчий час має намір завести преміяльні товари. Ситуацію погіршувала — на його думку — компанія LZ, яке не приймало векселів і наполягало на виплаті готів-

ковими директора І. Кузіва, „Народна Торгівля“ мала достатньо грошей для покриття найтерміновіших зобов'язань, а необхідність брати кредит могли викликати тільки нові завдання, поставлені перед підприємствами НТ Відділом Прохарчування і Сільського Господарства. „Маслосоюзи“ — на думку директора А. Мудрика — виглядали несприятливо, оскільки пропозиція на молочні продукти впала до мінімуму (до 100 злотів на день)³⁴⁶.

Під час зустрічі Ю. Павликовський повідомив про дотеперішні результати української кооперації. Згідно з його словами, вони становили:

- 100 торговельних кооперативів (окружних і повітових),
- 100 сільськогосподарських кооперативів,
- 100 кооперативів споживачів,
- 100 сільських банків,
- 100 кооперативів I-го ступеня³⁴⁷.

У квітні 1944 р. відбулася нарада з участю Г. Гарайса і К. Науманна, на якій обговорювалися воєнні втрати, яких зазнали українські кооперативи в Галичині. Причина, що показано в нижченаведеній таблиці:

Таблиця 44

Втрати української кооперації в Галичині (стан на 22.04.1944 р.)

	Сума
Відшкодування	40.750 тис. зл.
Відшкодування в сільськогосподарських	4.500 тис. зл.
Відшкодування за втрати обладнання і автомобілі	5.000 тис. зл.
Відшкодування за втрати	
через доставки товарів	11.139 тис. зл.
через надані кредити	9.300 тис. зл.
Всього	79.689 тис. зл.

Джерело: AAN, Regierung des GG 1406, s. 89³⁴⁸.

Відповідно до вказівки радниками територіальних німецьких рад раніше евакуювали членів керівних органів українських кооперативів, яких частково поселено у Львові, а решту в Галичині. Всі переселені кооператори були поставлені на облік і контролювалися. Після закінчення „визволення“ зайнятих советами територій мали як можна швидше повернутися до своїх попередніх місць проживання, щоб у поєднанні з польською адміністрацією відновити діяльність кооперати-

Важливою причиною вірили в зміну ситуації на східньому фронті, що налягало на українських кооперативних центральних („Народній Торгівлі“ і „Маслосоюзи“), які перенесли частину своїх запасів на захід, щоб не

продавали цих товарів, тільки надалі їх складували з думкою про би покинутого ними терену. З другої сторони, в прифронтовій частіше доходило до ситуацій, коли відділи вермахту і угорські чиняли крамниці кооперативів і забирали запаси товарів³⁵⁰.

В квітні 1944 р. советські війська підійшли під Станислав фронт в Галичині „устибілізувався“ на період майже 3 місяців. Така ація спричинила, що тимчасово була затримана дальша евакуація ва, хоча підготовчу працю до неї продовжувано.

10 травня 1944 р. у Львові були розклеєні плакати з відомостями гауптмана Егона Геллера, щоб „всі, хто не працює за фахом і заняття в місті не є безумовно необхідним, покинули місто“³⁵¹. Цей плакат був мотивований тими втратами, яких зазнавало населення внаслідок радянських бомбардувань.

16 травня 1944 р. З. Мюллер послав усім комісарам повітових кооперативів в Галичині та безпосередньо РСУК (з проханням до всіх централіям і кооперативам за винятком кооперативів І-го ступеня) структуру в справі перехідних осередків для кооперативів³⁵².

На думку комісара ДКР, евакуація східної частина дистрикту була чина і зв'язані з нею втрати майна, бухгалтерії і документів викликали необхідність потурбуватися про охорону решти кооперативів від новими втратами. Тому він визнав необхідним, щоб кооперативні

„а) В порозумінні зі своїми повітовими старостами [Kreisbeauftragte] та іншими відповідними урядовими інституціями забезпечити належним чином запаси товарів, потрібних для їх діяльності. Ці запаси служать переважно як застава для забезпечення отримання „Центробанком“ кредитів і повинні бути як такі збережені. Якщо везені на захід запаси товарів не можуть бути продані, вони повинні залишатися в розпорядженні дистрикту.

б) Повідомили свої страхові товариства про складування товарів в іншому місці і про виплату внесків, що на них сплачуються. Якщо Управління в справах Воєнних Втрат не покритиме витрат збитків, то в багатьох випадках залишаться зобов'язаннями перед страхових товариств. Тому є необхідною поточна виплата всіх внесків.

в) Створили перехідний осередок для бухгалтерії, в якому зберігаються бухгалтерія, зберігалися цінні речі і документи. На місці залишити тільки необхідні записи, а бухгалтерія в новому осередку повинна систематично отримувати всі бухгалтерські та інші документи.

г) Вели свої поточні бухгалтерські справи. Діяльність бухгалтерії зараз в багатьох випадках обмежена, не всі працівники працюють повністю. Тому до бухгалтерії можна перенести свої справи з метою надолуження заборгованостей та ведення бухгалтерської праці“³⁵³.

При цій нагоді З. Мюллер зобов'язав дирекції і всіх працівників кооперативів зберігати безумовний спокій, провадити працю з належною дисципліною та підтримувати тісний контакт з місцевими властями, урядовими установами та з РСУК. Дирекції і працівники, які не виконали своїх обов'язків або покинули — не маючи дозволу — став — своє місце праці, мали бути негайно притягнені до відповідальности³⁵⁴.

1944 р. відбулася вступна нарада у Відділі Кредиту і Кооперативів ГГ, на якій керівники Л. Платеніка та З. Мюллера і Ю. Павликовського. На цій зустрічі з'ясовано загальне становище української кооперації в ГГ, подано перелік евакуйованих установ, представлено справу евакуйованих кооперативів та передовсім обговорено подальші заходи щодо воєнних відшкодувань³⁵⁵.

З. Мюллер звернув увагу присутніх, що галицький відділ РСУК повинен почати комплектувати кадрами Правничий Відділ і Підвідділ «Банків» та подбати про те, щоб при повідомленні про шкоди установ не відбувалися. Всі збитки, про які повідомляли установи, мали бути засвідчені РСУК і засвідчені Державною Кооперативною Радою³⁵⁶.

26 травня, тобто 26 травня, відбулася попередня нарада в Управлінні Банківського Нагляду за участю З. Мюллера, комісара В. Бізанца і Ю. Павликовського. На ній представлено стан втрат української кооперації, сумарний баланс 30 евакуйованих кредитивів та проект відбудови української кооперації. Наприкінці наради Лаштовічка зажадав, щоб кредитова кооперація за допомогою РСУК подала звіт про свій фінансовий стан. Всі зобов'язання кооперативів до 50 тис. зл. мали бути подані поіменно³⁵⁷.

27 травня, тобто 27 травня, відбулася власне нарада на тему відбудови української кооперації в ГГ. Основним предметом зустрічі були фінансові питання. Представив Лаштовічка. Згідно з ним, виплата грошей з рахунків банків у Галичині повинна була проводитися тільки у випадок надзвичайного господарювання. Кожний наданий „Центробанком“ кредитив повинен бути засвідчений Відділом Прохарчування і Сільськогосподарства. Державні гарантії на надавані кредити повинен був давати Головний Відділ Фінансів Уряду ГГ за посередництвом Державної Кооперативної Ради³⁵⁸.

Управління Банківського Нагляду цілком здавало собі справу зі станом „Центробанку“, який тоді повинен був виплатити біля 15 млн. зл. збитків і 9 млн. зл. збитків. Подання „Центробанку“ про відшкодування було підтримане Управлінням³⁵⁹.

Збитки „Центросоюзу“ в порядку претензій доходили до 3,9 млн. зл., збитки збитки перевищили 3 млн. зл. Понадто „Центросоюз“ мав збитки через переведення векселів на суму близько 5 млн. зл., які збитки до LZ і наступного пред'явлення їх повітовим і окружним кооперативів не були зазначені в балансах³⁶⁰.

Ситуація „Народної Торгівлі“ була настільки поганою, що комісар В. Бізанца як комісара „Центробанку“ її рахунок у цьому відношенні був збиткований. Лише втручання І. Кузіва, директора „Народної Торгівлі“ в цій справі з'явився до Кракова, спричинило, що В. Бізанца прийняв рішення. На думку Управління Банківського Нагляду, збільшення „Народною Торгівлею“ запасів товарів на виїзд з Львова Прохарчування Міста Львова потребувала кредитових коштів, які повинні були дати українській кооперативній централі Управління Банківського Нагляду в особі штадтауптмана д-ра Геллера³⁶¹.

1944 р. в післяобідніх годинах відбулася зустріч З. Мюллера з директором Централі LZ, в справі фінансування премій, призначених для українських кооперативів. Директор LZ повинен був закупити потрібних 300–400 тис.

літрів горілки за готівку (біля 4 млн. зл.). Натомість Управління Банківського Нагляду вважало таку позицію необґрунтованою і вимагати, щоб держава дала їй абсолютну кредитову гарантію на півлю преміяльних товарів для Галичини. Крім того, Управління Банківського Нагляду погодилося з думкою РСУК, що Ряшів не був місцем для перебування там „Центробанку“³⁶².

Наступна нарада на тему української кооперації за участю Л. Платеніка, З. Мюллера і Ю. Павликовського відбулася вже 31 травня 1944 р. Предметом зустрічі були передовсім справи воєнних відшкодувань Галичини відсутності в Кракові К. Науманна, керівника Головного Управління Прохарчування і Сільського Господарства Уряду ГГ, як Л. Платенік і З. Мюллер запевнили голову РСУК в тому, що уряд ГГ рішуче стоїть на становищі, щоб українській кооперації дати відшкодування, незважаючи на те, що закон про воєнні втрати не давав українцям підстав для вимог відшкодувань³⁶³.

Іншою справою, порушеною на згаданій нараді, була проблема перенесення галицького Відділу РСУК і Головної Управи Кооперативного Юзу. Л. Платенік вважав, що єдиним відповідним місцем для перенесення цього відділу були Горлиці, а управа могла би урядувати в Кракові. Щодо галузевих централей Л. Платенік принципово вважав, що всі кооперативні центральні на випадок дальшого „випорожнення“ повинні зосередитися в одному місці, яким могли би бути Краков і Жегестів³⁶⁴.

А ось як виглядала ситуація окремих українських кооперативних централей:

1) „Центросоюз“, який частково посідав товарні склади в Сандомиршу, туди переніс свою бухгалтерію, мав бути взятий під охорону української Центральної Кооперативної Організації. Центральна Кооперативна Організація звернулася 23 травня 1944 р. з листом до kreishauptmannschaft Кракова про переведення на нове місце своїх працівників. Платенік звернувся письмово до kreishauptmann-a.

2) „Народна Торгівля“ мала бути перенесена до Жегестова.

3) „Центробанк“ — місцем перебування Центральної Кооперативної Організації за думкою Л. Платеніка та українського керівництва, це місце було найбільш відповідним. В цій справі остаточне рішення мало прийняти Управління Банківського Нагляду.

4) „Маслосоюз“, який дотепер не мав визначеного місця перебування, мусів пристосуватися до місць, призначених для перебування кооперативів урядом ГГ.

5) „Українське Народне Мистецтво“ — вже було в Криніці.

Крім того, на нараді порушено справу здепонування в Кракові грошових матеріалів РСУК та його відділу в Люблині. Платенік просив свою допомогу в цій справі. Натомість відкинув українські пропозиції звільнення кооперативів у дистрикті Краків від збору на справу створення сільськогосподарській кооперації. За його словами, ці внески вже повністю виплачені, тому що створюваний таким чином фонд повинен бути повністю розпоряджений, і саме з цього фонду він міг надавати допомогу українській кооперації³⁶⁶.

8 червня 1944 р. Ю. Павликовський зустрівся у Львові з Г. Беккером та З. Мюллером. Представники німецьких властей поінформували

...що рішення з питання тимчасового місцеперебування кооперативних централей та Ревізійного Союзу прийме уряд ГГ, видаючи в відповідні директиви переселенчим штабам під керівництвом ... в Кракові. Можливе перевезення машин та устаткування ... мало бути обговорене в Кракові в уряді ГГ. Крім цього, на ... визначено величину контингентів для Галичини на рік 1944/45. ... Г. Гарайсом їх величина мала бути утримана на рівні 1943/44 ... в залежності від „поступу у визволенні Галичини від ... скупачі“. У „вільній“ частині Галичини контингент мав становити ... тис. тонн³⁶⁷.

...справою, порушеною на цій зустрічі, була планована на 29 ... р. маніфестація в річницю „визволення“ Львова. Уряд ГГ і ... губернатора Галичини мали намір в цей день вирізнити або ... вчальників гмін і громад та хліборобів, а також працівників ... збройних союзів, кооперативів I-го ступеня та районних мо- ... Визначень мало бути 10. Крім того, Г. Гарайс порушив справу ... Крайового З'їзду Кооператорів з нагоди ювілею 40-річчя ... на проєкт Л. Платеніка та на свою в цій справі роз- ... ще в грудні 1943 р. за дорученням ДКР. Планований тоді ... 1944 р. з'їзд не міг відбутися з огляду на ситуацію на східньо- ... Тоді Г. Гарайс звернувся з проханням, щоб напередодні мані- ... 28 червня, український Ревізійний Союз в порозумінні з ... централами скликав такий з'їзд: „Очевидно, в розмірах скром- ... такі, більших, ніж камеральні, бо в з'їзді цім можливо візьме ... ГГ (президент Науманн, віцепрезидент Альберт, керманіч ... Уряд Губернатора Галичини (можливо, губернатор д-р Вех- ... д-р Брандль, полк. [А.] Бізанц та інші, а також крайс- ... і крайсландвірти, які прийдуть на маніфестацію з 29 черв- ... програма з'їзду — за дорученням Гарайса — мала бути визначена ... ним та уповноваженим ДКР. Для представників властей ... сім треба було видрукувати відповідні запрошення.

...пропозиція була прийнята Ю. Павликовським. Він мусів знати ... бо цього самого дня на передобідніх зборах кооператив- ... обговорено проєкт організування такого з'їзду. Звідси теж ... міг представити його обрис представникам німецьких ... Крайовий З'їзд Кооператорів мав складатися з трьох частин: ... академії з артистичним обрамованням і рефератом про ... кооперативу у зв'язку з ювілеєм РСУК в німецькій і українській ... академії малиби змогу промовити до кооператорів представ- ... ГГ і Уряду Губернатора Галичини.

...забави відбутися в салі Інституту Народної Творчости при ... інській. Початок — год. 11.00 перед полуднем, кінець —

...нарад кооператорів на теми положення і завдань україн- ... під сучасну пору з цим, що всі види кооперації одержали ... учасників ділових нарад на цикльостилку відбиті інструкції ... Централь, усталені в порозумінню тих-же між собою³⁶⁹.

...днівних годинах (17.00) малаби відбутися відповідна ... театрі (опері)³⁷⁰.

Г. Гарайс підтримав прохання РСУК видати біля 400 посвідок, які уможливили би кооператорам приїзд залізницею до Львова. Крім того він погодився, щоб серед 10 відзначених кооператорів було 7 представників сільськогосподарсько-торговельних кооперативів і 3 з мовознавчого сектора. Гарайс також доручив Ревізійному Союзові негайно створити організаційний комітет з'їзду та взяти до уваги, що „після закінчення з'їзду дало би гостей з Уряду ГГ і Уряду Генерал Губернатора та інших делегатів кожної округи (крайгавптманату) та делегатів центрального комітету скромним сніданком“³⁷¹.

Крім того, Г. Гарайс доручив перекласти на німецьку мову статті з „ГКЧ“, присвячені ювілеєві РСУК, доповнити їх короткими графічними даними авторів, далі передрукувати на восковому папері, відбиті на циліндрі, старанно оправити в палітурній мішці. На обкладинці мав бути напис: „Українська кооперація і її праця – 40 років нарисів з нагоди 40-ліття РСУК“³⁷².

В дні 9–10 червня 1944 р. в Кракові відбулася зустріч рекції „Центробанку“ з В. Бізанцом, представником Управління Сільського Нагляду і одночасно комісаром українського банку, з питанню зменшення кредитових лімітів для українських кооперативів центральної та торговельної централі УГАС. Необхідність прийняття цього рішення була викликана окупацією частини Галичини, що привело до зменшення радіуса дії української кооперації, а через це до зменшення лімітів³⁷³.

В результаті проведених переговорів В. Бізанц представив українським кооперативним централіям такі пропозиції:

1) „МАСЛОСОЮЗ“:

а) Свої кошти, що перебувають у посіданні української кооперації в Кракові, повністю переведе до банку у Львові. Засоби, що знаходяться на спеціальному рахунку, відкритому 1.04.1944 р., будуть переміщені на звичайний рахунок. Завдяки цьому „Маслосоюзу“ буде покрито і появиться додатне saldo.

б) Кредитові рамки для „Маслосоюзу“, з огляду на територіальну ситуацію в Галичині, будуть встановлені на рівні, не вищому, ніж в 1943 р., при чому поточний кредит, який охоплює більшу частину ліміту, буде зліквідований. Зменшення ліміту слід вважати як тимчасовий захід, який дійде до визволення окупованих теренів Галичини, після чого має частя повторне встановлення величини кредитів.

в) На банківських розпорядженнях, що стосуються „Маслосоюзу“ подаватиме письмові підтвердження керівники Крайової Кооперативної Організації, Крайової Кооперативної Організації Прохарчування і Сільського Господарства.

г) „Маслосоюз“ отримає встановлений таким чином ліміт кредитів, дуже невідкладні справи (складування масла). Постаратимуться на рівні міру можливості обмежити утримування своїх складів в Кракові. Галичини і проведе у відповідний час розмови з керівниками українського керівництвом. Отримування якого-небудь кредитів, окрім лімітних, та інші необхідні цілі виключається. Бізанц висловив ствердив з великим задоволенням, що дир. А. Мудрий висловив бачення боке розуміння цих пропозицій і негайно з ними погодився.

„НАРОДНА ТОРГІВЛЯ“:

Відомо, що був запрошений дир. І. Кузів, котрому В. Бізанц виклав пропозиції, як і „Маслосоюзові“, з однією зміною — кредитові ліміти бути знижені до суми 2,5 млн. зл. (Директор „Народної Торговлі“ визнав загалом в принципі зрозуміння для цієї пропозиції і готовий її підтримати, але в ході розмов поставив вимогу, щоб „Центробанк“ виступав „Народній Торговлі“ її майно, залишене в філіях в евакуйованих містах та в тамтешніх українських банках, які в значній мірі були втрачені. Бізанц визнав таку вимогу юридично необґрунтованою. Під час дискусії голова Надзірної Ради „Центробанку“ дир. А. Мудрик вирішив використати весь свій вплив для того, щоб пропонувана В. Бізанцем угода між „Центробанком“ і „Народною Торговлею“ здійснилася (Л. Платеніков, 1944 р.).

„ЦЕНТРОСОЮЗ“:

Відомо, що „Центросоюзові“ Бізанц не зробив жодної конкретної пропозиції, бо він більше цієї централі — на його думку — було неясним. В той час він доручив дирекції „Центросоюзу“ скласти звіт про фінансовий стан централі. В разі потреби при виконанні цього доручення мали бути залучені Ю. Павликовський та Р. Сук. Лише після складення звіту мав бути визначений новий кредитовий ліміт для „Центросоюзу“.

В квітні 1944 р. Ю. Павликовський передав Л. Платенікові меморіал про стан „Українська кооперація в ГГ в роках 1940–1944“. Такий сам меморіал передав теж З. Мюллерові, а також зустрівся з В. Альбертом, керівником Головного Відділу Прохарчування і Сільського Господарства. Під час цієї зустрічі виявилось, що К. Науманн, керівник Головного Відділу Прохарчування і Сільського Господарства Уряду ГГ, передав Кравзгардові (керівникові Управління в справах Українців) і Г. Сенковському (керівникові Головного Відділу Прохарчування ГГ), в якому визнав за необхідне повну і швидку виплату боргів українській кооперації³⁷⁵.

В той самий день Ю. Павликовський зустрівся з В. Бізанцом, в якому виклав йому свої рішення, прийняті після наради у Львові. Бізанц зажадав паралельного представлення зобов'язань LZ щодо повітових і окружних союзів кооперації на цій підставі здійснити компенсацію взаємних вимог. (Дотепер LZ мав від ПСК і ОСК односторонньої виплати зобов'язань, заборгованих борги перед українськими союзами). Крім того, векселі ПСК, переведені LZ і „Центросоюзом“, відтепер мав покривати Блок, дебетуючи таким чином LZ, без порушення рахунку „Центросоюзу“.

В той самий день, тобто 12 червня 1944 р., Ю. Павликовський зустрівся з К. Науманном. В зустрічі, яка була присвячена стану української кооперації в роки війни, взяли також участь З. Мюллер і Кравзгард. На закінчення зустрічі Кравзгард, попросивши від її учасників повну інформацію на тему праці української кооперації та величини збитків, яких вона зазнала головним чином внаслідок неможливості евакуування східних округів Галичини місцевими властями, підтвердив, що „з його боку зроблено усе, щоб україн-

ська кооперація оборонною рукою вийшла з невідрадного матеріального положення і могла далі розвивати відому йому корисну працю.

В присутності учасників зустрічі Кравзгард видав такі розпорядження:

„а) президіяльний секретар фон Йордан зівстав ним назначення угодовим між президентом фон Кравзгардом, а станицями, в яких ведуться справи воєнного відшкодування чи то в формі повернення (Крігсшаденамт), чи то в формі допомоги (Державний Скарб);

б) секретар фон Йордан обов'язаний є скомунікуватися з Кравзгардом і президіяльним бюро президентом [Германна — М. С.] Скарбського і зажадати для президента фон Кравзгарда рефератів з поданнями Центробанку і Центросоюзу в справі відшкодування допомоги. Реферат такий повинен бути предложений президенту Кравзгардові в найближчих днях.

в) президент фон Кравзгард в порозумінню з президентом Центросоюзу і повним Урядом ГГ скличе після того, перестудіювавши справу Центробанку і Центросоюзу, внутрішню конференцію з Виділів в уряді ГГ, а саме Вживлення і Рільництва, Скарбу і Управління в цілі засадничого положення проблеми відродження української кооперації“³⁷⁸.

На закінчення зустрічі Кравзгард обіцяв найближчими днями — маючи на увазі етнографічно українські терени — остаточне рішення про розпорядження про місцеперебування української кооперації.

Після зустрічі, в приватній розмові з Ю. Павликовським, Кравзгард проявив велику зацікавленість до праці РСУК і української кооперації. Позитивну думку про неї висловив також К. Науманн, котрий працював як „повітовий господар“ (Kreislandwirt) в Коломиї.

20 червня 1944 в новій залі театру по вул. Скарбківській у Львові булися урочистості, зв'язані з ювілеєм 40-ліття РСУК. З цієї нагоди українським працівникам сільського господарства, що вирізнялися особливими відзнаками „Золотого колоса“, а іншим — срібні і бронзові. В цьому випадку організував Український Центральний Комітет, взяли участь м. ін. К. Науманн, губернатор О. Вехтер, представники німецьких збройних сил, представники соціал-соціалістичної партії та багато представників українських сільських організацій на чолі з Ю. Павликовським і Є. Храпливим, секретарем Товариства „Сільський Господар“. В урочистостях взяв участь також архієпископ Йосиф Сліпий. Після академії Г. Гарайс влаштував обід відзначених працівників³⁷⁹.

Хоча ситуація на східному фронті наприкінці червня 1944 р. вже настільки несприятливою для німців, що всі сторони рятувалися близькою необхідністю залишення всієї Східної Галичини, все ще булися спроби пропагандистського використання урочистостей, зв'язаних з ювілеєм РСУК. 2 липня 1944 „Краківські Вісті“ писали: „На сьвітній роба прибула також оркестра Галицької Дивізії, наче б для відзначення того, що сьогодні праця українського хлібороба та вояцький труд і жертва кров українських стрільців на фронті злилися в одно для досягнення точної перемоги та для запевнення нашої батьківщині світлішого майбутнього“.

Насправді багато господарських установ в Галичині вже не працювали. До „Wiadomości z Ziemi Wschodnich“, які видавало польське міністерство відомляли 8 липня 1944 р.: „У Львові панує цілковитий застій“.

Банки формально працюють, але нічого не полагоджують. В Крайєць відчинена найвище одна, але навіть і в відчиненій банці, коли зовсім бракує товарів. Харчі відносно дешеві³⁸⁰. Української кооперації після досвіду з березня-квітня власті розпорядилися про першу, часткову, евакуацію, правдоподібно, зрозуміло, що повинно до неї зробити заходи, щоб уникнути при остаточній евакуації більших

„Маслосоюзу“ прийнято таємну засаду: „Не спустошувати банку, її була внутрішня обов'язкова постанова, яка заборонила вивезення всіх машин і обладнання молочарень. Молочарні, що знаходилися на складах, були в розпорядженні нікого. Прохарчування, і тільки він міг прийняти рішення про вивіз. Брак таких рішень старанно використовували всі „Маслосоюзу“, залишаючи товари в складах. Фінансові засоби були здепоновані в „Центробанку“ у Львові, а частина їх, в краківському відділенні Банку. Гроші, які знаходилися в „Маслосоюзу“ і походили з виторгу за останні дні перед евакуацією на виплату 3-місячного заробітку працівникам. З грошей в Кракові, наприкінці липня виплачено 200 тис. зл. 98 тис. зл. передано як зарплатню евакуйованим працівникам, а решту у вигляді т. зв. хвилівки позичено Військовій „Галичина“, яка перебувала тоді в Криниці. Цієї позички перед евакуацією до LZ товари на суму 574.200 зл. повернути³⁸².

У липні 1944 р. під час примусової евакуації вивезено автомобілі з конторськими машинами та весь архів до Криниці. Трьома легковими автомобілями виїхали працівники. Крім цього, по одному вантажному автомобілю від „Маслосоюзу“ в Тернополі, Станиславові, Коломиї і два автомобілів два були зреквізовані Verkehrsamt-ом в Кракові на дальшу їзду. Один вантажний автомобіль продав у Словаччині, а гроші з продажу привласнив. Автомобілі в Станиславові і Стрию залишилися в Словаччині через брак вивізу. Натомість автомобіль відділу в Коломиї було спалено. Тільки один вантажний автомобіль (відділу в Тернополі) вивезено. Один із легкових автомобілів передано в Криниці Військовій Дивізії „Галичина“. Інші два легкові автомобілі продано знами в Катовіцах. Гроші, отримані від продажу автомобілів під час дальшої евакуації³⁸³.

Зближення фронту до Криниці все устаткування контори „Маслосоюзу“ та найважливіші документи перевезено — за дорученням кооперації на чолі з Ю. Павликовським, яке тоді перебувало в Любен — до Відня, де при утвореній там делегатурі Лівідатійний Виділ „Маслосоюзу“. Контора цього виділу розміщена в приміщенні австрійського молочарського союзу по вул. № 20. Там теж складено частину привезених документів та обладнання — друкарські та лічильні машини. Ліквідацію проводили: дир. А. Мудрик, головний бухгалтер Р. Вітковицький, два помічники: Р. Луцик і М. Янович. Під час бомбарду-

вань Відня було знищено приміщення, яке займав „Маслосоюз“, а разом з ним частину документів і майна української молочарської кооперації. Здобуття Відня советами спричинило, що уцілілі документи „Маслосоюзу“ musili залишитися на місці, бо австрійський молочарський кооператив мовився їх видати. З зайнятої советами Австрії українські кооперативи перебралися до окупованої союзниками Баварії³⁸⁴.

Евакуаційний шлях інших українських кооперативних центрів бувався подібно. Дещо більше подробиць маємо тільки на тему „Центросоюзу“, який за наказом німецьких властей евакуювався зі Львова на початку першої половини липня 1944 р. до околиць Криниці. Туди він такий же переніс свою бухгалтерію. Частина рухомого майна „Центросоюзу“ залишилася у Львові, оскільки під час евакуації всі автомобілі, які належали Централі, забрали для себе працівники. По дорозі німецькі війська відібрали сконфіскували автомобілі „Центросоюзу“, а працівникам надавали лізничні вагони, які перевезли їх на терен Чехословаччини, а потім добору у Штрасгофі під Віднем. Дещо пізніше до табору дійшли з ними співробітниками І. Мартюк. Від зустрінутого у Відні Ю. Шепарда, головного лишнього референта LZ, він довідався, що автомобіль, який належав Централі до Криниці, був по дорозі сконфіскований, а вантажівка залишилася у селі Злоцьке біля Криниці. Спроба віднайти архів, зроблена за допомогою І. Мартюком, закінчилася неуспішно, тому що згадане село перебувало тим часом поза німецьким контролем. Після двох тижнів перебування І. Мартюк добрався до місцевости Любен, в якій протягом останніх років керівництва української кооперації, директор „Центросоюзу“ перебував у Саксонії, де дочекав кінця війни³⁸⁵.

Згідно з планами властей дистрикту Галичина евакуювалися разом з м. ін. разом з сім'ями 40 тис. українців, які працювали в різних українських організаціях, в тому числі і господарських, а також кілька тисяч працівників українських допомогових комітетів (УДК)³⁸⁶. Скільки українців фактично виїхало — не відомо. В кожному разі, з-поміж керівництва української кооперації виїхали на захід майже всі. У Львові місці залишилися сотні, якщо не тисячі, штатних працівників українського базового рівня кооперації. Скількох із них совети піддали репресіям, не відомо. Напевно musilo їх бути багато, якщо всю українську кооперацію советські власті визнали за організацію, що колаборувала з німецьким окупантом³⁸⁷.

На зайнятих советами теренах Галичини — як доповідано в доповіді до ленінського підпілля — почалося господарювання „новим способом“: „По містах вже майже всі крамниці знаціоналізовані. Різниця між тодішньою націоналізацією [перша окупація Польщі 1939–1941 — М. С.] і теперішньою, що керівництво державної економіки знаходиться в руках москалів [в оригіналі: „moskali“ — М. С.] поляє в тому, що тепер, як раніше замість поляків були українці і поляки, „ukraїncy“ — М. С.]“³⁸⁸.

- ... Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce, t. 1, s. 17—24. Виселень та колонізації Сходу німцями присвячений збірник до-
... Ч. Мадайчика п. н. *Generalny Plan Wschodni*, Warszawa 1990.
- ... R., *Kwestia ukraińska w polityce III Rzeszy 1933—1945*, Warszawa
... Ilnytzkyj R., *Deutschland und die Ukraine*, München 1958, s. 173—
... Я., 30 червня 1941. *Проголошення відновлення державности України*.
... Нью Йорк — Лондон 1967.
- ... німецької окупації Галичини представляє в своїй статті, що базуєть-
... на власних споминах, T. Jędruszcak: *Początki okupacji niemieckiej w
... galicyjskim w 1941 r.*, Acta Universitatis Wratislaviensis, No 543. His-
... Wrocław 1981.
- ... Метрополита до Духовенства і Вірних Архієпархії, „Українські Що-
...“, т. 1, 5.07.1941 р., с. 1.
- ... W., *Malopolska Wschodnia pod rządami Trzeciej Rzeszy*, Rzeszów
... Мадайчик в праці п. н. *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*,
... t. 1, s. 129, наводить за державним секретарем Райхсміністерства
... В. Штукартом додатковий аргумент: „Політичною ціллю [приєднан-
... до ГГ — М. С.] було відокремлення Угорщини від України, госпо-
... — багання захопити великі запаси газу, нафти, деревини“.
- ... В., *Мені 85*. Молоде життя, Париж—Мюнхен 1985, с. 98.
- ... реакцію в справі приєднання Галичини до ГГ висловила також
... Бандери: „Носієм усіх ворожих течій серед українців залишаєть-
... група Бандери. Поширюється листівка, що закликає членів ОУН
... діяльну діяльність і протестує проти аншлюсу Галичини Генераль-
... нством. Члени керівництва групи Бандери вже переховуються від
... влади“. Уривок з донесення про події в СРСР, № 47, 9 серпня
... f 225—226]. Цитата за: Косик В., *Україна і Німеччина у Другій*
... Париж—Нью Йорк—Львів 1993, с. 519.
- ... Галичини до Генерального Губернаторства. *Львів столицею дис-*
... *Галичина до населення Галичини!*, „Українські Щоденні Вісті“, ч. 124,
- ... засідання уряду 16 грудня 1941 р. Г. Франк висловився з укра-
... таким чином: „[...] я бачу розв'язку українського питання, так
... переважно в тому, що вони будуть у розпорядженні як ро-
... стовно дистрикту Галичина треба зазначити, що тут йдеть-
... частину Великого Німецького Райху, а не якоїсь Великої України
... давньому смислі...[...]. Повинна передусім панувати така думка: ця
... Губернаторства безпосередньо після процесу регермані-
... торій Райху буде найближчою до Європи частиною і зазнає пов-
... Заява генерал-губернатора Франка стосовно українців, 16
... [XII/2233-PS; XXIX, С. 498—501]. Цитата за: Косик В., *Україна і*
... *Другій світовій війні*, Париж—Нью Йорк—Львів, с. 548.
- ... G., *Gazeta Lwowska“ 1941—1944*, Wrocław 1992, s. 10.
- ... *platinicznym. Wymiana rubli w banknotach od 15 do 27 bm., bilonu*
... *do 1. XI. br. Banknoty b. Banku Polskiego składac w czasie od 29.*
... „Gazeta Lwowska“, nr 27, 9.09.1941 r., s. 1.
- ... *Galicji! Odezwa Gubernatora Galicji dra Lascha*, „Gazeta Lwowska“,
... s. 1.
- ... G., цит. пр., s. 11.

11 *Справа жидів*, „Краківські Вісті“, ч. 280(435), 14.12.1941 р., с. 5.

12 *Жидівська дільниця у Львові. До половини грудня жидів переселять* „Скля Вісті“, ч. 82, 12.11.1941 р., с. 3.

Одним із перших розпоряджень, яким відокремлювали жидів від решти громадянства Галичини, була постанова Управи м. Львова від дня 6 липня 1941 року, якою зобов'язувала директорів „Харчторгів“ і „Промторгів“ запровадити спеціальні крамниці у годинах від 15 до 17 виключно для жидівського населення, а від 15 і від 17 до 18 для арійського населення. 22 липня 1941 р. Управа м. Львова дала постанову про зорганізування жидівської громади м. Львова. Ця постановою також затверджено Тимчасове Управління жидівської релігійної громади м. Львова з наступні положення щодо її діяльності. Обидві постанови були підписані директором Управи м. Львова д-ром Ю. Полянським. AAN, Der Stadthauptmann in Lemberg, 218, s. 6—7.

13 Berenstein T., *Eksterminacja ludności żydowskiej w dystrykcie galicyjskim (1941—1943)*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego“, 1971, nr 6, s. 10.

14 Звіт начальника СС і поліції дистрикту Галичина Ф. Кацманна перед командувачем СС і поліції ГГ Ф. В. Крюгером на тему знищення жидівського населення в дистрикті Галичина. (Уривок). *Okupacja i ruch oporu w dzienniku Żydów w Polsce 1939—1945*, t. II, 1943—1945, Warszawa 1972, s. 357.

15 Нгryciuk G., цит. пр., s. 10.

16 *Podział administracyjny Galicji w rozwoju dziejowym*, „Gazeta Lwowska“, 1944, 1.03.1944 г.

17 Державний Архів Львівської Облaсті (далі: ДАЛО), Генерал-губернаторство дистрикта Галичина у Львові (далі: Р-35), опис 12, справа 30, 28.08.1941, s. 29.

Увага: Цитовані оцінки на тему національної структури дистрикту Галичина походять з німецького опрацювання, що нараховує кількадесят сторінок рукопису, складеного 28 серпня 1941 р. у Львові невідомим автором (імовірно польський). Це опрацювання містить відомості стосовно всіх аспектів життя в дистрикті Галичина з історичним підходом — М. С.

18 Bonusiak W., цит. пр., s. 105.

19 В. Бонусяк у своїй праці (цит. пр., s. 105—106) проводить порівняння даних з 15.09.1942 р. з даними, що походять з серпня 1939 р. (в дистрикті РZPR, Delegatura, sygn. 202/II/53, к. 89). З порівняння обидвох статистичних звітів висновок, що кількість населення дистрикту Галичина між серпнем 1939 р. і вереснем 1942 р. зменшилася з приблизно 5.168 тис. до 4.530 тис. осіб (тобто на 638 тис.). Згідно з цим порівнянням, за цей час кількість українців зменшилася на понад 520 тис., тоді як поляків — зменшитися на 900 тис., тобто на 50 %. Зроблена В. Бонусяком спроба пояснити цю різницю є, на мою думку, не цілком цільною, бо якщо прийняти правдивими дані 1942 р., то оцінки з 1939 р. будуть хибними, або ж стосуватися більшого обшару колишніх повітових повітоводств, яких тільки частина опинилася в 1941 р. в межах дистрикту Галичина — М. С. (Свою думку відносно масштабів депортацій населення з території південно-східних повітоводств ІІ РП, здійснених советами в 1939—1941 роках висловив у Частині ІІІ, примітка 23).

20 ДАЛО, Р-35, оп. 12, спр. 30, Lemberg 28.08.1941, с. 30. (Див. примітку 19).

21 Там же.

22 Там же.

23 Там же, с. 30—31.

24 Там же, с. 32.

25 Torzecki R., *Kwestia ukraińska w polityce III Rzeszy*, Warszawa 1972, s. 256.

що в німецькому сприйманні обидві фракції ОУН, тобто Бандери, прямували до тієї самої цілі. „Група ОУН Мельника“ це група Бандери, а саме: створення суверенної і незалежної України в менш грубій формі“ [підкреслення — М. С.]. Уривок з СРСР, № 133, Берлін, 14 листопада 1941 р. [I/R58/219 f.87]. Мельник В., *Україна і Німеччина у Другій світовій війні*, Париж—Нью-Йорк, 1963, с. 540.

Створення Українського Красного Комітету у Львові, „Краківські Вісники“, 1941 р., с. 2.

Про створення Українського Центрального Комітету, „Краківські Вісники“, 29.03.1942 р., с. 3.

У березні 1942 р. наступило остаточне оформлення одного керівного організаційного осередка для всього організованого українського підпілля Губернії. Цим осередком став Український Центральный Комітет у Кракові, проф. д-ра Володимира Кубійовича як провідника, д-ра Костянтина Костяка як його заступника та ред. Василя Глібовицького як генерального секретаря. Український Центральный Комітет поширює свої агенди на всю територію Галичини та стає представництвом усіх українців Генеральної Губернії. Український Центральный Комітет працюватиме при допомозі своїх офісів у Кракові (вул. Зелена 36) та у Львові (вул. Паркова 10). Український Центральный Комітет має Український Центральный Комітет у Берліні (Берлін СО36, Маріяненпляц 14). Всі досі існуючі в Делегатурі в Області Галичина ведуть свою працю далі і свої листи надсилають на адресу відділу Українського Центрального Комітету у Кракові. Український Центральный Комітет, Координація нашого зорганізованого підпілля Губернії, „Рідна Земля“, ч. 10, 8.03.1942 р., с. 4.

Український М., *Український Центральный Комітет*, Календар „За наші дні“, 1943, с. 38—39.

Віддільної польської держави дуже уважно слідкували за змінами в національній території, тобто польської, у різних ділянках України: адміністративно-господарському апараті дистрикту Галичина. Нижче наведений уривок з донесення:

Адміністрації [дистрикту Галичина — М. С.] українці [в оригіналі: „ukrainci“ — М. С.] не становили більшості, однак витіснення польського населення українців [в оригіналі: „ukrainców“ — М. С.] відбувається з можливістю опанування ними впливів.

У дистрикті залізниці, пошти і телеграфу польські сили ще переважають, однак виступають про верхи. Натомість на провінції значна більшість функцій виконує українською.

Адміністрації надлісництва і лісництва знаходяться в руках поляків [в оригіналі: „ukrainców“ — М. С.]. Однак низи (гайові і лісова служба) складаються переважно з українців, що датується від недавня.

Адміністрації самоврядування українці [в оригіналі: „ukraincy“ — М. С.] мають перевагу, і то навіть у визначних польських осередках. Теперішнє самоврядування через встановлення інспекторів ще більше зміцнить вплив українців на відтинку.

Адміністрації комплексуються, за винятком Львова, виключно українцями [в оригіналі: „ukraincami“ — М. С.]. В самому Львові керівними чинниками, почасти [в оригіналі: „niemcami“ — М. С.] є також виключно українці [в оригіналі: „ukraincy“ — М. С.]. Таким чином українці [в оригіналі: „ukraincy“ — М. С.] не тільки можливість скеровувати на роботи до Райху передовсім

поляків [в оригіналі: „polaków“ — М. С.], але рівно ж вони в стані ~~...~~ своє власне суспільство.

Поліція, поза відділами кримінальної поліції, теж цілковито в ~~...~~ ців [в оригіналі: „ukraínców“ — М. С.]. Тільки нечисленні підрозділи ~~...~~ ми, або зв'язані з Польщею. Сили поліції на терені Обшару становлять ~~...~~ чоловік.

Залізнична поліція змішана, однак з перевагою української. ~~...~~ лять близько 500 людей.

Пожежна охорона, яка останнім часом розростається до ~~...~~ розмірів, складається на провінції виключно з молодого і ідейного українського елементу. Тільки у Львові пожежна охорона знаходиться цілковито в ~~...~~ руках.

В будівельній службі існує тільки дуже незначна українська ~~...~~ великими осередками, як Львів чи Тернопіль, де цю перевагу мають ~~...~~ оригіналі: „polacy“ — М. С.]

Керівництво господарських і освітніх відділів належить до ~~...~~ ський Центральний Комітет, відповідник нашої R. G. O.), який в ~~...~~ ставлені членами ОУН“. AAN, Armia Krajowa 203/XV/45. Komenda ~~...~~ Lwów (Oddział VI), Ocena przeciwnika ukraińskiego z dnia 22 listopada ~~...~~

„З загалу зайнятих працівників Львівської Дирекції Пошти 80 % ~~...~~ поляків, 10 % на українців, 10 % на німців, переважно фольксдойчі. ~~...~~ співвідношення національностей [у Відомстві Праці у Львові — М. С.] ~~...~~ вляється таким чином: біля 120 поляків, 80 українців, 50 німців, ~~...~~ райхсдойчів“. AAN, Armia Krajowa 203/XV/41, Raport za grudzien 1941 ~~...~~

³¹ Bonusiak W., цит. пр., s. 56.

³² Там же, s. 57.

³³ *Кінець колективізації*, „Краківські Вісті“, ч. 195(350), 5.09.1941 р., с. 2.

³⁴ AAN, Regierung des GG 1266. Verordnung über die Beseitigung ~~...~~ der Sowjetherrschaft in Galizien., Projekt dr. Paerscha — dyrektora ~~...~~ go, s. 17. [Документ недатований — походить найправдоподібно ~~...~~ 1942 р. — М. С.]

³⁵ Там же, s. 18.

³⁶ Bonusiak W., цит. пр., s. 58.

³⁷ AAN, Regierung des GG 1266. Verordnung über die Beseitigung ~~...~~ der Sowjetherrschaft in Galizien... цит. пр., s. 13.

³⁸ *Новий крок до направи справедливости, яку заподіяли большевики в Україні*, *Привернення приватної власности в сільському господарстві*, Львів, ~~...~~ ч. 29, 28.12.1943 р., с. 2.

³⁹ *Привернення приватної власности в Галичині*, „Краківські Вісті“, ч. 195(350), 29.04.1943 р., с. 3.

⁴⁰ Обширніше про основні засади німецької економічної політики ~~...~~ пованих держав говориться в праці: Luczak Cz., *Polityka ekonomiczna Niemiec w Rzeszy w latach drugiej wojny światowej*, Poznań 1982, s. 17—32.

⁴¹ Archiwum Akt Nowych (далі: AAN), Landwirtschaftliche Zentralstelle (LZ) 425, Niederschrift über die Dritte Sitzung des Verwaltungsrates der Landwirtschaftlichen Zentralstelle am 8. Juli 1942 in Krakau, s. 19—20.

Вищезгадане засідання Управління LZ стенографували, найпринаймні дві особи, оскільки збереглося два — дещо відмінні — записи. Другий ~~...~~ на знайти під позначкою: AAN, LZ 430, s. 114—128. — М. С.

⁴² Там же, s. 17.

⁴³ Там же.

У дистрикті Галичина відродилася також приватна, гуртова і роздрібна, торгівля. Її роль в порівнянні з передвоєнним періодом — внаслідок змін, здійснених у галузі господарства советами — була значно меншою, з чого скористалися кооперативні організації. Якщо йдеться про гуртову торгівлю, то велика її частина перебувала в руках німецьких купців. В кожній окрузі дистрикту діяв німецький гуртівник, спроваджений з Гамбурга, Бремену, Гданська або іншого портового міста. Саме він постачав населення найважливішими товарами в заміні за сільськогосподарські продукти. Ці гуртівники мали свої торговельні доми в найкращих містах Галичини (в сумі понад 50). Крім цього, вони задіяли дрібне виробництво (напр., вироби з дерева, килими і т. п.). Поряд з німецькими гуртівниками існували також українські, кооперативні і приватні. Роздрібною торгівлю рахувалися тільки українські і польські крамниці. Роздрібна торгівля була рідкістю. Роздрібна торгівля була поділена на міста і села. На селі існували крамниці зі змішаним товаром. В середині 1943 р. у дистрикті Галичина біля 1.500 приватних крамниць роздрібною торгівлю. В 1942 р. українська сільськогосподарсько-торговельна кооперативна організація нараховувала понад 3.300 крамницями роздрібною торгівлю, а міська — 470 кращих 300 крамниць належало до Союзів Кооперативів). Мандатна структура торгівлі в Галичині, „Господарсько-Кооперативний Часопис“ 1943, ч. 18, 20.09.1943 р., с. 4.

Ministerium Państwowe w Krakowie (далі: AP Krakow), Związek Rewizyjny Ukraińskich (далі: ZRSU) 541, Урядова записка з розмови з Уповноваженим Д. К. Р. С. Мюллером, в дні 30.06.1942, s. 1—2.

Визначення маєткового стану української кооперативної організації в 1939 та 1941 р., „Українська газета“ 20.07.1942 р., с. 8.

Przybylski C., *Polityka okupanta wobec spółdzielczości wiejskiej w Generalnym Gubernium*, Warszawa 1978, s. 118.

Ministerium Państwowe w Krakowie, ZRSU 541, Урядова записка з розмови з др. Гефлінгом, в призначення Д. К. Р. п. Сеппа Міллера, в дні 9.06.1942 р., s. 1.

Staatsarchiv Potsdam, Auswärtiges Amt 66778: Das landwirtschaftliche Genossenschaftswesen in Polen. Allgemeine Entwicklung des Genossenschaftswesens..., s. 109—113. Deutsche Gesandtschaft Warschau, 26.09.1929; Über die Entwicklung der Genossenschaften..., s. 128—133. Deutsche Gesandtschaft Warschau, 26.09.1929.

Staatsarchiv Potsdam, Auswärtiges Amt 66034: Lage der deutschen Genossenschaften in Galizien, s. 39—40. Deutsches Konsulat Warschau, 26.05.1928.

Staatsarchiv Potsdam, Auswärtiges Amt 66034: Die ukrainischen landwirtschaftlichen Genossenschaften, s. 139—140. Deutsches Konsulat Krakau, 26.05.1928;

Über die wirtschaftliche Lage der ukrain. landwirtsch. Genossenschaften zu den poln. staatl. Genossenschaften..., s. 167—172. Deutsches Konsulat Krakau, 28.11.1928; Über die zunehmende wirtschaftliche

Unabhängigkeitsbestrebung der Ukrainer in Ostgalizien..., s. 167—172. Deutsches Konsulat Krakau, 22.07.1929; Die ukrainischen Genossenschaften in Ostgalizien..., s. 185—190. Deutsche Konsulat Krakau, 27.12.1929. Ukrainisches Genossenschaftswesen..., s. 192. Deutsche Konsulat Krakau, 14.01.1930.

Визначення ординації для Галицької області, „ГКЧ“, ч. 9, 5.09.1942 р., с. 16.

Визначення місяця січня слід викупити реєстраційні карти на 1943 рік, „Українська газета“ 20.12.1942 р., с. 17.

Визначення кооператив на „Фонд розбудови сільськогосподарських кооператив“, „Українська газета“, ч. 270(717), 3.12.1942 р., с. 4.

Визначення змісту кооперативного закону і статутів кооператив, „Краківський часопис“, 2.09.1943 р., с. 6.

⁵⁴ Витанович І., *Історія українського кооперативного руху*. Нью-Йорк: 1983, с. 504.

⁵⁵ Паньківський К., *Життя і мислі. Роки німецької окупації*. Львів: 1983, с. 379, 381.

⁵⁶ *Справи торгівлі, промислу та кредитування*, „Українські Штуди“ (далі: „УЩВ“), ч. 7, 5.07.1941 р., с. 6.

⁵⁷ *Повідомлення українських установ, Українська кооперація працювати. Об'ява Ревізійного Союзу Українських Кооператив, Об'єднання Кооперації*, „УЩВ“, ч. 7, 5.07.1941 р., с. 6.

⁵⁸ ДАЛО, Окружна спілка сільськогосподарських кооперативів „Дніпро-Юз“ у Львові (далі: Р-266), оп. 1, спр. 69, Лист Юліяна Павликовського до Стефаніка, Краків 16.07.1941 р., с. 1.

⁵⁹ *Послання до духовенства про організацію парафії і громад*. „УЩВ“ 12.07.1941 р., с. 3.

В цьому самому посланні Митрополита знайшлося тжж пророче висловлення: „Можуть прийти хвилини, в яких будуть Вам, молодим, радити противне вашій совісті й Божому закону, в таких хвилях поступаєте як християни, вірні й послужні Божому закону“.

⁶⁰ Несторович В. Т., *Українські Купці і Промисловці в Західній Україні*. Львів: 1945, Торонто—Чикаго 1977, с. 261.

⁶¹ *Українська кооперація відновлює діяльність, Повідомлення Ревізійного Союзу Українських Кооператив*, „УЩВ“, ч. 6, 12.07.1941 р., с. 5.

⁶² Там же.

⁶³ ДАЛО, Р-266, оп. 1, спр. 69, Лист Ю. Павликовського до Семана Стефаніка, Краків 16.07.1941 р., с. 1.

⁶⁴ Там же.

⁶⁵ Німецькі власті спочатку були проти відтворення „Маслоцукрової Губернії і приєднання його до структури української кооперації“ наміром було підпорядкування українських молочарських кооперативів німецькому Союзу Молочного і Жирового Господарства (Verband der Milch- und Fettwirtschaft) — М. С.

⁶⁶ ДАЛО, Р-266, оп. 1, спр. 69, Лист Ю. Павликовського до Семана Стефаніка, Краків 16.07.1941 р., с. 1.

⁶⁷ Там же, с. 1'.

⁶⁸ AAN, Związek Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarskich (ZSRiZG) 284, Konferenz zwischen dem Leiter der Abt. VII Kredit und Genossenschaftswesen der Hauptabteilung Ernährung und Landwirtschaft in der Hauptabteilung GG Herrn Kriegsverwaltungsrat Leopold Platenik und dem Direktor der Hauptabteilung des Revisionsverbandes der Genossenschaften im GG Julius Kowasky, s. 98.

Про прийняті рішення були поінформовані: д-р Ф. А. Гефлінг, VII Відділ Зепп Мюллер, комісар до справ ревізійних союзів у ГГ; гауптман Генеральна Дарська Інспекція Південь у Львові; Ревізійний Союз Українських Кооперативів у Львові, вул. Технічна, 1; І. Фостаківський, керівник Українського Відділу у Львові; Український Відділ в Любліні.

⁶⁹ AAN, ZSRiZG 284, Лист комісара Кооперативної Ради до премоу-кооперативу на ім'я Павликовського з 12.08.1941 р., підписаний заступником д-ром Гефлінгом, с. 109.

Дещо інакше справа відновлення діяльності РСУК була представлено у тому ж самому числі „ГКЧ“ (5 травня 1942 р., с. 11): „Правне легалізування діяльності провів Президент РСУК інж. Ю. Павликовський, який дав йому [1941 р. — М. С.] вніс меморіал до правління Генерального Губернатора“.

... з представниками влади в справі віднови діяльності всіх кооператив-
... та одержав усну відповідь дня 18 серпня [1941 р. — М. С.] про пози-
... уряду в цій справі. Це рішення проголосив Комісар Кооперативної
... Гефлінгер [може тут йдеться про Гефлінга — М. С.] обіжником до своїх
... (Крайсгавптманів), керівників окружних станиць (Крайштеленляйте-
... господарів (Крайсляндвїртів) і Хліборобських Станиць з дня 28
... р. за числом 41“.

... де.
... з К. Паньківським (цит. пр., с. 381—382) німці спочатку мали намір
... сферу, зв'язану з сільським господарством, в свої руки. Коопера-
... стати складовою частиною німецьких установ: Дистриктового Відділу
... Сільськогосподарського Управління і Дистриктового Відділу Мо-
... Барового Господарства. Зміну німецьких планів слід трактувати — на
... Паньківського — як здобуток, завойований українцями, а не як німець-
...

... Grańczyk Cz., цит. пр., s. 68.
... Regierung des GG 1396, Organe der Landwirtschaftlichen Zentralstelle,
... 1942/43, s. 32; LZ 447, Organe der Landwirtschaftlichen Zentralstelle,
... 1941/42, s. 3.

... Kraków, ZRSU w GG 451, Урядова записка з розмови з др. Гефлінгом,
... Уповноваженого Д. К. Р. п. Сеппа Мюллера, в дні 9.06.1942, с. 1.

... Kraków, ZRSU 541, Урядова записка з розмови з Уповноваженим
... С. Міллером, в дні 29.05.1942, с. 1.

... Kraków, ZRSU 541, Урядова записка з розмови з др. Гефлінгом, в прия-
... Уповноваженого Д. К. Р. п. Сеппа Міллера, в дні 9.06.1942, с. 4.

... Grańczyk Cz., цит. пр., s. 120.

... ZSRiZG 220, Pismo Związku Rewizyjnego Spółdzielni w GG do Okrę-
... Galicja we Lwowie z 23 września 1942 г., s. 81.

... Kraków, ZRSU 541, Урядова записка з конференції з шефом Уряду Гал.
... Др. Льозакером, в дні 27.03.1942, с. 2.

...
... кооперация, „Краківські Вісті“, ч. 154(601), 16.07.1942 р., с. 3.

... кооперативна організація в галицькій області, „ГКЧ“, ч. 1, 5.05.1942 р.,

... телефонів РСУК, „ГКЧ“, ч. 2, 20.05.1942 р., с. 2. (Дир. І. Филипович
... 1943 р., „Львівські Вісті“, 30.03.1943 р., с. 2).

... І. Наша праця, „ГКЧ“, ч. 1, 5.05.1942 р., с. 6.

... та її завдання, „Краківські Вісті“ (Тижневик), ч. 48, 30.11.1941 р.,

... І. Наша праця, „ГКЧ“, ч. 1, 5.05.1942 р., с. 6.

... значення кооперації для українців. Андрій Качор, один із її пропа-
... українського суспільства, писав у жовтні 1941 р.: „За посередниц-
... можемо відбудувати господарсько й культурно наші села, розбу-
... і торгівлю, поладнати збут і перерібку сільськогосподар-
... і що найважлише: виховати нові кадри добрих кваліфікованих
... до кожної поважної громадської, господарської чи адмініс-
... Значення кооперації, „Краківські Вісті“ (Тижневик), ч. 43,

...
... кооперативна організація в галицькій області, „ГКЧ“, ч. 1, 5.05.1942 р.,

⁸⁸ Зміни кількості кооперативів, об'єднаних в РСУК, за період з грудня 1941 р. до листопада 1943 р., встановлені на підставі оголошень, поданих до органів Союзу „ГКЧ“, представлено в нижченаведеній таблиці:

Рух членів РСУК за період XII.1941 р. — XI.1943 р.

Період	Кооперативи	
	прийняті	викреслені з реєстру
<u>грудень 1941</u>	1	—
січень 1942	4	—
лютий	4	—
березень	18	2
квітень	8	—
травень	18	10
червень	6	8
липень	29	3
серпень	6	5
вересень	3	1
жовтень	6	14
листопад	17	40
<u>грудень</u>	73	4
січень 1943	26	9
лютий	40	4
березень	19	1
квітень	26	—
травень	37	5
червень	10	34
липень	24	10
серпень	20	5
вересень	16	14
жовтень	15	15
листопад	13	—
РАЗОМ	439	184

Джерело: Особисте опрацювання автора на підставі: „ГКЧ“, ч. 5/1942 р., 15, 16/1942 р.; „ГКЧ“, ч. 5, 6, 10, 12—14, 16—20, 22, 24/1943 р.

З цієї таблиці випливало би, що у випадку української кооперативної реорганізації до розвитку збереглася навіть в 1943 р., коли німецькі влади вимагали реорганізації кооперативів з метою отримати додаткові руки для роботи на селі. Наприклад, за цей час на терені ГТ зачинено 1.067 кооперативів споживачів (J. J., *Z dziejów polskiej spółdzielczości spozycwców podczas II wojny swiatowej*, Warszawa 1965, s. 113).

Поясненням такої ситуації — на мою думку — може бути реорганізація кооперативів внаслідок ліквідації кооперативу не завжди дотримувалися вимог реорганізації про викреслення його з реєстру членів РСУК. Крім цього, треба зауважити, що на початку 1943 р. уряд ГТ заборонив кооперативам оголошувати будь-які статистичні дані про їх господарську діяльність, особливо статистичні дані про обороту, скупку і збуту сільськогосподарської продукції. В цій справі

1943 р. *Заборона публікації статистичних даних про господарство кооперації*, „ГКЧ“, ч. 10, 20.05.1943 р., с. 7.

„Українські Щоденні Вісті“ (9.08.1941 р., с. 5: *Кооперативні кадри*, Десятки, а навіть сотні працівників кооперативів, які загинули

„Українські кадри“, „УЩВ“, ч. 30, 9.08.1941 р., с. 3.

Гр. *Інститут народного господарства*, „УЩВ“, ч. 34, 14.08.1941 р.,

поданою в статті, в останньому році перед вибухом німецько-польської війни національний склад 483 студентів Інституту представлявся

..... тобто 61,2 %,

..... тобто 19,1 %,

..... тобто 16,5 %,

..... тобто 2,8 %,

..... тобто 0,4 %.

Л., *Українські професійні школи*, Календар „За народ“, 1945—46

на тему українського шкільництва, в тому і професійного, можна знайти в статтях: Walczak M., *Szkolnictwo ukraińskie w Gubernatorstwie (1939—1945)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy“, 1942; Walczak M., *Państwowe kursy zawodowe we Lwowie (1942—1944)*, *Przegląd Historyczno-Oświatowy*, т. 3—4/1993 та в книжці: Albert Z., *Lwowski Wydział Lekarski w latach 1939—1944*, Wrocław 1975.

І., цит. пр., с. 509.

—Кооперативний Часопис, „Краківські Вісті“, ч. 150(597),

Ласківський Ю., *Будьмо активні*, „ГКЧ“, ч. 1, 5.05.1942р., с. 3.

А., *Потреба та значення кооперації*, „ГКЧ“, ч. 4, 20.06.1942 р., с. 1—2.

Будьмо активні, сказані в той час, коли німецька політика щодо українців вже була дуже суворою і радикальними українськими діями, особливо з ОУН —

І., цит. пр., с. 509.

на українське життя, „ГКЧ“, ч. 16, 20.12.1942 р., с. 4.

кооперації на українські суспільні цілі, „Краківські Вісті“, 1942 р., с. 4; *Кооперація та українське життя*, „ГКЧ“, ч. 16.

дільність Українського Центрального Комітету спостерігати структуру підпільної польської держави, про що свідчить звіт: „Обсяг діяльності УЦК ілюструють заклади, які в першому кварталі 1943 р. — М. С.] ця установа провадила у Львові 10 біурс для ремісничої молоді, що навчалася в школах, в яких знаходилося 20 біурс. Ведено два дитячі заклади, що виховували 1.498 дітей. Існувало 20 біурс для дітей зі 110 вихованцями. 20 кухонь для молоді загальних біурс. 8 біурс для дітей. 8 біурс для молоді середніх видало за цей час 8 біурс. 8 біурс для дорослих — 19.023 обіди. Крім того, пункти

УЦК розподіляли молоко для дітей, надавали лікарську допомогу. видана грошову заповомгу і т. п.

Загалом на терені Ген. Губернії є 670 кухонь, ведених УЦК, котри мають по 50.000 осіб. В т. зв. галицькому дистрикті існує 584 кухні. Принягиде ся креслити, що за звітний період траплялися випадки, коли деякі українці видавали їжу також польському населенню. В недавню утвореній нагроді селі Ляшки, яка підгодовує дітей за мінімальну оплату, отримувє їжу також польських дітей, і українці не роблять жодної різниці між дітьми, студентами польських дуже прихильно. [...]

В 1942 р. УЦК надав учням і ученицям професійних шкіл 1.178 студентів суму 1.130.255 зл., до того ж надав українським бурсам субсидії сумою 542.000 зл.“ [підкреслення — М. С.]

Delegatura Rządu RP na Kraj 202/III/121, Departament Informacji i Sekcja Wschodnia, Sprawozdanie sytuacyjne z Ziem Wschodnich za pierwszy kwartał 1943 r., V. Małopolska Wschodnia, s. 81.

¹⁰⁵ ДАЛО, Українська краєва спілка споживчих кооперативів „Народна Говля“ у Львові Українського Центрального Комітету (далі: Р-74). оп. 1. Лист Керівника Організаційного відділу УЦК до Головного Директора „Львівської Торгівлі“ в справі допомоги учням львівських середніх шкіл, що походять з Підляшшя, та студентам, що походять з Холмщини і Підляшшя, Львів 30.11.1942, с. 1; Листа учнів Підляшшя, що вчаться у Львові в середніх школах, Львів 2.12.1942, та студентів Холмщини й Підляшшя, що студіюють у Львові, с. 6.

¹⁰⁶ AP Kraków, ZRSU 541, Урядова записка з конференції з шефом Військового і Кредит в Головному Відділі Виживлення і Сіль. Господарства в Уряді Польщі польдом Плятеніком, в дні 7. III.1942 р., с. 5—6.

¹⁰⁷ „Краківські Вісті“, ч. 159, 23.07.1941, с. 5.

¹⁰⁸ Паньківський К., цит. пр., с. 101.

¹⁰⁹ Там же, с. 72.

¹¹⁰ Витанович І., цит. пр., с. 415, 417.

Є ще питання щодо двох видатних кооператорів, котрі в якійсь мірі втілювали принцип аполітичності української кооперації. На жаль, маємо на цей час ще скромний фактографічний матеріал. У першому випадку йдеться про діяча Ра „Маслосоюзу“ Андрія Мудрика, який протягом короткого періоду діяв після втечі з советської окупації і перед поверненням до праці в кооперативі виконував обов'язки заступника голови УЦК проф. В. Кубійовича. (Згодом сам подав у відставку). Правдоподібно, саме він причинився до створення УЦК в орган, керований „професійними особами, не пов'язаними з політичним середовищем“ (Книш З., *Розбрат. Спогади й матеріали до історії ОУН у 1940—1941 роках*, Торонто, с. 219—221). Друга справа стосується діяча голови РСУК Ю. Павликовського, який увійшов до створеної в середній Польщі при штадтгауптмані Львова 10-ти особової Прибічної Ради. До Ради входили з української сторони м. ін.: Біляк, Полянський і Павликовський, а з польської сторони: проф. Хлямтач і Лукасевич. Створена Рада практично не проявила діяльності. Знаємо, що 10 січня 1944 р. вона видала відозву до населення в Польщі вступати до „добровільної протиповітряної оборони“. (*Rada Przyboczna w Lwowie*, „Służba Państwu“, Lwów, nr 13(29), 6 sierpnia 1943 г., s. 5; AAN, Delegatura Rządu RP na Kraj 202/III/193, Sprawozdanie sytuacyjne z Ziem Wschodnich za pierwszy kwartał 1944 г., s. 16). В польській конспіраційній пресі („Słowo Polskie“, Lwów, 15.11.1944, ліпса 1944, s. 2) появилoся оголошення, в якому повідомлялося, що проф. М. Хлямтач за участь у роботі ради Судовою Комісією Командування Польської Боротьби був покараний доганою. Його поставу визнано „поведінкою, не узгодженою з інтересами Держави і Польського Народу“.

„Львівський зародок“, „Львівські Вісті“, ч. 250(670), 31.10.1943 р., с. 1.

„Відозва“ (в перекладі на польську мову) передрукувала польська преса зі своерідним коментарем: „Ця відозва своїм змістом б'є на увагу зв'язки українців на провінції і у Львові — в зв'язку з убивством, яка відверто відозва про це не говорить [...]. Підписані в кількох місцях б'ють, що вели свій народ манівцями і пробують зреабілітувати свої вчинки бракує широти. Непризнання до вини, брак засудження винних на пару місяців пізніше не можна зрозуміти, як бажання зупинити вбивства. Було пролито море крові. „Sprawy Ukraińsko-Polskie“, 21 listopada 1943 r., s. 9.

В. Сит. пр., Уривок із донесень з окупованих районів Сходу, № 4, 1942, с. 563.

„Sprawy Krajowa 203/XV/27, Komenda Obszaru Lwów, Aktualne powiadamienia na ter. Orzecha, zestawione dn. 1. VII.[1942 г. — М. С.], 1942, с. 13.

„Sprawy Krajowa 203/XV/45. Komenda Obszaru Lwów, Ocena przeciwników z dnia 22 listopada 1942 г., s. 18.

„Sprawy Krajowa 203/XV/234, s.71, 72, 108, 109. [Див.: Доповнення — Додаток № 13].

„Sprawy Krajowa 203/XV/19, 10 maja 1943 г., s. 8.

„Сторінка“ вищеназваного органу, який видавало у Львові Stronnictwo „Братівське Об'єднання“, до українського питання багато говорить (22.02.1943 р., с. 8) визначення української національності: „Українська національність згідно з нашим політичним світоглядом не існує. Польська національність Українець визначає мешканця наддніпрянського краю без огляду на національність, польську, руську, російську, татарську чи іншу. Українці в Східній Малопольщі називають себе „Українцями“ для підкреслення своєї близькості з наддніпрянськими Українцями. Однак цих сепаратистів не можна вважати за українців і тому пишемо з малого „у“. Северин Гошинський був українцем, Гетьманський, Кубійович, Тарас Бульба є українцями як послідовники української думки, як напр. гітлерівці. Однак цю назву ми вживаємо тільки для того, щоб відізнати їх від тих Русинів, які не хочуть бути українцями. Ми будемо у згоді співжити, як перед віками. А українці зникнуть з української землі!“

„Sprawy Krajowa 203/XV/51, 12 grudnia 1943 г., s. 6.

„Сторінка“ про українську сторону, то автор праці не знайшов жодних доказів на користь б про заклики до бойкоту польських торговельних точок. У польській українській пресі можна зустріти заклики до української торгівлі про зрідбання товарів в українських крамницях: „Українське господарство також своїми закупками тільки в українських підприємствах може розвиватися, щоб наш купецький стан міг розвиватися та досягнути своєї мети. Це є обов'язок кожного з нас“. Баричко В., *За міцний купець* — „Львівські Вісті“, ч. 36, 18.02.1943 р., с. 1.

„Сторінка“ с. 6—7.

„Sprawy Krajowa 203/XV/10, 5 maja 1943 г., s. 10.

„Sprawy Krajowa 203/XV/10, 5 maja 1943 г., s. 10. Archives in Ottawa (Canada), MG31, D203, Volodymyr Kubijovyč, „Sprawy Krajowa 203/XV/10, 5 maja 1943 г., s. 10. Документ удоступнив авторові Микола Сит. пр., 1942, с. 563.

„Sprawy Krajowa 203/XV/10, 5 maja 1943 г., s. 10. „Sprawozdanie narodowościowe“ за 1943 г., с. 10. „Польська контракція невпинно забирає в українців

цінніші одиниці: на поч. вересня [1943 р. — М. С.] вбито в Любартові ще з-перед війни діяча д-ра Остапа Бучка. [...] Завмирає діяльність серед наростання анархії починаються перші прояви мордування польським зразком“. AAN, Delegatura Rządu RP na Kraj 202/III/11, Departament Informacji i Prasy, s. 18.

Без сумніву, на загострення польсько-українських відносин на бельщині вплинули проведені німцями наприкінці листопада 1942 р. та 1942/43 р. виселення людей з багатьох сіл Замойщини. Ці події також виконання контингентів: „[...] вже значно впали доставки молока, масла та сільськогосподарських продуктів, особливо в повітах замойському і замойському. Значно знизилася, зокрема, доставка молока в грубешівському повіті в грудні 1942 р. доставлено 2,5 млн. літрів, а в січні цього року тільки 600 тис. літрів. Цей тривожний спад на 75 % аж надто промовистий. Поголів'я скотарства в багатьох громадах цього повіту знизилося на 60 %, домашньої птиці — на 80 %. Це до того, що селянин всього позбувається і все вибиває, щоб тільки нічого не втрачати відшукуючи“ Мадайczyk Cz., (red.), *Zamojszczyzna — Sondergebiet der SS. Zbiór dokumentów polskich i niemieckich z okresu okupacji hitlerowskiej*, Lwów 1970, Memoriał gubernatora dystryktu lubelskiego E. Zörnera do generalnego gubernatora GG o skutkach akcji osiedleńczej w powiecie zamojskim, s. 424.

¹²³ National Archives in Ottawa (Canada), MG31, D203, Volodymyr Кубійович, vol. 25, file 5, сторінки непагіновані. [Документ у доступності авторова Меморіалу Кубійовича — М. С.]

¹²⁴ Кубійович В., *Мені 85...*, цит. пр., с. 113.

¹²⁵ Паньківський К., цит. пр., с. 17.

Про советських партизанів доносив м. ін. „Raport z Ziemi Wołoskiej“ від 8 липня 1944 р.: „Друга половина червня принесла на терені Скалатської польщі наростання акції (советських партизанів), яка протягом довгого часу не існувала або не давала про себе знати. Про появу советських партизанів відділів доносять з турківського пов., з околиць Дрогобича, Борислава і Скалата. Під Вишковом [повіт Долина — М. С.] був скинутий советський десант внаслідок бій з українськими бандами, причому втрати з обидвох сторін були великі. Довідають про нові советські десанти в околицях Скольного, Болешівської та інших місць“. AAN, Delegatura Rządu RP na Kraj 202/III/195, Departament Informacji i Prasy, s. 124.

¹²⁶ AAN, Regierung des GG 1406, Betr.: Landwirtschaftliche Betriebsgenossenschaft in Skalat, 4.09.1943, s. 178—179.

Хід подій у Скалаті був описаний польським підпіллям таким чином: „Большевики вступили до Скалату, який зайняли дря 8. VII. [1943р. — М. С.] год. і перебували там бл. 4-х годин. Ці відділи під час свого перебування вті спалили будинок жандармерії, військові склади, зруйнували будинки польської поліції, кріпо, пошту, телефонну станцію і всі інші контори. Видворили друкарські машини і документи. Пограбували також крамницю „Земля Торгівлі“ і шпиталь, звідки взяли весь запас аптеки“. AAN, Armia Krajowa, Komenda Obszaru Lwów 203/XV/7, Meldunek w sprawie partyzanckiej działalności 30.08.1943 г., s. 176.

¹²⁷ Кубійович В., цит. пр., с. 113.

Про поведінку советських партизанів інформував м. ін. „Raport z sprawy dywersji bolszewickiej“ від 18 вересня 1943 р.: „Ці банди [тобто партизани — М. С.] забезпечують себе продовольством по селах, де частіше харчування платять, у фільварках [Liegenschaft-ax — М. С.] грабують скотарство, худобу, вози і часто одяг і білизну, в містечках грабують крамницю німецькі і українські.

...кресних членів банд до місцевого населення нормальне, вони зай-
...пропагандою, заповнюють терен листівками, в розмо-
...маликають до саботування контингентових поставок, часто по-
...смертю або спаленням господарств. В кількох випадках
...премії, отримані за доставлений контингент сільськогосподар-
...банди переходять через колишню польсько-більшевицьку
...до всіх повітах воевідства". AAN, Armia Krajowa 203/XV/28,

...р. почастішали українські напади на польські поселення в дис-
...Цей факт разом із совєтською партизанською війною сприяв
...ситуації в терені, що в свою чергу провадило до перебоїв у
...господарських продуктів. Тут варто зазначити, що стосовно ви-
...— з ініціативи німецьких властей [а може легальних україн-
...з дозволу німецьких властей? — М. С.] була розповсюджена
...БУЛЬБА", звернена до українського громадянства:

...бався з ворогами українського народу в отвертій бою.
...бульба вступав зі зброєю проти озброєних, бився аж до загибну проти
...жинує як герой.

...одний за те пошани і вічної слави. Він герой. Таких треба на-
...Світ шанує націю, що таких має героїв.

...народ має і сьогодні лютих ворогів: це в першу чергу больше-
...вислала свої збройні полчища на підбій України і всієї Евро-

...і боездатний українець повинен стати на бій з цим ворогом
...союзним вояком, що вже три роки ставить чоло большевиць-

...нерозумними, несумлінними або лукавими підшептами
...можже марнувати свою силу на вбивство і нищення безборонно-
...тільки тому, що воно польське, і тільки задля сліпої пом-

...вбивствами і підпалами не збудуємо української держави,
...морально ні матеріально, тільки наразимо свою добру славу і
...ідеї перед широким світом. Нас уважатимуть за душегу-
...за большевиків, за незрілих політично. З нами ніхто не буде

...безборонними — це вода на млин наших ворогів, це пони-
...ідеї, це наражування тисячів неповинних українців на від-
...чинників з противного боку та на важку кару збоку дер-
...Береки.

...втягнути себе в круг таких нерозважних месників — бо тим
...шкоду самій собі, своїм близьким і рідним, всьому українсько-
...національній ідеї. Відсахніся від таких способів боротьби, бо
...весь культурний світ.

...дати — знаходиться у автора.

...*Pokucie w latach drugiej wojny światowej, Położenie ludności, poli-*
...*podziemia*, Kraków 1994, s. 149.

...укр. відділи мають зі сторони Укр. Комітету, який, видаю-
...визначення, полегшує своїм людям виїзд в гори, де банди мають
...Тамтій район це дільниця Болехів—Сколе—Долина. Банди мають
...вирощенні автомобілі, які віддав їм Маслосоюз т. ін. укр. госпо-
...Пожежна Охорона та приватні особи". AAN, Delegatura Rza-

du RP na Kraj 202/III/126. Departament Informacji i Prasy, Sekcja Wschodnia, 1944. Zbiórka dokumentów tygodniowe z K II, Okręg stanisławowski (za czas 14-27. IV.1944r.).

¹²⁹ „УПА проводить по селах інтенсивну агітацію, видає листівки і часописи, видає різноманітні чергові розпорядження, розпоряджається про арешти і призов молодих українців у свої ряди, проводить ревізії і т. п. [...] Besatzungschaf-ів забирають коней для кінних відділів. [...] 50 % отриманого продукту гасу має бути віддано в розпорядження УПА. Бензин треба набирати різними способами. Сільськогосподарські контингенти мають віддаватися УПА”. Delegatura Rządu RP na Kraj 202/III/121, Departament Informacji i Prasy, Wschodnia, 1944—1945, s. 113.

¹³⁰ „Lwowski Kurier“, nr. 80, 22 lipca 1944 r., s.3: „На Підкарпатті УПА вступила в дію, провадить примусову мобілізацію, накладає контингенти і данину”.

¹³¹ AAN, ZSRiZG 283, Protokół z narady dyrektorów Okręgowych Związków Zawodowych w dniu 4 lutego 1942 roku w Krakowie, s. 39.

¹³² *Do rzemieślników, przemysłowców i kupców polskich*, „Dziennik Wschodni” Województwa Lwowskiego“, nr 7, Wydanie ściśle poufne, Lwów, 2 listopada 1942 r., s. 1.

¹³³ AAN, ZSRiZG 283, Protokół z narady dyrektorów Okręgowych Związków Zawodowych w dniu 4 lutego 1942 roku w Krakowie, s. 40.

¹³⁴ AAN, ZSRiZG 283, Protokół z narady dyrektorów Okręgowych Związków Zawodowych w dniu 4 lutego 1942 r. w Krakowie, s. 43.

¹³⁵ Там же.

¹³⁶ Там же, s. 37.

¹³⁷ AAN, ZSRiZG 221, Stan spraw Okręgowego Związku we Lwowie, s. 307.

¹³⁸ Там же, s. 307—308.

¹³⁹ „Контингенти! Це слово, яке всіх нас сьогодні переслідує, це слово, яке хліба і спроваджує непевність завтрашнього дня.

Попри зненавиджений зміст, це слово мусить однак стати для нас гаслом, мусить нас внутрішньо змобілізувати, мусить пригадати нам, що тягар війни переносити з гідністю і з думкою про ті дні, які настануть після днів війни.

На жаль, те, що зараз бачимо, далеке від цих засад. Перед людьми такої небезпеки, якою є винищення людей і господарства контингентів, якою окупанта, бачимо, що полякам не від самих німців загрожує небезпека роткозорий антагонізм українців до поляків знаходить собі вихід на контингентів. Начальники громад і міст, чиновники, які мають вплив на керівників та на встановлення кількості сільськогосподарських продуктів, не можуть бути доставлені — ці люди тепер переважно українці — використовувати свої сили в тому напрямі, щоб тягар контингентів зачепив польське населення, ніж це би виникало з відсоткового відношення обидвох національностей.

Відомий довгий ряд міст, містечок і сіл, де польський елемент контингентів і набору до Райху свідомо нищиться. Ці факти знаємо і будемо вивчати. [...]

Держава [польська, як повернеться до Галичини — М. С.] не зможе трактувати однаково поляків, які страждали і воювали, і українців, які їй завдавали. Відплата Держави мусить настати, тому що цього вимагає справедливості. Відплата ж буде залежати від ступеня вини. А на це поляки й інці зараз мають вплив“. *Kontynenty i godność*. „Biuletyn Ziemi Czerwonej” 27, 6.12.1942 r., s. 2—3.

Цього типу голоси, що підкреслювали гірше становище польського селянина в порівнянні з українським, траплялися також і в наступних роках: „До цього додає велику залежність польського селянина від українського господарства, української кооперації, яка з однієї сторони має майже монополію на різного роду сільськогосподарських продуктів, а з другої сторони...”

„промислові товари“. *Ukraińska kampania przedspisowa*, „Nasze Przegląd“, Кієв—мај 1943 г., s. 10.

Delegatura Rządu RP na Kraj 202/II/53, Sprawozdanie sytuacyjne z 15.I.1943 г., s.90.

Сторони польського селянина в Галичині проявлялося м. ін. в контингенти від польського землероба перейшли через „Rolnik“ — М. С.], де він вже тоді існував, втиснуті між німців і українців, однаково побоюючись німців, назвали контингенти на 100 %, значно старанніше, ніж русини — М. С.]. AAN, Delegatura Rządu RP na Kraj 202/III/198, Departament Pracy, Sekcja Wschodnia, List ze Lwowa, 19 listopada 1942 г., s. 74.

ZSRiZG 221, Sprawozdanie z działalności Związku Rewizyjnego Spółdzielni Okręgowego Związku we Lwowie za okres od 1.10.1943 г., s. 199; Sprawozdanie z działalności Związku Rewizyjnego w Okręgowego Związku we Lwowie za czas od 1.01. do 31.01.1944 г., s. 475; Sprawozdanie z 2 str. 42, c. 119.

ZSRiZG 220, Pismo Związku Rewizyjnego w GG do ZRS Centrala Wydział Mleczarski. 1.11.1941 г., s. 325.

Сторони окупації німецькі власті наказали всім кооперативним союзам до Довіричному Союзові у Львові, щоб доручили своїм кооперативам боржників кооперативів, щодо яких кооператив посідав нерухомість жидівським нерухомим майном. Складені таким чином передати Довіричному Управлінню (Treuhandstelle). AAN, 1.11.1941 г., s. 325.

ZSRiZG 220, Pismo Związku Rewizyjnego Spółdzielni w GG do ZRS Wydział Mleczarski, 1.11.1941 г., s. 325.

ZSRiZG 220, Pismo Krajowego Związku Spółdzielni Mleczarskich we Lwowie do Generalnego Gubernatorstwa Okręg Galicja na ręce Dyrektora Młłera, dot. polskich spółdzielni mleczarskich chcących wznowić działalność. Lwów 13.03.1942 г., s. 333—334.

ZSRiZG 221, Sprawozdanie z działalności Związku Rewizyjnego Spółdzielni Okręgowego Związku Galicja we Lwowie za czas od 1.10. do 31.10.1943 г., s.

„Gazeta Lwowska“ вже восени 1941 р. повідомляла про діяльність польських кооперативів у кільканадцяти селах дистрикту Галичинської плаcówки spółdzielcze, „Gazeta Lwowska“, nr 84, 14.11.1941 г., s. 341.

ZSRiZG 221: Stan spraw Okręgowego Związku we Lwowie, s. 306; Raport z 10.05.1943 г., s. 340—341.

„Gazeta Lwowska“, nr 105, 17.07.1942 г., s. 3.

ZSRiZG 294, Sprawozdanie z działalności Związku Rewizyjnego Spółdzielni Okręgowego Związku Galicja we Lwowie za czas od 1.07. do 31.07.1942 г., s. 3.

ZSRiZG 221, Sprawozdanie z działalności Związku Rewizyjnego Spółdzielni w Okręgowego Związku Galicja we Lwowie za czas od 1.11. do 30.11.1942 г., s. 433.

ZSRiZG 221, Sprawozdanie z działalności Związku Rewizyjnego w GG. Okręgowego Związku Galicja we Lwowie za czas od 1.06. do 30.06.1942 г., s. 194;

ZSRiZG 221, Sprawozdanie z działalności Związku Rewizyjnego Spółdzielni w GG. Okręgowego Związku we Lwowie za czas od 1.01. do 30.06.1944 г., s. 476; ZSRiZG 221, Sprawozdanie z działalności Związku Rewizyjnego Spółdzielni w GG. Okręgowego Związku Galicja we Lwowie za czas od 1.07. do 31.07.1942 г., s. 253.

153 AAN, Delegatura Rządu RP na Kraj 202/II/53, Sprawozdanie z działalności Ziem Wschodnich, 18.1.1943 r., s. 90.

154 AAN, ZSRiZG 221, Raport tygodniowy, Lwów 10.05.1943 r., s. 50.

155 AAN, ZSRiZG 221, s. 442.

156 AAN, ZSRiZG 221, Dot. Przynależności do Związku Okręgowego Rewizyjnego Spółdzielni w GG, Lwów 19.01.1944 r., s. 467.

157 Там же. Spis spółdzielni „Społem“ na terenie GG wg stanu na dzień 31.12.1943 r., s. 65.

158 AAN, ZSRiZG 221, Sprawozdanie z działalności Związku Rewizyjnego Spółdzielni w GG. Okręgowego Związku Galicja we Lwowie za czas od 1.10. do 31.12.1943 r., s. 419.

159 Незважаючи на скромний доробок польської кооперації в Галичині, українські політичні чинники ще навесні 1943 р. пов'язували з нею певні перспективи розвитку: „Польська кооперація, що будується у Сх. Малопольщі у важких умовах на здорових засадах, буде в майбутньому важливим активом у відбудові польського господарського життя на цьому терені“. AAN, Delegatura Rządu RP na Kraj 202/III/130, Departament Informacji i Prasy, Sekcja Wschodnia, Sprawozdanie z sytuacji na Ziem Wschodnich za pierwszy kwartał 1943 r., s. 69.

160 Це думку підтверджував ситуаційний рапорт, складений польським консулом у Львів: „Вже в передвоєнних роках позначився натуральний процес еміграції українського населеного українського села до міст і містечок, в яких підвищується відсоток українців. Цей процес відбувався виключно за рахунок розвитку торговельного жидівського населення і зараз зазнав прискорення. Особливо в сільському і жидівському станові посідання. Цей результат закріпило перебіг майже всієї продовольчої торгівлі українською кооперацією. Приватна торгівля властиво дотепер не відродилася, вона щойно починає організовуватися в місті Перемишлі, недавно приєднаному до краківського дистрикту (Перемишль). Тут займають відділення купці-українці, що прибувають з заходу“. AAN, Delegatura Rządu RP na Kraj 202/II/6, Departament Spraw Wewnętrznych, Wydział Informacji, Raport Sytuacyjny za okres 15. VIII. do 15. XI. 1941 r., s. 142.

Спробу відновити діяльність своїх кооперативів зробив також Сільськогосподарських Кооперативів у Кракові, відділ у Львові. Якій формою мав на цьому терені 33 сільськогосподарсько-торговельні кооперативи, синдикат також орендував державний зерновий елеватор у Львові та приміщення залізничному двірці другий склад з промисловими товарами. Оскільки ці приміщення були зайняті „Центросоюзом“, а в терені склади т. ін. об'єкти кооперативних установ — представниками української кооперації, то почати торговельно-кооперативну діяльність в умовах німецької окупації через брак робочого місця виявилось неможливим. AAN, ZSRiZG 221, Pismo Syndykatu Spółdzielni Rolniczych w Krakowie do Oddziału we Lwowie, Lwów 17.07.1941 r., s. 7.

161 AAN, Delegatura Rządu RP na Kraj 202/III/199, Departament Informacji i Prasy, Sekcja Wschodnia, Kronika spraw ukraińskich [1943 р. — М. С.], s. 46.

Польська сторона чудово здавала собі справу з того, що українці — незважаючи на накинуті їм окупаційною владою обмеження — стараються проводити широкомасштабну органічну працю: „Коли ми, поляки, перебуваємо в умовах ковітного застою в царні видавничій, мистецькій, театральній і музичній діяльності, ці намагаються йти вперед, перехопити культурний провід Львова і Кракова. Працюють впевненості в собі, поволі міцніють в своєму творчому самовираженні. Вони годні ще їхні всі намагання створити собі перед німцями видимість культурного блиску є скоріше мегаломанськими, всі їхні відрухи ще на низькому рівні. Але бічії зростають, перед ними відкриті великі можливості навчання і вдосконалення“.

напрямах. [...] Німці бачать в цій організації [УЦК — пропаганди на користь контингентів і виїзду на роботи, але її ширшого змісту, а навіть в її рамках провадити придуману польську роботу згідно з гаслом: „Україна для українців“.

К. Центросоюз, Союз Кооперативних Союзів у Львові в роках 1937—1938. *Спомини співучасника праці й змагань українського кооперативного руху*. Львів, 1973, с. 103—104.

Возобновляє діяльність, До відома кооперативам системи Центросоюза. Львів, 1941, ч. 1, 5.07.1941 р., с. 6.

розпорядження губ. Франка від 8 вересня 1941 р. злотий став засобом в межах дистрикту Галичина, з тим, що крім нього, з 27 вересня зберегли рублі (тобто карбованці). Почавши від 15 вересня обмінювати за курсом 5 рублів = 1 зл. „Gazeta Lwowska“, 1941, ч. 1, квіт. пр., с. 104.

мислительського життя на Поділлі, З минулого й сучасного Округу Кооператив у Тернополі, „Львівські Вісті“, ч. 242, 24.10.1942 р., с. 3.

заповідати Андрея до хліборобів, „УЦК“, ч. 19, 27.07.1941 р., с. 4.

1941 р. мітрополит А. Шептицький доручив душпастирем, щоб виїзди до селян зачитали після богослужіння і поза церквою. — М. С. Г. 1942, ч. 435, Teilauszug aus dem Jahresbericht 1941/42 der Landwirtschaftsdistrictstelle Galizien, s. 58.

1942, ч. 435, Do prezydenta Naumanna w Krakowie, 15.03.1943 р., с. 57.

1942, ч. 435, оп. 12, спр. 32, Zwischenbericht, Drohobycz, 4.11.1941, s. 1—2.

1942, ч. 435, Roczne sprawozdanie... 1941/42, цит. пр., с. 58.

1942, ч. 435, оп. 1, спр. 37, Sprawozdanie dla Banku Emisyjnego, Lwów 1941—42.

зв'язки, протягом всього 1937 р. „Центросоюз“ закупив 52.382 карбованці за 12.829.285 зл. Збут збіжжя через Центросоюз, „ГКЧ“, ч. 25, 1937, ч. 1, с. 1.

від наведених автором дані про величину та виконання контокоронки в дистрикті Галичина за окремі роки німецької окупації подає в своїй книжці (цит. пр., с. 61—66). Свою інформацію він базує на матеріалах, зібраних в Koblenz, якими в свою чергу автор — з об'єктивних причин користується. Тому в своїй праці він не проводить порівняння об'єктивних даних.

1942, ч. 435, Zusammenfassender Jahresbericht 1941/42 der Kreisstellen Zentralstelle, Krakau, den 6 März 1943, s. 40—42.

1942, ч. 435, вирішення клопотання УЦК перед німецькими властями в справі скупу збіжжя, яке заклопотав авторів, відбулося восени 1941 р. Поки до вирішення справи відбулися дві окружні наради рефератів Господарського Відділу в Кракові та 25 і 26 цього ж місяця в Любліні, на яких стан справ записано таким чином: „1) Стверджено, що контингенти на цей рік встановити не можна, як в попередньому, тоді коли урожаї нище середніх повітів не дає можливості нашому хліборобському стану виступити в повній висоті; [...] 2) Реченець на здачу контингентів надто високий, тому при нашій системі господарювання (ручне молочення) не дає можливості нашим господарям здати контингенти в означеному часі; [...] 3) Німецька влада не дає належних гарантій на повернення збіжжя, тому не можна дозволити нашим господарям здавати контингенти, коли не буде певних гарантій на повернення збіжжя.“

влада, бажаючи прискорити збір контингентів ужила карних засобів. У багатьох місцях болоче відчувають винні, але і невинні“.

Клопотання УЦК перед німецькою владою краківського дистрикту зводилося до того, щоб: „1) Знизити контингенти в місцевостях навіщених стихійними силами (виливи рік, градобиття і под.) до рівня втрат в зборі. 2) Знизити контингенти в цілому до висоти з попереднього року — головню на Лемківщині. 3) Дозволити на вживання жорен, бодай в бідніших гірських околицях“.

В результаті цього звернення отримано: „1) При вимірах контингентів гляднено в більшості задовольючи для нас втрати зпричинені стихійними силами — треба відмітити однак, в більшості [прийнято величину втрат — представлення УДКомітетів. 2) За основу вимірів контингентів взято переднього року — на Лемківщині за виїмком Сянїччини цієї цифри не реступлено. 3) Карні засоби при стяганні контингентів на цьому терені до виїмкових випадків. 4) Приобіцяно нам по зібранні контингентів ухвалити наше прохання про залишення жорен в користуванні селян“.

Клопотання УЦК перед німецькою владою люблинського дистрикту зводилося питань: „1) Продовжити реченець доставки контингентів. 2) Перевірити висоту контингентів і по узгідненні на місцях стану урожаїв, вимолотності і інших умовин і под. знизити контингенти до реальних до стягнення грамадських гідности карні заходи при стягуванні контингентів. В деяких місцевостях сформовано нас урядовою статистикуо, висота відданих контингентів була так низькою, що нім. влада уважала за конечне для себе ужити карних засобів“.

В результаті вищеназваних старань керівник Управління Промисловості і Сільського Господарства: „1. Визнав можливим продовжити термін доставки контингентів. 2. Доручив Kreislandwirt-ам перевірити можливості на місцях в зборі від стану врожаю в окремих громадах рівень контингенту може бути знизити. 3. Як необхідна умова застосування знижок поставлена вимога здати контингенти в зборі відданих контингентів“. *Справа контингентів*, „Вісник УЦК“, 19/26. 1944 р. с. 7—8.

¹⁷⁶ Там же, с. 42.

Один із німецьких методів, що давав гарантію зібрати контингент у вилученому селі, описаний у звіті осередку підпільної польської держави: „В дистрикті Галичина — М. С.] німці практикують такий спосіб стягнення контингенту: до села в'їжджає відділ жандармерії, збирає людей. Проводить стягнення зерна, конфіскує готове і все до решти вивозить. Такі реквизиції починаються від 30. IX. [1943 р. — М. С.] (численні випадки в снятинському, городищенському, коломиїському повітах)“. AAN, Armia Krajowa 203/XV/43, s. 142.

¹⁷⁷ Як працює Центросоюз, „Краківські Вісті“, ч. 230(385), 17.10.1944 р.

¹⁷⁸ ДАЛО, Р-35, оп. 2, спр. 202. Betr.: Bestellung der Kreisstellenleiter missare des Genossenschaftswesens, Krakau 10.10.1941, s. 1.

¹⁷⁹ Там же, с. 2.

¹⁸⁰ Там же.

¹⁸¹ AP Kraków, ZRSU 541, Урядова записка з конференції з шефом VII. Кооп. і Кредит в Головнім Відділі Виживлення і Сіль. Господарства в ГГ п. Леопольдом Плятеніком, в дні 7.03.1942, с. 1.

¹⁸² AP Kraków, ZRSU 541, Урядова записка конференції з керівником VII. Кооперація і Кредит в Головнім Відділі Виживлення і Рільництва в ГГ п. Л. Плятеніком, в дні 1.04.1942, с. 1.

На зауваження Ю. Павликовського, що українська громадська діяльність не мала призначення комісарів як брак довір'я до правлінь Окружних Служб „Центросоюзу“, Г. Гарайс відповів, що про це нема мови, а комісари мали тільки зміцнити працю автономних кооперативних органів і допомогти в оборони кооперації перед різними несподіванками дня. AP Kraków.

... конференції з шефом Уряду Гал. Губернат. Др. Льозакером в ... 12—12.50., с. 2.

... ZRSU 541, Урядова записка з конференції з шефом Відділу ... в Головному Відділі Виживлення і Сіль. Господарства в Уряді ... Плятеніком, в дні 7.03.1942, с. 1.

... 424. Protokoll der gemeinsamen Sitzung des Vorstandes mit den ... am Sonnabend, den 28.03.1942, s. 32—33.

... 33. 45.

... 46, 54—55.

... 488. Auszug aus den Tätigkeitsberichten der Kreisstellen des Dis- ... 26, 77—78, 80—81.

... ZRSU 541, Урядова записка з конференції з шефом Відділу ... в Головному Відділі Виживлення в Уряді ГГ. п. Леопольдом ... в дні 7.03.1942, с. 3.

... принесла українській кооперації збитки величиною біля 1,5 ... 0.90 зл. від 100 кг. Цю маржу перед наступною жнивною кам- ... до 1,75 зл. Однак і ця нова маржа, беручи до уваги навіть най- ... зерна в дистрикті Галичина, (2,11 зл.), не кажучи вже про ... Краків і Люблин, що досягали 4 зл. за 100 кг, не покривала ... зазнали кооперативи. AP Kraków, ZRSU 541. Урядова запис- ... 24—27 серпня 1942 Львів—Краків (Судова Вишня — Пере- ... 29 серпня 1942, с. 4.

... 3—4.

... Збори Центросоюзу, „ГКЧ“, ч. 4, 20.06.1942 р., с. 11; *Загальні Збо-* ... у Львові, „Краківські Вісті“, ч. 150(597), 11.07.1942 р., с. 4.

... в дирекції Центросоюзу, „ГКЧ“, ч. 7, 5.08.1942 р., с. 10.

... окупації зі Львова гітлерівці щоденно вивозили 8,5 тис. кг ... виробів, 6 тис. кг молочних, 3 тис. кг м'ясних продуктів тощо. До ... господарська команда „Львів“ награвувала в числі різної сіль- ... продукції понад 226 тис. шкір. Протягом липня 1941 р. вона ... запаси продовольчих товарів для групи армій „Південь“. ... була поставити для вермахту з західних областей УРСР 20 ... т м'яса, 15 тис. т цукру“. Машотає В. В., *Грабіжницька еко-* ... гітлерівських окупантів у Галичині 1941—44 рр., „Український ... 1/1970, с. 100.

... *Греський З'їзд хліб. торг. кооператив присвячений заготівлі сільсько-* ... продуктів, „ГКЧ“, ч. 8, 20.08.1942 р., с. 6.

... ZRSU 541, Урядова записка з службової поїздки в днях 24— ... Судова Вишня — Перемишль), с. 1—2.

... інформацією, зібраною польським підпіллям, на терені округи ... рахунковому 1942/43 році маєтки (тобто Liegenschaft-и) виконали ... контингент на 52,2 %. Вони доставили 1.840 тонн зерна, тобто 3,5 % ... польською округою контингенту. В цьому часі ці маєтки розпоря- ... га орної землі, що становило 10,8 % орної площі в округі ... випливає, що маєтки доставили пропорційно в три рази мен- ... господарства. AAN, Armia Krajowa 203/XV/28, Komenda Obsza- ... Tarnopol, sierpień 1943 г., s. 26.

... P-266, оп. 1, спр. 37. Sprawozdanie dla Banku Emisyjnego, Lwów, ...

... 54.

„Протягом 1942 р. відбувся катастрофічний спад поголів'я свійської майже наполовину. Це є наслідком запровадження високих контингентів — Контингенти стягнуто величезні, майже на 200 % вищі, ніж у минулому абсолютних числах стягнуто 330.521 тонну, що становить 70 % визначеного контингенту, який дорівнював 432.000. Деякі повіти дали понад 100 % контингенту, напр. повіт Дрогобич. Контингент картоплі становив 258 тис. т, стягнуто 196.192 тонни. З контингенту зерна пішло до Райху 105.930 тонн, вхідн. частини Ген. Губ. вивезено 31.641 тонну. Щодо контингентів на свійську, відомо, що для дорослої худоби він становив 124.691 штук, для телят 11.354, для овець 4.161. Відомостей про те, як ці контингенти були виконані, немає“. AAN, Armia Krajowa, Komenda Obszaru Lwów, Sprawozdanie z działalności, w marcu 1944 r., s. 3.

²⁰⁰ Там же, s. 54'.

²⁰¹ *Свято обжинок у Львові, Українське селянство виконало свій обов'язок*, „ГКЧ“, ч. 11, 5.10.1942 р., с. 2.

²⁰² *Про карне право в обсязі харчевого і сільського господарства*, „Холмська Земля“, ч. 24, 13.06.1943 р., с. 7: „ПРОТИДІЯННЯ є тоді, коли хтось не слухав послуху, напр., щоб рільники не віддавали контингентів, або, щоб торговці не вали по паскових цінах. В тім випадку вже само накликування до неслухання казаним чином, без огляду на це, чи хтось його послухав, чи ні. ОМІНІВАННЯ ходить натомість тоді, коли хтось викручується від свого обов'язку, який віддає визначеного для нього контингенту збіжжя, молока, овочів, чи крадькома перемелює збіжжя на жорнах, чи без картки у млині. НАМАГАННЯ вкінці є тоді, коли хтось переводить певні чинності в тій цілі, щоб виконання свого обов'язку. Наприклад маючи більше худоби, віддає її в оренду, або, маючи віддати на контингент корову, спричинює нещасливі випадки, корова поликає скло, чи дріт і її треба негайно зарізати“.

²⁰³ ДАЛО, Р-266, оп. 1, спр. 37, Sprawozdanie dla Banku Emisyjnego, 9.10.1942, s. 55.

²⁰⁴ AAN, LZ 425, Niederschrift über die Vierte Sitzung des Verwekungsamtes der Landwirtschaftlichen am 13 Oktober 1942 in Krakau, s. 30.

²⁰⁵ AAN, LZ 435, Auszugsweise Abschrift aus dem Tätigkeitsbericht der Kreisstelle Czortkow Distrikt Galizien — vom 1.10.—31.12.1942, s. 32.

²⁰⁶ До перших репресій в ГГ проти українських селян за недостатність контингентів дійшло вже на початку листопада 1941 р. Тоді німецька влада вилучила з села Теплиці (повіт Білгорай) 60 родин, серед яких переважали українці. *Wojna i dajczyk Cz. (red.), Zamojszczyzna — Sonderlaboratorium SS, Zbiór dokumentów*, Warszawa 1977, Fragment „Informacji bieżącej“ nr 24 o wysiedleniach w powiecie zamojskim przeprowadzonych w dniach 6 i 7 listopada 1941, 1941 grudzień, s. 39.

²⁰⁷ AAN, LZ 433, Na ręce Höflinga, Podsumowanie raportu z działalności, Kreisstelle, 6.03.1943 r., s. 43—45.

²⁰⁸ AAN, LZ 425, Zapis IV posiedzenia Zarządu LZ z 13.10.1942 r., s. 45.

²⁰⁹ AN, LZ 433, Denkschrift über die zweckmäßige Gestaltung der wirtschaftlichen Aufgaben der Spolem — Handelszentrale sowie über deren Verhältnis zur Kreisstelle, Krakau, Maj 1943, s. 99—101.

²¹⁰ *Третій Краєвий Заготівельний З'їзд Хліборобської кооперації*, „Вісті“, ч. 182, 13.08.1943 р., с. 2.

В травні 1943 р. — згідно з розпорядженням керівника Головного Управління Прохарчування і Сільського Господарства — всі власники свійської худоби були зобов'язані, на вимогу властей, доставляти яйця і птицю до прохарчувальних пунктів. *Обов'язок здавати яйця, дріб і мід*, „Холмська Земля“, ч. 22, 30.05.1943 р., с. 1.

- К., цит. пр., с. 194—195.
- Качор А., *Мужжі ідеї про охорону збору жнив*, „Холмська Земля“, ч. 33, 1943 р., с. 10.
- Качор А., Присуди і виконання засудів належать до доразових судів. Доразовий суд може передати справу Німецькій Прокуратурі, коли він вважає кінцевою кару смерті. Спеціальний закон дає кару смерті замінити на тюрму, або в'язницю“.
- Качор А., *Крайній Заготівельний З'їзд Хліборобської Кооперації*, „Львівські Вісті“ 1943 р., с. 2.
- Качор А., *З'їзд української хліборобської кооперації*, „Краківські Вісті“ (Тижневик) 1943 р., с. 5.
- Качор А., *Bericht des GG 1383*. Рапорт відносно 1943 р., с. 27.
- Качор А., Дист LZ до Головного Відділу Прохарчування і Сільського господарства 308 1943. с. 230.
- Качор А., *Bericht des GG 1383*. Рапорт відносно 1943 р., с. 27.
- Качор А., *Delegatura Rządu RP na Kraj 202/III/126*, Departament Informacji i Wschodnia, Meldunek tygodniowy 18-k II, 29. IV.1944 г., Kontyngenty ludności 1944 r. s. 41.
- Качор А., цит. пр., с. 197—198.
- Качор А., *Delegatura Rządu RP na Kraj 202/III/125*, Departament Informacji i Wschodnia, Informacja wschodnia i narodowościowa, nr 30, Dział B., 1944 г., с. 187.
- Качор А., цит. пр., с. 197—198.
- Качор А., *Delegatura Rządu RP na Kraj 202/III/126*, Departament Informacji i Wschodnia, Meldunek tygodniowy 18-k II, 29. IV.1944 г., Dezorganizacja ludności 1944 r. s. 41—42.
- Качор А., *Delegatura Rządu RP na Kraj 202/III/126*, Departament Informacji i Wschodnia, Położenie ludności — ewakuacja, 14. VII.1944 г., s. 221.
- Качор А., цит. пр., с. 105.
- Качор А., *Мужжі ідеї і праці*, Вінніпег — Торонто — Клівленд 1974, с. 246.
- Качор А., *Мужжі ідеї крада в Ревізійному Союзі Українських Кооператив*, „УЩВ“, 1944 р., с. 3.
- Качор А., цит. пр., с. 246.
- Качор А., с. 191—191; Качор А., *Українська молочарська кооперація в Західній Україні* 1949, с. 52.
- Качор А., *Українська молочарська...*, цит. пр., с. 42.
- Качор А., *Мужжі ідеї...*, цит. пр., с. 247.
- Качор А., *Мужжі ідеї „Маслосоюзу“*, „ГКЧ“, ч. 8, 20.08.1942 р., с. 11.
- Качор А., *Українська молочарська...*, цит. пр., с. 43; Качор А., *Мужжі ідеї...*, с. 247.
- Качор А., *Українська молочарська...*, цит. пр., с. 43.
- Качор А., *Український Союз „Маслосоюз“* знаходився по вул. Головацько-Качорської його відділи знаходилися в таких місцевостях: Стрий (вул. Шевченківська (вул. Кілінського 46); Тернопіль (вул. Рейтана 1); Коломия (вул. Рибак 4); Дрогобич (вул. Пілсудського 16); Самбір(вул. Гауптштр. 1); Львів (вул. Рибак 6). „Холмська Земля“, ч. 1—2 (Різдво Христове 1943).
- Качор А., *Кооперативне Молочарство на Західній Україні*, „Господарське Життя“ (Додаток до часопису „Наше Життя“; далі: „ГКЖ“), 1947. Цитата за: Качор А., *Мужжі ідеї...*, цит. пр., с. 109.
- Качор А., *Український Союз* Cz., цит. пр., s. 191—192.
- Качор А., с. 192.
- Качор А., с. 193—194.

²³⁸ Качор А., *Мужі ідеї...*, цит. пр., с. 109, 247. Качор А., 35-ліття Маслоузу, „Краківські Вісті“, ч. 18(756), 30.01.1943 р., с. 4.

Згідно зі звітом, складеним структурами підпільної польської держави, контингент масла в дистрикті Галичина за 1942 р. виконано в обсязі: „Масло то чи відповідно перероблено в кооперативах (виключно українських) 200 кг, тільки дуже незначна частина з цього дісталася населенню шляхом розливу“. AAN, Armia Krajowa 203/XV/28, Komenda Obszaru Lwów, Sprawozdanie z działy rolnictwa, w marcu 1943 г., s. 3.

²³⁹ „Районова Молочарня“ в Бучачі, Одно з більших молочарських підприємств краю, „Львівські Вісті“, ч. 275, 2.12.1942 р., с. 2.

²⁴⁰ Павликівський Ю., 40-річчя молочарської кооперації. „Господарка і Wyżywienie“, ч. 6/1947, с. 2; Польські кооперативи в решті 4 дистриктах Галичини за обороту величиною біля 95 млн. зл. Szczepańczyk Cz., цит. пр., с. 4.

²⁴¹ Качор А., *Мужі ідеї...*, цит. пр., с. 110, 249.

Згідно з офіційною інформацією: „Внаслідок застосування для переробки цілей збираного молока, про що в цьому краю до тепер майже не знають, зменшення в зв'язку з цим рентабельності молочарень можна було в результаті і підвищити ціну молока для виробника“. *Wzrost produkcji sera w Galicji, Gospodarka i Wyżywienie*, nr 4, 20.02.1944 г., s. 45—46.

²⁴² Там же, с. 110.

²⁴³ Качор А., 35-ліття Маслоузу, „Краківські Вісті“, ч. 18(756), 30.01.1943 р., с. 4.

Згідно з офіційною інформацією: „Передовсім почали з того, щоб на цьому терені молочарні, які були переважно недолугими карликовими підприємствами, перенести до відповідних будинків та наскільки можливо змеханізувати. Сьогодні тут існує 19 повністю змеханізованих молочарських заводів і 19 механічних. Це співвідношення за 1942 р. виглядало як 1 до 19-ти“. *Wzrost produkcji sera w Galicji, „Gospodarka i Wyżywienie“*, nr 4, 20.02.1944 г., s. 45.

²⁴⁴ Качор А., *Українська молочарська...*, цит. пр., с. 76.

²⁴⁵ Качор А., *Мужі ідеї...*, цит. пр., с. 249.

Згідно з офіційною інформацією: „Виробництво сира дуже зросло. Кількість сироварень збільшено з 3 до 25, а протягом поточного року випущено в дію дальших 26. Перед війною виробництво т. зв. твердого сира становило 43 тонни, тоді коли тепер його виробляється вже місячно від 35 до 300 тонн. Крім цього, в 1943-му році вироблено біля 2.340 тонн домашнього сира, порівнянні до 1.726 тонн в 1942-му році, а 44 тонни в 1938-му році“. *Wzrost produkcji sera w Galicji, „Gospodarka i Wyżywienie“*, nr 4, 20.02.1944 г., s. 45.

²⁴⁶ Там же.

²⁴⁷ Там же, с. 248.

²⁴⁸ *Badanie masła w Galicji, „Gospodarka Wyżywienia“*, nr 11, 3.06.1942 г., s. 330: „... Місто Львів, яке споживає щоденно біля 30.000 літрів молока, має свій контингент майже виключно підводами, які проходять віддаль від 20 до 30 км“.

²⁴⁹ AP Kraków, ZRSU 541, Урядова записка з розмови з Др. Герхардом прияві Уповноваженого Д. К. Р. п. Сеппа Міллера, в дні 9.06.1942. с. 8.

²⁵⁰ *Badanie masła w Galicji, „Gospodarka Wyżywienia“*, nr 11, 3.06.1942 г., s. 330.

²⁵¹ AP Kraków, ZRSU 541, Урядова записка з розмови з Др. Герхардом прияві Уповноваженого Д. К. Р. п. Сеппа Міллера, в дні 9.06.1942. с. 8.

²⁵² „Вісник УЦК“, ч. 4/43, 1.05.1943 р.

²⁵³ Качор А., *Мужі ідеї...*, цит. пр., с. 109.

²⁵⁴ Качор А., *Українська молочарська...*, цит. пр., с. 72.

- ... в „старих“ дистриктах ГГ закупили: а) в 1942 р. біля
... молока; б) в 1943 р. — понад 272 млн. літрів молока. Szczeraj-
... s. 157.
- ... „ГКЧ“, ч. 4/43, 1.05.1943 р.
- ... А. Мужі ідеї..., цит. пр., с. 110—111.
- ... інформацією: „Завдяки навчанню та курсам всі особи,
... господарстві, були до цієї праці відповідно підготовле-
... цього вдалося досягти в 1943 році зростання продукції пере-
... 50 % в порівнянні з минулим роком, а також одночасно значно
... цих продуктів, до чого причинився проведений в минулому році
... продуктів та їх виготовлення“. *Wzrost produkcji sera w Galicji*,
... „Pracownicy“, nr 4, 20.02.1944 г., s. 45.
- ... і праця „Народної Торгівлі“, „ГКЧ“, ч. 1, 5.05.1942 р., с. 11.
- ... на службі наших міст, Чергові загальні збори „Народної Тор-
... 14, 20.11.1942 р., с. 8.
- ... Р-74, оп. 1, спр. 77, „Народна Торгівля“ — 60 літ свого існування,
... 506. Julius Pawlikowskyj, „Narodna Torhowla“ Ihre Gründung
... 1913—1943, Lemberg 8.12.1943, s. 2; ДАЛО, Р-74, оп. 1, спр. 77, с. 7,
... Р-74, оп. 2, спр. 10. Лист „Народної Торгівлі“ до РСУК з 6 вересня
- ... за тему пасивів і активів „Народної Торгівлі“ містить Баланс НТ,
... 1 липня 1941 р. Згідно з цим Балансом, активи і пасиви „На-
... були збалансовані і становили по 5.173.647,68 карбованців.
... цей Баланс не охоплював усіх складових майна і зобов'язань „Народ-
... тому поміщені в ньому сумарні дані були нижчими на понад 2
... — М. С. ДАЛО, Р-74, оп. 2, спр. 39, с. 1.
- ... „Народна Торгівля“ на службі наших міст, „ГКЧ“, ч. 14, 20.11.1942 р., с. 8.
- ... Р-74, оп. 2, спр. 10. Лист „Народної Торгівлі“ до РСУК з 6 вересня
- ... „Народна Торгівля“ на службі наших міст, „ГКЧ“, ч. 14, 20.11.1942 р., с. 9.
- ... і праця „Народної Торгівлі“, „ГКЧ“, ч. 1, 5.05.1942 р., с. 11.
- ... Р-35, оп. 2, спр. 67, Die staatliche Wirtschaftslenkung im ostgalizi-
... 11—12: Verordnung über das Verbot von Preiserhöhungen, Lemberg,
... 14.
- ... іowe, „Gazeta Lwowska“, nr 17, 28.08.1941 г.
- ... „Народна Торгівля“ на службі наших міст, „ГКЧ“, ч. 14, 20.11.1942 р., с. 9;
... оп. 1, спр. 77, „Народна Торгівля“ — 60 літ..., цит. пр., с. 13.
- ... Р-74, оп. 1, спр. 77, „Народна Торгівля“ — 60 літ..., цит. пр., с. 14.
- ... Р-74, оп. 1, спр. 31, Звіт про діяльність „Народної Торгівлі“ від
... 52—53; ДАЛО, Р-74, оп. 1, спр. 86, Звідомлення про стан вплат на
... „Народна Торгівля“ у Львові Міськими Споживчими Кооперати-
... 1 березня 1944 року, с. 9.
- ... Р-74, оп. 2, спр. 10, Лист „Народної Торгівлі“ до РСУК з 6 верес-
- ... Р-35, оп. 2, спр. 32, Дрогобич 4.11.1941, с. 3.
- ... Р-74, оп. 1, спр. 77, „Народна Торгівля“ — 60 літ..., цит. пр., с. 13.

277 Там же, с. 14.

278 Терен М., *Дві години в гостях у „Народній Торгівлі“*, „Львівські Вісті“ ч. 92, 23—24.11.1941 р., с. 5.

279 *Дрібніші вістки*, „Краківські Вісті“, ч. 280(435), 14.12.1941 р., с. 5. Терен М., *Дві години в гостях у „Народній Торгівлі“*, „ГКЧ“, ч. 1, 5.05.1942 р., с. 1.

280 Інше зведення Балансу „Народної Торгівлі“, складене на той час (тобто 1.01.1942 р.), називає аж 20 філій, в т. ч. 18 в дистрикті Галичина (зокрема во в таких містах: Золочеві, Городенці, Самборі і Турці) та 2 на Волині (Луцьк і Володимирі). Особливо цікавою є наявність у зведенні двох відділень на Волині, що вказувало би на те, що керівництво „Народної Торгівлі“ ще влітку 1941 р. розраховувало на розширення діяльності Централі на території Волині. Див.: Доповнення — Додаток № 20.

281 AP Kraków, ZRSU w GG 541, Урядова записка з розмови з Урядом в Кракові ним Д. К. Р. п. С. Міллером, в дні 29.05.1942, с. 1.

282 *Доручення Централі „Народної Торгівлі“, Всім міським харчовим кооперативам*, „ГКЧ“, ч. 3, 5.06.1942 р., с. 12.

283 AP Kraków, ZRSU w GG 541, Урядова записка з розмови з Урядом в Кракові ним Д. К. Р. п. С. Міллером, в дні 30.06.1942, с. 3.

284 Там же.

285 Там же. Докладну статистику національностей населення Львівщини за 1941—44 подає Bonusiak W., цит. пр., с. 109.

286 ДАЛО, Р-74, оп. 2, спр. 10, Звіт з праці Інспекторського Підприємства від 1. VII.1942 р. до 1.I.1943 р., с. 11.

287 *„Народна Торгівля“ на службі наших міст, Чергові загальні збори „Народної Торгівлі“*, „ГКЧ“, ч. 14, 20.11.1942 р., с. 8.

288 Інші дані містить таблиця, що представляє динаміку оборотів „Народної Торгівлі“ та її 14 філій в окремих 12 місяцях 1942 р. (див. Доповнення — Додаток № 22), однак різниці сумарних значень невеликі. Загальні обороти „Народної Торгівлі“ згідно з цією таблицею становили 60.328,2 тис. зл., тоді як в липні були більші від суми, поданої в таблиці 27, на 387,5 тис. зл., або тільки на 0,6% від М. С.

289 ДАЛО, Р-74, оп. 2, спр. 39. Пояснююча записка до розробки плану діяльності казників господарської діяльності „Народної Торгівлі“ за I-е пів. 1942—43 рр., с. 36—37.

290 *За китайським муром*, „ГКЧ“, ч. 13, 5.11.1942 р., с. 11.

291 ДАЛО, Р-74, оп. 1, спр. 82, с. 1. Див.: Доповнення — Додаток № 23.

292 *Рік праці „Народної Торгівлі“ в Тернополі*, „Львівські Вісті“ ч. 102, 22.12.1942 р., с. 3.

293 *Один рік праці Міської кооперації в Золочеві*, „Львівські Вісті“ ч. 101, 28.10.1942 р., с. 4.

294 Кар М., *У Станіславові кипить праця, Вражіння з побуту у злигодні в місті Галичини*, „Львівські Вісті“, ч. 105, 14.05.1942 р., с. 3.

295 ДАЛО, Р-74, оп. 1, спр. 31, Матеріали до звіту з діяльності Організації в Н. Т. за 1942/43 р., Статистика М. С. К., с. 2—4.

296 „ГКЧ“, ч. 16, 20.12.1942 р., с. 14.

297 В 1938 р. українська кооперація посідала 8 пекарень. Переміщення пекарень в Львів (найбільша з усіх — 1/3 загального виробництва), Яворів, Станіслав, Городенка, Вислобоки і Миколаїв. Протягом 1938 р. вони виробили 1.939.945 кг випіку, в тому: білого — 479.595 кг, темного — 1.460.350 кг. Загальні обороти становили 684.405 зл. Федак І., *Наші кооперативні пекарні в Україні*, „ГКЧ“, ч. 34—35, 27.08.1939 р., с. 9—10.

№ 74, оп. 1, спр. 6, Обіжник, ч. 20/Орг. „Народної Торгівлі“, Львів, 1940 року, с. 123.

№ 74, оп. 1, спр. 31, Матеріали до звіту з діяльності Орг. Відділу Статистика М. С. К., с. 5—6.

№ 74, оп. 1, спр. 31, Звіт про діяльність „Народної Торгівлі“ від 1940 р.

№ 74, оп. 1, спр. 77, „Обіжник Народної Торгівлі“, V.38/Орг., 1940, с. 7.

„Народної Торгівлі“ відзначила також польська підпільна преса у Львові: „Теперішній монополістичний український кооператив Торговля“ святкує 60-ліття свого існування. 5 липня 1883 року засновано товариство інж. Василя Нагірного кооперативне товариство з повною владою 1.296 австрійських корон. Це товариство зазнало цілковитої поразки в першій світовій війні [першої — М. С.]. У відродженій Польщі воно відновило свою діяльність за підтримки детачіям німецького уряду [sic! — М. С.]. До теперішнього часу завдяки тому, що попросту загарбало все майно як польської приватної торгівлі, експропрійованої большевиками. Незважаючи на жорстокого окупанта, воно з місяця на місяць втрачає значення, бо втрачає конкуренцію численні фольксдойчери. Вони також хочуть зарозуміти. 60-letcie „Narodnej Torhowli“, Slowo Polskie“, Lwów, nr 31, 26 lipca 1943.

№ 74, оп. 1, спр. 77, „Народна Торгівля“ в навечеря свого 60-річчя в „Обіжнику“ с. 8.

№ 74, оп. 1, спр. 125, Лист „Народної Торгівлі“ до УЦК від 1943 року про членства працівників УЦК, всіх УДК і делегатур в „Народній Торговлі“ українських міських споживчих кооперативах, с. 6.

№ 74, оп. 1, спр. 516, Julius Pawlikowskyj, „Narodna Torhowla“ ihre Gründung 1883—1943. Lemberg, 8.12.1943, s.8.

№ 74, оп. 1, спр. 517, П., „Народна Торгівля“ в 60-му році існування, „Краківські Вісті“, ч. 278/1016/, 10.12.1943 р., с. 2.

№ 74, оп. 1, спр. 31, Звіт про діяльність „Народної Торгівлі“ від 1940 р.

№ 74, оп. 1, спр. 91, Звіт про діяльність „Народної Торгівлі“ від 1940 р.

№ 74, оп. 2, спр. 85, Лист Централі „Народна Торгівля“ до МСК 1940 р., с. 139.

№ 74, оп. 2, спр. 517, П., „Народна Торгівля“ в 60-му році існування, „Краківські Вісті“, ч. 278/1016/, 10.12.1943 р., с. 2.

№ 74, оп. 2, спр. 104, 7/8.12.1941 р., с. 4. „Львівські Вісті“

„Львівські Вісті“ у господарській праці. З нагоди віднови кооперативного Банку „Дністер“ у Львові. Львівська преса, що відновила свою діяльність у Львові, коментувала таким чином: „З українського життя у Львові відновлюється між іншим, що однією з головних цілей праці відновлення „Дністер“ і Укрбанків [повинно бути: Українбанків — М. С.] є фізичне відновлення українському ремеслу у Львові і решті дистрикту. Це загрозливе для польського ремесла, яке, очевидно, на таку допомогу намагається втрутити“. „Sluzba Państwu“, Lwów, nr 1—2, 15 stycznia 1942 г.

№ 74, оп. 2, спр. 104, 7/8.12.1941 р., с. 4. „Львівські Вісті“ (Тижневик), ч. 29, 1941 р.

№ 74, оп. 2, спр. 104, 7/8.12.1941 р., с. 4. „Львівські Вісті“ (Тижневик), ч. 29, 1941 р.

№ 74, оп. 2, спр. 104, 7/8.12.1941 р., с. 4. „Львівські Вісті“ (Тижневик), ч. 29, 1941 р.

³¹⁴ Szczepańczyk Cz., цит. пр., s. 142.

³¹⁵ AP Kraków, ZRSU 541, Урядова записка з розмови з Урядом Д. К. Р. п. С. Міллером, в дні 29.05.1942, с. 1—2.

³¹⁶ AP Kraków, ZRSU 541, Урядова записка з розмови з др. Гефманом, в дні 9.06.1942, с. 7.

³¹⁷ AAN, Regierung des GG 1406, Betrifft: Kredite an Molkereigenossen für die Finanzierung des Ausbauer und der Mechanisierung im Rahmen des 3. Jahresprogrammes, 23.09.1943, s. 185.

А ось як офіційний пресовий орган РСУК прокоментував зміни в кредитових кооперативів у порівнянні з передвоєнним періодом: „Щодо кооперативів поодиноких видів кооперативів у своїй діяльності, то найосновнішою була щодо кооперативного банківництва. Українбанки не є вже зв'язані між Центробанком і Райфайзенками. Центробанк кредитує повільно [йдеться про ПСК і ОСК — М. С.] і молочарні. Українбанки кредитують промисел, ремесло і торгівлю і є розрахунковими установами для боробсько-торговельної і для молочарської кооперації. Хліборобство кредитується кредитами райфайзенківська кредитова кооперація. Взагалі ж кредитні інвестиційні цілі належить до Центробанку, на цілі продукційно-оборотної кооперації до Райфайзенок“. *Сучасна кооперативна організація в Україні*, „ГКЧ“, ч. 1, 5.05.1942 р., с. 10.

³¹⁸ Там же, с. 191, 194.

³¹⁹ AAN, Regierung des GG 1406, Концентрація грошових оборотів повільних кооперативів в „Центробанку“, с. 172—173.

³²⁰ Там же, с. 173.

³²¹ AAN, Regierung des GG 1406, Betr.: Zentrobank, Krakau 21.08.1943, s. 173.

³²² Там же.

³²³ AAN, Regierung des GG 1406, s. 165.

В кадровій політиці в фінансових установах Галичини німці старалися врахувати національну структуру. Коли 28 жовтня 1943 р. помер Зинський, член Правління Сільськогосподарського Банку у Львові, постала вакансія заповнення вакантної посади. На думку німецької влади: „Це повинна бути особа української національності, оскільки аналіз надаваних Банком господарським у Львові — М. С.] кредитів показує, що велика частина отриманих кредитів є української національності. В зв'язку з тим, що населення Галичини складається в більшості з українців, то Банк, відповідальний за сільськогосподарський сектор, не повинен набирати німецького характеру. Відповідно до цього [на вакантну посаду — М. С.] є М. Луцький. Він користується авторитетом серед українців, і його політична постава бездоганна“. AAN, Regierung des GG 1382, s. 49; Regierung des GG 1383, s. 25.

³²⁴ AAN, Regierung des GG 1406, Betr.: Ukrainische Genossenschaftsbank, Besprechungen von 23. und 24.07. mit Herrn Präs. Pawlikowskys und teilnehmenden Herren Sepp Müller von Herrn Reichsbankdirektor Dr. Paersch und dem Reichsbankdirektor in gelegentlichem Beisein von Herrn Reg. Rat Fessler, s. 225.

³²⁵ AAN, Regierung des GG 1406, Betr.: Erste Landestagung der Ukrainischen Genossenschaftsbank, 20.10.1943 in Lemberg, s. 152.

³²⁶ Там же, с. 153.

³²⁷ Там же, с. 154—155.

Лисий, юридичний радник РСУК, рекомендував кредитовим установам використовувати товарні застави як можливість забезпечення кредитів. Проте позичок повинно братися до уваги — на думку радника — передовсім банківська солідність отримувачів позичок.

³²⁸ Там же, с. 156.

³²⁹ Там же, с. 156—157.

- ... s. 158.
- ... s. 159—160.
- ... s. 160.
- ... s. 161.
- ... s. 161—162.
- ... s. 163.
- ... I, цит. пр., с. 508.
- ... Regierung des GG 1406, Betr.: Sonderkredit für Ernteerfassung Lem-
berg, 1944, s. 12.
- ... Ziemi Czerwieńskiej, „Biuletyn Informacyjny Ziemi Czerwieńskiej“,
... s. 8.
- ... s. 266.
- ... 436, Vermerk über Telefongespräche mit Herrn Kürth und Herrn
... der die Raftung von Lemberg, Krakau, den 24. März 1944, s. 56—57.
- ... Regierung des GG 1406, Betr.: Aussprache am. 13.04.1944 mit den Ver-
... Gewerkschaftsverbandes und Wirtschaftszentralen, s. 96.
- ... s. 96—97.
- ... s. 98.
- ... s. 98—99.
- ... s. 99.
- ... (Товарні запаси в 26 втрачених повітових і окружних кооперати-
... 30 млн. зл. Точна оцінка збитків була потрібна для підготовки пе-
... властям клопотань про відшкодування — Там же, s. 100).
- ... Regierung des GG 1406, Betr.: Gegenwärtige Lage in den Genossen-
... Lemberg, den 24. April 1944, s. 89. (Насправді військові втрати бу-
... вихідки представлено зведення на враховує шкоди, якої зазнали
... стов. та втрати будівель — М. С.).
- ... Delegatura Rządu RP na Kraj 202/III/195. Departament Informacji i
... Bes Wschodnich No. 40, dnia 22 maja 1944 r., Małopolska Wschod-
... z 17 травня 1944 р., задіяно спеціальні евакуаційні потяги,
... з Львова в кожен середу і неділю. Проїзд потягами був без-
... вхід був розрахований на 2.000 осіб.
- ... Українська краєва спілка споживчих кооперативів „Народна Тор-
... Українського Центрального Комітету (далі: Р-74), оп. 2, спр. 23.
- ... ДАР комісарам ОСК і РСУК в справі перехідного осередку для
... с. 28.
- ... Про створені перехідні осередки для товарів, цінностей і бухгал-
... кооперативи мали повідомляти РСУК, щоб отримати нагляд реві-
... — М. С.).
- ... Р-74, оп. 2, спр. 107. Урядова записка з розмови в станицях Уряду
... 27 травня 1944, с. 8.
- ... s. 8—9.
- ... s. 9—10.
- ... s. 11.
- ... s. 12.
- ... s. 13.
- ... s. 14.

363 ДАЛО, Р-74, оп. 2, спр. 107, Урядова записка з конференції з К...
Відділу Кредит і Кооперація п. Леопольдем Плятеніком і Ю...
ським дня 31 травня 1944, с. 2.

364 Там же.

365 Там же, с. 3—4.

366 Там же, с. 5—6.

367 ДАЛО, Р-74, оп. 2, спр. 107, Урядова записка з розмови з К...
ділу Вживлення і Рільництва Др. Гарайсом і УПДКР п. С. Міл...
ликовським в дні 7-го червня 1944, с. 15.

368 Там же, с. 15'.

369 Ці інструкції, з огляду на труднощі, зв'язані з поштою і телефоном,
кож з причини записнення з виданням „Г К Ч“ (видавництво Агр...
перегримувало два числа цього часопису, а за видавничими справами
наглядав д-р І. Витанович) учасники наради мали розмножити в своїй
розіслати сусіднім кооперативам— М. С.

370 Там же, с. 16.

371 Там же.

372 Там же, с. 16'.

373 AAN, Regierung des GG, 1406, Betr.: Unterredung mit der
Zentrobank in verschiedenen Angelegenheiten am 9 und 10 juni 1944, Край...
374 Там же, с. 26—28.

375 ДАЛО, Р-74, оп. 2, спр. 107, Лист Ю. Павликовського до Р...
зу Українських Кооператив, Відділ у Львові від 16.06.1944 р., с. 17.

376 Там же, с. 17—18.

377 Там же, с. 20.

378 Там же.

379 *Хліборобська маніфестація у Львові. 40-літній ювілей РСУС*, *Львівська*
Вісті, ч. 143/1176, 2.07.1944 р., с. 4.

380 AAN, Delegatura Rządu RP na Kraj 202/II/53, Departament
Wewnętrznych, Biuro Wschodnie, Wiadomości z Ziem Wschodnich, nr 15, Wschodnie
ci ze Lwowa, 8. VII.1944 г., s. 48.

Цього самого дня, тобто 8 липня 1944 р. тижневі донесення
пілля відзначили візит української делегації у губернатора О. Веттера
його дня народження: „В суботу, 8. VII [1944 р. — М. С.] появилися в Львові
ми в управлінні дистрикту всі львівські українські верхки: від імені РСУС
М. Демкович-Добрянський, проф. З. Зелений, мгр. Мазурак, голова Рад
Союзу Українських Кооператив Ю. Павликовський, директор Народних
Лазорко і представники Військового Бюро [йдеться про Військову Україну
„Галичина“ — М. С.] інж. Палій і інж. Хронов'ят. Посипалися віршовані
мови. Дир. Павликовський охарактеризував (згідно з Львівськими Вістями
9—10. VII) складну ситуацію Галичини в попередньому році. в зв'язку з
більшевицьких банд (sic!), які, здавалося, вплинули на господарство
краю. Він констатував, що незважаючи на це, український хлібороб і
робські та кооперативні організації завдяки ставленню і політиці губер
личини повністю виконали свою працю, і що Галичина здала в 1943—44
гляді контингентів 1.082.000 тонн господарських продуктів“. AAN, Delegatura
Rządu RP na Kraj 202/III/126, Meldunek tygodniowy 24 - k II, 14. VII.1944,
cy obchodzą urodziny Wächtera, s. 212.

381 Слід додати, що проти евакуації як реакції на советський настр
лася Організація Українських Націоналістів та її збройне крило — Українська
Повстанська Армія. Натомість однозначно її підтримував УЦК та
Bonusiak W., цит. пр., с. 215.

польської держави були рішучо проти евакуації поль-
ща на захід. Широку кампанію в цій справі проводила польська
справа, почавши з лютого 1944 р.: „Кожний, хто покидає свій націо-
нальний територію — М. С.] і йде з окупантом на вигнання — чинить зраду
— М. С.). А країна устами свого Уряду та його органів
на рахунок від кожного з нас!

на евакуації і перешкоджати евакуації є нашим обов'язком. Ні
як можна евакуувати, хіба [що] під безпосереднім, від якого в
ухилитися, натиском окупанта. Наше гасло: „Боротьба з
Боротьба з ворогом!“ [підкреслення в оригіналі — М. С.]. *Stac na*
Informacyjny Ziemi Czerwieńskiej, nr 8, 27 lutego 1944 r., s. 3.

„*Muzji idei...*“, цит. пр., с. 251—252 (Передача „Маслосоюзом“ у
тис. зл. та одного з власних легкових автомобілів Військової
„Галичина“ могла бути зв'язана з фактом, що членом Управи був
директор „Маслосоюзу“ — М. С.).

с. 253.

с. 253, 255.

Л., цит. пр., с. 106.

Л., цит. пр., с. 210.

польська влада передбачала також евакуацію біля 25 тис. поляк-
в адміністрацією. Кількість поляків, що покидали ко-
була такою великою, що цей факт занепокоїв структури
держави, про що свідчить нижченаведена цитата: „Верховна
видала наказ протиставитися примусовій евакуації з пів-
Польщі та залишитися будь-якою ціною на місці — наказ,
переломні і для „бути чи не бути“ Львову польським
— сам собою зрозумілий і ясний.

це, численні польські родини — особливо серед свіжо спече-
в Новобогатків — добровільно покидають Львів,
дівські меблі, коштовності і лахи, а також цінну порожнечу,
особами.

Завзятого Тельця, знавці каратів і купонів — гнучкі, спритні, слизь-
вно вносять раз на місяць свої 20—50 зл. для газетки — охоче
і десятки тисяч, аби тільки покинути Львів, аби не залиши-

хвилю, хвилю вирішальну і небезпечну — покидає Львів
Уряду і всупереч звичайній, людській порядності і честі — той
включає з-поміж його громадян, втрачаючи моральне право
до свого прізвища етикетку боягуза і дезертира“.
Biuletyn Polskie“, Lwów, nr 13, 26 marca 1944 r., s. 7—8.

„*Biuletyn Informacyjny Ziemi Czerwieńskiej*“, nr 17, s. 1, напи-
в інтересах лежить виїзд поляків з Галичини на захід: „Останнім
Багато поляків, zagrożених суто особисто, чи заляканих справ-
дивною небезпекою, покидає наші терени і подається на за-
вони реалізують денационалізаційну програму УПА, бо прецінь
головно, щоб знищити і усунути польський елемент з теренів
Отож такий добровільний „емігрант“ безсумнівно стає
шовіністичних українських організацій, а поширювання пані-

Л., цит. пр., с. 107: „Майже всіх тих кооператорів, що залиши-
влях, більшовики вивезли в далекий Сибір у північні тундри“.

³⁸⁸ AAN, Delegatura Rządu RP na Kraj 202/III/126, Departament Informacji Prasowej, Sekcja Wschodnia, Meldunek tygodniowy 21 – k II, 23. VI.1944, Powiat tarnopolskiego oraz Sokal, Bóbrka. Co jest po stronie sowieckiej, s. 161.

Наприкінці липня 1944 р. в польській конспіраційній пресі поширювалися повідомлення, що заповідав допомогу новій владі з польської сторони у викритті українських співробітників німецької окупаційної влади: „В хвилю ж, коли червона армія вступила до Львова [27 липня 1944 р. — М. С.], бачимо українців в червоних „ukrańców“ — М. С.], які буквально облягають червоноармійців. слугують їм проводниками, перекладачами і т. д. Звідусіль чується голоси: „то не ми. то українські бандити...“

Чи ця повторна гра українців [в оригіналі: „ukrańców“ — М. С.] взагалі — побачимо. Нашим обов'язком є її викрити...“ *Niemiecko-ukraińska współpraca*, „Słowo Polskie“, nr 39, 30 lipca 1944 r., s. 7.

кооперація в Галичині у вигляді зорганізованого суспільно-економічного руху появилась в 1904 р. Тоді отримав ревізійні повноваження Ревізійний Союз, що об'єднував українські кооперати-

ви з моменту вибуху I світової війни українська кооперація була вже зорганізованою, що становила економічну базу для українського руху в австро-угорській державі.

Після руйнувань — відроджена в кордонах II Речіпосполитої українська кооперація швидко відбудувала свій стан посідання і навіть розширилася поза Галичиною, передовсім на Волині. В цій ситуації українські власті прийняли в 1934 р. рішення про адміністративне об'єднання Ревізійного Союзу Українських Кооперативів (т. зв. Ревізійний Союз Південно-східних воевідств: львівського, станіславського, тернопільського). Незважаючи на це обмеження та брак підтримки зі сторони держави, українська кооперація стала в міжвоєнному періоді важливою інституцією організованого життя української меншини, налічувала понад 5, 6 млн. Наприкінці тридцятих років до РСУК належало 3, 5 тис. кооперативів, що об'єднували біля 700 тис. членів. У складі української кооперації працювало 15 тис. осіб, що вносили свій внесок до української інтелігенції, для якої „кар'єра“ в адміністративній державі була закрита. Тому кооперація для українців була школою суспільно-адміністративного і господарського життя, що в більшості належало до УНДО або йому симпатизувалося до еліти української громадськості, не тільки економічної, але й політичної.

Після I світової війни цілковито змінив становище української кооперації в Польщі поміж двома окупаціями — советською і німецькою. Що в кожній з цих окупацій доля українських кооперативів була різною.

В умовах війни в „старих“ дистриктах Генеральної Губернії політична ситуація спричинилася до того, що — внаслідок слабкості української приватної торгівлі — тільки кооперація могла взяти на себе завдання організації сільськогосподарських продуктів та розподілу харчових

ресурсів. Це давало собі справу з тих загроз, що виникли в результаті створення кооперативів у ненімецьких руках. Однак створення кооперативів сільськогосподарських плодів, альтернативної до кооперативів, не потягнути за собою збільшення зайнятості німців у сільському господарстві з 550 до кільканадцяти тисяч. І саме це було причиною, чому окупант залишив кооперацію з її передвоєн-

Завдяки зусиллям українських кооперативних діячів, часте місце місцевим польським кооператорам, на теренах ГГ, де проживали українці (Лемківщина, Підляшшя і Холмщина), постало понад 1000 українських кооперативів.

Значним успіхом українських господарських і політичних діячів в роках 1939–1941 було виокремлення українських кооперативів з структури польських ревізійних союзів у вигляді українських кооперативів. Керівництво ними взяли на себе кооператори на чолі з Ю. Павлюком, більшість яких втекла раніше з теренів советської окупації.

Створення виокремленої структури українських кооперативів давало надію, що — в разі еventуальної експансії Німеччини на захід — стане можливою відбудова кооперації рівно ж на теренах, окупованих німцями, також і на тих за Збручем.

В цей же час советські власті проводили політику, що мала на меті цілковиту уніфікацію зайнятої в вересні 1939 р. території з радянськими територіями. Почата советами перебудова господарської системи охоплювала також і кооперацію. Спроба знайти якусь форму співіснування з новою владою зроблена кооператорами, як українськими, так і польськими, невдало. На початку 1940 р. вся передвоєнна кооперація була включена до загальносоветської системи, а передвоєнне керівництво українських операцій — щоб уникнути арештувань — було змушене несподівано перейти на територію німецької окупації.

Позитивна оцінка німецькими властями праці польської кооперації (частково також і української) в „старих“ дистриктах ГГ та внаслідок цієї національна політика на території Галичини вирішили прокласти в цьому просторі єдиним партнером німецьких господарських установ в економічній сфері закупівлі сільськогосподарських продуктів стала українська кооперація.

Зроблена одночасно польськими кооператорами спроба включити українську кооперацію в дистрикті Галичина закінчилася невдачею. Зміна національної структури, які відбулися на цій території за час советської окупації і були викликані передовсім масовими депортаціями населення (в частині польської), а також ліквідація — разом з падінням II Республіки Польської — польської державної адміністрації спричинили, що становище української кооперації перевага українців стала чинником, який вирішував про участь української національних кооперацій.

Безперечно, українська кооперація, підпорядкована німецькому господарському апаратові, виконувала доручені їй окупантом завдання з огляду скупки контингентів, розподілу преміяльних товарів і пайків на члени кооперативів. Однак, тим не менше, подібно, як і польська кооперація в дистриктах ГГ, вона старалася здійснити — за всіх існуючих умов — своїх справ — також власні, українські цілі. До них належали захист інтересів кожного села від надмірних контингентів, оберігання осіб, зайнятих в господарствах, від вивезення на роботу до Німеччини та передовсім розвиток українського стану володіння шляхом загосподарювання „господарського простору“ після жидівського і частково польського населення.

Кількість кооперативів, об'єднаних у РСУК в роках II світової війни перевищила 4, 5 тис. На початку 1944 р. до них входило майже 100 тис. членів, з чого 100 тис. становили мешканці міст. В структурі української кооперації тоді працювало понад 24 тис. осіб, в самому РСУК — близько 10 тис.

Губерні. Найбільшого розвитку, в порівнянні з передвоєнним часом, знала „Народна Торгівля“ — централь міських споживчих кооперативів, яка в значній мірі перебрала на себе постачання населення продуктами, незалежно від його національності.

Кооперативні установи створювали також економічну й культурно-освітню базу для різноманітних форм українського культурно-освітнього життя в Генеральній Губернії, в тому числі для Центрального Комітету та незалежницького підпілля.

Після початку німецької окупації Галичини закінчила свою діяльність українська кооперація, родовід якої походить ще з австро-угорських часів історії терівництва цієї кооперації — маючи за собою досвід австро-угорської окупації — виїхала на захід. Зате на місці залишилися тисячі, штатних працівників середнього і нижчого рівня. Величезні масштаби советських репресій щодо цього середовища після того, що нова влада визнала всю українську кооперацію за колаборувала з німецьким окупантом, наслідком чого стало знищення деробку кількох поколінь українських кооператорів.

* * *

Важко вольських кооперативів у Генеральній Губернії в цілому після війни, тим більше, не засуджували нові власті відродженої Польщі. Значна частина цих кооперативів продовжувала працювати. Багато видатних кооператорів зайняли навіть високі посади в державній адміністрації.

Велика жаль, що доля польських і українських кооператорів, та й кооперативів в цілому, позначилася на тому, що до історії обидвох національностей — польської і української — часів II світової війни не виступила чітка географія підходила неоднаково.

ДОДАТКІВ

Священників католицької церкви у праці дирекцій або надзірних господарств, що належали до РСУК в 1926 р. Львівське воєводство.

Священників католицької церкви у праці дирекцій або надзірних господарств, що належали до РСУК в 1926 р. Станиславівське воєводство.

Священників католицької церкви у праці дирекцій або надзірних господарств, що належали до РСУК в 1926 р. Тернопільське воєводство.

Заяви про поділ землі у Львівській області між сільськими робітниками (наймитами) і бідними господарями (стан на 20.12.1939 р.).

Заяви господарств за площею орної землі у власності по Львівській області (стан на 17.09.1939 р. і 1.07.1940 р.).

Заяви обов'язкових поставок зернових державі колгоспами й індивідуальними господарствами у Львівській області в 1941 р.

Заяви обов'язкових поставок картоплі державі колгоспами й індивідуальними господарствами у Львівській області в 1941 р.

Заяви поставки городовини державі колгоспами й індивідуальними господарствами у Львівській області в 1941 р.

Заяви поставки сіна державі колгоспами й індивідуальними господарствами у Львівській області в 1941 р.

Заяви ревізорів Ревізійного Союзу Українських Кооперативів у Львові, які виїжджають до районів Західньої України в справі закупівлі зернових і городовини. Львів, 10.11.1939 р.

Заяви відповідальних працівників „Центросоюзу“, які виїжджають до районів Західньої України в справі закупівлі зернових і картоплі.

Заяви працівників РСУК.

Заяви осіб, що підписали звернення „Український народ!“, видане Ревізійним Союзом Українських Кооперативів у Львові, видане Ревізійним Союзом Українських Кооперативів у Львові, видане Ревізійним Союзом Українських Кооперативів у Львові.

Заяви листування між Головним Правлінням Ревізійного Союзу Українських Кооперативів у Львові і РСУК.

Заяви кооперативів. Список вбитих українських кооператорів у дис-трикті Львів (1942–1943).

Заяви польських торговельних кооперативів, відновлених у дис-трикті Львів на підставі дозволу комісара Державної Кооперативної Комісії у Львові.

Заяви кооперативів II-го ступеня, приналежні до „Центросоюзу“.

17. Контингенти зернових і сіна в окремих повітах округу ~~Торговлі~~ на 1942/1943 р. (в тоннах).
18. Список місцевостей, в яких доручено створити або відновити споживчі кооперативи (1941 р.).
19. Список міських споживчих кооперативів, приналежних до „~~Борони~~ Торговлі“.
20. Баланс „Народної Торговлі“ (стан на 1.01.1942 р.).
21. Список осіб, вибраних на Загальних Зборах „Народної Торговлі“ (31.10.1942 р.) уповноваженими на наступні збори.
22. Обороти Централі „Народна Торговля“ та її філій (стан на 31.12.1942 р.).
23. Інформація про філії „Народної Торговлі“ (стан на 1.09.1942 р.).
24. Селяни, члени споживчих кооперативів НТ (стан на 1.10.1943 р.).
25. Працівники міських споживчих кооперативів НТ (стан на 1.07.1943 р.).
26. Список членів правлінь, надвірних рад і головних бухгалтерів споживчих кооперативів „Народної Торговлі“ (1941–1944).
27. Власні підприємства „Народної Торговлі“ (1938–1943).
28. Звіт про стан вплати внесків до Централі „Народна Торговля“ (стан на 1.03.1944 р., в зл.).

Львівських священників у праці дирекцій або надзірних рад
 належали до РСУК в 1926 р. Львівське воєвідство

Кількість кооперативів разом	Кільк. кооп., в яких членами надзірних рад або дирекцій є священники	Кільк. свящ. – членів надзірних рад кооп.	Кільк. священиків членів дирекцій кооп.
45	22	26	1
2	1	1	0
4	4	6	0
35	17	15	3
12	10	11	1
9	4	4	1
33	16	14	4
7	6	8	1
9	7	5	2
57	22	43	9
10	6	5	4
31	13	16	2
28	14	14	5
23	12	13	0
32	11	12	0
10	5	8	1
58	19	21	0
6	3	3	1
29	18	18	1
440	210	243	36

Згідно з даними, опрацьованими автором на підставі: AAN, RS 253, s. 1–114.

ДОДАТОК № 2

Участь греко-католицьких священників у праці дирекцій або надзирних рад кооперативів, що належали до РСУК в 1926 р. Станиславівське воєводство

Повіт	Кількість кооперативів разом	Кільк. кооп., в яких членами надзирних рад або дирекції є священники	Кільк. свящ. членів надзирн. рад кооп.
Богородчани	26	14	13
Долина	29	15	17
Галич	2	2	2
Городенка	35	8	8
Калуш	38	17	17
Коломия	26	9	10
Косів	12	8	7
Надвірна	18	10	7
Печеніжин	9	3	3
Рогатин	64	26	29
Сколе	12	9	13
Станиславів	51	19	20
Стрий	41	18	19
Снятин	35	4	4
Глумач	32	11	12
Турка	8	7	6
Жидачів	33	13	15
Разом	471	193	202

Джерело: Особисте опрацювання автора на підставі: ААН, RS 253, к. 1-100

Католицьких священників у праці дирекцій або надзірних рад
 належали до РСУК в 1926 р. Тернопільське воєводство

Кількість кооперативів разом	Кільк. кооп., в яких членами надзірних рад або дирекції є священники	Кільк. свящ. членів надзірн. рад кооп.	Кількість свящ. членів дирекції кооп.
49	21	18	4
16	9	7	4
46	20	16	4
48	17	19	1
31	13	12	3
20	11	12	0
10	6	6	2
14	8	9	0
28	12	16	3
44	21	21	0
37	16	17	1
12	11	12	1
56	17	18	2
22	15	17	3
28	10	12	0
22	7	7	1
41	15	16	1
25	14	11	3
549	243	246	33

Зробите опрацювання автора на підставі: AAN, RS 253, s. 1-114.

ДОДАТОК № 4

Інформація про поділ землі у Львівській області між сільськими робітниками (наймитами) і бідними господарями (стан на 20. XII.1939 р.)**

Назва повіту	Земля поміщиків (в га)							
	орна		сади і городи		луки і пасов.		інші угіддя	
	було	поділ.	було	поділ.	було	поділ.	було	поділ.
Бібрка	9.660	8.843	124	38	2.824	1.209	—	—
Броди	4.922	4.367	73	6	897	897	478	—
Городок-Яг.	5.230	4.757	109	30	12.246	220	214	—
Жовква	6.790	6.262	—	—	—	—	—	—
Золочів	8.700	8.282	—	—	—	—	—	—
Кам'янка-Стр.	5.307	3.763	122	—	21.072	—	—	123
Любачів	5.879	5.879	185	179	1.762	1.762	588	—
Львів	6.532	6.532	1.739	1.619	1.911	1.911	440	440
Перемишляни	9.484	5.859	—	—	—	—	—	—
Рава-Руська	10.112	10.112	176	—	1.178	596	—	—
Радехів	7.631	7.631	127	—	2.751	2.751	—	—
Сокаль	6.327	6.327	—	—	1.545	1.331	—	—
Яворів	5.090	5.001	52	—	1.384	932	—	—
Разом	91.664	83.615	2.707	1.872	47.570	11.609	1.720	565
	100%	91,2%	100%	69,2%	100%	24,4%	100%	32,7%

Назва повіту	Земля церковна і костельна (в га)							
	орна		сади і городи		луки і пасов.		інші угіддя	
	було	поділ.	було	поділ.	було	поділ.	було	поділ.
Бібрка	1.208	626	—	—	—	—	—	—
Броди	2.121	1.936	56	—	281	37	136	—
Городок-Яг.	1.042	—	—	—	—	—	—	—
Жовква	1.907	412	—	—	—	—	—	—
Золочів	2.956	2.704	—	—	—	—	—	—
Кам'янка-Стр.	1.097	589	31	—	712	—	—	—
Любачів	688	370	20	—	219	—	251	—
Львів	3.060	2.130	—	—	—	—	—	—
Перемишляни	1.148	318	—	—	—	—	—	—
Рава-Руська	1.200	—	—	—	320	—	—	—
Радехів	—	—	—	—	—	—	—	—
Сокаль	702	170	—	—	485	50	—	—
Яворів	—	—	—	—	—	—	—	—
Разом	17.129	9.255	107	—	2.017	87	387	—
	100%	54,0%	100%	0,0%	100%	4,3%	100%	0,0%

ДОДАТОК № 4

Земля осадників (в га)									
орна		сади і городи		луки і пасов.		інші угіддя		Разом	
було	поділ.	було	поділ.	було	поділ.	було	поділ.	було	поділ.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2278	103	—	—	—	—	—	—	2.278	103
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1471	—	1	—	152	—	—	—	1.624	—
237	—	92	—	180	—	—	—	509	—
1564	476	—	—	—	—	—	—	1.564	476
641	483	—	—	—	—	—	—	641	483
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3311	109	—	—	—	—	—	—	3.311	109
2015	93	—	—	—	—	—	—	2.015	93
11517	1.264	93	—	332	—	—	—	11.942	1.264
100%	10,9%*	100%	0,0%	100%	0,0%	—	—	100%	10,6%

брак: 11,0%

Земля куркулів (в га)									
орна		сади і городи		луки і пасов.		інші угіддя		Разом	
було	поділ.	було	поділ.	було	поділ.	було	поділ.	було	поділ.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
159	159	—	—	—	—	—	—	159	159
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
515	180	29	—	192	70	262	—	998	250
5715	84	—	—	—	—	—	—	5.715	84
305	250	—	—	—	—	—	—	305	250
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1420	—	57	—	220	—	—	—	1.697	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8714	673	86	—	412	70	262	—	8.874	743
100%	8,3%	100%	0,0%	100%	16,9%*	100%	0,0%	100%	8,4%

брак: 17%

продовж. на с. 266

продовження ДОДАТОК № 4

Назва повіту	Інші землі (в га)							
	орна		сади і городи		луки і пасов.		інші угіддя	
	було	поділ.	було	поділ.	було	поділ.	було	поділ.
Бібрка	614	465	—	—	—	—	—	—
Броди	—	—	—	—	5.038	1.076	—	—
Городок-Яг.	—	—	—	—	—	—	—	—
Жовква	—	—	—	—	—	—	—	—
Золочів	—	—	—	—	—	—	—	—
Кам'янка-Стр.	—	—	—	—	—	—	—	—
Любачів	—	—	—	—	—	—	—	—
Львів	—	—	—	—	—	—	—	—
Перемишляни	—	—	—	—	—	—	—	—
Рава-Руська	—	—	—	—	—	—	—	—
Радохів	—	—	—	—	—	—	—	—
Сокаль	219	219	—	—	238	105	—	—
Яворів	—	—	—	—	—	—	—	—
Разом	833	684	—	—	5.276	1.181	—	—
	100%	82,1%	—	—	100%	22,4%	—	—

Назва повіту	Разом (в га)							
	орна		сади і городи		луки і пасов.		інші угіддя	
	було	поділ.	було	поділ.	було	поділ.	було	поділ.
Бібрка	11.482	9.934	124	38	2.824	1.209	—	—
Броди	7.043	6.303	129	6	6.216	2.010	614	—
Городок-Яг.	6.272	4.757	109	30	12.246	220	214	—
Жовква	10.975	6.777	—	—	—	—	—	—
Золочів	11.815	11.145	—	—	—	—	—	—
Кам'янка-Стр.	7.875	4.352	154	—	21.936	—	—	123
Любачів	7.319	6.429	326	179	2.353	1.832	1.101	—
Львів	16.871	9.222	1.739	1.619	1.911	1.911	440	440
Перемишляни	11.578	6.910	—	—	—	—	—	—
Рава-Руська	11.312	10.112	176	—	1.498	596	—	—
Радохів	7.631	7.631	127	—	2.751	2.751	—	—
Сокаль	11.979	6.825	57	—	2.488	1.486	—	—
Яворів	7.105	5.094	52	—	1.384	932	—	—
Разом	129.257	95.491	2.993	1.872	55.607	12.947	2.369	563
	100%	73,9%	100%	62,5%	100%	23,3%	100%	23,8%

** Складено на підставі телефонограм районних земельних відділів. Землі названу угіддями, прийнято за орну.

Джерело: ДАЛО, Р-6, оп. 1, спр. 4, с. 28–30.

№ п/п	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977
4. Буськ	394	34	114	111	118	117	117	111
5. Воля-Місто	499	52	168	101	185	274	867	116
6. Вишники	1.108	1.328	679	241	617	485	1.141	1.029
7. Глишани	1.280	628	313	133	657	337	1.412	1.044
8. Горинець	154	42	63	30	178	132	553	480
9. Городок	1.762	1.465	346	272	695	367	1.491	1.184
10. Дидилів	297	121	279	101	418	232	930	729
11. Жовква				брак	даних			
12. Золочів	399	238	260	167	461	305	1.086	833
13. Кам'янка-Стр.	291	158	207	115	400	280	1.206	1.130
14. Краковець	184	85	232	75	339	251	758	559
15. Красне	713	257	351	119	576	212	1.347	818
16. Куликів	440	355	352	150	534	380	1.189	1.024
17. Лопатин	869	751	238	116	430	277	1.082	831
18. Любачів	691	484	155	168	306	272	830	804
19. Львів-село	3.853	3.312	1.830	1.632	1.064	889	1.901	1.988
20. Ляшки	198	117	80	33	205	117	619	509
21. Магерів	382	338	203	60	291	194	614	586
22. Немирів	370	412	52	53	138	145	502	518
23. Новий Яричів	804	539	364	77	662	321	1.305	1.164
24. Олесько	895	492	501	131	806	438	1.962	1.840
25. Перемишляни	579	32	297	83	532	245	1.218	880
26. Підкам'нь				брак	даних			
27. Поморяни	821	382	238	46	458	187	1.244	836
28. Пониква	307	104	221	98	448	292	1.412	1.000
29. Рава-Руська	650	365	236	122	448	300	1.020	697
30. Радехів	1.185	716	158	77	287	304	657	638
31. Сенява	141	58	124	117	194	164	607	534
32. Сокаль	1.225	317	256	142	264	205	501	178
33. Сокольники	813	427	186	175	299	328	858	893
34. Угнів				брак	даних			
35. Шевченко	371	223	96	58	211	151	566	547
36. Щирець	645	350	189	94	383	235	857	652
37. Яворів	268	53	171	72	428	217	1.112	705
38. Янів	750	477	346	284	448	373	1.164	1.108
Разом	24.389*	15.559	10.274	5.629	5.038	9.796	34.968	29.480

* в т. ч. робітники і працівники колгоспів 10.896.

881	1.093	838	1.098	787	801	809	863	811	861
881	861	871	887	811	838	867	898	837	872
785	903	891	744	400	578	376	171	411	413
1.301	1.300	947	1.046	671	719	414	709	771	412
891	1.120	719	880	421	515	281	340	294	350
1.349	1.511	931	1.431	748	1.111	518	776	516	713
808	829	726	792	548	628	454	497	800	542
1.269	1.517	973	1.309	803	1.067	534	653	611	676
926	943	738	935	620	771	526	640	464	646
1.171	1.477	917	1.124	652	836	475	536	472	471
1.135	1.268	926	1.018	703	785	443	503	412	455
990	923	989	1.097	796	952	763	969	860	1.126
1.143	1.258	1.071	1.490	716	1.190	472	712	504	758
1.136	1.300	941	1.130	665	797	514	640	629	657
1.260	1.099	875	943	581	759	591	750	644	848
879	1.027	864	1.031	562	639	499	505	573	582
1.188	1.541	661	875	334	431	216	264	199	242
768	750	841	928	730	864	542	617	681	712
739	904	683	830	592	592	439	439	451	451
801	764	790	871	612	630	473	494	482	494
1.074	1.410	770	1.049	539	803	315	450	356	407
1.977	2.474	1.302	1.780	773	980	468	526	416	450
1.068	1.252	987	1.289	681	1.096	525	924	632	746
1.337	1.459	1.276	1.580	976	1.278	768	1.028	927	1.138
1.404	1.579	1.191	1.605	892	1.056	673	777	682	730
979	1.043	800	1.028	616	866	406	609	427	519
717	683	594	629	534	570	512	648	614	824
795	931	794	882	570	580	422	439	339	367
423	296	414	365	381	576	411	660	519	1.141
920	1.101	893	1.098	593	702	513	667	633	601
625	756	572	644	453	508	341	324	294	330
841	958	683	976	461	617	372	449	439	548
1.237	1.333	1.235	1.582	799	1.054	534	659	619	718
1.097	1.173	924	1.052	625	726	541	614	534	612
34.813	39.343	29.179	36.078	21.390	26.756	16.277	20.148	17.474	20.876

продовж. на с. 268

продовження ДОДАТОК № 5

№ п/п	Назва району	4.01-5.0 га		5.01-7.0 га		7.01-10.0 га		10.01-15.0 га		15.01-20.0 га		20.01-50.0 га		50.01-100.0 га		100,0 га і більше		Разом		
		17.09 1939	1.07 1940	17.09 1939	1.07 1940	17.09 1939	1.07 1940	17.09 1939	1.07 1940	17.09 1939	1.07 1940	17.09 1939	1.07 1940	17.09 1939	1.07 1940	17.09 1939	1.07 1940	17.09 1939	1.07 1940	
1.	Місто Львів	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2.	Бібрка	321	322	186	188	58	60	7	7	4	1	1	-	-	-	-	-	-	7.652	7.652
3.	Броди	226	230	231	225	63	63	9	8	1	-	-	-	-	-	-	-	-	5.535	5.535
4.	Буськ	255	277	163	129	47	26	12	7	3	-	1	-	-	-	-	-	-	4.710	4.710
5.	Великі Мости	119	148	79	50	15	26	2	5	1	-	-	-	-	-	-	-	-	5.626	5.626
6.	Винники	161	158	134	111	71	29	19	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-	6.538	6.538
7.	Глиняни	258	333	173	165	61	59	10	13	-	-	1	-	-	-	-	-	-	8.254	8.254
8.	Горинець	201	210	134	140	39	37	5	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4.363	4.363
9.	Городок	277	281	171	150	54	49	12	10	1	-	1	-	-	-	-	-	-	9.000	9.000
10.	Дідичів	221	291	137	146	55	58	9	8	3	3	2	1	-	-	-	-	-	5.625	5.625
11.	Жовква	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12.	Золочів	217	182	138	96	42	29	7	7	1	-	3	-	-	-	-	-	-	6.301	6.301
13.	Кам'янка-Стр.	191	201	97	102	33	29	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6.045	6.045
14.	Краковець	481	487	346	283	112	107	53	25	19	2	12	1	1	-	7	-	-	6.942	6.942
15.	Красне	237	313	159	175	67	57	13	12	-	-	2	-	-	-	-	-	-	7.371	7.371
16.	Куликів	310	310	250	250	85	63	15	14	7	3	5	-	1	-	-	-	-	7.073	7.073
17.	Лопатин	472	607	482	611	248	244	53	43	13	3	23	-	9	-	12	-	-	7.882	7.882
18.	Любачів	301	237	197	142	53	26	8	4	2	-	3	2	-	-	-	-	-	5.923	5.923
19.	Львів-село	76	84	45	49	17	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11.384	11.384
20.	Ляшки	287	303	161	164	39	38	4	3	1	1	1	1	-	-	-	-	-	5.157	5.157
21.	Магерів	197	197	111	111	28	28	9	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4.739	4.739
22.	Немирів	333	242	191	150	73	58	17	10	9	1	-	1	-	-	-	-	-	4.843	4.843
23.	Новий Яричів	214	207	117	107	34	29	2	2	3	-	4	-	2	-	-	-	-	6.565	6.565
24.	Одесько	175	175	92	86	18	19	6	3	2	-	2	1	-	-	-	-	-	9.395	9.395
25.	Перемишляни	336	491	275	156	80	47	28	8	9	-	2	-	-	-	-	-	-	7.249	7.249
26.	Підкамінь	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
27.	Поморяни	522	598	356	384	143	154	35	37	4	5	7	1	1	-	-	-	-	9.113	9.113
28.	Пониква	309	315	197	205	64	57	18	15	10	-	5	-	-	-	-	-	-	7.833	7.833
29.	Рава-Руська	218	253	140	142	52	51	8	8	1	1	4	1	-	-	-	-	-	6.005	6.005
30.	Радехів	476	585	485	555	223	226	93	81	19	18	10	10	-	-	-	-	-	6.564	6.564
31.	Сенява	176	127	80	62	18	5	4	-	2	2	1	-	1	-	-	-	-	4.268	4.268
32.	Сокіль	415	743	373	539	190	217	54	49	7	8	6	3	-	-	-	-	-	5.430	5.430
33.	Сокільники	372	215	308	138	72	41	21	10	6	2	-	-	1	-	-	-	-	6.188	6.188
34.	Устив	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
35.	Шаргород	134	144	90	90	19	20	7	7	1	-	1	-	-	-	-	-	-	1.906	1.906
36.	Шаргород	134	144	90	90	19	20	7	7	1	-	1	-	-	-	-	-	-	1.906	1.906

зав'язкових поставок зернових державі колгоспами
 господарствами в Львівській області в 1941 р.

	Колгоспи			Індивідуальні господарства				
	річна норма в кг	в т. ч. в %		річна норма в кг з га			в т. ч. в %	
		пше- ниця	інші їстівні культури	до 2 га	понад 2 га до 5 га	понад 5 га до 7 га	пше- ниця	інші їстівні культури
	30 кг	30%	30%	35 кг	45 кг	75 кг	30%	30%
	30	35	30	35	45	75	35	30
	30	15	40	35	45	75	15	40
	30	35	25	35	45	75	35	25
	30	15	40	35	45	75	15	40
	30	15	40	35	45	75	15	40
	30	25	30	35	45	75	25	30
	30	30	35	35	45	75*	30	35
	30	15	40	35	45	75	15	40
	30	30	30	35	45	75*	30	30
	30	30	30	35	45	75	30	30
	50	20	45	55	65	95	20	45
	50	25	45	55	65	95	20	45
	50	10	55	55	65	95	10	55
	50	10	50	55	65	95	10	50
	50	15	50	55	65	95	15	50
	55	40	25	60	70	100	40	25
	55	40	25	60	70	100	40	25
	55	35	35	60	70	100	35	35
	55	25	35	60	70	100	25	35
	55	40	30	60	70	100	40	30
	55	40	25	60	70	100	40	25
	55	30	35	60	70	100	30	35
	55	20	45	60	70	100	20	45
	60	40	25	65	75	105	40	25
	60	35	30	65	75	105	35	30
	60	20	45	65	75	105*	20	45
	70	30	35	80	90	120	30	35
	70	25	35	80	90	120	25	35
	70	35	20	80	90	120	35	20
	70	25	35	80	90	120	25	35
	70	30	35	80	90	120	30	35
	80	30	35	90	100	130	30	35
	80	25	35	90	100	130	25	35
	90	30	30	100	110	140	30	30
	90	25	35	100	110	140	25	35

* прийнято проміжок: „понад 5 га до 10 га“.

„Земля України“, 4.05.1941 р., с. 2

ДОДАТОК № 7

Річні норми обов'язкових поставок картоплі державі колгоспами й індивідуальними господарствами у Львівській області в 1941 р.

Район	Колгоспи	Індивідуальні господарства		
	річна норма в кг з га	річна норма в кг з га		
		до 2 га	понад 2 га до 5 га	понад 5 га до 10 га
Горинець	30	40	65	100
Любачів	30	40	65	100
Ляшки	30	40	65	100
Рава-Руська	30	40	65	100
Сенява	30	40	65	100
Сокаль	30	40	65	100
Угнів	30	40	65	100
Великі Мости	30	40	65	100
Краковець	50	60	85	130
Магерів	50	60	85	130
Немирів	50	60	85	130
Яворів	50	60	85	130
Янів	50	60	85	130
Бібрка	70	95	130	200
Броди	70	95	130	200
Буськ	70	95	130	200
Винники	70	95	130	200
Глиняни	70	95	130	200
Городок	70	95	130	200
Новий Милятин	70	95	130	200
Жовква	70	95	130	200
Золочів	70	95	130	200
Кам'янка-Струмилова	70	95	130	200
Красне	70	95	130	200
Куликів	70	95	130	200
Лопатин	70	95	130	200
Львів	70	95	130	200
Новий Яричів	70	95	130	200
Олесько	70	95	130	200
Перемишляни	70	95	130	200
Підкамінь	70	95	130	200
Поморяни	70	95	130	200
Пониквиця	70	95	130	200
Радехів	70	95	130	200
Сокільники	70	95	130	200
Щирець	70	95	130	200

* Для цих районів прийнято проміжок: „понад 5 га до 10 га“.

Джерело: „Вільна Україна“, 4.05.1941 р., с. 3.

Відсоток виставки городовини державі колгоспами й індивідуальними господарствами у Львівській області в 1941 р.

	Колгоспи	Індивідуальні господарства		
	річна норма в кг з га	річна норма в кг з га		
		до 2 га	понад 2 га до 5 га	понад 5 га до 7 га
	20	20	40	60
	20	20	40	60
	20	20	40	60
	20	20	40	60
	20	20	40	60
	20	20	40	60
	20	20	40	60
	20	20	40	60*
	20	20	40	60
	20	20	40	60
	20	20	40	60
	25	25	45	65
	25	25	45	65
	25	25	45	65
	25	25	45	65
	25	25	45	65
	25	25	45	65
	25	25	45	65
	25	25	45	65
	25	25	45	65
	25	25	45	65
	25	25	45	65
	25	25	45	65
	25	25	45	65*
	25	25	45	65
	30	30	50	70
	30	30	50	70
	30	30	50	70
	30	30	50	70
	30	30	50	70
	30	30	50	70
	30	30	50	70
	30	30	50	70

встановлено проміжок: „понад 5 га до 10 га“.

України“, 4.05.1941 р., с. 2.

ДОДАТОК № 9

Обов'язкові поставки сіна державі колгоспами й індивідуальними господарствами у Львівській області в 1941 р.

Район	Колгоспи	Індивідуальні господарства	
	річна норма в кг з га	річна норма в кг з га	
		понад 2 га до 5 га	понад 5 га
Великі Мости	10	15	
Горинець	10	15	
Любачів	10	15	
Ляшки	10	15	
Рава-Руська	10	15	
Сенява	10	15	
Сокаль	10	15	
Угнів	10	15	
Броди	15	20	
Винники	15	20	
Краківець	15	20	
Львів	15	20	
Магерів	15	20	
Немирів	15	20	
Яворів	15	20	
Янів	15	20	
Бібрка	20	25	
Буськ	20	25	
Глиняни	20	25	
Жовква	20	25	
Золочів	20	25	
Кам'янка-Струмилова	20	25	
Красне	20	25	
Куликів	20	25	
Лопатин	20	25	
Новий Милятин	20	25	
Новий Яричів	20	25	
Олесько	20	25	
Перемишляни	20	25	
Підкамінь	20	25	
Поморяни	20	25	
Пониквиця	20	25	
Радехів	20	25	
Сокільники	20	25	
Щирець	20	25	

* Для цих районів прийнято проміжок: „понад 5 га до 10 га“.

Джерело: „Вільна Україна“, 13.05.1941 р., с. 2.

Відправка Ревізійного Союзу Українських Кооператив у Львові,
направляє до районів Західної України в справі закупівлі зернових

Васильченко Петро	Ходорів
Васильченко Петро	Заліщики
Васильський Михайло	Самбір
Васильчук Михайло	Рудки
Васильчук Іван	Бучач
Васильський Роман	
Варварко Антін	Щирець
Варварчук Богдан	Зборів
Варшак Іван	Перемишль
Варшак Кость	Львів
Василь Теодор	Бережани
Васильчук Володимир	Городенка
Васильчук Дмитро	
Васильчук Роман	
Васильчук Омелян	Борщів
Васильчук Володимир	
Васильчук Яків	
Васильчук Дмитро	Підгайці
Васильчук Михайло	Радехів
Васильчук Теофіл	Бібрка
Васильчук Гриць	Городок
Васильчук Анатоль	Золочів
Васильчук Ярослав	Стрий
Васильчук Дмитро	Скалат
Васильчук Теодор	Кам'янка-Струмилова
Васильчук Михайло	Рогатин
Васильчук Теодор	Копичинці
Васильчук Адам	
Васильчук Герасим	Коломия
Васильчук Іван	Олешиці-Любачів
Васильчук Михайло	Жовква
Васильчук Микола	Луцьк

Львів, 10 листопада 1939 р.

Відправка дальніх працівників „Центросоюзу“, які виїжджають до районів
закупівлі зернових і картоплі

Васильчук	— Тернопіль—Чортків
Васильчук	— Перемишляни—Сокаль
Васильчук	— Тернопіль—Чортків
Васильчук	— Тернопіль—Чортків
Васильчук	— Перемишляни—Сокаль
Васильчук	— Тернопіль—Сокаль
Васильчук	— Тернопіль—Сокаль
Васильчук	— Тернопіль—Сокаль

Д-ТО. Р-300, оп. 1, спр. 40, с. 1 і 3.

ДОДАТОК № 11

Список працівників РСУК*

№№ з/п	Прізвище і ім'я	Жонатий/заміжня	Д
1	2	3	4
1.	Андруховець Павло	так	1
2.	Атановський Олександр	так	1
3.	Бабяк Петронеля	-	-
4.	Базилевич Петро	-	2
5.	Бакович Петро	-	-
6.	Бандурівський Володимир	-	-
7.	Баранецький Мирон	-	-
8.	Барандій Дмитро	так	-
9.	Барин Марія	-	-
10.	Бартош Роман	-	-
11.	Басай Євгенія	-	-
12.	Бенько Ірена	-	-
13.	Березіцький Адам	так	2
14.	Билень Володимир	так	2
15.	Білевич Олександр	так	1
16.	Білоус Єлисавета	-	-
17.	Благітка Олександр	так	1
18.	Боднар Михайло	так	-
19.	Боднар Олена	-	-
20.	Бречка Дмитро	так	-
21.	Вальчак Анна	-	-
22.	Васів Софія	-	-
23.	Ващишин Іван	так	1
24.	Волянський Михайло	так	-
25.	Воробець Володимир	так	-
26.	Гаврилко Антін	-	-
27.	Гадзінський Микола	-	-
28.	Гайовий Адам	-	-
29.	Гайдучок Богдан	-	-
30.	Гевка Ірена	-	-
31.	Гладка Ірена	-	-
32.	Гламазда Олекса	-	-
33.	Головка Софія	-	1
34.	Гоца Мирослав	так	1
35.	Гошовський Лев	так	2
36.	Гречко Єлисавета	-	-
37.	Грабар Іван	так	1
38.	Грибовський Мирослав	так	-
39.	Гебус Методій	так	-
40.	Данилович Ірена	-	-
41.	Дамчина Григор	так	1
42.	Денісюк Гафія	-	-
43.	Дибайло Володимир	так	-
44.	Дмитрів Емілія	-	-
45.	Дуткевич Володимир	так	1
46.	Заліщук Анна	-	-
47.	Зибенко Олександр	-	1
48.	Балаким Євген	-	-

Список осіб, що підписали звернення „Український народ!“,
видане українськими легальними організаціями в ГГ 25.10.1943 р.

Проф. Іван Крип'якевич
Проф. Володимир Кубійович — голова УЦК
* Степан Кузик — дир. „Центробанку“
* Іван Кузів — дир. „Народної Торгівлі“
Василь Левицький — секретар Об'єднання Праці Укр. Письме--
Проф. Северин Левицький — гол. Об'єднання Праці Укр. Вчите--
Д-р Богдан Лончина — гол. Об'єднання Праці Укр. Студентів
Д-р Григорій Лужницький — гол. Об'єднання Праці Укр. Письм--
Д-р Любомир Макарушка — член Військової Управи див. „Гали--
Інж. Володимир Мартинець — гол. Об'єднання Праці Укр. Жу--
* Іван Мартюк — дир. „Центросоюзу“
Михайло Матчак — дир. Укр. Видавництва, Відділ у Львові
* Роман Мицик — дир. Банку „Дністер“
* Андрій Мудрик — дир. „Маслосоюзу“
Осип Навроцький — член Військової Управи див. „Галичина“
Д-р Роман Осінчук — гол. Медично-Санітарного Об'єднання П--
* Ірена Павликовська — дир. Укр. Народного Мистецтва
* Юліян Павликовський — президент РСУК
* Інж. Андрій Палій — дир. „Маслосоюзу“
Д-р Кость Паньківський — заступник голови УЦК
Проф. д-р Євген Перехорович
Д-р Юліян Полянський — гол. Комісії Допомоги Укр. Студент--
Інж. Іван Прокопів — гол. Об'єднання Праці Укр. Інженерів
* Інж. Ілля Сем'янчук — дир. „Центросоюзу“
Проф. д-р Василь Сімович
Михайло Стефанівський — муж довір'я Об'єднання Праці
Укр. Ремесла
Інж. Омелян Гарновський — дир. Укр. Видавництва, Відділ в Кра--
Проф. Іван Тесля — секретар Об'єднання Праці Укр. Вчителів
* Мгр Михайло Шарко — дир. Банку „Дністер“
Д-р Микола Шлемкевич — дир. Укр. Видавництва, Відділ у Льво--

* Представники української кооперації — М. С.

Джерело: „Львівські Вісті“, ч. 250(670), 31.10.1943 р., с. 1.

Zarząd Główny Związku Rewizyjnego Spółdzielni w GG
Kraków

W imieniu spółdzielczości ukraińskiej i mojem własnem proszę przyjąć
zyczenia z okazji Świąt Bożego Narodzenia i Nowego Roku.

J. Pawłykowski

21 grudnia 1942.

Rewizyjnyj Sojuz Ukraińskich Kooperatyw w GG,
Lwów

dziękujemy za Świąteczni pozdrowłennia ta prosymo przyjnyaty
szczęśliwi bazannia kraszczoho zytta w Nowym Roci Bozym.

W. Witwicki

25 grudnia 1942 r. – Jul.

26 grudnia 1943 r. – Greg.

Do Dyrekcji Związku Rewizyjnego Spółdzielni Centrala w Krakowie
z okazji Świąt Bożego Narodzenia i Nowego Roku przesyłamy Szanownej
Pracownikom Centrali i Związków Okręgowych szczerze zyczenia
Świąt i pomyślności w pracy.

J. Pawłykowski

Steinauerstr. 56, 22 grudnia 1944

Do WP. Pana Prezydenta Rewizyjnego Sojuzu
Ukraińskich Kooperatyw w Generał-Gubernatorstwi
Lüben, Steinauerstr. 56

W imieniu swoho ta wsich służbowciw naszoho Sojuzu szczyro dziakujemo
Prezydent, za swiatoczni ta noworiczni pozdrowłennia.

Prosymo przyjnyaty wid nas wsich szczyri bazannia dla Was ta Waszych
spokojnych Świąt j szczęśliwoho Nowoho Roku.

W. Witwicki

1.1.1945 r.

AN. ZSRiZG, s. 71, 72, 108, 109.

ДОДАТОК № 14

Ліквідація кооперації

Список вбитих українських кооператорів у дистрикті Люблин (1942–1943)

№№ з/п	Прізвище і ім'я	Місцевість	Посада	Дат.
1.	Колодкевич	Томашів	службовець Союзу	1942
2.	Головка	Томашів	службовець Союзу	1942
3.	брак даних	Стжельце	скарбник кооп.	1942
4.	Пастернак Іван	Хорошинка	голова Союзу	1942
5.	Заремба Микола	Павлів Новий	чл. Союзу Біла	1942
6.	Дмитрук Остап	Ситник	службовець кооп.	1942
7.	Коляда	Носів	бухгалтер	1942
8.	Романюк	Носів	скарбник	1942
9.	Ковальський К.	Колеховичі	службовець	1942
10.	Химчук	Лашів	служб. Союзу Томашів	1942
11.	Рибчинський Левко	Голя	" " "	1942
12.	Крет Степан	Лійно	бухгалтер	1942
13.	Базеля Степан	Колеховичі	скарбник	1942
14.	Кіт Дмитро	Замх	служб. Союзу Тарногруд	1942
15.	Будько Сергій	Угнин	" " "	1942
16.	Конопа Степан	Лашів	" Союзу Томашів	1942
17.	[нечит.] Михайло	Томашів	дир. Союзу	1942
18.	Сосенко Іван	"	" "	1942
19.	Бречко	"	" "	1942
20.	Бречко	"	" "	1942
21.	Погорецький	Сільце	голова Надзір. Ради	1942
22.	Міщук Іван	Володава	дир. Союзу	1942

Джерело: National Archives in Ottawa (Canada), MG31, D203, Volodymyr Bivovuč, vol. 25, file 5, сторінки непагіновані [Документ удоступнений автором Великою Сивіцьким]

Сільськогосподарських торговельних кооперативів, відновлених у дистрикті Гали-

№	Назва кооперативу	1.09.39 діючий так/ні	Більшовицька окупація діючий до	Німечька окупація діючий
2	3	4	5	6
	Сільськогосп. Кооперативний Склад з обм. уч.	так	31.12.39	ні
	„Dom Handlowy“ Сільськогосп. Торговельний Кооп. з обм. уч.	так	„	ні
	„Jedność“ Кооп. Споживачів з обм. уч.	так	„	від 1.07.41
	Сільськогосп. Торговельний Кооп. з обм. уч.	так	„	ні
	Сільськогосп. Торговельний Кооп. з обм. уч.	так	„	ні
	Сільськогосп. Торговельний Кооп. з обм. уч.	так	„	від 1.10.42
	Сільськогосп. Кооп. Склад з обм. уч.	так	„	ні
	„Sklep Kółka Rolniczego“ Кооп. з обм. уч.	так	„	від 20.01.42
	„Sklep Kółka Rolniczego“ Кооп. з обм. уч.	так	„	від 22.01.42
	Сільськогосп. Кооп. Споживачів з обм. уч.	так	„	ні
	Кооп. споживачів „Jedność“ з обм. уч.	так	„	від 15.02.42
	Загальний Кооп. Споживачів з обм. уч.	так	„	ні
	„Rolnik“ Торговельний Кооп. з обм. уч.	так	„	від 16.02.42
	Кооп. Споживачів „Samorotoc“ з обм. уч.	так	„	ні
	СТРУМИЛОВА			
	Сільськогосп. Торговельний Кооп. з обм. уч.	так	„	від 9.03.42
	„Rolnik“ Торговельний Кооп. з обм. уч.	так	„	від 4.05.42
	„Rolnik“ Сільськогосп. Торговельний Кооп. з обм. відповід.	так	„	ні
	„Rolnik“ Торговельний Кооп. з обм. уч.	так	„	ні
	„Rokucie“ Сільськогосп. Торговельний Кооп. з обм. відповід.	так	„	ні
	Сільськогосп. Торговельний Кооп. з обм. уч.	так	„	ні
	Сільськогосп. Торговельний Кооп. з обм. уч.	так	„	ні
	Сільськогосп. Склад Кооп. з обм. уч.	так	„	від 12.02.42
	„ „ „ „	так	„	ні
	„ „ „ „	так	„	ні
	Сільськогосп. Кооп. Скупі і Збуту з обм. уч.	так	„	ні
	„Rolnik“ Сільськогосп. Торговельний Кооп. з обм. уч.	так	„	ні
	„Sklep Kółka Rolniczego“ Кооп. з обм. уч.	так	„	ні
	„Rolnik“ Торговельний Кооп. з обм. уч.	так	„	ні

продовження ДОДАТОК № 15

1	2	3	4	5	6
ЛЬВІВ-МІСТО					
29. Львів	„Rolnik“ Торговельний Кооп. з обм. уч.		так	31.12.39	
30. Львів	„Jedność“ Заг. Кооп. Споживачів з обм. уч.		так	-	
РАВА-РУСЬКА					
31. Любачів	Сільськогосп. Кооп. Склад з обм. уч.		так	-	
САМБІР					
32. Самбір	„Jedność“ Сільськогосп. Торговельний Кооп. з обм. уч.		так	-	
33. Турка над Стриєм	Сільськогосп. Торговельний Кооп. з обм. уч.		так	-	
СТАНИСЛАВІВ					
34. Станиславів	Сільськогосп. Окружний Кооп. склад з обм. уч.		так	-	
35. Станиславів	Кооп. Споживачів „Zjednoczenie“ з обм. уч.		так	-	
36. Надвірна	Сільськогосп. Кооп. Склад з обм. уч.		так	-	
37. Тлумач	„ „ „ „		так	-	
СТРИЙ					
38. Стрий	Заг. Кооп. Споживачів „Daszawianka“ з обм. уч.		так	-	
39. Ходорів	Сільськогосп. Кооп. Склад з обм. уч.		так	-	
ТЕРНОПІЛЬ					
40. Тернопіль	Сільськогосп. Торговельний Кооп. з обм. уч.		так	-	
41. Тернопіль	Кооп. Споживачів з обм. уч.		так	-	
42. Скалат	Сільськогосп. Торговельний Кооп. з обм. уч.		так	-	
43. Теребовля	Сільськогосп. Торговельний Кооп. з обм. уч.		так	-	
44. Збараж	Сільськогосп. Кооп. Склад з обм. уч.		так	-	
45. Зборів	„Rolnik“ Торговельний Кооп. з обм. уч.		так	-	
46. Озерна	„Sklep Kółka Rolniczego“ Кооп. з обм. уч.		так	-	
ЗОЛОЧІВ					
47. Броди	„Rolnik“ Сільськогосп. Торговельний Кооп. з обм. уч.		так	-	
48. Золочів	Кооп. Споживачів „Jutrzenka“ з обм. уч.		так	-	

A – сфера діяльності: скуп сільськогосподарської продукції членами, продаж цієї продукції на власний рахунок або в комісійній торгівлі, а також продаж членами предметів і товарів для землеробства та домашнього господарства. Допускається також оборот товарами з особами, які не є членами цих кооперативів.

A – стос. кооперативів №№ 1–10, 13, 15–29, 31–34, 36, 37, 39, 40, 42–47.

B – гуртова торгівля, переробка і виробництво продовольчих товарів та домашнього господарства і промислових виробів, а також гуртовий і роздрібний продаж вищеназваних товарів членам кооперативів.

B – стос. кооперативів №№ 11, 12, 14, 30, 35, 38, 41, 48.

Джерело: ДАЛО, Р-35, оп. 13, спр. 206, с. 1–2.

ДОДАТОК № 17

Контингенти зернових і сіна в окремих повітах дистрикту Галичина на 1942/1943 р. (в тоннах)

№№ з/п	Повіт	Зернові хлібні	Овес	Ячмінь	Гречка	Просо	Кукурудза	Сіно
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	КАЛУШ	2.361,4	1.448,1	197,1	375,6	75,3	388,1	3.702,6
	Долина	638,6	1.051,9	102,9	74,4	24,7	1,9	4.215,5
	Разом	3.000,0	2.500,0	300,0	450,0	100,0	390,0	7.918,0
2.	РАВА-РУСЬКА	2.340,0	2.006,3	2.319,6	—	—	—	7.066,9
	Любачів	1.060,0	1.493,3	685,3	—	—	—	3.238,6
	Разом	3.400,0	3.499,6	3.004,9	—	—	—	9.904,5
3.	СТРИЙ	1.460,0	2.710,0	527,0	—	—	—	4.707,0
	Жидачів	2.206,0	1.138,0	402,0	—	—	—	3.746,0
	Ходорів	1.052,0	654,0	272,0	—	—	—	1.978,0
	Разом	4.718,0	4.502,0	1.201,0	—	—	—	10.432,0
4.	ЧОРТКІВ	8.800,0	469,0	1.500,0	831,0	44,5	1.256,0	12.450,5
	Борщів	13.000,0	223,5	2.000,0	356,0	14,5	3.000,0	18.393,5
	Бучач	16.000,0	1.720,0	3.000,0	1.233,0	68,0	2.491,0	24.512,0
	Копичинці	7.000,0	470,0	3.500,0	2.119,0	63,5	1.278,0	14.370,5
	Заліщики	7.200,0	117,5	1.000,0	321,0	29,5	1.675,0	10.242,5
	Разом	52.000,0	3.000,0	11.000,0	4.860,0	220,0	9.700,0	70.800,0
5.	ТЕРНОПІЛЬ	12.094,0	1.904,4	3.616,3	3.369,9	107,9	101,7	23.194,2
	Збараж	7.883,8	1.938,6	2.192,5	1.924,0	64,4	82,5	13.085,8
	Скалат	8.081,4	589,7	3.518,0	2.964,8	87,8	8,7	15.249,9
	Зборів	9.481,2	2.850,3	2.823,0	1.984,3	63,5	132,4	18.174,7
	Теребовля	7.657,4	307,8	2.113,2	1.989,5	66,3	799,4	13.933,6
	Разом	45.197,8	7.590,8	14.263,0	12.232,5	389,9	1.124,1	72.807,7
	Лігеншафти	1.047,0	471,0	1.022,0	509,8	12,4	—	3.051,2
	Разом	46.244,8	8.061,8	15.285,0	12.742,3	402,3	1.124,1	75.858,9
6.	БЕРЕЖАНИ	9.751,8	2.177,3	1.974,3	1.228,0	53,5	172,3	15.357,2
	Підгайці	11.947,2	1.569,9	2.577,2	1.486,2	50,7	551,3	18.122,5
	Рогатин	13.158,5	2.460,3	1.655,8	686,4	134,5	747,3	19.842,8
	Разом	34.857,5	6.207,5	6.207,3	3.400,6	238,7	1.470,7	49.277,3
	Лігеншафти	1.642,5	292,5	292,5	160,2	11,2	69,3	2.468,2
	Разом	36.500,0	6.500,0	6.499,8	3.560,8	249,9	1.540,0	51.745,5
7.	САМБІР	3.926,0	3.006,0	1.126,0	—	—	—	8.058,0
	Турка	74,0	2.134,0	68,0	—	—	—	2.276,0
	Разом	4.000,0	5.140,0	1.194,0	—	—	—	8.334,0
8.	ЗОЛОЧІВ	5.735,0	1.779,0	2.238,0	755,6	95,1	67,3	10.670,0
	Броди	6.680,0	1.864,0	1.668,0	897,1	86,5	5,2	11.100,8
	Перемишляни	6.605,0	1.362,0	1.248,0	472,3	88,8	117,5	9.893,6
	Разом	19.020,0	5.005,0	5.154,0	2.125,0	270,4	190,0	22.782,4
	Лігеншафти	1.000,0	200,0	300,0	225,0	—	—	1.725,0
	Разом	20.020,0	5.205,0	5.454,0	2.350,0	270,4	190,0	24.507,4
9.	СТАНІСЛАВІВ	3.884,9	1.207,2	—	—	—	—	5.092,1
	Галич	2.265,6	908,0	—	—	—	—	3.173,6
	Тлумач	7.016,6	2.690,5	—	—	—	—	9.707,1
	Надвірна	1.253,9	906,1	—	—	—	—	2.160,0
	Делятин	308,4	246,5	—	—	—	—	554,9
	Разом	14.729,4	5.958,3	—	—	—	—	19.687,7
10.	ДРОГОБИЧ	3.000,0	1.500,0	700,0	130,0	50,0	20,0	5.400,0

ДОДАТОК № 17

2	3	4	5	6	7	8	9
	4.950,0	3.080,0	-	-	-	-	2.000,0
	1.980,0	1.230,0	-	-	-	-	460,0
	1.350,0	840,0	-	-	-	-	360,0
	2.070,0	1.290,0	-	-	-	-	850,0
	1.980,0	1.230,0	-	-	-	-	300,0
Земля	1.350,0	840,0	-	-	-	-	100,0
	1.620,0	1.000,0	-	-	-	-	500,0
	2.430,0	1.500,0	-	-	-	-	600,0
	2.790,0	1.740,0	-	-	-	-	800,0
	20.520,0	12.750,0	-	-	-	-	5.970,0
КАМІНЯ	3.529,0*	2.003,0	-	-	-	-	1.699,0
	-	-	-	-	-	-	2.600,0
	10.212,0	1.100,0	-	-	-	-	345,7
	4.500,0	630,0	-	-	-	-	357,5
	18.241,0	3.733,0	-	-	-	-	5.002,2
КРАФТИ	1.500,0	450,0	-	-	-	-	-
	19.741,0	4.183,0	-	-	-	-	5.000,2
ІНКА-СТР.	2.960,0*	445,0	680,0	700,0	110,0	15,0	1.100,0
	2.624,0	436,0	400,0	-	-	-	553,0
	3.008,0	1.157,0	800,0	350,0	80,0	10,0	923,0
	7.408,0	2.462,0	2.120,0	350,0	70,0	5,0	1.424,0
	16.000,0	4.500,0	4.000,0	1.400,0	260,0	30,0	4.000,0
КІЛЬКІСТЬ ІНД.	238.683,7	65.886,2	47.024,2	24.628,1	1.529,0	12.924,8	49.642,8
КІЛЬКІСТЬ	5.189,5	1.413,5	1.614,5	895,0	23,6	69,3	343,5
	243.873,2	67.299,7	48.638,7	25.523,1	1.552,6	12.994,1	49.986,3

разом з ячменем.

Додаток опрацювання автора на підставі: ДАЛО, Р-266, оп. 1, спр. 6, с. 40-

ДОДАТОК № 18

Список місцевостей, в яких доручено створити або відновити міські кооперативи (1941)

I. БЕРЕЖАНИ	VII. КАМ'ЯНКА-СТР.	XIII. СТРИЙ
1. Бережани	1. Кам'янка-Стр.	1. Сколе
2. Козьова	2. Буськ	2. Жидачів
3. Підгайці	3. Радехів	3. Журавно
4. Бучач	4. Лопатин	4. Ходорів
5. Золотий Потік	5. Стоянів	5. Розділ
6. Монастирська	VIII. КОЛОМІЯ	6. Мколаїв
7. Язловець	1. Заболотів	XIV. СУДОВА
II. ГОРОДЕНКА	2. Яблунів	1. Судова
1. Городенка	3. Пістинь	2. Рудки
2. Обертин	4. Кути	3. Комарно
3. Тлумач	5. Печеніжин	XV. ТЕРНОПІЛЬ
4. Тисьмениця	IX. ЛЬВІВ	1. Тербова
5. Отинія	1. Жовква	2. Хоростка
III. ГОРОДОК	2. Великі Мости	3. Зборів
1. Городок	3. Куликів	4. Заложі
2. Янів	4. Щирець	5. Скалат
3. Яворів	5. Бірка	6. Гримайлів
4. Краковець	6. Яричів	7. Підволочиськ
IV. ДРОГОБИЧ	7. Винники	8. Озерна
1. Борислав	8. Стрілиська Н.	9. Микунь
2. Меденичі	X. РАВА-РУСЬКА	10. Поморян
3. Трускавець	1. Рава-Руська	11. Будзани
4. Східниця	2. Немирів	XVI. ЧОРТКІВ
V. ЗОЛОЧІВ	3. Угнів	1. Чортків
1. Золочів	4. Любачів	2. Ягельниця
2. Олесько	5. Олещиці	3. Копичинь
3. Сасів	6. Чесанів	4. Скала
4. Підкамінь	XI. САМБІР	5. Мельники
5. Перемишляни	1. Старий Самбір	6. Тлусте
6. Дунаїв	2. Стара Сіль	7. Залішків
7. Глиняни	3. Турка	8. Гусятин
VI. КАЛУШ	XII. СТАНИСЛАВІВ	
1. Калуш	1. Богородчани	
2. Войнилів	2. Солотвина	
3. Долина	3. Єзупіль	
4. Болехів	4. Галич	
5. Рожнятів	5. Букачівці	
	6. Бурштин	
	7. Більшівці	
	8. Делятин	
	9. Надвірна	

Джерело: Центральний державний історичний архів України у Львові (Львів), Ф-300, оп. 1, спр. 2850, с. 2.

Список місських споживчих кооперативів, приналежних до Районної Торгівлі**

Назва фірми	Місцевість	Адреса
2	3	4
Районна Торгівля"	Бережани	Ринок 7
Районна Торгівля"	Бібрка	Гітлера 29
Районська Торгівля"	Богородчани	Шевченка 9
Районна Торгівля"	Болехів	Гендзинських 28
Районна Торгівля"	Більшівці	
Районна Торгівля"	Борислав	Гітлера 32/11
Районна Торгівля"	Будзанів	
Районна Торгівля"	Бурштин	Ринок
Районна Торгівля"	Буськ	Київська 1
Районна Торгівля"	Битків	Копальна
Районна Торгівля"	Бучач	Шашкевича
Районна Торгівля"	Бариш	
Районна Торгівля"	Винники	Шевченка 5
Районна Торгівля"	Войнилів	
Районна Торгівля" (кол. Гал. Торг.)	Галич	Коновальця
Районна Торгівля"	Глиняни	
Районна Торгівля" (кол. Родина)	Городенка	
Районна Торгівля" (кол. "Кришталевий Дім")	Городок	Ринок 23
Районна Торгівля"	Гримайлів	
Районна Торгівля"	Гусятин	
Районна Торгівля" (кол. Сила)	Делятин	
Районна Торгівля"	Долина	Словацького 264
Районна Торгівля" (кол. Єдність)	Дунаїв	
Районна Торгівля" (кол. Дім)	Жидачів	Шашкевича 28
Районна Торгівля" (кол. Нар. Базар)	Жовква	Ринок 21
Районна Торгівля"	Журавно	Шевченка
Районна Торгівля"	Заболотів	
Районна Торгівля" (кол. Дім)	Заложці	
Районна Торгівля"	Заліщики	Ринок 8
Районна Торгівля"	Зборів	
Районна Торгівля"	Золочів	Собеського 5
Районна Торгівля" (кол. Поміч" (кол. Спільна Крамниця))	Єзупіль	
Районна Торгівля"	Кам'янка-Стр.	Головна 27
Районна Торгівля" (кол. Будучність)	Калуш	Станіславівська 32
Районна Торгівля"	Козьова	
Районна Торгівля"	Комарно	
Районна Торгівля"	Копичинці	
Районна Торгівля"	Краковець	Ринок 26
Районна Торгівля" (кол. Крамниця"	Куликів	
Районна Торгівля" (кол. Верховина)	Кути	Судова 2
Районна Торгівля" (кол. Народна Торгівля)	Лопатин	
Районна Торгівля"	Любачів	
Районська Торгівля"	Мельниця	
Районна Торгівля"	Миколаїв н/Дністр.	
Районна Торгівля"	Микулинці	
Районна Торгівля" (кол. Ук. Спо. Кооп.)	Монастирська	
Районна Торгівля"	Великі Мости	
Районна Торгівля" (кол. Міщ. Єдність)	Надвірна	Мазепи 235
Районна Торгівля"	Немирів	Ринок 41
Районна Торгівля"	Нараїв Місто	Львівська
Районна Торгівля"	Обертин	
Районна Торгівля"	Озерна	

продовження ДОДАТОК № 19

1	2	3	4
53.	„Народна Торгівля“ (кол. Єдність)	Олесько	
54.	„Єдність“	Олешиці	Ринок Ратна
55.	„Єдність“ (кол. Народна Торгівля)	Отинія	
56.	„Укр. Союзний Базар“	Перемишляни	Гітлера 50
57.	„Будучність“	Печеніжин	
58.	„Нове Життя“ (кол. Труд)	Підволочиська	
59.	„Народна Торгівля“ (кол. Спіл. Повіт)	Підгайці	Ринок 3
60.	„Сила“	Підкамінь	
61.	„Сила“	Поморяни	
62.	„Українська Торгівля“	Рава Рувська	? strasse 12
63.	„Міщанська Торгівля“	Радехів	Ринок
64.	„Народний Дім“	Розділ	Шевченка 4
65.	„Злука“	Рожнятів	Ринок 34
66.	„Народна Торгівля“	Рудки	
67.	„Наша Торгівля“	Сасів	
68.	„Український Базар“	Скала Подільська	
69.	„Народна Торгівля“ (кол. Народний Дім)	Скалат	
70.	„Народна Торгівля“ (кол. Народ. Дім)	Сколе	
71.	„Народний Дім“	Солотвина	17 вересня
72.	„Торгівля“	Старий Самбір	Ринок 134
73.	„Нове Життя“	Стоянів	
74.	„Рідна Торгівля“	Стріліська Нові	Вітківська 27
75.	„Народна Торгівля“	Судова Вишня	Ринок
76.	„Торгівля“	Східниця	
77.	„Народна Торгівля“	Сянок	Гітлера 3
78.	„Народний Дім Укр. залізничників“	Станиславів	
79.	„Народна Торгівля“ (кол. Гос. Тор. Сп.)	Теребовля	Кіровоградська
80.	„Укр. Базар“ (кол. Злука)	Тисьмениця	
81.	„Будова Церкви“ (кол. Народна Торгівля)	Тлусте	Голова 140
82.	„Спілкова Торгівля“	Тлумач	
83.	„Здоровля“	Трускавець	
84.	„Свідомість“	Турка н/Стр.	Навратинська 7
85.	„Господарська Торгівля“	Утнів	
86.	„Народна Торгівля“ (кол. Наша Торг.)	Ходорів	Шевченка 4
87.	„Народна Торгівля“	Хоростків	
88.	„Поступ“	Чесанів	Львівська 1
89.	„Народна Торгівля“	Чортків	Горького 4
90.	„Народна Торгівля“	Щирець	Острівська 1
91.	„Повітова Спілка Торг.“	Яворів	Міщанська 1
92.	„Єдність“ (кол. Народна Торгівля)	Ягольниця	
93.	„Побіда“	Язловець	
94.	„Міська Спож. Кооператива“ (кол. НТ)	Янів	Конявська 1
95.	„Народна Торгівля“ (кол. Згода)	Новий Яричів	

* Бракує дати на документі.

Джерело: ДАЛО, Р-47, оп. 1, спр. 109, с. 29–31.

"Зродної Торгівлі" (стан на 1.01.1942 р.)

	Готівка	Товар	Рухоме майно	Боржники	Разом	Нерухоме майно	Разом
	8.801,92	17.251,28	787,20	6.458,56	33.298,96		33.298,96
	-	-	1.875,00	5.187,05	7.044,05		7.044,05
	128,24	14.818,65	1.803,00	9.014,62	25.764,51	53.679,00	79.443,51
	26.601,84	35.383,60	2.027,80	12.281,76	76.295,00	57.052,00	133.347,00
	113.655,54	20.114,10	7.588,95	3.699,21	145.057,80	35.918,45	180.976,25
	9,86	19.324,07	4.445,10	2.544,26	26.323,29		26.323,29
	3.915,92	21.415,58	2.248,85	3.823,07	31.403,42	20.144,00	51.547,42
	963,75	27.652,49	5.100,00	2.092,45	35.808,69		35.808,69
	-	5.030,20	1.401,90	4.199,95	10.632,05		10.632,05
	3.525,25	11.158,01	737,00	1.049,73	16.469,99		16.469,99
	8.729,59	26.069,00	1.198,40	7.476,59	43.473,58	70.711,32	114.184,90
	-	17.570,66	2.962,65	3.492,87	24.026,18		24.026,18
	246,42	4.964,83	2.194,90	1.877,66	9.283,81		9.283,81
	-	16.938,60	1.441,30	967,85	19.347,75		19.347,75
	1.019,42	18.235,63	2.928,20	4.644,34	26.827,59	71.774,35	98.601,94
	92,50	44.828,86	4.041,85	5.532,04	54.495,25	43.139,53	97.634,78
	1.967,00	12.388,00	4.080,73	8.263,61	26.699,34		26.699,34
	44.768,22	17.413,85	6.587,08	3.413,34	72.182,49		72.182,49
	130,00	3.572,60	579,00	8.491,58	12.773,18		12.773,18
	-	6.374,36	3.760,00	899,81	11.034,17		11.034,17
	214.555,47	340.504,37	57.770,91	95.410,35	708.241,10	352.418,65	1.060.659,75
		40.860,52			40.860,52		40.860,52
	214.555,47	381.364,89	57.770,91	95.410,35	749.101,62	352.418,65	1.101.520,27

Р-74, оп. I, спр. 47, с. 2.

ДОДАТОК № 21

Список осіб, вибраних на Загальних Зборах „Народної Торгівлі“ (ЗІЛІНКА) уповноваженими на наступні збори

1. Микола Дужий – Львів
2. Д-р Олександр Тисовський – Львів
3. Андрій Чапельський – Львів
4. Михайло Прийдун – Львів
5. Д-р Микола Рибак – Львів
6. Антін Гаврилко – Львів
7. Іван Матішин – Львів
8. Захар Рудик – Львів
9. Інж. Віктор Воробець – Львів
10. Ірина Домбачевська – Львів
11. Роман Мороз – Львів
12. Ілько Лисий – Львів
13. Маркіян Кісилевський – Львів
14. Інж. Володимир Добрянський – Львів
15. Петро Мигович – Львів
16. Теодор Лещинин – Городок
17. Федір Савчук – Глиняни
18. Петро Німировський – Дунаїв
19. Д-р Ілля Сологуб – Белз
20. о. Іван Ратич – Ставчани
21. о. Микола Земянський – Ст. Яричів
22. о. Левицький Ярослав – Жидатичі
23. Василь Романів – Чижиків
24. Михайло Залуцький – Підліски Малі
25. Роман Бартош – Рудки
26. Олександр Фартух – Жовква
27. Ілля Антоняк – Золочів
28. Олександр Наконечний – Борщів
29. Степан Букса – Броди
30. Дмитро Ромаха – Лучинці
31. о. Теодозій Кудрик – Рогатин
32. Д-р Мирослав Стрийський – Рогатин
33. Д-р Іван Кульчицький – Збараж
34. о. Василь Болонівський – Збараж
35. Михайло Гуміняк – Мостиська
36. Василь Карпак – Мостиська
37. о. Йосиф Проць – Снятин
38. Д-р Іван Подюк – Снятин
39. Василь Мурмилюк – Снятин
40. Михайло Кантимир – Снятин
41. Д-р Іван Мартинюк – Дрогобич
42. Інж. Дмитро Гижий – Дрогобич
43. Д-р Роман Лаврівський – Дрогобич
44. Д-р Ілля Кук – Дрогобич
45. о. Йосиф Лучинський – Дрогобич
46. Теодор Мазуркевич – Дрогобич
47. Іван Гринаш – Дрогобич
48. Станіслав Попадюк – Дрогобич
49. Богдан Яхно – Коломия
50. Ольга Косакова – Коломия

ДОДАТОК № 21

М. Ярослав Вергановський	- Коломия
М. Микола Капустинський	- Коломия
М. Володимир Сидорук	- Коломия
М. Михайло Могильняк	- Косів
М. Др Петро Рондяк	- Косів
М. Володимир Прешлюга	- Косів
М. Дмитро Боєчко	- Косів
М. Микола Сальваровський	- Косів
М. Петро Дашко	- Косів
М. Микола Гулейчук	- Косів
М. Анна Гарасимович, д. Юліяна	- Косів-Москалівка
М. Степан Шехович	- Перемишль
М. Михайло Пащак	- Перемишль
М. Степан Пасіка	- Перемишль
М. Микола Книш	- Сокаль
М. Володимир Кохан	- Сокаль
М. Михайло Семенюк	- Сокаль
М. Др Тимотр Решетило	- Сокаль
М. Др Сава Никифоряк	- Станиславів
М. Степан Весоловський	- Станиславів
М. Степан Соколовський	- Стрий
М. Степан Гаврилишин	- Стрий
М. Володимир Волянський	- Стрий
М. Др Дмитро Стасів	- Миколаїв
М. Степан Микитович	- Сасів
М. Микола Оленчин	- Перемишляни
М. Микола Греськів	- Тернопіль
М. Володимир Гірко	- Тернопіль
М. Др Роман Маркевич	- Тернопіль
М. Др Ярослав Бриняк	- Тернопіль
М. Др Іван Решетука	- Тернопіль
М. Др Микола Мелінішин	- Тернопіль
М. Михайло Шафранюк	- Тернопіль
М. Степан Фордуляк	- Тернопіль
М. Степан Войшович	- Тернопіль
М. Степан Іван Когут	- Тернопіль
М. Степан Оленюк	- Тернопіль
М. Володимир Палашевський	- Тернопіль
М. Др Роман Кузів	- Тернопіль
М. Степан Дяків	- Тернопіль
М. Степан Кузів	- Тернопіль
М. Степан Ратич	- Тернопіль
М. Степан Сильвестер Ремеза	- Тернопіль
М. Степан Іван Ямрович	- Тернопіль
М. Степан Кутерський	- Тернопіль
М. Степан Бойко	- Тернопіль
М. Марія Брикоча	- Тернопіль
М. Степан Салевич	- Тернопіль
М. Степан Цегельський	- Тернопіль
М. Степан Кордуба	- Тернопіль

ДОДАТОК № 22

Обороти централі „Народна Торгівля“ та її філій (стан на 31.12.1942 р.)

№ Назва з/п місцевости	Обороти в тис. зл.												
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Разом
1. Львів	3.347,0	3.485,7	4.562,8	3.387,9	3.268,6	4.062,8	3.098,9	2.298,4	1.847,3	2.052,5	2.278,3	2.493,3	36.183,5
2. Броди	84,1	77,2	108,0	146,8	120,2	107,8	90,3	88,9	116,4	93,0	91,9	123,7	1.248,3
3. Борщів	43,8	59,4	48,9	34,8	51,9	85,4	58,7	54,9	54,0	66,4	85,4	99,3	742,9
4. Дрогобич	41,8	210,4	220,9	176,1	177,8	168,5	105,4	82,0	69,7	103,3	117,0	170,4	1.643,3
5. Збараж	65,0	75,7	87,0	62,8	84,7	72,4	82,7	90,1	105,8	109,9	83,0	82,3	1.001,4
6. Коломия	172,6	148,4	160,0	96,9	176,4	186,7	69,5	157,3	118,0	81,6	83,0	89,9	1,540,3
7. Косів	56,6	64,1	61,3	52,2	68,7	76,6	91,5	56,8	41,8	26,5	24,0	32,2	652,3
8. Мостиська	40,9	43,0	18,4	36,4	29,5	30,0	30,9	29,5	27,5	23,1	33,8	33,3	376,3
9. Перемишль	79,7	110,8	125,9	117,8	210,6	200,0	221,8	123,8	66,0	48,6	34,1	29,8	1,368,9
10. Рогатин	47,3	52,3	64,2	32,1	55,3	61,7	56,3	66,8	124,6	117,1	105,5	123,6	906,8
11. Сокаль	94,8	99,6	107,9	120,1	85,7	87,9	82,2	88,0	98,6	75,4	101,1	102,0	1.143,3
12. Снятин	35,6	39,2	31,8	58,5	109,3	82,7	80,0	54,2	43,3	40,0	32,6	30,2	637,4
13. Станиславів	401,8	326,1	401,1	289,1	268,3	459,3	299,6	263,6	290,8	246,7	359,9	432,6	4.038,9
14. Стрий	190,3	219,8	203,7	194,6	139,4	140,0	121,1	177,5	216,6	219,8	332,8	360,8	2.516,4
15. Тернопіль	68,7	132,1	170,7	161,0	209,7	265,1	493,1	564,7	386,1	481,7	452,2	465,6	3.860,7
Обороти сіллю	154,6	206,0	195,4	157,6	207,9	288,0	251,3	224,9	186,4	216,4	159,5	219,5	2.467,5
РАЗОМ	4.924,6	5.349,8	6.568,0	5.124,7	5.264,0	6.374,9	5.233,3	4.431,4	3.792,9	4.002,0	4.374,1	4.888,5	60.328,2

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Цілої кривини															
– споживчо-лінійні	6	7	16	3	10	7	2	5	3	6	5	12	20	28	130
– гігієнічно-парфум.	1	1	–	1	1	1	1	–	1	1	–	1	1	–	10
– залізо-скоб'яні	–	–	–	1	–	1	1	–	–	1	–	–	1	–	5
– господарські	–	–	–	1	–	–	–	–	–	1	–	1	–	–	3
– м'ясні	1	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	2
– різні	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	1	–	2
Разом	8	8	16	6	11	9	4	5	6	9	5	14	23	28	152
Діючі підприємства															
– пекарні;	1	–	–	1	–	1	1	–	1	2	–	–	–	–	7
– їдальні;	–	–	–	1	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	2
– виробн. газ. води;	–	–	–	1	–	1	–	–	–	1	–	–	–	–	3
– городи;	–	–	–	1	–	–	–	–	1	1	–	–	–	–	3
– масарні;	1	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2
– майстерні;	–	–	–	–	–	–	–	–	–	3	–	–	–	–	3
– різні	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Разом	2	–	–	5	–	2	2	–	2	7	–	–	–	–	–
Бази	1	–	–	1	1	2	1	–	1	2	2	2	1	1	15
Населення															
– арійці	8.000	15.500	20.400	6.300	18.000	4.962	5.164	60.000	5.124	10.500	2.300	40.000	23.000	26.028	245.278
– в т. ч. обслуг. філія-ми НТ	8.000	7.000	9.387	4.122	18.000	4.562	2.989	6.000	5.017	500	2.300	11.500	21.000	26.028	126.405
Зайнятий персонал															
– адміністративний	5	11	12	8	8	13	6	8	8	13	7	14	15	19	147
– торговельний	14	17	34	12	25	16	6	12	20	33	11	47	48	86	381
– робітники	9	5	–	10	–	13	6	–	13	32	–	–	–	–	88
Разом	28	33	46	30	33	42	18	20	41	78	18	18	63	105	616
Транспорт															
– автомобільний	–	1	1	–	–	1	–	1	–	1	–	1	2	2	10
– гужовий	4	1	–	4	–	–	–	–	2	3	–	–	3	2	19

ДОДАТОК № 24

Селяни, члени споживчих кооперативів НТ (стан на 1.07.43 р. і 1.10.43 р.)

№№ з/п		1.07.43	1.10.43
1	2	3	4
1.	Бережани	117	119
2.	Бібрка	174	189
3.	Битків	—	—
4.	Богородчани	180	458
5.	Болехів	79	123
6.	Борислав	—	105
7.	Бурштин	94	126
8.	Буськ	56	75
9.	Бучач	130	130
10.	Винники	55	62
11.	Галич	60	63
12.	Глиняни	106	684
13.	Городенка	—	—
14.	Городок	180	180
15.	Гримайлів	62	64
16.	Гусятин	—	83
17.	Делятин	348	349
18.	Долина	217	221
19.	Жовква	443	443
20.	Жидачів	35	35
21.	Журавно	32	35
22.	Заболотів	87	87
23.	Залозці	9	16
24.	Заліщики	89	89
25.	Зборів	96	105
26.	Золочів	55	76
27.	Калуш	80	81
28.	Кам'янка-Стр.	215	216
29.	Козьова	133	134
30.	Комарно	65	67
31.	Копичинці	254	257
32.	Краковець	107	108
33.	Куликів	12	12
34.	Кути	97	109
35.	Лопатин	246	324
36.	Любачів	237	238
37.	Монастириська	132	136
38.	Великі Мости	244	269
39.	Миколаїв	23	300?
40.	Микулинці	99	103
41.	Надвірна	9	9
42.	Немирів	66	66
43.	Отинія	69	80
44.	Перемишляни	69	—
45.	Підгайці	26	25
46.	Поморяни	91	105
47.	Рава-Руська	23	23
48.	Радехів	291	366

ДОДАТОК № 24

1	2	3	4
49.	Рожнятів	28	28
50.	Рудки	79	261
51.	Скала Под.	292	298
52.	Скалат	168	173
53.	Сколе	—	—
54.	Станиславів	—	—
55.	Старий Самбір	110	119
56.	Судова Вишня	59	98
57.	Східниця	6	6
58.	Теребовля	127	125
59.	Тисьмениця	70	314
60.	Тлусте	161	60
61.	Тлумач	581	599
62.	Трускавець	92	92
63.	Турка	59	62
64.	Угнів	74	79
65.	Ходорів	33	33
66.	Чортків	104	97
67.	Щирець	34	34
68.	Яворів	307	315
69.	Янів	38	38
70.	Самбір	81	109
Разом		7.964	9.885

Львів, дня 1.01.1944 р.

Д-ЛО. Р-74, оп. 1, спр. 31, с. 67-68.

ДОДАТОК № 25

Працівники Міських Споживчих Кооперативів НТ (стан на 1.07.1943 р.)

№№ з/п	Повіт	№№ з/п	Кооперативи Місцевість	Кількість працівників в окремих МСК
1	2	3	4	5
1.	Бережани	1.	Бережани	60
		2.	Бурштин	12
		3.	Козьова	12
		4.	Підгайці	22
2.	Дрогобич	5.	Борислав	96
		6.	Східниця	17
		7.	Трускавець	16
3.	Золочів	8.	Глиняни	8
		9.	Золочів	82
4.	Калуш	10.	Перемишляни	40
		11.	Долина	47
		12.	Калуш	39
5.	Кам'янка-Струмилова	13.	Рожнятів	14
		14.	Буськ	33
		15.	Кам'янка-Стр.	18
		16.	Лопатин	14
		17.	Радехів	18
6.	Коломия	18.	Городенка	28
		19.	Заболотів	11
7.	Львів-повіт	20.	Кути	8
		21.	Бібрка	26
		22.	Городок	32
		23.	Жовква	31
		24.	Комарно	17
		25.	Краковець	13
		26.	Куликів	9
		27.	Великі Мости	9
		28.	Рудки	18
		29.	Судова Вишня	23
		30.	Щирець	6
8.	Львів-місто	31.	Яворів	34
		32.	Янів	16
9.	Рава-Руська	33.	Винники	16
		34.	Рава-Руська	10
		35.	Любачів	24
		36.	Немирів	4
		37.	Угнів	8
10.	Самбір	38.	Самбір	107
		39.	Старий Самбір	35
		40.	Турка	29
11.	Станиславів	41.	Битків	13
		42.	Богородчани	17
		43.	Галич	22
		44.	Делятин	30
		45.	Надвірна	28
		46.	Отинія	11

ДОДАТОК № 25

2	3	4	5	6
	47.	Тисьмениця	22	
	48.	Тлумач	25	
	49.	Болехів	29	
	50.	Жидачів	30	
	51.	Журавно	7	
	52.	Миколаїв	18	121
	53.	Сколе	14	
	54.	Ходорів	23	
	55.	Гримайлів	11	
	56.	Залозці	10	
	57.	Зборів	9	
	58.	Микулинці	16	90
	59.	Поморяни	13	
	60.	Скалат	14	
	61.	Теребовля	17	
	62.	Бучач	57	
	63.	Гусятин	14	
	64.	Заліщики	24	
	65.	Копичинці	17	264
	66.	Монастирська	40	
	67.	Скала Подільська	16	
	68.	Тлусте	13	
	69.	Чортків	83	
		Разом		1.711

1943 р.

ЗАЛО, Р-47, оп. 1, спр. 2, с. 2-3.

ДОДАТОК № 26

Список членів правлінь, надзірних рад і головних бухгалтерів міських споживчих кооперативів „Народної Торгівлі“ (1941–1944)*

Місцезна- ходження МСК	Правління	Гол. бухгалтер	Надзвірна Рада
1. Буськ	Лотоцький Володимир Бойко Василь Прокуда Микита	Прокуда Микита	Мигаль Григорій Назар Андрій Капій Мирон Давидовський Станіслав Кошаревський Лев Чучман Семен
2. Більшівці	Слободян Іван Костик Дмитро Рудий Петро	Рудий Петро	Юрійчук Володимир Фігурка Михайло Калий Іван Болей Михайло Підгайний Микола Гаврилук Михайло
3. Бурштин	Коритко Олекса Худик Олекса Кобель Михайло	Худик Гриць	Будний Степан Гусар Іван Фардига Микола Кобель Михайло Хованець Андрій Коваль Олекса
4. Бібрка	Пердала Степан Коцюмбас Ілля Шавалюк Михайло	Відомяк Володимир	Кулинич Роман Сохацький Михайло Чемеринський Микола Курдина Петро Шаровський Евстахій Бобечко Михайло
5. Болехів	Юзьків Осип Олійник Михайло	Капець Василь	Юзьків Іван Стрипа Василь о. Галандюк Андрій Когуль Йосиф Бобик Осип
6. Бучач	Домбровський Орест Кольцо Володимир Крамарчук Марія	Крамарчук Марія	о. Мельничук Петро Пендзей Онуфрій Винник Іван Винницький Михайло Кальницький Віктор
7. Бережани	Д-р Шкіра Євген Лада Осип Яцишин Іван	Вітяк Генрик	Бабяк Франц Кордуба Роман Зугасвич Надія Стасюк Василь Мацілінський Володимир Бохиковський Микола
8. Борислав	Зарицький Іван Гаврилів Іван Зарицький Микола	Кривенко Ольга	Терлецький ... Яців Нестор Кульчицький Дмитро Максимчук Олівер Григорійчук Микола
9. Битків	Грибович Петро	Поповиченко Максим	Рудавський Василь Малинович Андрій Кишевич Микола Короць Лев Король Мирон Кошик Володимир

Правління	Гол. бухгалтер	Надзвірна Рада
Мартинець Осип Вірстюк Антін Пташник Хризост	Вірстюк Антін	Соколовський Осип Ернест Осип Лабій Ераст Данилко Михайло Мартинець Михайло Грицун Іван Налляк Яків Мона Ярослав Балич Ольга Влохова Ольга Домозор Юліян Мисько Кирило о. Раченко Теодор Серафін Андрій Гандзола Василь Грицина Василь Врублевський Яків Шахнович Петро Галан Микола Дичок Григорій Білоручький Іван Галан Олександр Дмишко Григорій Бунда Осип Салита Семен Сегін Іван Березяк Степан Чемеринський Федь Бат Степан I Бат Степан II Буршидинський Осип Букаша Осип Філь Павло Білоскірак Дмитро Хрупович Осип Бучацька Анна Галій Василь Пинявський Михайло Колай Богдан Іленко Іван Світінко Анна Цап Іван Рудницький Франц Жибчук Роман Гошоватюк Володимир Рудик Федір Білик Іван Пйотровський Володимир о. Чернега Михайло Кардаш Степан Федюшка Петро Медвідь Осип Мазуркевич Василь Штель Андрій Козак Іван
Михайлів Теодор Левицька Ольга Весна Григорій	Левицька Ольга	
Білоус Евстахій Гедостойний Василь Кришталович Павло	Мікось Мячислав	
Шурко Володимир Савчук Василь Яцишин Іван	Яцишин Іван	
Яцинович Онуфрій Янович Теофіль Ольшанський Карло	Янович Теофіль	
Камінський Іван Борейко Осип Данкевич Олександр	Борейко Осип	
Старак Богдан Гроділь Осип Мельник Андрій	Старак Богдан	
Слободян Олекса Лавринко Ізидор Чайківський Осип	Боклашук Дмитро	
Майхрович Осип Громчак Константин Федюшка Петро	Федюшка Петро	

Місцезна- ходження МСК	Правління	Гол. бухгалтер	Надзвірна Рада
19. Делятин	Луців Роман Невський Петро	Невський Петро	Гудzman Володимир Марушак Михайло Козак Пилип о. Золотий Захарій Брайляк Петро Бахмата Микола
20. Журавно	Лагоцький Степан Свид Василь Семчишин Павло	Семчишин Павло	Саладуй Іван Гаврис Степан Цурорнік Кость Смутьський Олександр Лашко Семен Грогодза Іван Клемкович Остап
21. Жидачів	Гівель Іван Снігура Антін Найда Дмитро	Серафим Івання	Іванчук Роман Окань Михайло Дахній Дмитро Матура Остап Малинович Андрій
22. Жовква	Демчишин Олександр Пеленський Осип Орловський Іван	Мацех Андрій	о. Пелех Модест Романів Іван Саламаха Григорій Дорота Іван Думинчук Микола Солтис Іван
23. Заліщики	Ганківчич Олекса Гембатюк Осип Кузьняк Петро	Кондратів Микола	Дубецький Михайло Добрянський Роман Телюк Леонід Гандзюк Яків Смутьський Костянтин Смерчанський Микола
24. Зборів	Макух Володимир Семків Петро	Семків Петро	Процик Микола Стефанишин Михайло Стойкович Осип Борисюк Федір Борисюк Іван Баранчук Василь
25. Золочів	Мудрий Іван Антоняк Ілля	Панчишин Степан	Кравчук Микола о. Стецишин Михайло Медвідь Григорій Заяць Теодор Пелех Данило Шинюра Михайло
26. Залозці	Глібовицький Ярослав Білецький Іван Булавський Василь	Білецький Іван	Гетьман Петро Павлович Володимир Волинець Володимир Копоть Григорій Стойкович Іван
27. Заболотів	Григорчук Іван Джелей Михайло Грабович Михайло	Маленюк Мирослав	Подолок Лев Чурко Юрій Конюшко Степан Керницький Осип Бойчук Михайло
28. Копичинці	Стадник Дамян Еміїв Михайло Безхорований Григорій	Німачок Тома	Нечипорик Михайло Капучинський Осип Марак Микола Фірчук Остап Кормова Андрій Радзівіл Осип Кушнір Олександр

Правління	Гол. бухгалтер	Надзірна Рада
Баран Микола Слобода Дмитро Федорчак Володимир Олійник Олекса	Слобода Дмитро	Грамяк Данило Стець Андрій Мельник Микола Федорчак Павло Колодій Петро Цапака Михайло Пусьта Петро Сироківський Іван Сітницький Володимир Путикивич Степан Гірник Петро Утрисько Евстахій Калимон Осип Караман М. Затхей ... Стефанович ... Скопляк Іван Паньків Фелемон Лиско Володимир Тисовський Волод. Волошиневич Василь Рубчак Ярослав о. Гура Василь Захарко Антін Ткач Степан Гарасимець Петро Михайлович Олекса Хома Іван
Лішинський Олександр Лішинський Осип Дрималик Андрій	Дрималик Андрій	Максимів Осип Паранкевич Іван Гнатяк Микола Погорілець Павло Стецик Михайло Данеляк Дмитро Бойко Дмитро Садівський Михайло Хам Михайло
Летвин Василь Рихва Іван Лесик Іван	Карлишин Богдан	Кулик Євген Бундзяк Катерина Полянський Ілля Гудемчук Іван Галицький Григор Слюсар Лев Мех Ілько Козак Анатоль Гучко Роман Козій Михайло Хамас Степан Борода Іван
Аромець Ольга Бобко Михайло ... Семен Щирба Іван Козак Осип Вангрин Дмитро	Скоробогатий Степан Олійник Василь	Петрусик Михайло Цибульський Василь Товарницький Ан. Костецький Олек. Шадорський Іван Шкамбара Володимир Стадник Іван Климчук Микола Штонь Осип
Бойко Андрій Стецьмах Михайло Лозинський Андрій	Лозинський Андрій	
Новицький Антін Лазорек Василь Савчиківич Олександр	Лазорек Василь	
Козій Іван Шумський Теодор Карвецький Василь	Черепаха Осип	
Лаврів Микола Задорожний Іван Мушківна Анна	Мушківна Анна	
Боднарчук Микола Борувий Іван Сасбич Степан	Борувий Іван	

Місцезна- ходження МСК	Правління	Гол. бухгалтер	Надзвірна Рада
39. Миколаїв	Чучман Микола Морос Петро Кобрин Михайло	Морос Петро	Дашкевич Петро Климчук Володимир Білик Михайло Стасів Дмитро Романів Омелян Корецький Григорій Ішак Володимир Балаким Юрій Беличко Микола о. Боднар Євген Балко Лесь Зарівний Іван Сподар Іван Малко Олександр Самсін Любов Атаманюк Василь Бунд Григорій Жилавін Ізидор Керницький Микола Новицький Ілля Шпогакивич Іван
40. Великі Мости	Занько Іван Цюпа Михайло о. Клос Василь	Кіселевич Яніна	о. Грешневський Федір Березяк Микола Свелєба Василь Мартин Володимир Поташник Володимир Гокарчак Теодор
41. Монасти- риська	Гримович Мирон Кордяк Антін Рублявський Роман	Кордяк Антін	Лукач Василь Санецький Василь о. Цюпик Михайло Збудовський Роман Савицький Василь Палапайко Степан о. Наконечний Осип Козловський Костянтин Нестерук Яків Ляшкевич Володимир Данилишин Василь Слюсаренко Микола
42. Немирів	Скородинський Іван Калітинський Омелян Писарівський Василь	Скородинський Іван	Штундер Степан Вільчинський Микола Мельник Богдан Михайлів Іван Кобринський Леонід Гордецький Ізидор
43. Надвірна	?	Гуменяк Степан	Біляк Святослав Романович Андрій о. Кармазин Володимир Бойко Василь Ляшковський Роман Різник Зенон
44. Отинія	Лучківський Іван Іванців Осип Болгаченко Данило	Болгаченко Данило	Греба Степан Гішинський Еміль Любінець Володимир Гузар Михайло Корабляк Володимир Шлюбик Микола
45. Підгайці	Голод Степан Вороневич Евстахій Гусак Дмитро Гуглович Михайло Боднар Андрій	Загородний	
46. Поморяни	Русин Петро Гудзяк Михайло Радечій Іван	Олійник Омелян	
47. Перемишляни	Вішук Михайло Чепіжак Михайло Шпіцер Мирон	Чепіжак Михайло	

МСК

Правління

Гол. бухгалтер

Надзирна Рада

Голинський Микола
Когутова Меланія

Хованець
Петро

Городинський І.
Роздольський Ів.
Ганишин Лев
Черник Микола
Бобеляк Дмитро
Цигилик Іван

Шлапак Йосиф
Волошинович Михайло
Тесля Йосиф

Тараненко
Тимофій

о. Костюк Василь
Ганатович Олек.
Яцків Юрій
Печар Іван
Волошинович О.
Юречко Василь
Саноцький Олек.
Дунець Михайло
Лукач Василь
о. Цюпик Михайло
Збудовський Ро.

о. Маланчук Григорій
Свищ Василь
Носків Юрій

Гуменяк
Степан

Лилик Іван
Дбайло Михайло
Ляшок Мирон
Лиховид Кирило
Антонюк Василь
Марко Іван

Дбайло Дмитро
Дбайло Василь
Мельник Пелип

Царук
Михайло

Василушин Мих.
Жиха Дмитро
Процик Ксавер
Богачевський І.
Чох Михайло

Дяків Богдан
Фліс Едвард
Брик Олекса

Влашин
Іван

Терпалюк Василь
Блавацький Ілля
Ровдин Василь
Берегуляк Остап
Шепердяк Михайло
Сенкусь Петронеля
Ярема Сьеп
Тригубчак Орест
Олійник Михайло
Онуфрійов Михайло
Протасевич Іван
Демянчук Теодор
Малницький Лев

Зачко Юрко
Селега Микола
Вовчик Богдан

Вовчик
Богдан

Яремішин Олекса
Яремішин Павло
Стебельський Василь

Яремішин
Павло

о. Трешневський Роман
Березяк Мирослав
Свелеба Василь
Мартин Володимир
Поташник Володимир
Мокорчак Теодор

Голяня Іван
Скородинський Іван

Скородинський
Іван

Равзова Теофіл
о. Дереванко Іван
Старицька Олена
Скороба Михайло
Ковалишин Микола

Щербань Микола
Кравчук Іван
Майданюк Нестор

Фішер
Осип

Ковель Петро
Бобак Теодор
Кухта Василь
Чехут Богдан
о. Кобен Олекса
Карчут Теодор
Світлик Роман

Шот Василь
Гринчук Марія
Добрянський Омелян

Бородавка
Василь

Місцезна- ходження МСК	Правління	Гол. бухгалтер	Надзирна Рада
58. Станиславів	Качанівський Лев Нарожняк Теодор Мельничук Осип	Качанівський Лев	Дудка Юрій Шуль Антін Савраш Іван Шлапак Степан Герушинський Дмитро Підвисоцький С.
59. Сянок	Масник Гриць Коліда Володимир Підгайний Богдан	Яблонський Мих.	Витвицький Степан Ванчицький Степан Нагорняк Олександр Каранович Катерина Кліш Володимир Синко Іван
60. Самбір	Юрчакевич Павло Семен Дмитро Флонд Богдан	Флонд Богдан	Кіцула Василь Чуквінський Петро Кобрин Степан Кольчицька Юлія Пукач Іван Футала Василь
61. Сколе	Івасиків Бронеслав Цогла Ізидор Терлецький Осип	Федорик Стефанія	Гребеняк Іван о. Ковалюк Данило Комів Володимир Лучка Степан Цогла Гринь с. Мих. Диновський Тит
62. Східниця	Дублевич Михайло Голяк Гавриїл Стемпіцький Павло	Стемпіцький Павло	Пронів Осип Бобешко Степан Пронь Яким Журавчак Матвій Дубленеч Олександр Пронь Петро
63. Терехів	Кобельняк Михайло Лещинак Євген Равлінко Михайло	Скоморівський Степан	о. Мохнацький Осип Зацілтий Антін Семенькій Іван Нич Микола Пристапа Павло Бойко Павло
64. Тлусте	Балан Павло Тимусь Степан Савицький Іван	Савицький Іван	о. Никольський Анатолій Тракало Семен Скалацький Павло Андрушів Степан Боднар Володимир Мигичка Григорій
65. Турка	Матляк Осип Лодинський Тома Аннич Антін	Буйневич Степан	Кузьмин Степан Щеремета Прохор Пазюк Іван Шолдра Володимир Петрик Ольга Бобівський Осип
66. Трускавець	Мотика Василь Іванчук Мирослав Чайківська Олександра	Іванчук Мирослав	о. Камінський Михайло Білак Осип Стеців Роман Метіль Василь Крамар Ігнат Зачкевич Іван

Правління	Гол. бухгалтер	Надзвірна Рада
Сливинський Василь Коцький Петро Волощук Антін	Роздольський П.	Швак Лев Сендецький Ілля о. Панчишин Іван Нич Василь Постоловський Павло Чорнодола Льонгін Тоган Іван о. Малкович Василь Боберський Михайло Чорний Дмитро Пона Іван о. Грешневський Олек. Косоноцький Андрій Фарйон Григорій Стирко Яків Кавінський Микола Строніцький Андрій Гаврилок Никифор Стасишин Александер Моптлевська Катерина Стиранівський Михайло Смижук Микола
Халупінка Роман Кічун Богдан Дудка Михайло	Лисанюк Віра	Шмата Василь Марпюк С. Кошобка Микидка Баранова Олена Слободян Антін Трачук Василь Сенюта Іван Деревацький Вол. Книш Степан Дикий Іван Сегер Степан Параскевич Дмитро Мокрівський М. Харамбура Роман Лисогір Михайло Кметик Осип Дусько Микола Демкович Антін Каламуницький С. Флис Михайло Щирба Динало д-р Кіжик Володимир Губель Роман Воробець Степан Юзьків Михайло Гунька Александер
Шмідер Ярослав Мазикевич Яків Мисак Осип	Шмідер Ярослав	
Денис Дмитро Фініни Іван Ганушак Микола	Фінин Іван	
Носик Іван Бойко Дмитро Дерій Омелян	Носик Іван	
Вовк Степан Пригула Данило Бублик Олекса Гальчак Василь	Бублик Олекса	
Вонашак Петро Паваюк Іван	Володимир Борис	
Кашак Михайло Сапелюк Осип	Сапелюк Осип	
216	74	444

Начальник Організаційного Відділу (М. Мельничук)

У цьому списку прізвищ можуть трапитися літерні помилки, які виникли з оригіналу цього документу був написаний не завжди читкими літерами — М. С.

ДАЛО, Р-74, оп. 1, спр. 1, с. 1-9.

ВІСНИК ДАЛЮ
Висвітлення території «Народний Гуртвня» (1936-1941) (роз. МД 4)

№/№ Пункт /шт	Адреса колонії підприємства	Паша	1936			31 XII 1937			31 XII 1938			1 VII 1939			1 X 1941			Серед. до вирощ.
			гуртвн солі	шт робін	кварт шпці	гуртвн солі	шт робін	кварт шпці	гуртвн солі	шт робін	кварт шпці	гуртвн солі	шт робін	кварт шпці	гуртвн солі	шт робін	кварт шпці	
1. I. Львів-місто	Львів	Центрاليا НТ	-	4	5	-	5	202	-	7	174	-	6	105	-	6	105	-
2. "	"	Гуртвня солі	-	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	-
3. II. Львів-повіт	Мостиська	Філія НТ	-	-	1	-	2	4	-	1	3	-	1	3	-	1	3	-
4. "	"	Гуртвня солі	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5. III. Бережани	Рогатин	Філія НТ	-	-	1	-	3	7	-	1	8	-	1	8	-	1	8	20 га
6. IV. Чортків „	Борщів	"	-	-	1	-	2	7	-	1	7	-	1	6	-	1	6	-
7. V. Дрогобич	Дрогобич	"	-	-	1	-	-	15	-	-	10	-	-	9	-	-	8	-
8. "	Борислав	"	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9. "	Самбір	"	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10. "	"	Гуртвня солі	-	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	-
11. "	Турка	Філія НТ	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12. VI. Кам'янка-Стр.	Сокаль	"	-	-	1	-	8	11	-	2	5	-	2	5	-	2	5	4 га
13. "	"	Гуртвня солі	-	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	-
14. "	"	"	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15. VII. Коломия	Коломия	Філія НТ	-	-	1	-	3	10	-	-	9	-	-	10	-	-	10	-
16. "	"	Гуртвня солі	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	-
17. "	Косів	Філія НТ	-	-	1	-	5	12	-	1	5	-	1	6	-	1	5	-
18. "	"	Гуртвня солі	-	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	-
19. "	Снятин	Філія НТ	-	-	1	-	2	3	-	-	4	-	-	4	-	-	4	-
20. "	Городенка	"	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
21. VIII. Рава-Руська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
22. IX. Станиславів	Станиславів	Філія НТ	-	-	2	-	-	18	-	-	16	-	-	15	-	-	15	-
23. "	"	Гуртвня солі	-	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	-
24. "	Калуш	"	-	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	-
25. X. Стрий	Стрий	Філія НТ	-	-	1	-	-	32	-	-	19	-	-	19	-	-	18	-
26. "	"	Гуртвня солі	-	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	-
27. XI. Тернопіль	Тернопіль	Філія НТ	-	-	1	-	-	1	-	-	23	-	-	21	-	-	20	-
28. "	"	Гуртвня солі	-	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	-
29. "	Збараж	Філія НТ	-	-	1	-	4	6	-	2	6	-	2	5	-	2	5	3 га
30. "	"	Гуртвня солі	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	-
31. XII. Золочів	Золочів	Філія НТ	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
32. "	"	Гуртвня солі	-	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	-
33. "	Броди	Філія НТ	-	-	1	-	3	11	-	-	7	-	-	7	-	-	7	-
34. "	"	Гуртвня солі	-	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	-
35. XIII. Дистр. Краків	Перемишль	Філія НТ	-	-	1	-	-	2	-	-	3	-	-	3	-	-	3	-
36. "	Сянок	"	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Разом		3	4	26	11	37	341	12	15	299	12	14	227	12	14	222	27 га

Витрати на виплату внесків до Централі „Народна Торгівля“ у Львові
(станом на 1.03.1944 р., в зл.)

№ п/п	Місцевість	План внесків		Виконаний план внесків		Не виконаний план внесків	
		кількість	сума	заявлена кількість	виплачена сума	кількість	сума
1	2	3	4	5	6	7	8
	Бережани	1.801	36.020	1.801	24.500	-	11.520
	Бібрка	522	10.440	267	8.920	255	1.520
	Білів	1.381	27.620	1.381	12.000	-	15.620
	Білогородчани	865	17.300	634	8.820	231	8.480
	Білолів	853	17.060	675	13.600	178	3.460
	Бірокшав	2.475	49.500	1.470	40.370	1.005	9.130
	Біроштин	618	12.360	618	9.860	-	2.500
	Бішків	481	9.620	481	6.000	-	3.620
	Бішків	1.995	39.900	1.995	31.457	-	8.443
	Бішківки	588	11.760	588	9.000	-	2.760
	Бішків	977	19.540	977	17.540	-	2.000
	Бішківці	786	15.720	786	8.939	-	6.781
	Бішківка	1.482	29.640	1.482	14.500	-	15.140
	Бішківок	1.104	22.080	707	12.660	397	9.420
	Бішківців	721	14.420	447	9.700	274	4.720
	Бішківтин	649	12.980	649	10.855	-	2.125
	Бішківтин	776	15.520	776	12.520	-	3.000
	Бішківці	1.956	39.120	-	39.120	1.956	-
	Бішківка	2.590	51.800	291	39.992	2.299	11.808
	Бішківців	1.714	34.280	1.188	34.280	526	-
	Бішківно	358	7.160	358	5.020	-	2.140
	Бішківотів	420	8.400	420	4.720	-	3.680
	Бішківці	383	7.660	383	5.280	-	2.380
	Бішківки	675	13.500	675	13.270	-	230
	Бішків	711	14.220	392	10.120	319	4.100
	Бішківців	3.685	73.700	3.314	41.079	371	32.621
	Бішків	1.416	28.320	1.416	28.320	-	-
	Бішківка-Стр.	820	16.400	805	11.850	15	4.550
	Бішківка	608	12.160	608	10.077	-	2.083
	Бішківно	738	14.760	488	9.760	250	5.000
	Бішківці	886	17.720	886	14.723	-	2.997
	Бішківовець	545	10.900	294	5.000	251	5.900
	Бішківів	474	9.480	181	3.600	293	5.880
	Бішків	429	8.580	429	8.580	-	-
	Бішківтин	447	8.940	345	6.905	102	2.035
	Бішківців	920	18.400	920	14.004	-	4.396
	Бішківтирська	948	18.960	610	15.983	338	2.977
	Бішківі Мости	591	11.820	313	6.259	278	5.561
	Бішківці	473	9.460	443	7.500	30	1.960
	Бішківів	636	12.720	636	12.447	-	273
	Бішківна	3.219	64.380	3.219	64.380	-	-
	Бішківів	202	4.040	148	3.160	54	880
	Бішків	507	10.140	507	8.860	-	1.280
	Бішківляни	2.955	59.100	2.955	46.682	-	12.418
	Бішківці	689	13.780	491	9.880	198	3.900

продовження ДОДАТОК № 28

1	2	3	4	5	6	7	8
46.	Поморяни	821	16.420	400	11.064	421	
47.	Рава-Руська	597	11.940	437	4.890	160	
48.	Радехів	945	18.900	443	12.827	502	
49.	Рожнятів	607	12.140	100	3.563	507	
50.	Рудки	221	4.420	221	4.420	-	
51.	Скала Под.	785	15.700	465	10.295	320	
52.	Сколе	830	16.600	830	16.600	-	
53.	Скалат	1.232	24.640	828	15.800	404	
54.	Станиславів	258	5.160	152	5.160	106	
55.	Старий Самбір	1.046	20.920	150	3.000	896	
56.	Судова Вишня	560	11.200	560	5.700	-	
57.	Східниця	675	13.500	301	5.015	374	
58.	Сянок	2.179	43.580	200	18.000	1.979	
59.	Теребовля	915	18.300	915	14.300	-	
60.	Тисьмениця	576	11.520	576	7.180	-	
61.	Тлусте	710	14.200	391	9.780	319	
62.	Тлумач	928	18.560	928	13.195	-	
63.	Трускавець	620	12.400	620	10.400	-	
64.	Турка н/Стр.	998	19.960	880	12.170	118	
65.	Угнів	835	16.700	835	8.200	-	
66.	Ходорів	1.539	30.780	805	25.172	734	
67.	Яворів	1.584	31.680	250	8.115	1.334	
68.	Чортків	1.573	31.460	925	18.500	648	
69.	Щирець	549	10.980	549	10.980	-	
70.	Янів	796	15.920	461	8.283	335	
71.	Чесанів	72	1.440	55	200	17	
72.	Самбір	7.704	154.080	2.500	49.146	5.204	
	Разом	78.224	1.564.480	54.226	1.044.047	23.998	

Джерело: Особисте опрацювання автора на підставі: ДАЛО, Р-74, оп. 1

с. 9.

Юліян Павликовський народився 20.07.1888 р. в селі Синькова Радецького повіту в родині греко-католицького священника. Закінчив студії правничі у Львові та агрономічні у Відні. В роках 1915–1923 працював у Львові в товаристві „Сільський Господар“ як керівник господарської відбудови краю, а з 1918 р. — як організатор (в 1924–1929 рр. голова цього Товариства, а потім заступник голови). В роках 1920–1921 був керівником Крайового Комітету Організації Кооператив. В 1922 р. обраний головою Крайового Союзу Кооператив, до розвитку якого причинився у великій мірі (цей союз в 1928 р. поміняв назву на РСУК). В роках 1923–1939, очолюючи РСУК, був одночасно директором „Народної Торгівлі“ (і тільки тут мав штатну посаду) і членом управ ряду інших українських кооперативних організацій (м. ін., головою Надзірної Ради „Маслосоюзу“ в 1926–1939 рр.). У міжвоєнному періоді належав до ідеологів українського кооперативного руху, був організатором кооперативних конгресів, учасником і представником української кооперації на міжнародних конгресах. Крім того, був членом багатьох загальнопольських інституцій (м. ін., державної Кооперативної Ради в Варшаві та Хліборобської Палати у Львові). Співзасновник УНДО і член його президії (в 1930–1939 рр. заступник голови президії). В роках 1930–1938 був сенатором польського парламенту, членом — як економічний експерт — багатьох комісій.

Наприкінці 1939 р., щоб уникнути арештування советськими властями, покинув Львів і нелегально перебрався до німецької окупаційної зони. В Генеральній Губернії швидко приєднався до праці над відбудовою українських кооперативів. Був поборником виокремлення українських кооперативів зі структури польських ревізійних союзів. Після рішення німецьких властей про утворення українських відділів у Кракові і Люблині (16.06.1940 р.) був призначений їх директором. 10.08.1940 р. очолив створений тоді координаційний Патронат Української Кооперації. З метою налагодження співпраці між господарським рефератом УЦК і посталим Патронатом 10.11.1940 р. в рамках згаданого реферату створено кооперативну секцію, керівником якої він став. В червні 1941 р. відмовився увійти до складу Ярослава Стецька. Натомість став головою РСУК у Львові, відновленого за постановою німецьких властей від 21.07.1941 р. Саме він найчастіше представляв українську кооперацію перед німецькою владою (12.08.1941 р. Союз отримав право — чинне від 1.08.1941 р. — ревізії всіх українських кооперативів на терені ГГ). 1.08.1943 р. призначений членом Надзірної Ради при штадтгауптмані Львова, яка складалася з п'яťох польських і п'яťох українських діячів. Рада не встигла проявити помітну діяльність. В середині липня 1944 р. покинув Галичину і разом зі своїми співробітниками подався на захід — спочатку до місцевості Любен в Сілезії, а потім до Мюнхену в Баварії. Помер 28.12.1949 р. у Мюнхені, де і похований.

Публікувався в українських газетах і часописах, м. ін. в: „Кооперативній Республіці“, „Господарсько-Кооперативному Часописі“, „Діловоді“. Автор таких праць: *Будівництво, мета і праця кооперації на Великій Україні* (1920); *Земельна справа у Східній Галичині* (1922); *В обороні Рідної Землі* (1925); *Природа, мета і світогляд українського кооперативного руху* (1925). Викладав аграрне законодавство в Українському Таємному Університеті в Львові (1920–1921) та кооперацію на різних курсах. На еміграції співпрацював з Українським Вільним Університетом в Мюнхені.

Джерело: Енциклопедія Українознавства за редакцією В. Кубишича. Париж–Нью Йорк 1973, с. 1917, та особиста інформація автора.

Українські джерела

- Державний Архів Львівської Області (ДАЛО):
 - Виконавчий комітет Львівської міської Ради депутатів трудящих (Р-6).
 - Генерал-губернаторство дистрикта Галичина у Львові (Р-35).
 - Українська краєва спілка споживчих кооперативів „Народна Торговля“ (Р-204).
 - Виконавчий комітет Львівської обласної Ради депутатів трудящих (Р-221).
 - Окружна спілка сільськогосподарських кооперативів „Центросоюз“ (Р-264).
 - Тимчасове управління міста Львова 1939–1940 рр. (Р-300).
 - Львівська всезагальна спілка споживчих кооперативів „Єдність“, Губернаторство дистрикта Галичина, м. Львова (Р-343).
 - Львівський історичний державний архів Народного комісаріату внутрішніх справ УРСР, м. Львів, 1939-1962 рр. (Р-368).
- Державний Державний Історичний Архів України у Львові (ЦДІА України у Львові):
 - Український союз українських кооперативів у Львові 1903–1939.
 - Союз кооперативних союзів „Центросоюз“ м. Львів 1934–1939.
 - Краєва споживча кооперативна спілка „Народна Торговля“ м. Львів 1934–1938.
 - Кооперативний торгово-промисловий банк 1927–1939.
 - Товариство українських кооперативів (по розповсюдженню економічних знань) м. Львів 1936–1939.
 - Краєве сільськогосподарське товариство „Сільський Господар“ м. Львів 1934–1944.
 - Львовское отделение союза потребительских кооперативов в Польше „Содзем“, г. Львов.
 - Львовский кредитный кооператив г. Львов 1876–1939.
- Dokument Akt Nowych (Warszawa):
 - Rada Spółdzielcza.
 - Związek Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych RP 1927–1934, 1934–1944. (Związek Rewizyjny Spółdzielni w GG).
 - Związek Rewizyjny Spółdzielni RP 1942, 1944–1949.
 - Landwirtschaftliche Zentralstelle.
 - Regierung des Generalgouvernements.
 - Der Stadthauptmann in Lemberg.
 - Delegatura Rządu RP na Kraj.
 - Komenda Krajowa.
 - Ministerstwo Spraw Wewnętrznych.
 - Prezydium Rady Ministrów.

Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego (Warszawa):

— Zespół Stanisława Kota.

Archiwum Państwowe w Krakowie:

— Związek Rewizyjny Spółdzielni Ukraińskich.

— Der Stadthauptmann der Stadt Krakau.

Archiwum Państwowe w Lublinie:

— Związek Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych Oddział Lublin.

— Związek Rewizyjny Spółdzielni RP.

— Urząd Wojewódzki Lubelski (1919–1939).

— Starostwo Powiatowe Hrubieszów.

Archiwum Państwowe w Przemyślu:

— Der Kreishauptmann in Sanok (1939–1944).

— Allgemeine Verwaltungsangelegenheiten.

— Allgemeine Genossenschaftsangelegenheiten.

— Betriebswirtschaft 1940–1944.

Zentrales Staatsarchiv Potsdam (кол. НДР):

Auswärtiges Amt 66778.

Auswärtiges Amt 66034.

II. Опубліковані документи

Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945, tomy 1–6, Londyn 1970–1989.

Generalny Plan Wschód, Zbiór dokumentów pod redakcją Cz. Madajczyka, Warszawa 1990.

Okupacja i ruch oporu w dzienniku Hansa Franka 1939–1945, t. 1–2, Warszawa 1972.

Zamojszczyzna — Sonderlaboratorium SS, Zbiór dokumentów pod redakcją Cz. Madajczyka, t. 1–2, Warszawa 1977.

Літопис Української Повстанської Армії, т. 1–28, Торонто.

Советская Украина в годы Отечественной Войны 1941–1945, т. I–III, Київ 1980–1982.

Білас І., *Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953*, т. II, Київ 1980.

Siwicki M., *Dzieje konfliktów polsko-ukraińskich*, t. I–III, Warszawa 1992–1993.

З історії колективізації сільського господарства західних областей Української РСР. Збірник документів і матеріалів, Київ 1976.

III. Часописи

Українська і україномовна преса:

„Кооперативна Республіка“, Львів: 1928–1939.

„Кооперативне Молочарство“, Львів: 1926–1939.

„Промисл і Торговля“, Львів: 1934–1939.

„Діло“, Львів: 1918–1939.

„Сель-роб“, Львів: 1931.

„Господарсько-Кооперативний Часопис“, Львів: 1921–1939; 1942–1944.

„Ідея і Чин“ [Вид. ОУН-Б] (окремі числа).

„Краківські Вісті“ (щоденник), Краків: 1940–1944.

„Краківські Вісті“ (тижневик), Краків: 1941–1943.

- Львівські Щоденні Вісті“, Львів: липень–грудень 1941.
- Львівські Вісті“, Львів: січень 1942 – липень 1944.
- Львівські Дні“, Львів: 1941–1944.
- Львівська Україна“, Львів: вересень 1939 – червень 1941.
- Львівський Українського Центрального Комітету“, Краків: 1940–1944.
- Львівська Земля“, Львів: 1941–1943.
- Львівська Земля“, Холм: 1942–1944.
- Львівський альманах на 1941, ред. Ю. Тарнович, Краків 1941.
- Львівський альманах на 1942, ред. Б. Данилович, Краків 1942.
- Львівський альманах „За народ“ на 1943, ред. С. Волинець, Львів 1943.
- Львівський альманах на 1943, ред. колегія, Львів 1943.
- Львівський альманах „За народ“ на 1944, ред. С. Волинець, Львів 1944.
- Львівський альманах на 1944, ред. колегія, Краків-Львів 1944.

Львівська і польськомовна преса:

- Львівський „Polsko-Ukraiński“, Warszawa: 1932–1938.
- Львівський „Narodowościowe“, Warszawa: 1927–1939.
- Львівський „Przegląd Naukowy“, Warszawa: 1936.
- Львівський „Sztandar“, Lwów: październik 1939 – czerwiec 1941
- Львівський „Lwowski“, Lwów: lipiec 1941.
- Львівський „Lwowska“, Lwów: sierpień 1941 – lipiec 1944.
- Львівський „Gazeta“, Kraków: 1941–1944.
- Львівський „Gazetarka i Wyżywienie“, Kraków: 1941–1944.

Львівська конспіраційна преса:

- Львівський „Urządowy Województwa Lwowskiego (Wydanie ściśle poufne)“, Lwów, 2 listopada 1941 r. [Wydawca: ZWZ].
- Львівський „Ziemi Czerwieńskiej“, Lwów: grudzień 1941–1944 (od 7.02.43 r.: „Biuletyn Informacyjny Ziemi Czerwieńskiej“) [Wyd.: ZWZ-AK, (tygodnik)].
- Львівський „Polskie“, Lwów: styczeń 1943–1944 [Wyd.: Wydział Propagandy Zarządu Okręgu Stronnictwa Narodowego (dwutygodnik; kontynuacja „Walki“)].
- Львівський „Ukraińsko-Polskie“, Lwów: 1943–1944 [Wyd.: Rada Okręgowa Konfederacji Organizacji Niepodległościowych].
- Львівський „Kurier“, Lwów: 1943 – lipiec 1944 [Wyd.: Kierownictwo Walki Zarządzej Okręgu AK].
- Львівський „Ziemie Wschodnie“, Warszawa: luty 1943 – lipiec 1944 [Wyd.: Delegacja Rządu RP na Kraj (dodatek miesięczny „Rzeczypospolitej Polskiej“)].
- Львівський „Wschodnie Rzeczypospolitej“, Warszawa: kwiecień 1942 – marzec 1944
- Львівський „Grupa Polska Walczy (grupa „Olgierda“) — ludowcy].

Статистичні видання

- Львівський „Miesięcznik Statystyczny, Warszawa 1937.
- Львівський „Miesięcznik Statystyczny, Warszawa 1938.
- Львівський „Miesięcznik Statystyczny, Warszawa 1939.

Mały Rocznik Statystyczny Polski (wrzesień 1939 – czerwiec 1941), Warszawa 1940.
Statystyka Spółdzielni Związkowych 1928–1933, Warszawa 1936.
Statystyka Spółdzielni w Polsce 1937–1938. Wydawnictwo CRS.
Zвіт з діяльності Центробанку за 1937 р., Львів 1938.
Zвідомлення з діяльності РСУК за 1936 рік, Львів 1937.
Баланси кооперативів членів РСУК за 1937 рік, Львів 1938.
Баланси кооперативів членів РСУК за 1938 рік, Львів 1939.
Кубійович В., *Етнічні групи південнозахідної України (Галичина) на 1.1.1939*
Національна статистика Галичини, Otto Harrassowitz–Wiesbaden – 1982.

V. Праці, спогади та інші публікації (без статей)

Albert Z., *Lwowski Wydział Lekarski w czasie okupacji hitlerowskiej 1941–1944*
Wrocław 1975.
Armstrong J. A., *Ukrainian Nationalism 1939–1945*, New York 1955.
Bocheński A., Łoś S., Bączkowski W., *Problem polsko-ukraiński w Związku
Czerwieńskiej*, Warszawa 1938.
Bonusiak W., *Małopolska Wschodnia pod rządami Trzeciej Rzeszy*, Rzeszów
1990.
Bronsztejn Sz., *Ludność żydowska w Polsce w okresie międzywojennym. Studium
statystyczne*, Wrocław 1963.
Ciesielski S., Hryciuk G., Sierakowski A., *Masowe deportacje radzieckie w
okresie II wojny światowej*, Wyd. II., Wrocław 1994.
Chodorowski J., *Struktura wewnętrzna handlu towarowego w Polsce*, Warszawa
1938.
Chojnowski A., *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach
1921–1939*, Warszawa 1979.
Drozdowski M., *Polityka gospodarcza rządu polskiego 1936–1939*, Warszawa
1963.
Дубрівний П., *Крайове господарське товариство „Сільський Господар” у
Львові 1899–1944*, Нью Йорк 1970.
Feliński A., *Ukraińcy w Polsce odrodzonej*, Warszawa 1931.
Gross J., *Revolution from abroad. The Soviet Conquest of Poland's Ukraine and
Western Belorussia*, Princeton 1988.
Hempel A., *Pogrobowcy kłeski, Rzecz o policji „granatowej” w Generalnym
Gubernatorstwie 1939–1945*, Warszawa 1990.
Hryciuk G., „*Gazeta Lwowska*” 1941–1944, Wrocław 1992.
Гунчак Т., *У мундирах ворога*, Київ 1993.
Hnytzkyj R., *Deutschland und die Ukraine 1934–1945*. München 1958.
Iwanicki M., *Oświata i szkolnictwo ukraińskie w Polsce w latach 1918–1939*
Siedlce 1975.
Jasiński J., *Z dziejów polskiej spółdzielczości spożywców podczas II wojny
światowej*, Warszawa 1965.
Качор А., *Мужі ідеї і праці*, Вінніпег–Торонто–Клівленд 1974.
Качор А., *Українська молочарська кооперація в Західній Україні*. Мюнхен
1949.
Качор А., *Українська молочарська кооперація в цифрах і світлинні (за 45-річчя
роковини заснования першої молочарської кооперації)*, Мюнхен 1949.

- Кооперативний катехизм, Львів 1939.
- Косак В., Україна і Німеччина у Другій світовій війні, Париж – Нью Йорк – Львів 1993.
- Ковалек Т., *Spółdzielczość niemiecka na Pomorzu 1920–1938*, Warszawa 1965.
- Коваленко В., *Social Change and National Consciousness in Twentieth – Century Ukraine*, New York 1985.
- Ковалі В., *Rada Opiekuńcza 1939–1945*, Warszawa 1985.
- Ковалевич В., *Українці в Генеральній Губернії 1939–1941*, Чикаго 1975.
- Ковалевич В., *Мені 85. Молоде життя*, Париж – Мюнхен 1985.
- Ковалевич В., (ред.), *Енциклопедія українознавства*, т. I–X, Париж – Нью Йорк 1973.
- Козак Cz., *Polityka ekonomiczna Trzeciej Rzeszy w latach drugiej wojny światowej*, Poznań 1982.
- Козачук Cz., *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*, т. 1–2, Warszawa 1970.
- Козачук Cz., *Faszyzm i okupacje 1938–1945, Wykonywanie okupacji przez państwa Osi w Europie*, Poznań 1984.
- Коток І., *Центросоюз, Союз Кооперативних Союзів у Львові в роках 1934–1944, Спогади співучасника праці і змагань українського кооперативного руху*, М.Р. Kots Publishing 1973.
- Кривошея G., *Pokucie w latach drugiej wojny światowej, Położenie ludności, polityka okupantów, działalność podziemia*, Kraków 1994.
- Кривчицький W., *Województwo wołyńskie 1921–1939, Elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych*, Wrocław 1988.
- Кривчицький M., *Rolnictwo II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1983.
- Кривчицький П., *Українська Повстанська Армія 1942–1952*, Львів 1991.
- Кривчицький В. Т., *Українські купці і промисловці в Західній Україні 1920–1945*, Торонто – Чикаго 1977.
- Кривчицький Л. О., *Кооперативні міфи і капіталістична дійсність. Західноукраїнська буржуазна кооперація (1883–1939)*, Київ 1974.
- Кривчицький А. Т., *Historia Ukrainy XX w.*, Warszawa 1994.
- Кривчицький К., *Від держави до Комітету*, Нью Йорк – Торонто 1957.
- Кривчицький К., *Від Комітету до Державного Центру*, Нью Йорк 1968.
- Кривчицький К., *Роки німецької окупації, Життя і мислі*, Нью Йорк 1983.
- Кривчицька-Турек M., *Między tradycją a rzeczywistością, Państwo wobec przemocostawia 1918–1939*, Warszawa 1989.
- Кривчицький Z., *Spółdzielczość rolniczo-handlowa w Polsce w latach 1919–1939*, Warszawa 1970.
- Кривчицький B., *Shtetl Jews under Soviet Rule. Eastern Poland on the Eve of the Holocaust*, Oxford 1980.
- Кривчицький-Павловський K., *Spółdzielczość polska na ziemiach zachodnich i północnych 1918–1939*, Warszawa 1967.
- Кривчицька VII Крайового кооперативного з'їзду, Львів 1932.
- Кривчицька Загального збору РСУК 24–25 червня 1937 року, Львів 1937.
- Кривчицький T., *Z dziejów spółdzielczości rolniczej w latach wielkiego kryzysu 1929–1934*, Warszawa 1964.
- Кривчицька M., *Західна Україна під большевиками IX.1939–VI.1941*, Нью Йорк 1958.

- Рудницький І., *Між історією і політикою*, Нью Йорк 1973.
- Rusiński W., *Zarys historii polskiego ruchu spółdzielczego 1918–1939*, Warszawa 1967.
- Serczyk W., *Historia Ukrainy*, Wyd. II, Wrocław 1990.
- Studnicki W., *Rządy Rosji Sowieckiej we wschodniej Polsce 1939–1941*, Warszawa 1943.
- Szczepańczyk Cz., *Polityka okupanta wobec spółdzielczości wiejskiej w Generalnej Guberni*, Warszawa 1978.
- Szcześniak A., Szota W., *Droga do nikąd*, Warszawa 1973.
- Tomaszewski J., *Z dziejów Polesia 1921–1939. Zarys stosunków społeczno-gospodarczych*, Warszawa 1963.
- Tomaszewski J., *Rzeczpospolita wielu narodów*, Warszawa 1985.
- Tomaszewski J., Landau Z., *Gospodarka Polski międzywojennej*, t. III (1933–1935), Warszawa 1982.
- Torzecki R., *Kwestia ukraińska w polityce III Rzeszy 1933–1945*, Warszawa 1972.
- Torzecki R., *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929*, Kraków 1989.
- Torzecki R., *Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1993.
- Українська РСР у Великій Вітчизняній Війні Радянського Союзу 1941–1945, т. I–III, Київ, 1967–1968.
- Walczak M., *Walka ekonomiczna narodu polskiego 1939–1945*, Warszawa 1966.
- Верига В., *Дорогами другої світової війни*, Торонто 1980.
- Witwicki W., *Związek Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych RP w okresie okupacji 1939–1945; Wspomnienia członka Zarządu Głównego*, Warszawa 1966.
- Wójcik W., *Prasa gadzinowa Generalnego Gubernatorstwa (1939–1945)*, Kraków 1988.
- Wróblewski M., *Służba Budowlana (Baudienst) w Generalnym Gubernatorstwie 1940–1945*, Warszawa 1984.
- Wrzosek P., *Z historii spółdzielczości mleczarskiej w Polsce do roku 1939*, Warszawa 1965.
- Витанович І., *Історія українського кооперативного руху*, Нью Йорк 1964.
- Zarnowski J., *Spółczeństwo Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*, Warszawa 1973.
- Zerkowski J., *Spółdzielczość spożywców w Polsce 1918–1939*, Warszawa 1961.
- Жук А., *Кредитна кооперація і організація ощадностей*, Львів 1934.

VI. Неопубліковані праці

- Ficenes H., *Pomoc Skarbu państwa spółdzielczości rolniczo-handlowej w latach 1927–1934*, Warszawa 1935. (Praca dyplomowa, maszynopis w Bibliotece SGH.)
- Fidyk M., *Ukraińska spółdzielczość mleczarska na terenie państwa polskiego w okresie międzywojennym*, Warszawa 1959. (Praca dyplomowa, maszynopis w Bibliotece SGH.)
- Kostek J., *Spółdzielczość w lubelskim w latach okupacji*. (Praca doktorska, 1979, maszynopis w Bibliotece SIB.)

- Łukowski Ł., *Ukraińskie spółdzielnie rolniczo-handlowe do roku 1931 włącznie*, Warszawa 1936. (Praca dyplomowa, maszynopis w Bibliotece SGH.)
- Witte E., *Die Genossenschaften der Ukrainer in Polen als Beitrag zum Verhältnis von Volk und Staat in Osteuropa*, Inaugural Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der wirtschaftlichen Staatswissenschaften der Rechts- und Staatswissenschaftlichen Fakultät der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg 1942.
- Wojew T., *Ukraiński ruch spółdzielczy w Polsce*, Warszawa 1935. (Praca dyplomowa, maszynopis w Bibliotece SGH.)
- Wojew J., *Eksport masła z Polski*, Warszawa 1939. (Praca dyplomowa, maszynopis w Bibliotece SGH.)

UKRAINIAN COOPERATIVE MOVEMENT IN GALICIA DURING THE WORLD WAR II

Summary

The history of Ukrainian cooperative movement in Galicia dates back to the 1860's. However, as an organized social and economic movement it goes back to 1904, when the National Audit Union uniting Ukrainian cooperatives of all types obtained audit rights.

This movement, being a school of social life, a platform for integration of various social groups, as well as a certain substitute of an economic and national organism, ended finally in July 1944.

Meanwhile, recognition of this phenomenon, both by Polish and Ukrainian historiography is to a great extent insufficient. While the history of the Ukrainian cooperative movement in the period between the wars was subject of partial research, the years during the World War II have so far remained unexplored.

This situation made the author decide to take up research of the Ukrainian cooperative movement during the World War II. The objective of the research was above all to:

- present the management of the Ukrainian cooperative movement at that time as a certain community;
- reconstruct the facts regarding the history of the Ukrainian cooperative movement during the war;
- follow the structural and organizational evolution of the Ukrainian cooperative movement at individual stages of the occupation;
- analyze the economic potential of the Ukrainian cooperative movement;
- indicate how the cooperative movement fitted into the social and political life of the Ukrainians in the Generalgouvernement (GG).

By analyzing the above mentioned problems the author sought answer to the principal research question: Did the Ukrainian cooperative movement pursue – in war conditions – the Ukrainian interests and if so, to what extent?

The paper is devoted to the Ukrainian cooperative movement in the period between September 1939, i. e. the outbreak of the World War II, and July 1944, i.e. the evacuation of the Audit Union of Ukrainian Cooperatives (the so-called RSUK) and all Ukrainian cooperative centers from L'viv to the west. The years of the World War II constitute a separate period in the history of the Ukrainian cooperative movement with its own characteristics and its own dynamics.

The lack of an appropriate monograph on the Ukrainian cooperative movement in the Second Republic of Poland made the author decide to present the main part of the paper with a presentation of the period between the war

particularly focused on the 1930's. Solely against this background it was possible to present the uniqueness of the functioning the Ukrainian cooperative movement in the conditions of the World War II.

The author adopted the following subject of the paper: „The Ukrainian Cooperative Movement in Galicia during the World War II“, where the Galicia indicated that the subject of the analysis were Ukrainian cooperatives related to RSUK.

It was RSUK (or more exactly people in charge of it) that represented till the end the continuity and identity of the Ukrainian cooperative movement and guaranteed that the cooperatives pursued „the Ukrainian national interest“.

With only insignificant advancement of research into the Ukrainian cooperative movement in the period of the World War II, the basic source while writing this paper were archive materials. The majority of these materials were „brought to daylight“ for the very first time. These were primarily documents stored in L'viv archives.

As for the Polish archives, the most important collections regarding the Ukrainian cooperative movement are stored in the Archive of New Files (Archiwum Akt Nowych) in Warsaw and in the voivodship archives of Lublin and Cracow.

The only archives the author could not reach for objective reasons were the National Archives in Ottawa (Canada) and Bundesarchive in Coblenz (Germany).

In the first case it is about the so-called Kubijovyč Archive named after the chairman of the Ukrainian Central Committee (UCC) during the German occupation. UCC was an official organization „representing“ the interests of Ukrainians in the Generalgouvernement.

Today it is impossible to evaluate the importance of the preserved UCC materials for the research undertaken by the author because this archive is in a border state. From the role which UCC played in social and political life of Ukrainians in GG it may be concluded that studies in the Kubijovyč Archive would be advisable.

As for German archives, their direct importance for the subject pursued by the author is similar than in the case of the Kubijovyč Archive. They contain lots of all documents illustrating German economic policy in GG in individual periods of the occupation.

The degree of identifying and using archive sources enabled the author to make an attempt at restructuring the history of the Ukrainian cooperative movement in the period of the World War II.

Studies in the archives brought about the accomplishment of the majority of goals set by the author. What proved to be the most difficult to accomplish was the intention to present the management of the Ukrainian cooperative movement as a community. The main reason behind this „research failure“ was the fact that the author did not manage to find the RSUK archive (if such archive had at all survived the war in a compact form, the information which the author had indicated were not the case).

Moreover, only to a limited extent the author did manage, among others due to impossibility of using the Kubijovyč Archive, to present interrelationships and relations between the management of the Ukrainian cooperative

movement, Ukrainian activists and political organizations, including above all the Organization of Ukrainian Nationalists. Authors of memoirs are also basically silent on the subject.

The paper consists of four chronologically sequenced parts.

PART I: is devoted to the period between the wars in the history of the Ukrainian cooperative movement. It plays the role of an introduction to the main subject of the paper. It presents the status of the Ukrainian cooperative movement in 1930's, its organizational structure, and the policy of the Polish authorities towards the movement.

In 1934 the Polish authorities decided to administratively limit the activities of the Audit Union of Ukrainian Cooperatives to three southeastern voivodships: L'viv, Slanyslaviv, and Ternopil'.

Despite this limitation and lack of financial support on the part of the state, the cooperative movement became in the period between the wars the most important institution of organized life, having in 1939 over 5,6 million of the Ukrainian minority.

In the late 1930's over 3,5 thousand cooperatives belonged to RSUK and those cooperatives had about 700 thousand members. In the whole system of the Ukrainian cooperative movement 15 thousand people worked, mainly people representing the Ukrainian intelligentsia for whom the „career“ in the Polish administration was closed.

The management of the cooperative movement, in majority belonging to the Ukrainian National Democratic Union (UNDO) or supporting this party, was treated as not only economic but also political elite of the Ukrainian community.

* * *

The division of Poland in September 1939 into two occupations, Soviet and German, made the history of the Ukrainian cooperative movement take a different course under each of those occupations.

PART II: presents the history of the Ukrainian cooperative movement between September 1939 and June 1941 on the area under the German occupation.

The policy towards Jews pursued by the Germans in the „old“ districts of the Generalgouvernement resulted in a situation where – with weak Polish private trade – only the cooperative movement could take up the task of buying up agricultural products and distributing food.

Germans were perfectly aware of the threats which resulted from maintaining cooperatives in non-German hands. However, establishing a system of buying up agricultural products alternative to cooperatives would have to entail the necessity to increase the employment of Germans in this sector of the economy from 550 to a ten or so thousand. And this was the principal reason why the occupant left the cooperative movement with its prewar management.

Thanks to the attempts of Ukrainian cooperative activists, often against Polish local cooperative owners, on GG areas inhabited by Ukrainians (the Lublin region, the Chelm region, and southern Podlaskia) over a thousand of Ukrainian cooperatives were set up.

A major success of Ukrainian economic and political activists in GG in 1939-1941 was separating Ukrainian cooperatives from the structure of Polish cooperative unions in the form of Ukrainian branches. Management over them was taken by cooperative activists with Julian Pawlikowski (former chairman of ZKS) in charge. The majority of those activists had previously run away from the area under the Soviet occupation.

Establishing a separate structure of Ukrainian cooperatives in GG gave hope that – in the event of a possible German expansion to the east – it would be possible to rebuild the cooperative movement also in areas occupied by the Soviets, also those on the Zbruch River.

PART III: concerns the part of Galicia which between September 1939 and June 1941 was under the Soviet occupation.

The policy towards the Ukrainian cooperative movement was depicted by the author as an element of comprehensive restructuring of the economic system on the occupied territory aimed at full unification of those territories with the rest of the Soviet state.

That is why, apart from the Soviet policy directly concerning the cooperative movement, the author presented those transformations in the economy whose effects were felt also by the cooperative movement at the time of German occupation of Galicia, i. e., restructuring land ownership and mass deportations of population related to it, as well as making trade cooperative-based.

The restructuring of the economy system undertaken by the Soviets, affected also the cooperative movement. An attempt to find some form of coexistence with the new authorities both by Ukrainian and Polish cooperative activists failed. In the early 1940's the whole prewar cooperative movement was included in the pan-Soviet system and the prewar management – in order to avoid arrests – was forced to illegally emigrate to the area under German occupation.

PART IV: comprises the history of the Ukrainian cooperative movement in GG between June 1941 and July 1944 with particular focus on the Galicia district.

Positive assessment of the work of the Polish and Ukrainian cooperative movement in „old“ districts of GG in the eyes of the Germans resulted in a situation where after occupying Galicia and adopting a national policy that took into account the national structure there, the only partner for German economic institutions in this area with respect to buying agricultural products could only be the Ukrainian cooperative movement.

An attempt made at the same time by Polish cooperatives to revive the cooperative movement in the Galicia district failed. Changes which occurred in the national structure on those territories during the Soviet occupation, caused mainly by mass deportations of population (in majority Polish) as well as

eliminating – together with the downfall of the Second Republic of Poland – of the Polish state administration, made the demographic prevalence of Ukrainians in the Galicia district a factor determining the success of individual national cooperative movement.

In July 1941 the Audit Union of Ukrainian Cooperatives (RSUK), which had obtained the right to audit Ukrainian cooperatives only in the area of the Generalgouvernement resumed its activity in L'viv. Including Volhynia as a newly established administrative unit „Reichskommissariat Ukraine“ in which a much stricter occupation policy was carried out, decided that the development of Ukrainian cooperatives revived there was of a different nature than in the area of GG.

Undoubtedly the Ukrainian cooperative movement, subjugated to the German economic mechanism, was carrying out the tasks assigned by the occupant, such as buying up quotas, distributing premium articles and rationing. Nevertheless, just like Polish cooperative movement in „old“ GG districts, it was trying to pursue – with all limitations existing at that time – also its own Ukrainian aims. Those included the protection of Ukrainian villages against excessive quotas, the protection of persons employed in the co-operatives against being taken away to work in Germany and, first of all, the build-out of the Ukrainian property in Galicia by using the economic space left after the Jewish and also partly Polish people.

The number of cooperatives associated in RSUK during the World War exceeded 4,5 thousand. At the beginning of 1944 there were almost 1.3 million members there, 100 thousand out of which were people living in towns. The structure of the Ukrainian cooperative movement at that time employed over 24 thousand people, in the Union itself about 200, including 73 auditors. The greatest development in comparison with the prewar period was noted in „Narodna Torhivla“ – the center of town food cooperatives which to a great extent took up the task of providing the population of Galician towns regardless of their nationality.

The Ukrainian cooperative institutions created also an economic and organizational background for various forms of Ukrainian cultural and educational, as well as political life in GG, including Ukrainian Central Committee and the pro-independence underground.

Together with the end of the German occupation (July 1944) the Ukrainian cooperative movement ended. The majority of the management of the cooperative movement – having the experience of the first Soviet occupation – left for the west. However, hundreds, if not thousands, of full-time employees of medium and lower level of the cooperative movement stayed. The scale of Soviet persecutions against this community is not known. It is only known that the new authorities considered the whole Ukrainian cooperative movement as an organization collaborating with the German occupant which resulted in destroying the achievements of several generations of Ukrainian cooperatives.

* * *

The question asked at the beginning of the paper: Did the Ukrainian cooperative movement in Galicia during the World War II pursue the Ukrainian national interest and if so, to what extent, I will answer with a

quotation of one of Polish historians of cooperative movement (Szczepańczyk Cz., *Polityka okupanta wobec spółdzielczości wiejskiej w Generalnej Guberni*. Warszawa 1978, p. 98.), referring to the Polish cooperative movement but, in my opinion, true also with respect to the Ukrainian cooperative movement: „As a matter of fact, throughout the whole time of occupation there was a fight for whose will be the cooperative movement and for whose interest it will pursue“.

DIE UKRAINISCHEN GENOSSENSCHAFTEN IN GALIZIEN WÄHREND DES ZWEITEN WELTKRIEGES

Zusammenfassung

Die Geschichte des ukrainischen Genossenschaftswesens in Galizien reicht bis in die 60er Jahre des 19. Jh. zurück. Als organisierte sozialökonomische Bewegung begann sie jedoch erst im Jahre 1904, in welchem der Landesrevisionsverband der alle ukrainischen Genossenschaften vereinte, das Revisionsrecht erhielt.

Diese Bewegung fand ihr definitives Ende im Jahre 1944. Sie war bis dahin eine Schule des Lebens, eine Integrationsplattform für verschiedene soziale Gruppen, ein Ersatz für einen eigenen wirtschaftlichen und nationalen Organismus.

Die Kenntnis des Gegenstandes ist derzeit in der polnischen und ukrainischen Historiographie in hohem Maße unzureichend. Während die Geschichte der ukrainischen Genossenschaften der Zwischenkriegszeit Gegenstand einiger Spezialuntersuchungen war, so ist sie für die Zeit des zweiten Weltkrieges – bis heute – kaum erforscht.

Aus dieser Situation heraus nahm sich der Autor der Erforschung dieses Themas an. Er verfolgte bei der Untersuchung der Geschichte des ukrainischen Genossenschaftswesens während des Zweiten Weltkrieges vor allem folgende Ziele:

- Darstellung der damaligen Leitung des ukrainischen Genossenschaftswesens als eines eigenen sozialen Milieus;
- Rekonstruktion des faktischen Ablaufs der Genossenschaftsgeschichte;
- Nachvollziehen der strukturellen und organisatorischen Evolution der ukrainischen Genossenschaften in den einzelnen Etappen der Okkupation;
- Analyse des ökonomischen Potentials der ukrainischen Genossenschaften;
- Aufzeigen des Platzes, den die Genossenschaften im gesellschaftlich-politischen Leben der Ukrainer im GG einnahmen.

Durch die Analyse dieser vorgestellten Probleme suchte der Autor eine Antwort auf die Frage: Haben und wenn ja, in welchem Maße haben ukrainische Genossenschaften unter Kriegsbedingungen ukrainische Interesse vertreten?

Die Arbeit beschäftigt sich mit den ukrainischen Genossenschaften vom Ausbruch des Zweiten Weltkrieges am 1.09.1939 an bis zum Juli 1944, als der Revisionsverband der ukrainischen Genossenschaften (RSUK) und alle ukrainischen Genossenschaftszentralen aus Lemberg nach Westen evakuiert wurden. Die Kriegsjahre stellen eine eigenständige Etappe in der Geschichte des ukrainischen Genossenschaftswesens dar, eine Etappe, die ihre eigene Dynamik und Spezifität hatte.

Aufgrund des Fehlens einer Monographie über das ukrainische Genossenschaftswesen in der Zweiten polnischen Republik hat der Autor einen großen Teil

Diese Arbeit der Geschichte dieser Genossenschaften in der Zwischenkriegszeit gewidmet, wobei der Schwerpunkt auf den 30er Jahren liegt. Erst vor diesem Hintergrund war es möglich, die Spezifik des Funktionierens der ukrainischen Genossenschaften unter Kriegsbedingungen aufzuzeigen.

Das Thema lautet: „Das ukrainische Genossenschaftswesen während des Zweiten Weltkrieges in Galizien“ Die Ortsangabe „Galizien“ deutet darauf hin, daß die Genossenschaften Gegenstand der Untersuchung waren, die mit dem Revisionsverband (RSUK) verbunden waren.

Der RSUK, oder vielmehr die Personen, die ihn leiteten, verkörperte bis 1939 die Kontinuität und Identität des ukrainischen Genossenschaftswesens. Er garantierte eine Realisierung ukrainischer nationaler Interessen durch die Genossenschaft-

Angesichts der sehr beschränkten historiographischen Erarbeitung des Themas stütze sich diese Arbeit in erster Linie auf Archivquellen, von denen ein großer Teil sorgfältig gesichtet worden ist. Das betrifft hauptsächlich die Archivmaterialien aus den Archiven in Lemberg.

In polnischen Archiven befinden sich die wichtigsten Bestände zu den ukrainischen Genossenschaften im Archiv der Neuen Akten in Warschau und in den Archiven in Lublin und Krakau.

Zu den Archiven Bundesarchiv Koblenz (BRD) und National Archives in Ottawa (Kanada) hatte der Autor leider keinen Zugang. Im letztgenannten liegt das sog. Archiv von Kubijovyč. Dieser war in den Jahren der Okkupation Vorsitzender des ukrainischen Zentralkomitees (UZK), der offiziellen Organisation zur ukrainischen Interessenvertretung im GG. Bis heute kann man den Wert dieser Quellen für die Bearbeitung des Themas des Autors nicht richtig einschätzen, da sich dieses Archiv ungeordnetem Zustand befindet. Aus der Rolle, die das UZK im gesellschaftlich-politischen Leben der Ukrainer im GG spielte, ist jedoch abzuleiten, daß eine Einsicht in dieses Archiv unerlässlich gewesen wäre.

Die Bedeutung der Materialien aus deutschen Archiven für diese Arbeit ist wesentlich geringer, als das Archiv von Kubijovyč. Dort befinden sich hauptsächlich Quellen zur deutschen Wirtschaftspolitik im GG.

Die Kenntnis und der Zugriff auf Archivquellen ermöglichte dem Autor seinen Versuch der Rekonstruktion der Geschichte der ukrainischen Genossenschaften im Zweiten Weltkrieg.

Im Großen und Ganzen könnten die gestellten Ziele erreicht werden. Am schwierigsten war eine Darstellung der damaligen Leitung des ukrainischen Genossenschaftswesens. Der Grund dafür bestand vor allem darin, daß es dem Autor nicht gelungen ist, das Archiv des RSUK zu finden. (Es gilt als unsicher, ob ein solches Archiv überhaupt die Kriegswirren überstanden hat).

Ein weiteres Problem, das nur in eingeschränktem Maße bearbeitet werden konnte, war die Verknüpfung zwischen der Führung des Genossenschaftswesens und den ukrainischen Politikern und politischen Organisationen dieser Zeit. Zu den wichtigsten Organisationen ist dabei Organisation Ukrainischer Nationalisten zu nennen. Hier wirkte sich der fehlende Zugang zum Archiv Kubijovyč negativ aus. Zu diesem Thema schweigen auch die Memoiren.

Die Arbeit gliedert sich in vier, chronologisch angeordnete Teile.

TEIL I: ist der Geschichte der ukrainischen Genossenschaften in der Zwischenkriegszeit gewidmet. Er soll in das Thema einführen. Vorgestellt werden der Zustand der Genossenschaften in den 30er Jahren, ihre Organisationsstruktur und die polnische Regierungspolitik gegenüber den ukrainischen Genossenschaften.

Im Jahre 1934 wurde die Tätigkeit des Revisionsverbandes der ukrainischen Genossenschaften administrativ auf die drei südöstlichen Wojewodschaften Lemberg, Slanislau und Tarnopol beschränkt. Trotz dieser Beschränkung und fehlender finanzieller Unterstützung durch den Staat wurden die Genossenschaften in der Zwischenkriegszeit zur wichtigsten Institution organisierten Lebens der ukrainischen Minderheit, die 1939 über 5,6 Mill. Mitglieder zählte.

Gegen Ende der 30er Jahre gehörten dem RSUK über 3.500 Genossenschaften an, die rd. 700.000 Mitglieder vereinigten. Im gesamten ukrainischen Genossenschaftssystem arbeiteten 15.000 Personen – hauptsächlich aus der Schicht der ukrainischen Intelligenz, für die eine Karriere in der Bürokratie des polnischen Staates nicht möglich war.

Die Leitung der Genossenschaften gehörte mehrheitlich der Ukrainischen National-Demokratischen Vereinigung (UNDO) an oder sympathisierte mit ihr. Sie wurden nicht nur zur wirtschaftlichen, sondern auch zur politischen Elite der ukrainischen Bevölkerung gezählt.

Die Teilung Polens im September 1939 zwischen zwei Okkupationsmächten, der deutschen und der sowjetischen, bewirkte, daß jede dieser Okkupation andere Auswirkungen auf das Leben der ukrainischen Genossenschaften hatte.

TEIL II: enthält die Geschichte der ukrainischen Genossenschaften im von Deutschland okkupierten Teil Polens vom September 1939 bis zum Juni 1941.

Die von den Deutschen in den „alten“ Distrikten des GG praktizierte Politik gegenüber den Juden bewirkte, daß – angesichts der Schwäche des polnischen privaten Handels – nur die Genossenschaften sich der Aufgabe des Aufkaufs landwirtschaftlicher Produkte und deren Verteilung stellen konnten. Die Deutschen waren sich durchaus bewußt, welche Gefahr sie durch das Bestehen von Genossenschaften in nicht-deutschen Händen heraufbeschworen.

Jedoch hätte das Schaffen eines zu den Genossenschaften alternativen Aufkaufsystems es notwendig gemacht, die Zahl der in diesem Sektor beschäftigten Deutschen von 550 auf einige Zehntausend zu erhöhen. Um das zu vermeiden, blieb das Genossenschaftswesens mit seiner Vorkriegsleitung von den Okkupanten unangetastet.

Dank der Anstrengungen der ukrainischen Genossenschaftspolitiker entstanden, oft gegen den Widerstand der lokalen polnischen Genossenschaftler, auf dem von Ukrainern besiedelten Gebiet des GG (Lemko, Podlasie, Cholm) 1.000 neue ukrainische Genossenschaften. Einen großen Erfolg konnten die ukrainischen Politiker und Wirtschaftler 1939–1941 im GG für sich verbuchen, als sie sich von den Strukturen der polnischen Revisionsverbände lösten und eigene ukrainische Abteilungen bildeten. An ihrer Spitze standen Genossenschaftler unter Leitung von Julian Pawlykowski, dem ehemaligen Vorsitzenden des RSUK, die in ihrer Mehrheit vorher aus dem sowjetisch besetzten Gebiet geflohen waren.

Die Entstehung einer eigenständigen Struktur der ukrainischen Genossenschaften im GG nährte die Hoffnung, daß im Falle einer nach Osten gerichteten Expansion der Deutschen auch das ukrainische Genossenschaftswesen auf dem sowjetisch okkupierten Gebiet wieder aufgebaut werden könnte.

TEIL III: beschäftigt sich mit dem Gebiet Galiziens, der zwischen 1939 und 1941 unter sowjetischer Okkupation stand.

Die Politik gegenüber den ukrainischen Genossenschaften wurde vom Autor als ein Element des vollständigen Umbaus des Wirtschaftssystems in diesem Gebiet begriffen. Ziel dieses Umbaus war die konsequente Vereinigung dieser Gebiete mit dem Rest des sowjetischen Staates. Aus diesem Grund stellt der Autor neben der sowjetischen Politik, die die Genossenschaften direkt betraf, auch die wirtschaftliche Veränderungen vor. Darunter sind vor allem die Veränderung der Eigentumsstruktur, massenweise Deportationen und die Vergenossenschaftlichung des Handels zu fassen. Die Folgen davon waren in den Genossenschaften auch noch zu Zeiten der deutschen Okkupation Galiziens fühlbar.

Der wirtschaftliche Umbau durch die Sowjets betraf auch die Genossenschaften. Versuche, irgendeine Form der Koexistenz mit der neuen Macht zu finden, waren nicht mit Erfolg beschieden. Anfang 1940 wurden das gesamte Genossenschaftswesen des Vorkriegs sowjetischen Verhältnissen angepaßt. Die Leitung flüchtete, um der Gefangennahme zu entgehen, in den deutsch okkupierten Teil Galiziens.

TEIL IV: stellt die Geschichte der ukrainischen Genossenschaften im GG, unter besonderer Berücksichtigung von Galizien, zwischen dem Juni 1941 und dem Juli 1944 dar.

Die positive Bewertung der Arbeit der polnischen und ukrainischen Genossenschaften in den „alten“ Distrikten des GG durch die Deutschen hatte zur Folge, daß die ukrainischen Genossenschaften nach Einnahme Ostgaliziens und der Wandlung der Nationalitätenpolitik der Okkupanten als einzige Partner für die deutschen Wirtschaftsinstitutionen in Frage kamen.

Der zeitgleiche Versuch der polnischen Genossenschaften, das polnische Genossenschaftswesen in Galizien wieder aufzubauen, war erfolglos. Veränderungen durch die sowjetische Okkupation, wie z. B. die massenweise Deportation der dort ansässigen polnischen Bevölkerung und die Auflösung der polnischen Administration bewirkten, daß die Ukrainer in diesem Gebiet jetzt die Bevölkerungsmehrheit stellten und damit beim Aufbau ihrer Genossenschaften mehr Erfolg hatten.

Im Juli 1941 nahm der RSUK, der ein Revisionsrecht nur für die Gebiete im GG erhalten hatte, seine Tätigkeit in Lemberg wieder auf. Der Anschluß Wolhyniens an das neu gegründete „Reichskommissariat Ukraine“, in dem eine bedeutend härtere Okkupationspolitik betrieben wurde, überzeugte davon, daß die Entwicklung der dort neu entstehenden ukrainischen Genossenschaften einen anderen Charakter annahm, als im GG.

Unbestritten haben die ukrainischen Genossenschaften, dem deutschen Wirtschaftsapparat untergeordnet, die von ihnen durch den Okkupanten geforderten

Aufgaben in Form von Aufkauf der Kontingente, Verteilung von Mahlprodukten und Zuteilung auf Karten erfüllt. Jedoch haben sie, ebenso wie die polnischen Genossenschaften in den „alten“ Distrikten des GG, versucht, trotz aller Beschränkungen eigene, ukrainische Ziele zu verfolgen. Dazu gehörten der Schutz der ukrainischen Dörfer vor überhöhten Abgaben, der Schutz der in den Genossenschaften Beschäftigten vor einer Deportation zur Zwangsarbeit nach Deutschland und vor allem der Ausbau des ukrainischen Besitzstandes in Galizien durch Bewirtschaftung jüdischer und teilweise polnischer Wirtschaften.

Die Anzahl der im RSUK vereinigten Genossenschaften überstieg im Zweiten Weltkrieg 4.500. Anfang 1944 hatten sie fast 1,3 Mill. Mitglieder, davon 100.000 aus der städtischen Bevölkerung. In den Genossenschaften arbeiteten damals über 24.000 Personen, im Verband rd. 200, davon 73 Revisoren. Die größte Entwicklung im Vergleich zum Vorkrieg war bei „Narodna Torhiwla“ – der Zentrale der städtischen Nahrungsmittelgenossenschaften – zu verzeichnen. Diese hatte es auf sich genommen, die Bevölkerung der galizischen Städte, unabhängig von ihrer Nationalität, mit Lebensmitteln zu versorgen.

Ukrainische genossenschaftliche Institutionen schufen ein wirtschaftliches und organisatorisches Hinterland für vielfältige Formen ukrainischen politischen und kulturellen Lebens im GG, so z.B. für das Ukrainische Zentralkomitee und den Untergrund.

Zusammen mit dem Ende der Okkupation in Galizien im Juli 1944 ging auch die Geschichte des ukrainischen Genossenschaftswesens zu Ende. Die Mehrheit der Genossenschaftsleitung, die schon Erfahrungen mit der sowjetischen Okkupation gesammelt hatte, floh nach Westen. Dagegen blieben Hunderte, wenn nicht Tausende, Angestellte der mittleren und unteren Ebenen des Genossenschaftswesens zurück. Der Umfang der sowjetischen Repressionen ihnen gegenüber konnte nicht verfolgt werden. Einzig die Tatsache ist bekannt, daß die neuen Machthaber das gesamte ukrainische Genossenschaftswesen als eine Organisation einstufen, die mit den deutschen Okkupanten kollaborierte. Die Folge war die Zerstörung des Lebenswerkes einiger Generationen ukrainischer Genossenschaftler.

Auf die eingangs gestellte Frage: Haben und wenn ja, in welchem Maße haben ukrainische Genossenschaften unter Kriegsbedingungen ukrainische Interessen vertreten, möchte ich mit einem Zitat antworten. Es entstammt der Feder des polnischen Historikers Cz. Szczepańczyk, der über Genossenschaften gearbeitet hat (Szczepańczyk Cz., *Polityka okupanta wobec spółdzielczości wiejskiej w Generalnej Guberni*, Warszawa 1978, s. 98). In erster Linie betrifft es die polnischen Genossenschaften, jedoch kann man es meiner Meinung nach auch auf die ukrainischen Genossenschaften anwenden: „Im Grunde genommen dauerte der Kampf darum, wessen die Genossenschaft sein und in wessen Interesse sie tätig würde, während der ganzen Zeit der Okkupation an“.

Покажчик прізвищ

- Галяревич В. 219, 221
Галяревич 108
Гансевич 122
Гарасим М. 181
Геллер Егон (Höller Egon) 216, 217
Герман 115
Гефлінг Франц А. (Höfling F. A.) 12, 138, 145, 167, 170, 217, 229-231, 244, 246
Гітлер Адольф 125
Гладишовський Антін 23
Гладій Андроник 93, 146
Глібовицький Василь 227
Горовіц 97
Грабар Іван 110, 116, 146, 148, 172, 231
Гругіук Grzegorz 120, 225, 226
Грін 122
Гарайс Ганс 11, 137, 144, 145, 169, 170, 172, 174, 179, 214, 215, 218-220, 222, 230, 242, 252
Давидович 181
Даниш Никифор 192
Дембський 55
Демкович-Добрянський Михайло (Добрянський) 130, 227, 252
Дем'ячук Д. 172
Діппель Станіслав 89
Добек F. 70'
Дубрівний Павло 9, 17
Дуткевич 210
Du Prel Max 128'
Еммеріх Вальтер 145
Jędruszczak Tadeusz 225
Єременко 122, 123
Żarnowski Janusz 52
Желеховський 122
Жеховський 122
Жук Андрій 50, 52, 57, 116
Завадка 122, 123
Завадський Болеслав 89
Загородний 119
Задорожний 123
Зажицький Фердинанд 47
Zakheim R. 122, 123
Sauerteig 251
Захарченко Д. 93
Захарчук 93
Зелес Петро 172
Зелений Зенон 252
Зельберштайн 122
- Кайберт В. 219, 221
Кайберт Zygmunt 233
Кайберт О. 181
Кайберт Іван 123
Кайберт Степан 130, 153, 154, 225, 227, 233
Кайберт 108
Кайберт О. 116, 153
Кайберт Василь 235
Кайбертська Ольга 30
Кайберт Отто 179
Кайберт Ернст 122
Кайберт Еріх (Behr Erich) 170
Кайберт Tatiana 226
Кайберт Михайло 187
Кайберт Альфред 219
Кайберт Вільгельм 210-212, 214, 217, 220, 221
Кайбертський 123
Кайбертський Богдан 172
Кайберт Степан (?) 234
Кайбертський Володимир 71
Кайберт Іванна 50
Кайберт Володимир (Bopusiak Włodzimierz) 10, 17, 127, 225, 226, 228, 241, 248, 252, 253
Kajbercki 57
Кайберт 214, 219
Кайберт Тарас 237
Kajbercki J. 119
Кайберт Остап 236
Kajbercki Marian 233
Кайберт 122
Кайберт С. 58
Кайберт Отто (Wächter Otto) 137, 172, 174, 214, 219, 222, 252
Кайбертський 185
Кайберт Ілля 5, 9, 15, 16, 28, 33, 36, 48, 51-55, 58, 88, 91-93, 230, 233, 234, 251, 252
Кайбертський Віктор 89
Кайбертський С. 89
Кайберт 123
Kajbercki Stanislaw 58
Кайберт 56
Кайбертський Р. 223
Kajbercki U. S. 123
Кайберт 123
Кайберт Михайло 192, 209
Кайберт 219

- Zieliński Henryk 42'
 Зибенко О. 93, 180
 Zörner Ernst 236
- Іванів Павло 172
 Inytkuj Roman 88, 225
- Йордан 222
- Кантимир М. 172
 Капуста Микола 110, 116, 146
 Кар. М. 248
 Кармазин 123
 Карманський П. 249
 Карпінка 93
 Карпінський 93
 Кацманн Фрідріх Фріц (Katzmann Friedrich Fritz) 226
 Качор Андрій 9, 16, 29, 30, 52, 122, 123, 148, 152, 181, 231, 233, 245-247, 253
 Квасниця Дмитро 187
 Кекіш Богдан 6
 Кіт 123
 Кіріченко 123
 Kłarkowski Tadeusz 55
 Клещ 115
 Книш Зіновій 52, 234
 Kowalak Tadeusz 15
 Коваль Г. 181
 Ковальський Олександр 56
 Ковпак (Колпак) Сидір 156, 179
 Когут Петро 134
 Козиров 123
 Козланюк 123
 Козловський Леон 44
 Koraliński Władysław 16
 Косик Володимир 225, 227, 235
 Костек Юзеф (Kostek Józef) 58, 89, 91
 Kot Stanisław 119, 120
 Котик Т. 180
 Котович Володимир 192
 Кохан В. 210
 Кравцгард 221, 222
 Кравченко 122
 Красноперо 123
 Крюгер Фрідріх Вільгельм (Krüger Friedrich Wilhelm) 226
 Кубійович Володимир (Kubijovyč) 12, 13, 53, 60, 61, 79, 88, 92, 126, 130, 156, 174, 225, 227, 234-236
 Кузик Степан 41, 172, 192, 214
 Кузів Іван 172, 187, 214, 215, 217, 221
 Кулачківський Ярослав 23
 Кульчицький Лев 172
 Курилко Осип 123
- Кюрт Гельмут (Kürth Helmuth) 169-171, 214, 251
- Лазарчук 97
 Лазорко Михайло 122, 184, 187, 252
 Лаштовічка (Laschtowiczka) 217
 Левицький Кость 23, 51, 126, 130, 184
 Левандовський 122
 Леман (Lehmann) 82, 91, 93
 Лис Олекса 30, 180
 Лисий 250
 Лиско Конст. 93
 Łokszyna R. S. 123
 Лопатинський Дам'ян 192
 Лопатівка 122
 Лукасевич 234
 Луцик Р. 223
 Луцький Мирон 250
 Луцький Остап (Łuckij Ostap) 28, 53, 57, 110, 116
 Łuczak Czesław 119, 228
 Лютер Мартін 138
 Лядвищенко 93
 Landau Zbigniew 50, 120
 Ляш Карл (Lasch Karl) 126, 170, 225
 Льозакер Людвіг (Łosacker Ludwig) 170, 231, 243
- Мадайчик Чеслав (Madajczyk Czesław) 14, 66, 88, 89, 119, 225, 236, 244
 Mazur Grzegorz 237
 Мазурак 252
 Малаховський 123
 Манданюк Б. 229
 Мартюк Іван 9, 15, 16, 28, 52, 58, 117, 122, 123, 166, 172, 224, 241, 245, 253
 Машотас В. 243
 Мельник Андрій 227
 Мельничук М. 93, 146
 Менджецький Володимир (Mędrzecki Włodzimierz) 57
 Мигаль К. 181
 Микитей Гр. 233
 Миколайський О. 15
 Мисик 123
 Михайлів І. 172
 Мілянч Атанас 62
 Молотов Вячеслав 59
 Мудрик Андрій 9, 30, 116, 122, 141, 180, 209, 214, 215, 220, 221, 223, 234
 Мюллер Зепп (Міллер Сепп, Müller Sepp) 11, 12, 79, 91, 92, 145, 159, 160, 162, 169, 171, 189, 192, 210, 211, 214-216-218, 221, 229-231, 239, 246, 248, 250, 252

- Нізгірний Василь 249
 Науманн Карл (Naumann Karl) 137, 145, 170, 175, 177, 215, 218, 219, 221, 222, 241
 Насторович Володимир Т. 9, 17, 51, 230
 Намченко 112, 122, 123
 Наканковський Остап 28
 Ничай Аполлон 31
 Одесневич Л. О. 15, 50, 51
 Олесюк 123
 Ołbrycht Brunon 88
 Ольховий Ілярій 53, 54, 153, 209, 210, 214
 Орнишко 123
 Павликовський Юліян (Pawlikowskyj Julius, Pawlikowski) 11, 21, 23, 50, 52, 53, 56, 58, 79-81, 93, 110, 112, 115, 116, 141-143, 145, 146, 151-153, 174, 180, 181, 185, 192, 204, 206, 209, 211, 214, 215, 217-219, 221-223, 230, 233, 234, 242, 243, 246, 247, 249, 250, 252
 Палій Андрій 9, 30, 58, 112, 116, 122, 153, 180-182, 192, 245, 252, 253
 Панченко 52, 93
 Панчишин Мар'ян 117
 Паньківський Кость 55, 130, 156, 179, 180, 227, 230, 231, 234, 236, 245
 Папезинська-Турек Мирослава (Papierzyńska-Turek Mirosława) 75, 88, 91
 Пеленський Зиновій 192, 250
 Перш Фріц (Paersch Fritz) 11, 209, 228, 250
 Петрик Петро 187
 Петриченко Микола 185
 Петрів З. 192
 Писудський Юзеф 46, 47
 Piszalski Łukasz 15, 24, 51
 Писковий 122
 Платенік Леопольд (Плятенік Леопольд, Platenik Leopold) 11, 63, 80, 89, 90, 92, 138, 139, 143, 145, 153, 170, 171, 206, 209, 217-219, 221, 230, 234, 242, 243, 252
 Плятенський Юрій 126, 226, 234
 Поротко Іван 192
 Пухалара 123
 Радковський Орест 52, 117
 Рак А. 185, 192
 Раковський Роман 54
 Рапашський Мар'ян 57
 Rabe Werner 16
 Рабач М. 181
 Рібентроп Йоакім (Ribbentrop Joachim) 59, 126
 Розенберг Альфред 125, 126
 Ротенштрайх (Rotenstreich) 54
 Рошман (Roschmann) 181
 Рубчак Ярослав 172
 Рудницька Мілена 119
 Rusiński Władysław 15, 51, 54
 Саснчук П. 93, 181
 Сандер 122
 Сандович Олександр 184
 Сем'янчук Ілля 172, 192, 214, 215
 Сенковський Герман 221, 222
 Сербин Ярослав 172
 Sierakowski Andrzej 120
 Сивіцький Микола 156, 235, 236
 Сич Мирослав (Sycz Mirosław) 5, 6, 14, 15, 51, 56, 58, 91
 Sosnkowski 123
 Сліпий Йосиф 222
 Сталін Йосиф 99, 100, 109
 Станев 123
 Stasiw Teodor 15, 50-54
 Стахів Ст. 93
 Степанюк 123
 Стефанік Семен 141, 142, 230
 Стефанівський М. 153
 Стефанович Й. 153
 Стецько Ярослав 153, 225
 Струк Остап 123
 Studnicki Władysław 119
 Сушко Роман 59, 61
 Сьвітальський Збігнев (Switalski Zbigniew) 50, 57, 58
 Таркович Ю. 90, 92
 Творидло Микола 28, 92, 172
 Терен М. 248
 Тимошенко Семен 119
 Тожецький Ришард (Torzecki Ryszard) 10, 14, 16, 17, 56, 58, 61, 82, 88, 102, 120, 225, 226
 Токажевський Міхал (Tokarzewski Michał) 114, 123
 Tomaszewski Jerzy 50, 54, 120
 Томчиковський Болеслав 89
 Федак І. 54, 248
 Федак Степан 23
 Fessler 250
 Филипович І. 146, 153, 231
 Fidyk Marta 37
 Фойгт (Voigt) 58
 Фостаківський І. 79, 93, 146, 230

Франк Ганс (Frank Hans) 61, 63, 88, 90,
125, 126, 133, 225, 226, 241

Friedman A. 122

Фріт 179

Фріц Карл (Fritz Karl) 171

Хлебовчик Юзеф (Chlebowczyk Józef)
19, 50

Хлямтач М. 234

Хованець 115

Хойновський Анджей (Chojnowski
Andrzej) 14, 48, 57, 58, 91

Хоптяк Д. 172

Храпливий Євген 79, 93, 222

Хронов'ят Михайло 30, 116, 153, 180,
181, 252

Цалкосінський Олександр 89
Ciesielski Stanisław 120

Чахира Адам 89

Черняк М. 124

Шанковський Лев 233

Шафф Адам 100

Швайцер 179

Шевченко Тарас 116

Шепарович Юліян 28, 110, 112, 122,
170, 172, 224

Шептицький Андрей 51, 125, 126, 130,
141, 153, 166, 241

Шофер 97

Штукарт Вільгельм (Stuckart Wilhelm)
225

Шютте Еренфрід (Schütte Ehrenfried)
138

Щепанік 122

Щепаньчик Чеслав (Szczepańczyk
Czesław) 10, 17, 64, 69, 88-90, 229,
231, 245, 247, 249, 250

Юзевський Генрик 43, 56

Юркович А. 93

Яворський Володимир 184, 187

Янович М. 223

Ясінський Юзеф (Jasiński Józef) 10, 17,
66, 88-90, 232

ПЕРЕДМОВА Богдан КЕКІШ.....	5
ВСТУП.....	7
СПИСОК НАЙВАЖЛИВІШИХ СКОРОЧЕНЬ.....	18
ЧАСТИНА I. УКРАЇНЬСЬКА КООПЕРАЦІЯ В ПІ РЕЧІПОСПОЛИТІЙ	
1. Складові і характер української кооперації.....	19
2. Організаційна структура української кооперації	
2.1. Радянський Союз Українських Кооператив — РСУК.....	23
2.2. Сільськогосподарсько-торговельні кооперативи — „Центросоюз“.....	25
2.3. М'ясочарські кооперативи — „Маслосоюз“.....	28
2.4. Садибні кооперативи — „Народна Торговля“.....	31
2.5. Осередково-кредитові кооперативи — „Центробанк“.....	34
3. Українська кооперація в другій половині тридцятих років.....	37
4. Тезисне польських властей щодо української кооперації.....	42
Примітки.....	50
ЧАСТИНА II. УКРАЇНЬСЬКА КООПЕРАЦІЯ ПІД НІМЕЦЬКОЮ ОКУПАЦІЄЮ (вересень 1939 — червень 1941)	
1. Українці в Генеральній Губернії.....	59
2. Тезисні німецьких властей щодо кооперації.....	63
3. Форма української кооперації на захід від німецько-радянської фронтової лінії.....	70
4. Форми української кооперації в краківському і люблінському районах.....	77
Примітки.....	88
ЧАСТИНА III. УКРАЇНЬСЬКА КООПЕРАЦІЯ ПІД СОВЕТЬСЬКОЮ ОКУПАЦІЄЮ (вересень 1939 — червень 1941)	
1. Перебудова структури земельної власності і масові депортації населення у Східній Галичині та їх наслідки для кооперації.....	95
2. Кооперативізація роздрібної торгівлі.....	103
3. Тезисні советських властей щодо кооперації.....	110
Примітки.....	119

ЧАСТИНА ІV. УКРАЇНЬСЬКА КООПЕРАЦІЯ ПІД НІМЕЦЬКОЮ
ОКУПАЦІЄЮ (червень 1941 — липень 1944)

1. Основні засади німецької національної і економічної політики в дистрикті Галичина.....	125
2. Політика німецьких властей щодо кооперації в дистрикті Галичина.....	137
2. 1. Українська кооперація — РСУК.....	140
2. 2. Польська кооперація.....	157
3. Розвиток і функціонування окремих централей української кооперації	
3. 1. „Центросоюз“.....	166
3. 2. „Маслосоюз“.....	180
3. 3. „Народна Торгівля“.....	184
3. 4. „Центробанк“.....	206
4. Евакуація українських кооперативних централей на захід.....	214
Примітки.....	225
ПІДСУМОК.....	255
ДОПОВНЕННЯ.....	259
Додатки №№ 1—28.....	261
Біограма — Ю. Павликовський.....	307
БІБЛІОГРАФІЯ.....	309
Summary.....	316
Zusammenfassung.....	322
ПОКАЖЧИК ПРІЗВИЩ (не охоплює Доповнень).....	327

Мирослав СИЧ

УКРАЇНСЬКА КООПЕРАЦІЯ
В ГАЛИЧИНІ ПІД ЧАС ІІ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Коректор — Богдан РОМАНІВ

Комп'ютерний набір — Ірина МАДАЙ

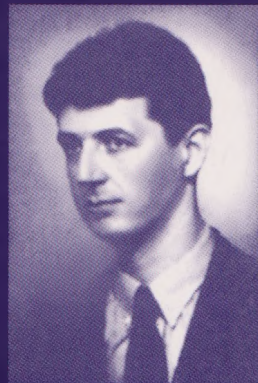
Комп'ютерне макетування — Лілія САЛАМІН

Здано до складання 06.06.2000. Підписано до друку 08.07.2000.
Формат 70x100 1/16. Папір офсетний № 1. Гарнітура „Таймс“.
Умовн. друк. арк. 27,41.

Наукове товариство ім. Шевченка,
79013 Львів, вул. Ген. Чупринки, 21

Зверстано і видруковано у Видавничому центрі
Наукового товариства ім. Шевченка у Львові

Мирослав СИЧ, дослідник проблем української кооперації воєнного періоду. Народився у 1959р. в Пасленку (Польща). В 1983р. закінчив факультет виробничої економіки Гданського університету. Там же захистив магістерську працю. З 1984р. проживає в Варшаві, де працював в Інституті науково-технічної та економічної інформації. В роках 1986-1990 докторант Інституту історії Польської Академії Наук. В 1996р. захистив докторську працю "Українська кооперація в Галичині під час II світової війни", що стала основою однойменної книги польською мовою (1997). Враховуючи значне зацікавлення проблемами українського кооперативного руху та його історії в сучасній Україні, книга Мирослава Сича видається в українському перекладі у Львові.

Кооперативи на окупованих територіях знаходилися в двозначній ситуації. Німці хотіли зробити їх допоміжним знаряддям експлуатації тубільців, але кооперативи мали певну свободу дій, бували підтримкою для конспірації, нерідко оберігали селян, полегшуючи ухилення від розпоряджень окупантів. Українські кооперативи були в дещо вигіднішому становищі, що полегшувало їх конкуренцію з польськими кооперативами і дозволяло фінансувати деякі національні цілі. М. Сич представив мінливі, часом трагічні, долі діячів цього руху, а також самих кооперативів під владою СРСР та Третього Райху, даючи також на початку нарис їх розвитку у Польщі до 1939 року. Книга є піонерським дослідженням світового рівня і напевно викличе полеміку; з певністю заслуговує на її прочитання.

Проф. Єжи Томашевський, Варшава, тижневик
POLITYKA, № 46, 14 листопада 1998 р.
